LJETOPIS

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA GODINU 1911.

OD GLAVNE SKUPŠTINE 18. III. 1911. DO GLAVNE SKUPŠTINE 18. IV. 1912.

26. SVEZAK.

U ZAGREBU 1912.
KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(GJURO TRPINAC).
TISAK DIONIČKE TISKARE.

Dionička tiskara u Zagrebu.

Sadržaj.

	Strana
Pokrovitelj	1
I. Uprava, odbori, članovi	3—16
II. Skupne, razredne i odborske sjednice	17—52
III. Glavna skupština	53—54
IV. Svečana sjednica:	
1. Svečana besjeda predsjednika Tade Smičiklasa	55—58
2. Izvješće prvoga tajnika dra. Aug. Musića o gospodarskim prilikama Akademije u god. 1911.	58—66
3. Izvješće drugoga tajnika dra. Gavre Manojlovića o književnom radu Akademije u god. 1911. . .	66—80
4. Čitanje rasprave. Pravi član Vladimir Mažuranić čita svoju raspravu: „Hrvatski pravno-povjestni izvori i naša liepa književnost	81—146
V. Zaglavni računi za godinu 1911.:	
1. Prijegled prihoda i rashoda Jugoslavenske akademije za g. 1911.	147—151
2. Akademijske zaklade koncem god. 1911. .	152—153
VI. Nekrolog:	
Dr. Fran Vrbanić. Napisao dr. Ivan Strohal . . .	154—229
VII. O Bogišićevu prijepisu Gradićevih pisama. Napisao dr. Đuro Körbler	230—254
VIII. Savez slavenskih akademija. Izvješćuje Ivan Milčetić	255—264
IX. Berčićeva glagolska zbirka u Petrogradu. Izvještaj Ivana Milčetića	265—271
X. Knjižnica Jugoslavenske akademije (publikacije, što ih je primila u god. 1911.) . . .	272—303
XI. Izdanja Jugoslavenske akademije u god. 1911.	304—307
XII. Pretplatnici Akademijskih publikacija u god. 1911.	308—312

Pokrovitelj.

(Njegovo mjesto za sada nije popunjeno).

I.

UPRAVA, ODBORI, ČLANOVI.

UPRAVA.

Predsjednik:

Tade Smičiklas.

Predstojnici razredni:

U historičko-filologičkom razredu:

Dr. Tomo Maretić.

U filozofičko-juridičkom razredu:

Dr. Franjo pl. Marković.

U matematičko-prirodoslovnom razredu:

Dr. Gustav Janeček.

Prvi tajnik i knjižničar:

Dr. August Musić.

Drugi tajnik:

Dr. Gavro Manojlović.

Arhivar:

Tade Smičiklas.

Privr. ravnatelj Strossmayerove galerije slika:
Dr. Josip Brunšmid.

Ravnatelj pisarne:
Antun Mazek, kr. gimn. rav. u m.

Podvornik:
Dragutin Firšt.

ODBORI.

a) Financijalni:

Milovan Zorčić.
Dr. August Musić.

b) Za izdavanje historičkih i historičko-juridičkih spomenika:

Dr. Dane Gruber.
Dr. Karlo pl. Horvat.
Vjekoslav Klaić.
Emilije pl. Laszowski.
Dr. Gavro Manojlović.
Vladimir Mažuranić
Tade Smičiklas.
Dr. Josip Šilović.
Dr. Ferdo pl. Šišić.

Osim ovih članova izaslanici su juridičkoga fakulteta kr. sveučilista Franje Josipa I. u Zagrebu, kad se radi o *izdavanju dalmatinskih statuta:*

Dr. Milivoj Maurović.
Dr. Franjo Spevec.
Dr. Ivan Strohal.

c) Za sabiranje spomenikâ tradicionalne literature:

Dr. Đuro Arnold.
Dr. Dragutin Boranić.
Dr. Gavro Manojlović.
Dr. Tomo Maretić.
Ivan Milčetić.
Dr. August Musić.
Tade Smičiklas.
Dr. Stjepan Tropsch.

d) Za galeriju slika:

Dr. Josip Brunšmid.
Dr. Juraj Majcen.
Dr. Gavro Manojlović.
Dr. Franjo pl. Marković.
Tade Smičiklas.
Milovan Zoričić.

e) Za knjižnicu:

Predsjednik i razredni predstojnici.

ČLANOVI:

(Redom izbora).

Počasni članovi:

1. Dr. Antonin Frič, umir. profesor češkoga sveučilišta u Pragu. (1893., 12. XII.)
2. Nikola Tesla, elektrotehnik u New-Yorku. (1896., 17. XII.)
3. Franjo Bulić, umir. gimn ravnatelj, ravnatelj arheologičkoga muzeja u Spljetu. (1898., 15. XII.)
4. Dr. Franjo Ivković, kanonik prvostolne crkve zagrebačke. (1901., 12. XII.)
5. Ivan pl. Zajc, umir. ravnatelj hrv. zem. glazbenoga zavoda i opere kr. zem. hrv. kazališta. (1912. 18. IV.)

U razredu historičko-filologičkom:

a) Pravi:

1. Dr. Vatroslav Jagić, c. kr. dvorski savjetnik, ruski tajni savjetnik, sveučilišni profesor u Beču. (1866. 9. V.)
2. Armin Pavić, umir. predstojnik odjela za bogoštovlje i nastavu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade u Zagrebu. (1874., 23. XI.)
3. Pero Budmani, umir. gimnazijski profesor u Castelferrettiju. (1883., 21. XI.)
4. Natko Nodilo, umir. sveučilišni profesor u Zagrebu. (1883., 21. XI.)
5. Tade Smičiklas, umir. sveučilišni profesor u Zagrebu, predsjednik i arhivar. (1883., 21. XI.)
6. Dr. Tomo Maretić, sveučilišni profesor u Zagrebu, predstojnik razreda. (1890., 4. XII.)
7. Vjekoslav Klaić, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1896., 17 XII.)

8. Dr. August Musić, sveučilišni profesor u Zagrebu, prvi tajnik i knjižničar. (1896., 17. XII.)
9. Dr. Gavro Manojlović, umir. sveučilišni profesor u Zagrebu, drugi tajnik (1908., 18. III.)
10. Dr. Ferdo pl. Šišić, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1910., 11. III.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Louis Leger, profesor u Collègeu de France u Parizu. (1870., 24. XI.)
2. Čedomilj Mijatović, umir. srpski kr. poslanik u Biogradu. (1873., 24. XI.)
3. Dr. August Leskien, sveučilišni profesor u Leipzigu. (1883., 21. XII.)
4. Dr. Konstantin Jireček, c. k. dvorski savjetnik, sveučilišni profesor u Beču. (1889., 27. XI.)
5. Feodor I. Uspenski, ravnatelj ruskoga arheologičkoga instituta u Carigradu. (1890., 7. XII.)
6. Timofej D. Florinski, sveučilišni profesor u Kijevu. (1890., 7. XII.)
7. Josip Jelčić, profesor pomorske akademije u Trstu. (1893., 12. XII.)
8. Ivan Milčetić, gimnazijski profesor u Varaždinu. (1893., 12. XII.)
9. Dr. Milan vitez Rešetar, sveučilišni profesor u Beču. (1896., 17. XII.)
10. Marcel Kušar, gimnazijski profesor u Zadru. (1896., 17. XII.)
11. Dr. Ernst Muka, gimnazijski profesor u Freiburgu u Saskoj. (1896., 17. XII.)
12. Dr. Matija Murko, sveučilišni profesor u Gracu. (1897., 16. XII.)
13. Dr. Stanislav Smolka, c. kr. dvorski savjetnik, umir. sveučilišni profesor u Krakovu. (1898., 15. XII.)

14. Dr. Ivan Šišmanov bivši bugarski ministar prosvjete u Sofiji. (1898., 15. XII.)
15. Dr. Josip Brunšmid, sveučilišni profesor i ravnatelj zem. arheol. muzeja u Zagrebu. (1899., 14. XII.)
16. Makso Pleteršnik, umir. gimnazijski profesor u Ljubljani. (1899., 14. XII.)
17. Dr. Ljubomir Miletić, sveučilišni profesor u Sofiji. (1900., 13. XII.)
18. Rudolf Strohal, umir. realno-gimnazijski ravnatelj u Zagrebu. (1901., 12. XII.)
19. Dr. Dane Gruber, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1901., 12. XII.)
20. Dr. Luka Jelić, profesor bogoslovije u Zadru. (1902., 11. XII.)
21. Dr. Đuro Polívka, sveučilišni profesor u Pragu. (1903., 10. XII.)
22. Dr. Oskar Asbóth, sveučilišni profesor u Budimpešti. (1907., 14. III.)
23. Dr. Dragutin Boranić, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1907., 14. III.)
24. Dr. Vilmos Fraknói, potpredsjednik Mađarske akademije znanosti i upravitelj Mađarskoga historijskog instituta u Rimu. (1907., 14. III.)
25. Emilije Laszowski, tajnik kr. zemaljske vlade u Zagrebu. (1907., 14. III.)
26. Dr. Milorad Medini, gimnazijski profesor u Dubrovniku. (1907., 14. III.)
27. Dr. Ludovik Pastor, sveučilišni profesor i ravnatelj Austrijskoga historijskog instituta u Rimu. (1907., 14. III.)
28. Vladoje Dukat, gimnazijski ravnatelj u Zagrebu. (1908., 18. III.)
29. Dr. Đuro Körbler, sveuč. profesor u Zagrebu. (1908., 18. III.)

30. Dr. Stjepan Tropsch, sveuč. profesor u Zagrebu. (1908., 18. III.)
31. Dr. Ivan Kasumović, real.-gimnaz. profesor i sveuč. priv. docent u Zagrebu (1910., 11. III.)
32. Dr. Jovan Radonić, sveučilišni profesor u Biogradu. (1910., 11. III.)
33. Dr. Karlo pl. Horvat, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1911., 16. III.)
34. Dr. Fran Ilešić, gimnazijski profesor u Ljubljani. (1911., 16. III.)
35. Dr. Franjo Kos, profesor ženske učiteljske škole u Gorici. (1911., 16. III.)
36. Ljubomir Kovačević, bivši ministar prosvjete, tajnik Srpske kralj. akademije u Biogradu. (1911., 16. III.)
37. Petar Aleksejević Lavrov, sveučilišni profesor u Petrogradu. (1911., 16. III.)
38. Aleksej Aleksandrović Šahmatov, pravi državni savjetnik u Petrogradu. (1911., 16. III.)

U razredu filozofičko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. Franjo pl. Marković, umir. sveučilišni profesor u Zagrebu, predstojnik razreda. (1876., 20. XI.)
2. Milovan Zorić, predstojnik kr. zemaljskoga statističkog ureda u Zagrebu. (1893., 12. XII.)
3. Dr. Đuro Arnold, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1899., 14. XII.)
4. Dr. Antun Bauer, nadbiskup-koadjutor u Zagrebu. (1899., 14. XII.)
5. Vladimir Mažuranić, predsjednik kr. banskoga stola u Zagrebu (1910., 11. III.)
6. Dr. Ivan Strohal, tajnik kr. zem. vlade i sveučilištni priv. docenat. (1912. 18. IV.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Alfred Jensen, član Nobelova instituta Švedske akademije u Stockholmu. (1908., 18. III.)
2. Dr. Ivan Strohal, tajnik kr. zem. vlade i priv. docent u Zagrebu. (1908., 18. III.)
3. Dr. Karel Kadlec, sveučilišni profesor u Pragu. (1909., 18. III.)
4. Dr. Albert Bazala, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1910., 11. III.)
5. Dr. Milivoj Maurović, sveučilišni profesor u Zagrebu (1911., 16. III.)
6. Dr. Josip Šilović, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1911., 16. III.)

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. Dr. Karlo Zahradnik, c. kr. dvorski savjetnik, profesor češke politehnike u Brnu. (1882., 5. XII.)
2. Dr. Gustav Janeček, sveučilišni profesor u Zagrebu, predstojnik razreda. (1887., 7. XII.)
3. Dr. Vinko Dvořák, umrovljeni sveučilišni profesor u Zagrebu. (1887., 7. XII.)
4. Dr. Mišo Kišpatić, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1887., 7. XII.)
5. Dr. Andrija Mohorovičić, realno-gimnazijski profesor i sveuč. privatni docent u Zagrebu. (1898., 15. XII.)
6. Dr. Vladimir Varićak, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1903., 10. XII.)
7. Dr. Dragutin Gorjanović-Kramberger, kr. ug. dvorski savjetnik, sveuč. profesor i ravnatelj geolog. muzeja u Zagrebu. (1909., 18. III.)
8. Dr. Juraj Majcen, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1909., 18. III.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Franjo Vejdovský, sveučilišni profesor u Pragu. (1885., 16. XII.)
2. Jovan Žujović, ministar spoljnih poslova u raspoloženju u Biogradu. (1886., 16. XII.)
3. Dr. C. Le Paige, sveučilišni profesor u Liègeu. (1891., 7. XII.)
4. Sima Lozanić, sveučilišni profesor u Biogradu. (1894. 12. XII.)
5. Dr David Segen, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1894., 12. XII.)
6. Dr. Antun Heinz, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1897., 16. XII.)
7. Dr. Mihajlo Petrović, sveučilišni profesor u Biogradu. (1897., 16. XII.)
8. Dr. Jovan Cvijić, sveučilišni profesor u Biogradu. (1903., 10. XII.)
9. Ferdinand Seidl, gimnazijski profesor u Gorici (1903., 10. XII.)
10. Dr. Bogdan Gavrilović, sveučilišni profesor u Biogradu. (1905., 14. XII.)
11. Petar S. Pavlović, gimnazijski profesor i čuvar prirodopisnoga muzeja u Biogradu. (1905., 14. XII.)
12. Dr. Milorad Jovičić, profesor u vojnoj akademiji u Biogradu. (1905., 14. XII.)
13. Dr. Lujo Adamović, privatni docent sveučilišni u Beču. (1907., 14. III.)
14. Dr. Stjepan Bohniček, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1907., 14. III.)
15. Dr. Stanko Hondl, gimnazijski profesor i privatni docent u Zagrebu. (1908., 18. III.)
16. Dr. Artur Gavazzi, profesor trgovačke akademije u Zagrebu. (1911., 16. III.)

Pokojni članovi:

Pokrovitelj:

Josip Juraj Strossmayer, biskup bosanski i srijemski itd., pokrovitelj Akademije od god. 1867–1905., 8. aprila 1950. u Đakovu.

Počasni:

1. Dr. *August Schleicher*, sveučilišni profesor, 6. XII. 1868. u Jeni.
2. Dr. *Jan Emanuel Purkinĕ*, sveučilišni profesor, 28. VII. 1869. u Pragu.
3. *Karlo Jaromir Erben*, praški arhivar, 21. XI. 1870. u Pragu
4. *Mihajlo Petrović Pogodin*, ruski drž. savjetnik i sveučilišni profesor, 20. XII. 1875. u Moskvi.
5. Dr. *Franjo Palacký*, češki historiograf, 26. V. 1876. u Pragu.
6. *Jovan Garrilović*, bivši srpski regent, 10. VIII. 1877. u Biogradu.
7. *Roberto Visiani*, senator talijanski i sveučilišni profesor, 4. V. 1878. u Padovi.
8. *Ismael Ivanović Sreznevski*, sveučilišni profesor, 20. II. 1880. u Petrogradu.
9. Dr. *Ami Boué*, geolog, 22. XI. 1881. u Beču.
10. *Aleksandar Vaclav Maciejowski*, sveučilišni profesor, 10. II. 1883. u Varšavi.
11. *Ivan Kukuljević Sakcinski*, umir. veliki župan, 1. VIII. 1889. u Puhakovcu.
12. Dr. *Franjo Miklošić*, umir. sveučilišni profesor, 7. III. 1891. u Beču.
13. *Stjepan Schulzer Müggenburški*, umir. c. kr. satnik, 5. II. 1892. u Vinkovcima.
14. *Jakub Karlović Grot*, ruski tajni savjetnik i potpredsjednik ruske akademije nauka, 5. VI. 1893. u Petrogradu.
15. Dr. *Dionizije Stur*, ravnatelj c. kr. geologičkoga zavoda, 9. X. 1893. u Beču.
16. *Ivan K. Rossi*, commendatore, predstojnik vatikanskih muzeja, 10. IX. 1894. u Rimu.
17. *Aristo Aristović Kunik*, c. ruski tajni savjetnik i akademik 30. I. 1899. u Petrogradu.

18. *Fra Grga Martić*, isluženi provincijal reda oo. Franjevaca, 30. VIII. 1905. u Kreševu.
19. *Dmitrij Ivanović Mendelejev*, pravi ruski državni savjetnik, umir. sveučilišni profesor, 2. II. 1907. u Petrogradu.
20. *Ivan* vitez *Trnski*, umir. c. i kr. pukovnik i umir. kr. veliki župan, 30. VI. 1910. u Zagrebu.

U razredu historičko-filologičkom:

a) Pravi:

1. *Ivan Berčić*, profesor, 14. IV. 1870. u Zadru.
2. *Fran Kurelac*, književnik, 18. VI. 1874. u Zagrebu.
3. *Matija Mesić*, sveučilišni profesor, 5. XII. 1878. u Zagrebu.
4. Dr. *Đuro Daničić*, profesor velike škole u Biogradu, 15. XI. 1882. u Zagrebu.
5. Dr. *Lavoslav Geitler*, sveučilišni profesor u Zagrebu, 2. VI. 1885. u Beču.
6. Dr. *Franjo Rački*, opat i kanonik prvostolne crkve zagrebačke, 13. II. 1894. u Zagrebu.
7. *Šime Ljubić*, umirov. ravnatelj arheolog. muzeja u Zagrebu, 19. X. 1896. u Starom gradu na Hvaru.
8. *Matija Valjavec*, umirov. gimnazijski profesor, 15. III. 1897. u Zagrebu.
9. Dr. *Petar Matković*, umir. zagr. sveučilišni profesor, 26. III. 1898. u Beču.
10. Dr. *Franjo Maixner*, kr. zem. nadzornik za srednje škole, 2. III. 1903. u Zagrebu.
11. Dr. *Milivoj Šrepel*, sveučilišni profesor, 23. II. 1905. u Zagrebu.
12. *Ivan Tkalčić*, nadarbenik prvostolne crkve zagrebačke, 11. V. 1905. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Vinko Pucel*, tajnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1870. u Karlovcu.
2. *Ivan Erazmo Vocel*, sveučilišni profesor, 17. IX. 1871. u Pragu.
3. *Aleksandar F. Gilferding*, drž. podtajnik ruskoga ministarstva, 2. VII. 1872. u Petrogradu.
4. *Kapiton Nevostrujev*, prof. duh. akademije, 1873. u Moskvi.
5. Dr. *Janko Šafařik*, član državnoga savjeta, 20. VII. 1876. u Biogradu.

6. *August Bielowski*, historiograf, 10. XI. 1876. u Lavovu.
7. *Sergij Mihajlović Solovjev*, ruski tajni savjetnik, sveučilišni profesor, 16. X. 1879. u Moskvi.
8. *A. A. Kotljarevski*, sveučilišni profesor, 11. X. 1881. u Kijevu.
9. *Nikola Ivanović Kostomarov*, član arheografske komisije, 19. IV. 1885. u Petrogradu.
10. *Aleksandar Vasiljević Gorski*, rektor duh. akademije, 23. X. 1885. u Moskvi.
11. *Petar Aleksijević Lavrovski*, školski popečitelj, 19. II 1886. u Petrogradu.
12. *Josip Jireček*, umirovljen c. kr. austrijski ministar za bogoštovlje i nastavu, predsjednik češkoga učenoga društva u Pragu, 25. XI. 1888.
13. *Radoslav Lopašić*, umirovljen tajnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, 25. IV. 1893. u Zagrebu.
14. Dr. *Ivan Broz*, gimnazijski profesor, 25. XII. 1893. u Zagrebu.
15. *A. Pavinski*, sveučilišni profesor, 26. VIII. 1896. u Varšavi.
16. Dr. *Ivan Črnčić*, natpop. sv. Jeronima u Rimu, 7. I. 1897. u Rimu.
17. O. *Euzebij Fermendžin*, analista reda oo. Franjevaca, 25. VI. 1897. u Našicama.
18. *Nikifor Dučić*, arhimandrit, 6. III. 1900. u Biogradu.
19. Dr. *Ernst Dümmler*, umirov. sveučilišni profesor u Berlinu, 11. IX. 1902. u Friedrichsrodi.
20. *Pera P. Đorđević*, umir. državni savjetnik i senator, 18. XI. 1902. u Biogradu.
21. *Jan Karłowicz*, bivši urednik „Wisle“, 14. VI. 1903. u Varšavi.
22. *Martin Hattala*, umir. sveučilišni profesor, 11 XII. 1903. u Pragu.
23. Dr. *Vaclav V.* vitez *Tomek*, umirov. sveučilišni profesor, 12. VI. 1905. u Pragu.
24. Dr. *Grgur Krek*, umir. sveučilišni profesor, 2. VIII. 1905. u Gracu.
25. *Ilarion Ruvarac*, arhimandrit, 21. VIII. 1905. u Grgetegu.
26. *Marin Drinov*, sveučilišni profesor, 14. III. 1906. u Harkovu.
27. *Aleksandar N. Veselovski*, sveučilišni profesor, 23. X. 1906. u Petrogradu.
28. *Luka Zore*, upravitelj gimnazije, 9. XII. 1906. na Cetinju.
29. *Milan Đ. Milićević*, umir. državni savjetnik, 17. XI. 1908. u Biogradu.

U razredu filozofičko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. *Božidar Petranović*, c. kr. dvorski savjetnik i prisjednik prizivnoga suda u Zadru, 12. IX. 1874. u Mlecima.
2. Dr. *Jovan Subotić*, odvjetnik, 28. I. 1886. u Zemunu.
3. *Janko Jurković*, odsječni savjetnik kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 20. III. 1889. u Zagrebu.
4. *Adolfo Veber*, kanonik prvostolne crkve zagr., 6. VIII. 1889. u Zagrebu.
5. Dr. *Mirko Šuhaj*, prisjednik kr. stola sedmorice, 30. XI. 1889. u Budimpešti.
6. Dr. *Blaž Lorković*, sveučilišni profesor, 17. II 1892. u Zagrebu.
7. *Mirko Bogović*, umir. kr. ministarski savjetnik, 4. V. 1893. u Zagrebu.
8. Dr. *Pavao Muhić*, umirovljen predstojnik odjela za bogoštovlje i nastavu kr. hrv.-slav.-dalm. zem vlade, 17. X. 1897. u Zagrebu.
9. Dr. *Kosta Vojnović*, umir. profesor zagr. sveučilišta, 20. V. 1903. u Dubrovniku.
10. Dr. *Baltazar Bogišić*, umir. crnogorski ministar, 24. IV. 1908. na Rijeci.
11. Dr. *Fran Vrbanić*, sveuč. profesor, 26. VIII. 1909. u Zagrebu.
12. Dr. *Jaromir Hanel*, c. i kr. dvorski savjetnik i sveučilišni profesor, 20. IX. 1910. u Znojmu.

b) Dopisnici:

1. *Miloš Popović*, pisac, 8. VIII. 1879. u Biogradu.
2. *Medo* knez *Pucić*, vlastelin, 1. VII. 1882. u Dubrovniku.
3. Dr. *Romuald Hube*, ruski pravi tajni savjetnik i senator, 10. V. 1890. u Varšavi.
4. Dr. *Gustav Wenzel*, umirovljen sveučilišni profesor i član velikaške kuće ugarske, 24. XI. 1891. u Budimpešti.
5. *Vaclav Brandl*, zem. arhivar, 5. XII. 1901. u Brnu.
6. *Matija Ban*, umir. činovnik u ministarstvu spoljašnjih djela, 14. III. 1903. u Biogradu.
7. *Luka Zima*, umir. gimnazijski profesor, 16. III. 1906. u Varaždinu.
8. Dr. *Marijan Derenčin*, umir. odjelni predstojnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade i odvjetnik, 8. II. 1908. u Zagrebu.
9. Dr. *Hermenegeld vit. Jireček*, umir. odječni predstojnik c. kr. austrijskoga ministarstva, 30. XII. 1909. u Vysokome Mytu.

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. *Živko Vukasović*, školski nadzornik kod vlade za hrvatsko-slavonsku Krajinu, 10. VIII. 1874. u Zagrebu.
2. Dr. *Janez Bleiweiss*, predsjednik Matice slovenske, 22. XI. 1881. u Ljubljani.
3. Dr. *Josip Šloser-Klekovski*, odsječni savjetnik kod kr. hrv.-slav. dalm. zem. vlade, 28. IV. 1882. u Zagrebu.
4. *Ljudevit Vukotinović*, umirovljen veliki župan, 17. III. 1893. u Zagrebu.
5. Dr. *Đuro Pilar*, sveučilišni profesor, 19. V. 1893. u Zagrebu.
6. Dr. *Bogoslav Šulek*, tajnik Akademije, 30. XI. 1895. u Zagrebu.
7. *Josip Torbar*, umir. realni ravnatelj, 26. VII. 1900. u Zagrebu.
8. *Spiro Brusina*, umir. sveuč. profesor, 21. V. 1908. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Franjo Erjavec*, realni profesor, 13. I. 1887. u Gorici.
2. Dr. *J. Pančić*, profesor velike škole u Biogradu, 7. III. 1888. u Biogradu.
3. Dr. *E. Weyr*, sveučilišni profesor, 4. XII. 1893. u Beču.
4. Dr. *Bogoslav* pl. *Jiruš*, sveučilišni profesor, 16. XI. 1901. u Pragu.
5. Dr. *Franjo Studnička*, c. kr. dvorski savjetnik sveučilišni profesor, 21. II. 1903. u Pragu.
6. Dr. *Eduard Weyr*, c. kr. dvorski savjetnik, profesor češke politehnike, 23. VII. 1903. u Pragu.
7. Dr. *Šimun Šubic*, umir. sveučilišni profesor, 27. VII. 1903. u Gracu.
8. *Dimitrije Nešić*, umir. državni savjetnik, 9. V. 1904. u Biogradu.
9. *Martin Sekulić*, kr. profesor u miru, 14. IV. 1905. u Zagrebu.
10. *Nikolaj Aleksandrović Menšutkin*, sveučilišni profesor, 5. II. 1907. u Petrogradu.
11. *Đuro Zlatarski*, sveučilišni profesor, 21. XI. 1909. u Sofiji.

II.

Razredne, skupne i odborske sjednice

od glavne skupštine za godinu 1910. do glavne skupštine za godinu 1911.

Skupna sjednica

dne 16. marta 1911.

Prihvaća sa prijedlog sjednice matematičko-prirodoslovnoga razreda od 4. marta 1911., da se po 300 K potpore podijeli dru. Krunoslavu Babiću i dru. Ervinu Rösslеru za znanstvena istraživanja na otoku Visu i u okolici. — Odobrava se prijedlog toga razreda od 4. marta 1911. u pogledu objelodanjenja natječajnih radnja iz zaklade za opću naobrazbu, i to dra Krunoslava Babića i dra. Augusia Langhoffera; dodaje se ovomu zakjučku to, neka do slijedećega natječaja pojedini razredi izrade neki naputak, kakova sadržaja imaju biti djela, koja se hoće da natječu. — Prihvaća se prijedlog toga razreda, da se počevši od god. 1911. šalju razredne publikacije u zamjenu za „Soobščenija“ „Harkovskoga matematičeskoga obščestva“.

Redakciji časopisa „Dela“ u Beogradu slat će se na njezinu zamolbu počevši od god. 1911. u zamjenu sve akademijske publikacije; izvodi iz akademijskih zapis-

nika slat će u buduće i onim srpskim časopisima, s kojima Akademija izmjenjuje publikacije, toliko, koliko se dostavljaju i hrvatskima.

Dopušta se pučkoj školi u Krivodolu u Dalmaciji 50% popusta knjižarske cijene za 12 knjiga „Rada". — Isti se popust daje za neke knjige i franjevačkoj sjemenišnoj knjižnici u Sarajevu, ali joj se ne može ništa dati besplatno, i to iz načelnih razloga. — Daje se popust od 30% knjižarske cijene biskupskomu sjemeništu u Spljetu za neke knjige „Rada" i „Monumenata". — Zemský archiv království českého" moli, da bi mu se dala prva 24 sveska „Rječnika"; odlučuje se, da se iz načelnih razloga to ne može učiniti, ali se dopušta uz polovinu knjižarske cijene. — Ne mogu se davati akademijske publikacije u zamjenu za „Mladu Hrvatsku, glasilo Starčevićanskoga đaštva" u Zagrebu.

Odlučuje se, da Akademija pristupi kao član utemeljitelj Hrvatskom novinarskom društvu sa svotom od 200 K.

Dopušta se pr. čl. dru. V. Varićaku, da doznačenu mu u glavnoj skupštini od 11. marta 1910. novčanu potporu od 300 K za put u Dubrovnik, gdje bi proučavao Boškovićevu korespondenciju, upotrijebi ove godine za put u Italiju, gdje bi u knjižnicama proučavao Boškovićeva djela, budući da ona korespondencija u Dubrovniku nije još pristupna.

Skupna sjednica
dne 7. maja 1911.

Primaju se na znanje i odobravaju: a) zaključci sjednice razreda matematičko-prirodoslovnoga od 4. III. 1911. o a) primljenim radnjama pr čl. dra. V. Varićaka, čl. dop. dra. Stj. Bohničeka i dra

A. Vrgoča, zatim b) o predstavci gradskomu zastupstvu zagrebačkom, gdje da se postavi poprsje Rudžera Boškovića; — zatim zaključci sjednice razreda historičko-filologičkoga od 11. III. 1911. a) o prihvaćanju radnja: čl. dop. dra. Stj. Tropscha, pr. čl. dra. T. Maretića, čl. dop. dra. K. pl. Horvata i čl. dop. J. Vajsa; b) o prihvaćenim poklonima za arhiv: Fr. Seća i Dušana pl. Preradovića.

Prima se na znanje, da su se za zamjenu publikacija našega matematičko-prirodoslovnoga razreda odazvala našoj ponudi (skupne sjednice od 12. VI. 1910.) ova naučna društva: a) „K. Svenska Vatenskapsakademiens Bibliotek“ u Stockholmu za svoj „Arkiv för matematik . . .“; b) „Wiskundig Genootshep“ u Amsterdam za svoje publikacije: „Nieuw Archief“, „Revue sémestrielle de publications mathématiques“ i „Wiskundig Opgaven met de Oplassingen“; c) „Société Mathématique de France“ za svoj „Bulletin“; d) „Reale Istituto di Scienze e Lettere“ za svoje „Rendiconti“.

Ne prihvaća se zamjena naših publikacija sa publikacijama: „Jahresbericht“ i „Thüringisch-sächsischer Geschichtsverein“ u Halle a d. S.

Udovoljuje se zamolbi ravnateljstva c. kr. dvorske knjižnice u Beču, da mu se pokloni „Rječnik“, koliko ga je već izišlo i koliko će ga još izaći.

Prima se zahvalno na znanje, da je zakladi za opću naobrazbu gospođa udova A. Vrbanić poklonila nih 52 K 25 f, što su se po zaključku glavne skupštine od 16. III. 1911. imali uručiti zakonitim nasljednicima pok. tajnika dra. Fr. Vrbanića, budući da se ta svota našla u posebnoj kuverti pod natpisom „Suvišak“, a revizionalni odbor nije našao, da bi pripadala Akademiji. Prima se na znanje izvješće financi-

jalnoga odbora o zaključnim računima akademijske zaklade za god. 1910. priposlanim od kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade,odjela za bogoštovlje i nastavu, od 26. III. 1911. br. 6.872. Na koncu god. 1910. bio je faktički imutak zaklade 757.640·59 K (t.j. za 9.587·53 K više nego koncem god. 1909.); zaklade za osnutak umjetničkoga razreda 12.737·84 K (t. j. za 542·26 K više nego koncem god. 1909.) — obje zaklade 770.378·43 K (za 10.129·79 K više nego koncem god. 1909.). — Dotacija Akademije od tih zaklada bit će za god. 1911. svota od 17.860·96 K i k tomu 27·12 K (premalo primljenih za god. 1910.).

Prima se na znanje izvješće revizionalnoga odbora o obračunu s knjižarom Đ. Trpinca za god. 1910.; knjiga je prodano za 2.387·45 K čisto (t. j. 2.130·20 K za redovne publikacije i za pretplate, a 257·25 K za publikacije zaklade za opću naobrazbu).

Prima se na znanje, da je kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za bogoštovje i nastavu, dne 29. IV. 1911. br. 7.522 pronašla u brojevnom pravcu u redu predloženi joj prijegled prihoda i rashoda Akademije za god 1910.

Zaključuje se, da se na dan otkrića Boškovićeva spomenika ima držati skupna javna sjednica (svečana) u proslavu Rudžera Boškovića; predsjednik će u njoj izreći prigodnu besjedu, a pr. čl. dr. V. Varićak čitati raspravu o Boškovićevu naučnom radu.

Biraju se za god. 1911. u odbore ovi članovi Akademije: a) u financijalni: M. Zoričić i dr., A. Musić; b) za izdavanje historičkih i historičko-juristističkih spomenika: dr. D. Gruber, dr. K. pl. Horvat, Vj. Klaić, E. pl. Laszowski, dr. G. Manojlović, V. Mažuranić, T. Smičiklas, dr. F. pl. Šišić; c) za izdavanje starih pisaca hrvatskih: V. Dukat,

dr. Đ. Körbler, dr. T. Maretić, dr. Fr. pl. Marković, dr. A. Musić; d) za sabiranje spomenika tradicionalne literature: dr. Đ. Arnold, dr. D. Boranić, dr. G. Manojlović, dr. T. Maretić, I. Milčetić, dr. A. Musić, T. Smičiklas, dr. Stj. Tropsch; e) za Strossmayerovu galeriju slika: dr. J. Brunšmid, dr. J. Majcen, dr. G. Manojlović, dr. Fr. pl. Marković, T. Smičiklas, M. Zoričić; — f) za izdavanje dalmatinskih statuta: dr. D. Gruber, Vj. Klaić, dr. M. Maurović, T. Smičiklas, dr. Fr. Spevec, dr. I. Strohal, dr. J. Šilović, dr. F. pl. Šišić; — g) za knjižnicu: predsjednik i razredni predstojnici.

Razred matematičko-prirodoslovni

dne 18. maja 1911.

Prihvaća se za „Rad" radnja čl. dop. dra. Luja Adamovića: „Biljnogeografske formacije zimzelenoga pojasa Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore" kao prvi rezultat piščevih lanjskih putovanja po tim zemljama.

Zaključuje se, da se Dragutinu Hircu i dalje povjerava „Revizija hrvatske flore".

Predlaže se skupnoj sjednici Akademije, da prihvati zamjenu naših publikacija za publikacije „Transactions" connecticutske akademije umjetnosti i znanosti u New Hawenu u Connecticutu. — Prima se na znanje, da je „La Société Mathématique de France" pristala na zamjenu svoga „Bulletina" za naše matematičko-prirodoslovne publikacije.

Predlaže se skupnoj sjednici potpora po 200 K za naučna putovanja dra. Jovana Hadžija u pomorsku postaju u Trst za istraživanja o hidromeduzama, i dra. Luja Adamovića za dovršavanja fitogeografičkih istraživanja Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore — oboje

uz obvezu za oba stručnjaka, da resultate svojega rada objelodane u našim publikacijama. Uz iste uvjete predlaže se potpora od 200 K Dragutinu Hircu za istraživanje predjela „Pijeski“ ili „Krvavi pijeski“ od Novoga Grada kod Koprivnice do Špišić-Bukovice kod Virovitice.

Odbor za izdavanje historičkih i historičko-juridičkih spomenika

dne 20. maja.

Budući da je kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za bogoštovje i nastavu, dne 15. II. 1911. br. 3981. podijeliia Akademiji za ovu godinu zemaljsku pripomoć od 25.000 K (ispor. zapisnik skupne sjednice od 26. II. 1911.), dakle za 14.000 K više nego dosad, a naročito i za to, da se mogu izdavati saborski spisi od god. 1526.—1606., to odbor uzima svestrano u pretres način, kako da se priredi izdavanje tih saborskih spisa i kako da se upotpuni priređeni već dosad veliki materijal.

Redakcija se te publikacije ima povjeriti čl. dop. Emiliju pl. Laszowskomu i pr. čl. dru. Ferdi pl. Šišiću. Oni imadu donijeti i osnovu svoga rada na odobrenje odboru i historičko-filologičkom razredu, a troškovi za ovu godinu namirivat će se iz ovogodišnjega proračuna. — Pr. čl. Vjekoslav Klaić napisat će studiju o razvitku hrvatskoga sabora u Srednjem Vijeku. do god. 1526., kao posebnu publikaciju, gdje će biti i popis „vestigijâ“ hrvatskoga sabora.

Za „Codex diplomaticus“ neka bi se spremao materijal i za vrijeme poslije god. 1420.; od toga ima „listina“ spremanih i dosta uređenih još od pok. pr. čl. Šime Ljubića.

Raspravljalo se o daljim izdanjima statutâ primorskih gradova i općina, napose o kotorskom i trogirskom; tako isto o izdavanju statuta gradova Hrvatske i Slavonije.

Raspravljalo se o izdavanju zbirke glagolskih istina, zatim o zbirci „Hrvatskih pisama“, što ih je skupio pok. čl. dop. Rade Lopašić, a tako isto i o njegovim priređenim „Latinskim urbarima“.

Razred historičko-filologički

dne 27. maja 1911.

Prihvaćaju se za „Rad“ radnje: a) čl. dop. dra. Đure Körblera: „Dubrovčanin Marko Faustin Galjuf (Gagliuffi) posljednji naš znatniji latinist (1765.—1834.)“ čitana u svečanoj sjednici Akademije 18. marta o. g.

Prihvaća se izvješće pr. čl. dra Tome Maretića, da se za ponuđenu od dra. Frana S. Gundruma rukopisnu ćirilsku knjigu (ispor. zapisnik od 11. III. 1911.) ponudi samo 10 K, budući da je taj rukopis najranije iz 18. stoljeća, pa je samo prijepis štampane knjige, pisan na artiji. — Sa zahvalnošću se prima za arhiv dar Dušana pl. Preradovića: a) prijepis plem. listine za Matiju Ivčića od Rudolfa II. god. 1598., b) tako isto za Stojana (Stjepana) Preradovića od Karla VI. god. 1722.; odobrava se akademijskoj upravi, što je zbog hitnosti kupila (za 10 K) od dra. Petra Kolendića u Kotoru talijanski rukopis Dubrovčanina Hranjca iz 16. stoljeća.

Prihvaćaju se izvješća člčl. dop. dra. Matije Murka i dra. Dragutina Boranića o radnji Ivana Grafenauera: „Legenda o Salomonu in njeni sledovi v slovenski narodni pesmi“ pa se prema tim izvješćima ima pisac uputiti, da svoj rukopis skrati i donekle promi-

jeni, a onda se rukopis ima uvrstiti u „Zbornik“, ako pisac zadovolji spomenutim stručnim mnijenjima. — Odobrava se, što se rukopis čl. dop. dra. Ivana Strohala „Pravna povijest dalmatinskih gradova; I. dio“, po želji piščevoj predao čl. dop. dru. Milivoju Mauroviću na mnijenje, prije nego što se iznese pred odbor za izdavanje historijskih i historičko-juridičkih spomenika. — Prihvaćaju se izvješća pr. člč. Vjekoslava Klaića i dra. Ferde pl. Šišića u pogledu rukopisa dra. Luke Jelića: „Dvorska kapela sv. Križa u Ninu“; time razred ostaje kod svoje odluke stvorene u sjednici od 9. I. 1911.

Prihvaća se odluka odbora za izdavanje historičkih i historičko juridičkih spomenika u pogledu izdavanja saborskih spisa od god. 1526.—1606. ovako: a) redaktorima za izdanje tih spisa postavljaju se čl. dop. Emilije pl. Laszowski i pr. čl. dr. Ferdo pl. Šišić; b) od vremena do vremena imaju se za ovu godinu namirivati iz ovogodišnjega proračuna, stavke B I. B 11., putni i ostali troškovi; c) redaktori imadu predložiti razredu osnovu svoga rada.

Zaključuje se načelno: Male radnje mogu se u „Radu“ štampati i preko reda, kojim su u razrednim sjednicama prihvaćene, ako književni tajnik nađe, da ih lako i zgodno može uvrstiti.

Skupna sjednica (svečana)

dne 14. juna 1911.

u proslavu 200-godišnjice rođenja Rudžera Boškovića, vidi: Ljetopis svezak 25. (za godinu 1910.) str. 205.—211.

Razred filozofičko-juridički

dne 3. jula 1911.

Pr. čl. dr. Franjo pl. Marković izvješćuje o radnji dra. Svetomira Ristića: „Osnovi Boškovićeve ato-

mistike" predlažući, da se radnja primi za „Rad", ako pisac radnju donekle preuredi; ipak se radnja ne bi mogla štampati odmah -- kako to pisac želi —, jer se utvrđeni red publiciranja ne može mijenjati.

U svečanoj sjednici za god. 1911. čitat će pr. član Vladimir Mažuranić o tome, kako je pravna prošlost djelovala na pojave lijepe književnosti u nas.

Razred historičko-filologički

dne 6. jula 1911.

Ne može se prihvatiti ponuda fra Lovre Mihačevića o njegovu rukopisu „Ecclesiae Albanenses", jer je taj rukopis načinjen po štampanim djelima, a osim toga ispada sam predmet iz okvira osobitih interesiranja ove akademije.

Pristaje se u načelu na savez slavenskih akademija i učenih društava, kako ga ima na umu carska akademija nauka u Petrogradu, odio ruskoga jezika i književnosti, ali se predlaže, da bi taj sastanak imao biti ili u kasno u proljeće ili rano u jesen 1912., a da naša akademija ne bi mogla mnogo troška prinijeti za svrhe ovoga saveza.

Za rukopis dra. Luje kn. Vojnovića „Dubrovačko-gruške prodaje kućâ i ulice staroga Dubrovnika" odlučuje se: Rasprava štampat će se u „Radu", a za trošak prijepisa popisa tih prodaja ima se piscu ponuditi 100 K, pa će taj prijepis ostati u Jugoslavenske akademije kao građa za eventualno uzimanje u uvid, ako je tko kada zatreba. — Tako se isto odlučuje za radnju Šime Urlića: „O. Gašpar Viňalić" i za dodani joj prijepis rukopisa Vinjalićeva: „Compedio istorico e cronologico delle cose più memorabili occorse agli Slavi di Dalmazia (1514—1769) compilato dal pf. Gasparo Viňalić"

Razred matematičko-prirodoslovni

dne 12. jula 1911.

Predlaže se za akademijsku upravu, da pismeno izreče čestitku Akademije Sastanku poljskih liječnika i prirodnjaka u Krakovu dne 18.—22. jula 1911.

Prihvaća se za „Rad" raspravu pr. čl. dra. Jurja Majcena: „Prostorne krivulje 3. i 4. reda u svezi s općenom površinom trećega reda", a tako isto se prihvaća za „Rad" na osnovu izvješća pr. čl. dr. D. Gorjanovića-Krambergera rasprava dra. Jovana Hadžija: „Razmještaj i selidba knidocitâ u hidromeduzâ i hidroidâ uopće". Na osnovu izvješća pr. čl. dra. D. Gorjanovića-Krambergera, s kojim se slaže mnijenje čl. dop. dra. Franje Vejdovskoga, ne prihvaća se radnja dra. Krunoslava Babića: „Jadranski Eunicella-oblici i Alcyonium coralloides (Pallas) Koch".

Na osnovu izvješća pr. člčl. dra. J. Majcena i dra. V. Varićaka ne prihvaća se radnja Emila pl. Vidovića: „Dioba kuta u tri jednaka dijeia sa šestilom i lincalom".

Prima se na znanje dopis načelnika sl. i gl. grada Zagreba, da je odbor gradskoga zastupstva odlučio, da se Boškovićevo poprsje postavi na Zrinjskom trgu u suglasju s odlukom gradskoga zastupstva od 5. XII. 1910.

Na izvješće tajnika dra. Manojlovića o tome, da će „Ulomci Boškovićeve korespondencije; pisma" od pr. čl. dra. V. Varićaka obasegnuti mnogo više araka, nego što se očekivalo, odlučuje se, da se ipak cijeli taj prilog štampa u 185. knjizi „Rada", a zato će bližnji „Rad" imati nekoliko araka manje.

Odbor za Strossmayerovu galeriju slika
dne 21. jula 1911.

Uzima se na znanje izvješće galerijskoga ravnatelja čl. dop. dra. Josipa Brunšmida o preuzimanju dvanaest slika, darovanih pok. markizom de Piennesom iz Vrbovca. Osim toga je po odredbi pokojnika poslala snaha njegova vojvotkinja Mac-Mahon-Piennes iz Pariza dvije slike, jedan sadreni model i dvije stare modre Neverske vaze.

Uzima se na znanje, da je kipar Ivan Meštrović poklonio galeriji bronsano poprsje hrvatskoga glumca Petra Branoga.

Uzima se na znanje, da je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije poklonio dvije slike i jednu sadrenu grupu, što ih je kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada kupila na proljetnoj izložbi slika. Od tih slika, Ivekovićeva, uvrstit će se u galeriju, kad slikar načini neke nužne promjene na njoj; autoportret Miroslava pl. Kraljevića smjestit će se u jednoj sobi Akademije, a sadrena grupa Branislava Pelczarskoga smjestit će se u maloj dvorani akademijskoj, jer nije sačinjena ni od kamena ni od kovine.

Prima se izvješće, da je „Strossmayerova soba“ uređena i smještena u dijelu IV. dvorane.

Skupna sjednica
dne 8. oktobra 1911.

Primaju se na znanje ili prihvaćaju zaključci sjednicâ: razreda matematičko-prirodoslovnoga od 18. V. 1911. *a)* o prijedlozima za zamjenu publikacija, *b)* o primanju rasprave čl. dop. dra. L. Adamovića, *c)* o potporama za naučna istraživanja dra. J. Hadžija,

čl. dop. dra. S. Adamovića i D. Hirca, *d)* o tome, da se D. Hircu i dalje povjerava „Revizija hrvatske flore; — razreda historičko-filologičkoga od 27. V. 1911. *a)* o primanju rasprave čl. dop. dra. Đ. Körblera, *b)* o tome da se male radnje mogu — po uviđavnosti književnoga tajnika — uvrštavati u „Rad“ i prije reda, a to vrijedi za obje serije „Rada“, *c)* o raspravi Ivana Grafenauera, *d)* o izdavanju Saborskih spisa 16. vijeka, s dodatkom, da se redaktorima ima od vremena do vremena davati predujmovi za putne i ostale troškove iz ovogod. proračuna, stavke B II. B 11; — razreda filozofičko-juridičkoga od 3. VII. 1911. *a)* o raspravi dra. Sv. Ristića, *b)* o čitanju pr. čl. V. Mažuranića u svečanoj sjednici za g. 1911.; — razreda historičko-filozofičkoga od 6. VII. 1911. *a)* u pogledu rukopisâ dra. L. kneza Vojnovića i Š. Urlića, *b)* da Akademija pristaje načelno na savez slavenskih akademija i učenih društava, ali da ona zaradi svojih skučenih prihoda ne bi mogla obilato pridonositi za svrhe toga saveza; sastanak neka bi bio kasno u proljeće ili rano u jesen 1912.; — razreda matematičko-prirodoslovnoga od 12. VII. 1911. *a)* o čestitanju Sastanku poljskih liječnika i prirodnjaka u Krakovu za 18.—22. VII. 1911. (uprava Akademije to je izvršila dopisom), *b)* o prihvaćanju raspravâ pr. čl. dra. J. Majcena i dra. J. Hadžija, *c)* o izrečenoj zahvali grada Zagreba za postavljanje poprsja R. Boškovića, *d)* o tome, da budući razredni „Rad“ bude manjega opsega, jer je 185. „Rad“ svoj opseg morao prekoračiti; — odbora Strossmayerove galerije slika od 21. VII. 1911.: *a)* o preuzeću slika, darovanih pok. markizom De Piennesom, i brončanoga poprsja Petra Branoga, *b)* o slikama, nabavljenima kr. zemaljskom vladom u proljetošnjoj izložbi slikâ u Zagrebu, *c)* o otvorenju „Strossmayerove sobe“.

Prima se na znanje: *a)* dopis gradskoga poglavarstva u Zagrebu o smještenju Boškovićeva poprsja na Zrinjskom trgu; — *b)* dopis bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 22. V. 1911. o odobrenju izbora Ljubomira Kovačevića u Beogradu članom dopisnikom Jugoslavenske akademije; — *c)* poziv Braće hrvatskoga zmaja u Zagrebu k otkriću spomen-pločâ Vjekoslavu Babudiću, Janku Jurkoviću i Josipu Eugenu Tomiću 18. juna 1911. u Požegi; Akademija je poslala pozdravni telegram ovoj proslavi; — *d)* dopis bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 28. VII. 1911. o odobrenju izbora Petra Aleksejevića Lavrova i Alekseja Aleksandrovića Šahmatova članovima dopisnicima Jugoslavenske akademije.

Prima se sa zahvalnošću na znanje: *a)* Rudolf grof Normann Ehrenfelski poklanja 13. V. 1911. Akademiji 3200 K svojih dnevnica gornjega doma zajedničkoga ug.-hrv. sabora; novac se priklapa Zakladi za opću naobrazbu; — *b)* Rudolf grof Normann Ehrenfelski osnovao obveznicom 4% ne ug. krunske rente od 30.000 K „Stipendijalnu zakladu dra. Dragutina Neumanna Valpovčanina“ da kamate ove glavnice uživa kao stipendij mladić u prvom redu rodom iz područja vlastelinstva valpovačkoga i podgoračkoga ili iz grada Osijeka, koji polazi sveučilišne ili druge više nauke u Zagrebu, Beču, Parizu, Münchenu ili Rimu; upravu ove zaklade predaje Jugoslavenskoj akademiji, a po izumrću njegove porodice, u muškoj lozi prenosi na nju i pravo podjeljivanja te stipendije; odlučuje se: Akademija prima upravu odnosno pravo podjeljivanje stipendija te zaklade; — *c)* Rudolf grof Normann Ehrenfelski 7. VIII. 1911. poklanja Akademiji 1600 K svojih dnevnica gornjega

doma zajedničkoga ug.-hrv. sabora; novac se priklapa Zakladi za opću naobrazbu, a zaključuje se i ovo: kad ta zaklada dostigne 50.000 K, nema se više povećavati.

Prihvaća se sa zahvalnošću legat posl. Ivane barunice Kušlan od 2500 K; novac se priklapa Zakladi za opću naobrazbu.

Zahvalno se prima dopis Hrvatsko-slavonske hipotekarne banke u Zagrebu, kojim poklanja Akademijskoj galeriji Strossmayerovoj sliku St. Czajkovskoga „Kuću na selu“, nabavljenu na izložbi Društva umjetnosti u Zagrebu.

Zahvalno se prima na znanje dopis kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, kojim se na molbu Akademije produžuje do 31. januara 1912. u naučne svrhe dopust čl. dop. Ivanu Milčetiću, profesoru varaždinske gimnazije.

Pristaje se na zamjenu publikacija naše Akademije: cijele serije „Monumenta“ za sve „Atti“ društva „Società Piemontese d' Archeologia e Belle Arti“ u Turinu; — prima se na znanje dopis „American Matematical Society“ u New Yorku, da će svoj „Bulletin“ slati u zamjenu za „Rad“ mat.-prirod. razreda.

Dopušta se nabava akademijskih preblikacija za polovinu cijene *a)* franjevačkomu samostanu u Šćitu u Bosni, onih, kojih sada još nema; *b)* kulturnomu društva Srbâ iz Bosne i Hercegovine „Prosvjeta“, svih dosašnjih publikacija.

Pošto je 12. VIII. 1911. preminula Virginija udova Jakić rođena pl. Zambelli, koja je od kamata od 50.000 K akademijske temeljne glavnice, zaviještene pok. Antunom Jakićem, uživala 80% doživotno, to prestaje ovo davanje rente, pa Akademija stupa u uživanje cijelih kamata te svote. Prema oporuci pok.

Antuna Jakića namirila je Akademija 2000 K pogrebnih troškova, a osim toga dopušta po duhu te oporuke 700 K troška za upotrebljavanje porodične grobnice pl. Zambelija.

Odlučuje se, da se posebni otisci radnja pojedinih pisaca mogu ovima predati i prije negoli izađe dotična poblikacija, ako pisac pristane, da se nužni broj tih otisaka pošalje u isti mah na cenzuru.

Odbor za Strossmayerovu galeriju slika

dne 26. oktobra 1911.

Prima se na znanje, da je slikar Oton Iveković odnio k sebi sliku „Vivat rex!“, da na njoj izvede neke nužne popravke. — Odgađa se riješenje, kamo će se definitivno smjestiti slika Stanislava Czajkovskoga: „Kuća na selu“.

Na molbu predsjednika Akademije obećala je Terezija barunica Vranyczany u Karlovcu, da će pokloniti portret Ivke barunice Vranyczany od Vlaha Bukovca, ali bi željela, da se primi i portret Dragana baruna Vranyczanya od istoga slikara; određuje se, da imadu članovi odbora dr. J. Brunšmid, dr. J. Majcen i dr. G. Manojlović pregledati obje slike i svoj prijedlog odboru donijeti.

Razred historičko-filologički

dne 22. novembra 191.

Uzima se na znanje, da dr. Lujo knez Vojnović i Šime Urlić pristaju na odluku razreda od 6. VII. 1911. u pogledu svojih rukopisa o dubrovačko-gruškim kućama i o Gašparu Vinjaliću.

Odlučuje se, da se mag. pharm. na Rijeci Vínku Dušáneku ponovno piše u pogledu njegove ponude

o fotografičkim snimcima starih zgrada, grobova i glagolskih natpisa po kvarnerskim predjelima. — Uzima se na znanje, da je akademijska uprava odgovorila Antunu Brliću ml. u Varaždinu, neka pošalje neke rukopise iz ostavštine kanonika Lehpamera na uvid, tako isto i u pogledu odgovora akademijske uprave dru. fra. Julijanu Jeleniću u Sarajevu, koji je ponudio preko 200 dokumenata za kulturnu i socijalnu povijest Bosne od god. 1780.—1880. (ponajviše dopisâ bosanskih Franjevaca).

Prima se na znanje dopis carske akademije u Petrogradu, da će sastanak izaslanika slavenskih akademija biti 7. (20.) maja 1912. u Petrogradu; u budućoj će se sjednici iznijeti mnijenja i prijedlozi članova ovoga razreda.

Ne može se primiti za svrhe „Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika“ zbirka erotičnih izričaja u požeškoj dolini, koju je poslao dr. Oton Goldstein u Sarajevu.

Predaje se na pr. čl. dr. T. Maretića na mnijenje rasprava čl. dop. Rudolfa Strohala: „O dijalektu grada Vrbnika na Krku u prvoj polovini 17. vijeka“.

Prihvaća še izvješće pr. čl. T. Smičiklasa: *a*) neka se izvješće čl. dop. dra. Đure Körblera: „O Bogišićevu prijepisu Gradićevih pisama“ štampa u „Ljetopisu“ za god. 1911., *b*) neka čl. dop. dr. Đ. Körbler napiše o Gradiću članak za „Starine“, pa neka prikupi i ostala Gradićeva pisma, a naročito ona iz god. 1667., i objelodani ih također u Ljetopisu.

Razred matematičko-prirodoslovni
dne 25. novembra 1911.

Prihvaćaju se za „Rad“ ove radnje: *a*) dra. Jovana Hadžija „O podocistama u skifopolipu Chrysaora“; *b*) čl. dop. dra. Milorada Jovičića „Hromohidrat apsorbuje vazdušni ugljenodioksid“; *c*) Ivana Fröschla

„O reakciji magnezijevih soli s alkalijskim monohidrofosfalima, osobito s natrijevim i amonijevim“; *d)* dra. Milutina Milankovića „O teoriji Michelsonova eksperimenta“.

Uzima se, ali kao bespredmetno, na znanje dopis od „Naturforschende Gesellschaft in Zürich“, kojim se izjavljuje spremnost na zamjenu publikacijâ, ako naše izlaze u jeziku: ili njemačkom, ili talijanskom, ili franceskom.

Na znanje se uzima dopis od „American Mathematical Society“ u New York City-u o zamjeni »Bulletin-a«, počevši od vol. 18., za naš mat.-prirod. »Rad«. — Prihvaća se ponuda od „Deutscher naturwissenschaftlich-medizinischer Verein für Böhmen ‚Lotos'« o zamjeni njegova časopisa »Lotos« za naše mat.-prirod. publikacije.

Budući da je broj pravih članova ovoga razreda potpun, a i broj članova dopisnika cijele akademije dostigao je broj dopušten pravilima i poslovnikom, to se za iduću glavnu skupštinu Akademije ne predlaže nitko za nova člana.

Razred matematičko-prirodoslovni

dne 9. decembra 1911.

a) Javni dio sjednice.

Pr. čl. dr. Juraj Majcen čita svoju raspravu: »O strikcionoj liniji općenih vitoperih površina«. — Pr. čl. dr. Vladimir Vâríćak prikazuje po rukopisnoj neobjelodanjenoj radnji pok. Schiaparellija nastojanje Boškovićevo oko uređenja astronomičkoga apservatorija u Milanu i Boškovićev rad u tom opservatoriju od god. 1766. do 1772.

b) Obična sjednica.

Radnja pr. čl. dr. J. Majcena prihvaća se za »Rad«, a tako i radnja pok. Schiaparellija kao prilog cijelih onih studija pr. čl. dr. V. Varićaka o Boškovićevu matematičkom radu, koje sada teku u »Radovima«.

Prihvaća se prijedlog pr. čl. dr. Varićaka: *a)* da se sada za posebne otiske njegovih studija o Boškovićevu matematičkom radu štampa definitivni predgovor; *b)* da se kao prilog tih studija u sadašnjem (190.) »Radu« preštampa Boškovićeva bilješka iz I. sveske Stayeva djela pod natpisom: »De motu absoluto, an possit a relativo distingui«; *c)* da se milanskom apservatoriju u Breri pošalje 181. i 185. knjiga »Rada«.

Na poziv Organizacionoga odbora Prvoga sveslavenskoga sastanka javnoga zdravstva za 28.—31. maja 1912. u Petrogradu zaključujn se, da se pošlje samo pismeni pozdrav. Tako se isto šalje pozdrav II. kongresu u Petrograd 3.—9. januara 1912. za čistu i apliciranu kemiju i fiziku, u spomen Mendelejevu, na poziv Organizacionoga odbora.

Razred filozofičko-juridički
dne 14. decembra 1911.

Budući da je dr. Svetomir Ristić tražio natrag svoj rukopis o Boškovićevoj atomistici, ako se ne bi još ove godine mogao štampati, to se odobrava upravi, što je taj rukopis vratila.

Za razrednoga predstojnika u god. 1912. ponovno se bira pr. čl. dr. Franjo pl. Marković.

Prihvaća se prijedlog pr. čl. Vladimira Mažuranića, da se glavnoj skupštini predloži za pravoga člana Akademije čl. dop. dr. Ivan Strohal. Tako se isto prihvaća prijedlog pr. čl. Franje pl. Markovića, da se glazbenik Ivan pl. Zajc predloži za počasnoga člana Akademije.

Skupna sjednica
14. decembra 1911.

Sa zahvalnošću se prima na znanje, da je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dr. Nikola pl. Tomašić poklonio Akademiji 10.000 K. Dar se priklapa temeljnoj glavnici Akademije, a po § 35. poslovnika slat će se darovatelju kao dobrotvoru Akademije u napredak sve akademijske publikacije na poklon. Zaključuje se osim toga, da se nabave slike svih dobrotvora Akademije i namjeste u velikoj dvorani uz ime i godine, a svota za to potrebna da se uvrsti u proračun za godinu 1912.

Dopušta se, da se upravi c. kr. državnoga arhiva u Dubrovniku šalju sve knjige „Starih pisaca" i svi „Radovi" razredâ histor.-filologičkoga i filoz.-juridičkoga, što su dosada izašle i što će u napredak izlaziti. — Daje se 50% popusta knjižarske cijene na sve dosad izdate knjige Akademije dru. Ivi Pilaru, odvjetniku u Tuzli. — Učiteijskoj knjižnici pučke škole u Severinu na Kupi, koja moli nešto akademijskih knjiga na dar, dopušta se samo nabavak za pô cijene. — Dopušta se nabavak za pô cijene nekih akademijskih knjiga priv. sveuč. docentu dru. Marku Kostrenčiću. — Upućuje se, da postoji godišnje pretplaćivanje na akademičke publikacije, učitelj u Strojni u Koruškoj Miloš Svanjak, koji je zamolio, da bi mu se slao „Rad" po obaljenoj cijeni.

Uzimaju se na znanje ili potvrđuju zaključci razreda: *a)* historičko-filologičkoga od 22. VII. 1911. o izvješću čl. dop. dra. Đ. Körblera o Bogišićevu prijepisu Gradićevih pisama; — *b)* matematičko-prirodoslovnoga od 25. XI. 1911. o prihvatu radnjâ dra. J. Hadžija, čl. dop. dra. M. Jovičića, I. Fröschla dra. M. Milankovića, zatim o izmjeni razrednih publi-

kacija za »Lotos«, časopis društva „Deutscher naturwissenschaftlich-medicinischer Verein für Böhmen“; — *c)* matematičko-prirodoslovnoga od 9. XII. o primanju radnje pr. čl. dra. J. Majcena, zatim prilogâ pr. čl. dr. V. Varićaka; o pozdravima kongresima u Petrogradu: I. sveslavenskom za opće zdravlje i kongresu za čistu i apliciranu kemiju i fiziku; — *d)* razreda filozofičko-juridičkoga od 14. XII. 1911. o rukopisu dra. Sv. Ristića i o izboru razrednoga predstojnika za god. 1912., dok se prijedlozi za nove članove stavljaju na dnevni red sadašnje sjednice.

Zahvalno se prima za knjižnicu publikacija Matice Slovenske „Smotra jugoslovanskih kulturnih društev“, ali zbog nedostatka novčanih sredstava ne može se ništa pridonijeti pokriću troškova toga izdanja.

Odlučuje se, da se prospekt poziva carske akademije u Petrogradu, odjela za ruski jezik i književnost, na sastanak delegata slavenskih akademija na 7. (20.) maja 1912., pošalje na ogled svim našim pravim članovima.

Odlučuje se, da se pojedini članovi Akademije odazovu pozivu Braće hrvatskoga zmaja na svečanost u slavu stogodišnjice rođenja Dimitrija Demetra dne 17. decembra 1911.

Na poziv odbora za Bogišićev spomenik u Cavtatu, da bi Akademija dala prilog, zaključuje se, da će se priložiti 100 K, kad se spomenik počne izvoditi.

Budući da tiskanja akademičkih publikacija u Dioničkoj tiskari zapinju, to se zaključuje, da uprava traži garancije, da se u buduće ne će zatezati s tiskanjem akademijskih publikacija.

Budući da prema § čl. 5. akademijskih pravila i § 1. poslovnika ima sada praznih mjesta samo za

8 počasnih članova i za 1 pravoga, dok je broj dopisnih članova potpun: to razredi historičko-filologički i matematičko-prirodoslovni ne predlažu novih članova, a u pogledu prijedloga razreda filozofičko-juridičkoga čitaju svoja izvješća za predložene nove članove, i to: pr. čl. dr. Fr. pl. Marković za Ivana pl. Zajca kao počasnoga, a pr. čl. V. Mažuranić za dra. Ivana Strohala kao pravoga člana. O tim prijedlozima vijećat će se prema § 2. b. poslovnika u slijedećoj skupnoj sjednici.

Odlučuje se, da svatko, tko u javnoj razrednoj sjednici čita raspravu, ima nekoliko dana prije toga predati književnom tajniku izvješće o njoj, da se može dati pomnožiti i odmah poslati uredništvima zagrebačkih novina.

Razred filozofičko-juridički
dne 28. januara 1912.

Predlaže se, da se u akademijski proračun za g. 1912. uvrsti dovoljna svota za nastavak Mažuranićeva pravnopovijesnoga rječnika.

Skupna sjednica
dne 28. januara 1912.

Zemaljskomu povjerenstvu za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika ustupaju se nužne edicije za pô cijene. Za pô cijene daju se i Vjekoslavu Noršiću, kapelanu u Maču, svi „Diplomatički kodeksi“, koji su dosad izašli.

Na poziv Centralnoga odbora za spomenik Dositeja Obradovića na Kosovu u Dalmaciji, da se Akademija upiše među članove utemeljitelje, odlučuje se, da se poziv ustupa akademicima, neka se upišu za članove, po volji.

Bugarska akademija naukâ u Sofiji priopćuje, da zbog obilja svojih pothvata, koji se istom zasnivaju, ne može učestvovati kod Jugoslavenskoga enciklopedičkog rječnika. Skupna sjednica Jugoslavenske akademije uvažuje razloge Bugarske akademije, a izriče pouzdano očekivanje, da će Bugarska akademija pratiti u svojem području sa simpatijom ovaj naš pothvat.

Kako je blagajna naše akademije dne 23. januara 1912. primila od kr. državnog nadodvjetništva u ime legata iza pokojne Julijane pl. Bogovićke u gotovu 8.721·85 K, to se ta svota, odbivši 51·42 K u ime zaostaloga poreza, dakle 8.670·43 K, priklapa Zakladi za opću naobrazbu pod posebnim imenom „zaklada Mirka pl. Bogovića i Julijane pl. Bogović rođene Lentulaj".

Sa zahvalnošću se prima na znanje, da je kr. hrv. slav.-dalm. zemaljska vlada poslala Strossmayerovoj galeriji slikâ ove slike: *a)* Auer: Kraj crvenoga svjetla, *b)* Crnčić: Neverin, *c)* Kovačević: Bura, *d)* Medović: Vrijes, *e)* Roje-Šenoa: Putnik, *f)* Weiss: Propovijed, *g)* Crnčić: Crteži (dva komada); — prvih pet slika kao dar Njegova ces. i kralj. Apostolskoga Veličanstva, a ostale kao dar kr. zemaljske vlade.

Odobrava se upravi Akademije, što je na molbu odbora „Hrvatskoga društva umjetnosti" predala mu slike iz Strossmayerove galerije slikâ: *a)* Crnčić: Neverin, *b)* Kovačević: Bura, *c)* Roje-Šenoa: Putnik, da ih uz nužne garancije upotrijebi za hrvatsku umjetničku izložbu u Beču.

Prima se sa zahvalnošću na znanje, da je kr. hrv. slav. dalm. zemalska vlada i ove godine doznačila Akademiji u ime zemaljske pripomoći 25.000 K za izdanje publikacija kao: zbornika „Codex diplomaticus" i „dal-

matinski statuti", a naročito pak za izdavanje „saborskih dnevnika (1526.—1606)".

Odobrava se izvješće tajnika dr. G. Manojlovića o njegovim pregovorima s upravom Dioničke tiskare, kako bi se postiglo, da štampanje akademijskih publikacija ne bi zapinjalo, i prihvaćaju se utanačenja, što ih je on u tom pogledu sklopio s upravom tiskare.

Uzimaju se u pretres prijedlozi razreda filozofičko-juridičkoga o novim članovima.

Čita se pismeni obrazloženi prijedlog predsjednika Akademije T. Smičiklasa, da se od svote sakupljene za spomenik dra. Franje Račkoga (31.403·36 K) učini zaklada dr. Franje Račkoga za pripomoć onima, koji spremaju radnje za akademijske publikacije, i to za radnje filologijsko-historijskoga razreda. Odluka se odgađa zato, da se može prijedlog proučiti i s pravne strane.

Za revizore akademijskih računa od god. 1911. i za obračun s knjižarom Đ. Trpinca za god. 1911. biraju se pr. člč. dr. V. Varićak i dr. J. Majcen.

Razred matematičko-prirodoslovni

dne 4. februara 1912.

Razrednim predstojnikom za god. 1912. bira se dosadašnji, pr. čl. dr. Gustav Janeček.

Prihvaća se za „Rad" rasprava dra. J. Hadžija: „Još o ontogenezi i filogenezi hidromeduze"; tako isto i rasprava dra. Marijana Salopeka: „O srednjem trijasu Gregurić-brijega u Samoborskoj gori i o njezinoj fauni" (bude li dosta građe za „Rad", može se štampati među „Djela").

Ne mogu se uvažiti molbe za novčanu potporu: *a)* za naučna i botanička putovanja po Dalmaciji dra.

Aurela Forenbachera i *b)* za nastavak proučavanja zemlje i naroda u Lici prof. Dragutina Franića. Određuju se novčane potpore: *a)* od 1000 K pr. čl. dru. Vladimiru Varićaku, da u Narodnoj biblioteci u Parizu provede istraživanja takovih djela Boškovićevih, kojih nema ni u Austriji ni u Njemačkoj, pa će time dovršiti II. dio svoje radnje o matematičkom radu Boškovićevu i analitičku bibliografiju Boškovićevih djela; *b)* od 500 K prof. dru. Augustu Langhofferu i pomagačima, za faunističko istraživanje naših pećina (špilja).

U pogledu prijedloga predsjednika Akademije T. Smičiklasa o osnutku zaklade dra. Franje Račkoga, iznesena u skupnoj sjednici od 28. januara 1912., pristajući sa svoje strane na to, predlaže razred, da se zato povisi stavka u proračunu za znanstvena istraživanja razreda matematičko-prirodoslovnoga na 2500 K.

Zaključuje se: da bi se Akademija predstavkom obratila banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, da se Akademiji doznači iz zemaljskih sredstava stalna godišnja potpora za istraživanje zemlje, u prirodoslovnom pogledu, analogno potpori, koju Akademija prima za izdavanje „Diplomatičkoga kodeksa“ i t. d. Prijedlog o tome izradit će odbor prirodoslovaca.

Iznijet će se skupnoj sjednici prijedlog: da bi Akademija iz dohotka zaklade za opću naobrazbu izdavala u prvome redu časopis (revue) za sve struke akademijske (poput talijanske „Scientia“).

Razred historičko-filologički

7. februara 1912.

Razrednim predstojnikom za god 1912. ponovno bira dosadašnji, pr. čl. dr. Tomo Maretić.

Primaju se za pohranu u *arhiv*: *a)* rukopis pok. književnika Vilima Korajca prijevoda Molièreova „L'avare", poklonio čl. dop. Vl. Dukat; *b)* pet pisama Kurelčevih Ivanu Fiaminu, poklonio Bude Budisavljević-Prijedorski; *c)* od o. fra. Ciprijana Brkića u Glavatičevu u Bosni njegova „bît-bukvica" i njegove „zdrave note"; *d)* fotografija Tommasea i izvaci iz njegovih „Iskrica", poklonila gospođa Pavlina Bogdan u Dubrovniku. — Prima se za akademijsku knjižnicu Tommaseov „Nuovo dizionario dei sinonimi della lingua italiana", poklonila gospođa Pavlina Bogdan.

Prihvaća se izvješće pr. čl. dra. T. Maretića o radnji čl. dop. Rudolfa Strohala: „Dijalekat grada Vrbnika na otoku Krku u prvoj polovini 17. vijeka"; pisac ima prema ovom izvješću svoju radnju preinačiti, pa će se ona onda ponovno uzeti u pretres.

Prihvaća se prijedlog pr. čl. T. Smičiklasa, da pr. čl. Vjekoslav Klaić pođe u Beč i u Budimpeštu proučavati tamošnje arhive u poslu izdavanja „saborskih spisa od 1526.—1606."; određuje se putni trošak od 600 K.

Na sastanak slavenskih akademija u Petrogradu za 7. (20.) maja 1912., pošto pr. čl. T. Maretić izjavljuje, da on ne bi nikako mogao ići, određuje se za izaslanika čl. dop. Ivan Milčetić: određuje se putni trošak od 800 K.

Uzima se u pretres proračun za god. 1912., koliko se tiče ovoga razreda.

Odbor za sabiranje spomenika tradicionalne literature.

dne 11. februara 1912.

Urednik folklorske građe, čl. dop. dr. Dragutin Boranić, pita, bili se rukopisna građa akademije

smjela upotrebljavati kod obradbe nekih dijelova Jugoslavenskoga enciklopedijskoga rječnika. Zaključuje se: *a)* to smije samo u prijekoj potrebi učiniti samo urednik građe, obavijestivši prije toga odbor; *b)* neka on po mogućnosti štampa takve stvari i u „Zborniku", prije negoli izađu u Jugoslavenskom enciklopedijskom rječniku.

Zbog preobilne građe određuje se, da će se odsad štampati knjiga „Zbornika" sa četiri arka više, t. j. sa 24 arka.

Od oveće zbirke konavoskih veziva, što ih je poslala gospođa Pavlina Bogdan-Bijelićka, ima se pridržati samo ono nekoliko partija, koje su popraćene tekstom.

Odobrava se, što je urednik građe poslao dru. Ljudevitu Pivku u Mariboru njegov rukopis opisa „Ptujskoga polja", da ga nadopuni i za štampu priredi. — Dru. Josipu Širokomu u Beču ima se poslati rukopis „Virje" pok. Josipa Tomca, da ga po želji pokojnikovoj upotpuni i za štampu priredi. — Dva oveća priloga Rade Bosnića u Rujevcu: „Hajduk Mile Tadić" i „Hajduk Dmitar Suzić" prihvatit će se, ako ih pisac znatno skrati, uklonivši iz njih novelističke elemente. — Ne prima se rukopis čl. dop. Rudolfa Strohala „Jedna ljekaruša iz Dalmacije u prvoj polovini 17. vijeka", jer je to prijepis štampane knjige Jurja Vladimirovića (god. 1775.).

Određuju se nagrade za zasnovane i prispjele radnje *a)* štampane u „Zborniku" XVI. 2.: čl. dop. Rudolfu Strohalu 45 K, Stjepku Debeljaku 15 K, Mirku Kleščiću (za fotografije) 50 K; *b)* za posljednji dio građe iz Vareša Miji Žuljiću 180 K, *c)* na račun nagrade: Radi Bosniću za radnju „Gage" 200 K, Milanu Langu za radnju „Samobor" 200 K.

Zaključuje se, da se članci u „Zborniku“ popraćuju što većim obiljem ilustracija.

Odbor za izdavanje historičkih i historičko-juridičkih spomenika.

dne 15. februara 1912.

Pošto je čl. dop. Emilije pl. Laszowski predsjedniku danas izjavio, da on ne će sudjelovati u izdavanju „Saborskih spisa od god. 1526.—1606.“, to pr. čl. dr. Ferdo pl. Šišić čita samo svoje izvješće o svojem pripravnom radu oko izdavanja tih spisa; izvješće se prima na znanje. — Zatim čita isti pravi član osnovu svoju, kako treba izdavati te saborske spise; osnova se prihvaća. — Podjedno izjavljuje dr. Šišić, da bi se I. svezak tih „Saborskih spisa“ mogao dati u tisak mjeseca maja o. g.; prima se na znanje.

Predsjednik Akademije Tade Smičiklas predlaže, da bi se paralelno s tim „Saborskim spisima“ mogla izdavati serija „Acta Habsburgica“, a izdavanje bi mogao preuzeti čl. dop. Emilije pl. Laszowski; — prihvaća se predlog.

Pr. čl. dr. Ferdo pl. Šišić iznosi mnijenje, da bi se iz spisa ugarskih sabora, kod kojih su sudjelovali i hrvatski nunciji, skupljala ona građa, koja se tiče Hrvatske; — predlagač neka u svoje vrijeme o tome izvijesti.

Odbor za Strossmayerovu galeriju slika.

dne 20. februara 1912.

Prima se sa zahvalnošću na znanje, da je Njeg. ces. i kr. Apostolsko Veličanstvo darovalo pet slika, nabavljenih u lanjskoj izložbi slika: Auer, Kraj crvenoga svjetla; Crnčić, Neverin;

Kovačević, Bura; Medović, Vrijes; Roje-Šenoa, Putnik, — a kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada sliku poljskoga slikara Wojciecha Weissa: „Propovijed“ i dva crteža od Crnčića, nabavljeno na istoj izložbi. Slike će se smjestiti u galeriju osim Weissove i osim Crnčićeva crteža (oboje će smjestiti u akademijskim uredskim sobama).

Slika poljskoga slikara Stanislava Czajkovskoga „Kuća na selu“ ima se metnuti u doličan okvir i smjestiti u galeriju.

Odobrava se, što je upravitelj galerije čl. dop. dr. Josip Brunšmid predao Hrvatskomu društvu umjetnosti slike: Auer „Kraj crvenog svjetla“, Crnčić „Neverin“, Kovačević „Bura“, pl. Kraljević „Autoportret“ i Roje-Šenoa „Putnik“, da se izlože u Beču; dopušta se, da to društvo osim toga izloži i ove slike: Iveković „Na kordunu“ i „Kraljević Marko s glavom Muse Kesedžije“, Kovačević „Na Savi“, Medović „Sv. Franjo“, Šenoa „Vrt u Kraljevici“ i Rački „Pred ponorom pakla“ uz uvjete: da to društvo preuzme potpunu garanciju za sve slike i sav trošak (otpreme, dopreme, osiguranja), pa da od umjetnika samo zadobije dopuštenje, da se te slike izlože.

Odbija se molba dra. Vladimira Gmaza i dra. Ernsta Dieza, da Akademija pekunijarno fundira sjajno djelo o Strossmayerovoj galeriji slika.

Uzima se na znanje, da je Oton Iveković učinio popravke na svojoj slici „Vivat rex“, pa je slika smještena u galeriju.

Uzima se na znanje, da je IV. izdanje galerijskoga kataloga izašlo u prosincu 1911., pa se primjerak prodaje po 80 filira.

Uzima se na znanje izvješće odborovih izaslanika čl. dop. dra. J. Brunšmida te pr. člč. J.

Majcena i dr. G. Manojlovića o pregledanju slika Vlaha Bukovca kod gospođe Terezije barunice Vranyczany u Karlovcu — portreti Ivke i Dragana bar. Vranyczany; odlučuje se, da se portret Ivke barunice Vranyczany ima smjestiti u galeriju, a portret Dragana baruna Vranyczany na doličnu mjestu u uredskim prostorijama Akademije.

Za nabavljanje umjetnina u god. 1912. predlaže se u proračun 1200 K, a za redovne razne potrebe 300 K.

Razred historičko-filologički

dne 17. februara 1912.

U javnoj sjednici čita pr. čl. Vjekoslav Klaić svoju raspravu: „Statut grada Zagreba od god. 1609. i reforma njegova god. 1618.“.

Razred historičko-filologički

dne 1. marta 1912.

U javnoj sjednici čita pr. čl. dr. Ferdo pl. Šišić svoju raspravu: „Sabori od god. 1790. i 1791.“

Razred matematičko-prirodoslovni

dne 17. marta 1912.

Prihvaćaju se za „Rad“ radnje: *a)* Dragutina Hirca: „Revizija hrvatske flore. Nastavak.“; *b)* čl. dop. dra. Luje Adamovića: „Biljnogeografske formacija zagorskih krajeva Dalmacije, Bosne, Hercegovine i Crne Gore. I. dio: Vegetacione formacije nizina, brežuljaka i nižih brda“.

Određuje se potpora za naučna putovanja: *a)* od 500 K Dragutinu Hircu za floristično istraživanje otoka Cresa, pa otokâ Suska (Sansego), Malih i Velikih

Srakana (Canidole) i Onija; *b)* od 500 K čl. dop. dru. Luju Adamoviću za proučavanje biljnogeografskih formacija planina Dalmacije, Bosne, Hercegovine i Crne Gore. Oboje uz obični uvjet, da naučno obrađene rezultate svojih istraživanja predadu Akademiji.

Zaključuje se, da se dr. Krunoslav Babić i dr. Ervin Rössler — koji su za god. 1911. primili potpore po 300 K za znanstvena istraživanja na otoku Visu i okolini — pozovu, da naučne rezultate tih istraživanja predadu što prije Akademiji, budući da toga još nijesu učinili.

Zaključuje se: svatko, komu se podijeli novčana potpora za kakvo naučno istraživanje (putovanje), ima se u buduće, povrh dosadašnje obaveze o naučnom priopćenju rezultatâ svojih istraživanja (putovanja), vezati i na to, da skoro poslije dovršenja svojih istraživanja (putovanja) preda Akademiji kratko izvješće o tome s naznakom: gdje i kada je gdje boravio, i u nekoliko crta prethodno što su bili naučni rezultati toga boravka. — Osim toga se zaključuje, da će se u budućoj sjednici uzeti u pretres pitanje, kako da se uvede neki sustav u podjeljivanju potpora.

Prihvaća se nacrt predstavke razreda, odnosno Akadamije, banu kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije o stalnoj godišnjoj dotaciji iz zemaljskih sredstava, za istraživanje zemlje; podjedno se odlučuje, da će se u krilu razreda matematičko-prirodoslovnoga ustrojiti „odbor za istraživanje zemlje".

Prihvaća se prijedlog pr. čl. dr. Vladimira Varićaka: neka bi dva člana ovoga razreda sa dva člana filozofičko-juridičkoga izradili za skupnu sjednicu prijedlog, kako da se izdade hrvatski prijevod

Boškovićeve teorije prirodne filozofije, s komentarom.

Skupna sjednica
dne 17. marta 1912.

Primaju se na znanje ili odobravaju odluke ili prijedlozi sjednicâ: *a)* razreda matematičko-prirodoslovnoga od 4. II. 1912. o izboru razrednoga predstojnika za god. 1912.; o prihvaćanju rasprave dr. M. Salopeka u „Radu“ ili u „Djela“; o tome, da se za naučna istraživanja toga razreda uvrsti u proračun za god. 1912. po mogućnosti 2500 K, pa da se u svezi s time podijele novčane potpore za naučna putovanja pr. čl. dru. Vladimiru Varićaku 1000 K (pr. čl. dr. V. Varićak odustaje od toga, da bi preko Akademije molio kr. zem. vladu za daljnju novčanu potporu u svrhu proučavanja Boškovićevih djela) i dru. Augustu Langhofferu 500 K; o tome, da bi se iz dohodaka zaklade za opću naobrazbu izdavao u prvom redu časopis za sve struke akademijske, zaključuje se, da se prije svega ima stvar pretresti u odboru, sastavljenu od svih razrednih predstojnika i jednoga člana iz svakoga razreda, uz oba tajnika, pa taj odbor ima onda donijeti konkretan prijedlog; o podastiranju predstavke banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije za podjeljenje stalne godišnje dotacije Akademiji za istraživanje zemlje, tj. naše domovine u prirodoslovnom pogledu; — *b)* razreda historičko-filologičkoga od 7. II. 1912.: o izboru razrednoga predstojnika za god. 1912.; o primanju nekih rukopisa u akademijski arhiv: o potpori od 600 K pr. čl. Vjekoslavu Klaiću za proučavanje bečkih i budimpeštanskih arhiva u poslu izdavanja „Saborskih spisa“; o izaslanju čl. dop. Ivana Milčetića na sastanak slaven

skih akademija u Petrogradu dne 7.(20.) maja 1912. uz dodatak, da čl. dop. I. Milčetić ima za svoga boravljenja u Potrogradu pregledati tamošnje glagolske rukopise; — *c)* folklorskoga odbora od 11. II. 1912.: o povećanom opsegu „Zbornika“; o honorarima za već štampane ili prihvaćene priloge za „Zbornik“; o tome, da se članci u „Zborniku“ popraćuju što većim obiljem ilustracija; stvara se uza to načelni zaključak: prekodužni trošak za štampu akademijskih publikacija ima nositi pisac, ako je nastao njegovom krivnjom, a odlučuje o tome književni tajnik ili, u eventualnom sporu, sama Akademija; — *d)* odbora za izdavanje historičkih i historičko-juridičkih spomenika od 15. II. 1912.: o izvješću pr. čl. dr. Ferde pl. Šišića o dosadašnjem pripravama za izdavanje „Saborskih spisa“; o osnovi pr. čl. dr. Ferde pl. Šišića za izdavanje tih spisa, a i tome, da se redakcija povjerava samo njemu; o izdavanju „Acta Habsburgica“ pod redakcijom čl. dop Emilija pl. Laszowskoga; — *e)* odbora za Strossmayerovu galeriju slika od 20. II. 1912.: o posuđivanju nekih slika za kolektivnu izložbu hrvatskih umjetnika u Beču; o tome da se već zbog nedostatka sredstava ne može udovoljiti molbi dr. Vladimira Gmaza i dr. Ernesta Dieza za veliku potporu za sjajno djelo o Strossmayerovoj galeriji slika; o primanju portreta Ivke barunice Vranyczany i Dragana baruna Vranyczanya; o uvrštenju svotâ u proračun za god. 1912.; — *f)* razreda matematičko-prirodoslovnoga od 17. III. 1912.: o prihvaćanju raspravâ Drag. Hirca i dr. L. Adamovića; o podjeljenju novčane potpore po 500 K Dragutinu Hircu i dru Luju Adamoviću za naučna istraživanja (putovanja); o tome, da se u buduće ima od svakoga, kome se podijeli novčana potpora za naučna

istraživanja, tražiti obveza ne samo o tome, da će rezultate svoga istraživanja priopćiti Akademiji, nego i posebno izvješće o putovanju, a osim toga se ima uvesti neki sustav u podjeljivanju tih potpora; o tome, da se dr. K. Babić i dr. E. Rössler pozovu, neka donesu rezultate svoga lanjskoga naučnoga istraživanja na Visu i u viskoj okolini; o prihvatu nacrta predstavke banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije o stalnoj godišnjoj potpori za istraživanje zemlje i o osnutku takova odbora u krilu matematičko-prirodoslovnoga razreda.

Ima se poslati pismena čestitka Akademiji prirodnih nauka u Filadelfiji na proslavu njezine stogodišnjice 19. do 21. marta 1912.

Prima se sa zahvalnošću na znanje dar preuz. gospodina nadbiskupa dra. Jurja Posilovića od 10.000 K; darovana svota ima se priklopiti temeljnoj glavnici Akademije.

Daje se iz stavke za proračun god. 1911. „Predradnje za izdavanje „Monumenta“ 300 K potpore čl. dop. dru. Đuri Körbleru za put u Dubrovnik, gdje će kolacionirati Boškovićeve prijepise Gradićevih pisama i prikupljati podatke za život Gradićev.

Na poziv Srpskog akademskog društva „Njeguš“ na svečanu proslavu 50-godišnjega književnoga rada predsjednika Srpske kralj. akademije Stojana Bošvića odlučuje se, da uprava akademije posebnim pozivima pozove sve zagrebačke članove na tu proslavu.

Odlučuje se zamjena svih publikacija matematičko-prirodoslovnoga razreda za časopis „Zeitschrift für wissenschaftliche Insectenbiologie« u Berlinu, počevši od god. 1911.

Na poziv odbora za internacionalni kongres za higijenu i demografiju u Washingtonu

mjeseca septembra 1912. ima se taj kongres pozdraviti posebnim dopisom.

Odobrava se, što je akademijska uprava zamolila pravno mnijenje kr. državnoga nadodvjetništva o prijedlogu akademijskoga predsjednika, da bi se novac sabran za spomenik Franje Račkoga upotrijebio za osnutak zaklade njegova imena.

Skupna sjednica
dne 18. aprila 1912.

(Poslije glavne skupštine akademijske).

Prihvaća se prijedlog sjednice razreda matematičko-prirodoslovnoga od 17. III. 1912, da po dva člana ovoga razreda i razreda filozofičko-juridičkoga izrade prijedlog, kako bi se izdao hrvatski prijevod Boškovićeve teorije prirodne filozofije, s komentarom. Za prijedlog istoga razreda, iznesen pr. čl. drom. V. Varićakom: da Akademija zaradi informacije toga razreda zatraži od mudroslovnoga fakulteta zagrebačkoga sveučilišta referat prof. dra. Augusta Langhoffera za fakultetsku sjednicu od 12. II. 1912. o radnjama dr. Jovana Hadžija štampanima u „Radu“, izjavljuje pr. čl. dr. Gorjanović-Kramberger kao referent o tim akademijskim radnjama, da su stručnjaci kao prof. Hatschek i prof. Hertwig o Hadžijevim radnjama izrekli povoljan sud, a priznaje im se vrijednost i u priručnim knjigama; on ostaje kod svoga mnijenja o Hadžijevim radnjama, pa će donijeti i daljih dokaza o njihovoj naučnoj visini; pridodaje, da mu je prof. dr. A. Langhoffer izjavio, da neka radnja može biti dobra za „Rad“, ali ne mora zato vrijediti za habilitaciju za sveučilišnoga docenta; u ostalom, naskoro će se razjasniti pitanje o vrijednosti tih radnja. Pr. čl. dr. V. Varićak odustaje na

to od svoga prijedloga, pa Akademija prelazi preko toga na dnevni red.

Dopušta se nabava akademijskih knjiga za pô cijene ravnateljstvu zavoda „Báró Eötvös Jozsef Collegium“ u Budimpešti; ne uvažuje su molba uprave gimnazije na Cetinju za besplatno podavanje publikacija do god. 1910., od koje je godine gimnazija pretplatnica, ali se daje popust od 80% knjižarske cijene.

Prihvaća se zamjena „Rada“ prvih dvaju razreda, zatim „Zbornika“ i „Građe“ za publikacije Kluba hrvatskih književnika u Osijeku.

Prima se na znanje dopis odbora „Društva umjetnosti“, da je hrvatska umjetnička izložba u Beču odgođena na jesen 1912., pa mu se dopušta, da onda izloži one slike Strossmayerove galerije slika, za koje je odlučeno bilo u skupnim sjednicama od 28. januara i 17. marta 1912.

Na znanje se prima dopis kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 20. III. 1912. br. 6729., kojim se potvrđuje dodatak osnivača Stipendijalne zaklade dra. Dragutina Neumanna Valpovčanina, grofa Rudolfa Normanna Ehrenfelskoga, po kojem mogu stipendisti polaziti i sve viseke škole u austro-ugarskoj monarhiji i u njemačkom carstvu.

Pošto je proračun za god. 1912. u glavnoj skupštini prihvaćen, potvrđuju se u smislu zaključka skupne sjednice od 17. III. 1912. definitivno prijedlozi razreda matematičko-prirodoslovnoga od 4. II. 1912. o podjeljenju novčanih potpora za naučna putovanja.

Prima se na znanje dopis Srpske kralj. akademije, da će njezini delegati na dogovor o savezu slavenskih akademija i učenih društava u Petrogradu

7.(20.) maja 1912. biti Ljubomir Stojanović i dr. Aleksandar Belić. Predsjednik Akademije Tade Smičiklas izvješćuje, da je uprava naše Akademije izvijestila Srpsku kralj. akademiju o odašiljanju čl. dop. Ivana Milčetića kao našega delegata na taj sastanak; osim toga izvješćuje predsjednik, da je od pr. čl. dra. Vatroslava Jagića obaviješten, da će možda i on poći na taj sastanak; zato predlaže predsjednik, da se pr. čl. dr. V. Jagić zamoli, da u tom slučaju i on zastupa našu akademiju; — prihvaća se prijedlog.

Za godinu 1912. biraju se u odbore: *a)* u financijalni: Milovan Zoričić i dr. August Musić; — *b)* za izdavanje historičkih i historičko-juridičkih spomenika: dr. Dane Gruber, dr. Karlo pl. Horvat, Vjekoslav Klaić, Emilije pl. Laszowski, dr. Gavro Manojlović, Vladimir Mažuranić, Tade Smičiklas, dr. Josip Šilović, dr. Ferdo pl. Šišić (osim toga pripadaju ovomu odboru onda, kad se radi o izdavanju dalmatinskih statuta, kao izaslanici juridičkoga fakulteta: dr. Milivoj Maurović, dr. Franjo Spevec i dr. Ivan Strohal); — *c)* za sabiranje spomenika tradicionalne literature: dr. Đuro Arnold, dr. Dragutin Boranić, dr. Gavro Manojlović, dr. Tomo Maretić, Ivan Milčetić, dr. August Musić, Tade Smičiklas, dr. Stjepan Tropsch; — *d)* za Strossmayerovu galeriju slika: dr. Josip Brunšmid, dr. Juraj Majcen, dr. Gavro Manojlović, dr. Franjo pl. Marković, Tade Smičiklas, Milovan Zoričić; — *e)* za knjižnicu: predsjednik i razredni predstojnici.

Budući da se dosada kroz mnogo godina nije pokazala potreba odbora za izdavanje starih pisaca hrvatskih, to se taj odbor ukida.

III.

GLAVNA SKUPŠTINA.

dne 18. aprila 1912.

Pošto je predsjednik Tade Smičiklas otvorio skupštinu, konstatira I. tajnik dr. August Musić, da su po poslovniku u ovu skupštinu pozvani svi pravi članovi, i oni, koji ne stanuju u Zagrebu, i da ih je nazočno više od polovice (15) pravih članova (23), dakle po § 11. dovoljno, da glavna skupština može stvarati zaključke.

Tajnik dr. A. Musić predlaže prijegled prihoda i rashoda Akademije za godinu 1911. Cijeli prihod bio je 88.592·32 K, a rashod 75.740·90 K, dakle je višak od 12.851·42 K. Pribroji li se k tomu čisti prijenos od god. 1910., t. j. 64.692·58 K, ostaje u godini 1912. za prijenos 77.544 K, ali je od toga čisto, tj. bez stalna određenja, samo 37.991·60 K. — Članovi revizionalnoga odbora dr. Vladimir Varićak i dr. Juraj Majcen izvješćuju, da su 15. aprila 1912. pregledali sve račune za god. 1911. i u potpunom ih redu pronašli; glavna skupština prima to izvješće na znanje, pa prema prijedlogu revizionalnoga odbora podjeljuje I. tajniku dru. Augustu Musiću ne samo potpuni apsolutorij za god. 1911., nego mu za točno i upravo uzorno vođenje financijskih posala Akademije izriče svoje priznanje i hvalu.

Prihvaća se proračun za godinu 1912., kako ga je sastavila uprava obziruć se na zaključke skupne sjednice od 17. marta 1912., kojima se odobravaju prijedlozi razreda: historičko-filologičkoga od 7. II. 1912., filozofičko-juridičkoga od 28. I. 1912., matematičko-prirodoslovnoga od 4. II. 1912., odbora za izdavanje historičkih i historičko-juridičkih spomenika od 15. II. 1912., folklorskoga odbora od 11. II. 1912. i odbora za Strossmayerovu galeriju slika od 20. II. 1912. U tom je proračunu iskazan prihod od 82.867·45 K, a rashod od 82.096 K, dakle višak od 771·45 K — Glavna skupština povisuje ravnatelju pisarne počevši od god. 1912. za svake od dviju godišnjih ekspedicija publikacija nagradu od 50 K na 100 K, a podvorniku od 25 K na 50 K; podjedno povisuje god. nagradu II. tajniku od 800 K na 1200 K, čime se povećava rashod na 82.496 K, dakle se iskazuje višak samo od 371·45 K.

Budući da je akademijskomu arhivaru, knjižničaru i privr. ravnatelju Strossmayerove galerije slika izminulo trogodišnji rok službovanja, to se pristupa novomu izboru tih funkcionara, pa budu na tri godine ponovno izabrani dosadašnji funkcionari: Tade Smičiklas, dr. August Musić i dr. Josip Brunšmid.

Prema čl. 9. pravilâ i § 2. poslovnika biraju se novi članovi Akademije. Izabran bude: *a)* za *počasnoga člana* Ivan pl. Zajc, umirovljeni ravnatelj hrvatskoga zemaljskoga glazbenog zavoda: *b)* za *pravoga člana* u razredu filozofičko-juridičkom dr. Ivan Strohal, tajnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade i privatni docent sveučilišni u Zagrebu.

IV.

SVEČANA SJEDNICA

Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 20. aprila 1912.

1. Svečana besjeda predsjednika

Tade Smičiklasa.

Slavna akademijska skupštino!

Primite, mnogo poštovana gospodo, na moja usta zahvalu naše akademije, što ste se našemu pozivu odazvali, da Vašim prisustvom ukrasite današnju našu godišnju svečanu sjednicu. Po običaju prijašnjih godina čut ćete izvještaje od naših tajnika o gospodarskom stanju i o književnom radu akademije. Uvjerit ćete se, da je akademija prošle godine, dobivši veću potporu od hrvatske vlade, nastojala pokročiti naprijed jakim i izvanrednim korakom u više smjerova u oči jedne znamenite zgode.

Ovo daje meni povoda, da Vas prisutne i cijeli naš narod upozorim na tu osobitu prigodu, kojoj se približava naša akademija. Za pet godina ima naša akademija da proslavi svoju pedesetogodišnjicu. Dne 28. jula 1867. u prvoj svečanoj sjednici proglasi njezin pokrovitelj Josip Juraj Strossmayer akademiju otvorenom. On sam u krepkoj muževnoj dobi, u zanosu za narodnu budućnost većem, nego što ga nalazimo u ijednoga jugoslavenskoga pjesnika, umnik svjetski, a darežljiv za uz-

višene ciljeve zavoda po njem osnovana, koliko i kako samo čovjek njegova duha može biti! Bog i sreća i njegova veledušnost dade akademiji prvoga predsjednika dra. Franju Račkoga, čovjeka skromna i umna, koji se tek približavao četrdesetoj godini svojoj, da svu snagu svoga života posveti ovomu zavodu. Pored njega izvojeva biskup prvoga tajnika Đuru Daničića ovjenčana slavom književnih radova, a i on je bio u najsnažnijoj dobi od četrdeset godina. Uz njih pristupa za malo kao drugi tajnik Vatroslav Jagić, komu je tek trideset godina, snagom velikom, a danas je jedini od prvih akademika naših u životu, te neumornim radom na sveslavenskom polju nauke s nama zajedno očekuje pedesetogodišnjicu naše akademije.

Gospodo! Kada je naša akademija s dosta straha ali s više nade svoj teški naučni rad započela, nije bilo niti poljske, niti češke, niti srpske, a dakako niti najmlađe danas bugarske akademije. Nije ona imala uzorka u slavenskom svijetu, van ako izuzmemo veliku bogatu svjetsku petrogradsku akademiju, koja je u svojem stogodišnjem životu bila predstavnica nauke ogromnoga ruskoga carstva, a to je uzorak za našu akademiju nedostiživ. Time nas veće veselje obuzimlje, što je naša akademija doživjela, da je godine 1877. upravo petrogradska akademija prva slavila desetogodišnjicu naše akademije svečanim načinom. U isti čas slavili su učeni Rusi i Francezi u Parizu tu desetogodišnjicu naše akademije. Naša akademija dobiva time svjetski glas.

Nije mala briga naša, da akademiju našu na ovoj svjetskoj visini uzdržimo. Zato nam je veoma milo, da možemo spomenuti, što o našoj akademiji pohvalno pred učeni svijet iznosi danas jamačno najbolji poznavalac balkanskoga poluotoka. Dr. Konstantin Jireček, kada referira o kulturnom nastojanju naroda na balkanskom

poluotoku, meće na prvo mjesto kulturni centrum Zagreb i u njemu našu akademiju: njezine serije publikacija: Radovi, Monumenta, Starine, Stari Pisci, Codex, Zbornik, veliki Rječnik, — da stječu sveopće priznanje učenoga svijeta.

Gospodo akademici! Lijepi broj serija naših publikacija primiču našu akademiju već velikim akademijama evropskim. Naša je velika briga, ne samo da ih uzdržimo na visini evropske nauke, nego pače da evropskoj nauci pokažemo putove, kojima će dalje poći po jugoistočnoj Evropi. Okrvavljeni hrvatski narod u stoljetnim ratovima za svoj opstanak i za monarkiju osnovao je našu akademiju, da putem čiste i nepatvorene nauke utvrđuje svetu njegovu nadu u bolju budućnost. Mi imamo da mu pripravimo utjehu u njegovu teškom životu a i radost, kada će prigodom pedesetogodišnjice naše akademije moći dočekati radosno goste od velikih naroda.

Akademija je naša u to ime još povećala serije svojih publikacija time, što će izdavati spise sabora hrvatskih 16. vijeka, koje će za malo godina, za sigurno do svoje pedesetogodišnjice, moći i dovršiti.

Akademija je ove godine odužila jedan dio velikoga duga hrvatskomu narodu time, što je bibliografijom hrvatske glagoljice, raspršene po raznim krajevima našega naroda, — a i u Ljubljani, Beču, Pragu, Rimu, Veneciji i Petrogradu — postavila prve jake temelje za izučanje ove znamenite struke knjige hrvatske. Očekivao je to od nas cijeli učeni slavenski svijet, a i cijela evropska nauka. Akademija će ovo nastaviti svom snagom, da se do pedesetogodišnjice i ovime pohvalimo.

Akademija naša zamislila je i sprema prvi put u bratskoj slozi s Srpskom kralj. akademijom veliki Jugoslavenski enciklopedijski rječnik. Kako danas stojimo i koliko smo u pripravama napredovali, čut ćete od tajnika. Svaki od nas, gospodo, nije tek jednom

bolno uzdahnuo, kada je o našem narodu krive vijesti čitao u boljim djelima velikih naroda. Sada će u jednoj skupini Hrvat i Srbin, Slovenac i Bugarin svaki o sebi napisati, koliko je dosada kod nas nauka na čisto izvela. Od toga djela do općega enciklopedijskoga rječnika bit će samo jedan korak. Nadajmo se, da će to naše novo veliko djelo biti do naše pedesetogodišnjice i gotovo!

Gospodo! Ovo su radnje, koje su djelomice već gotove ili se upravo nalaze pod rukom, a kojima mi želimo uveličati našu pedesetogodišnjicu. Daj Bože, da prilike našega naroda budu bolje, da mirnija srca naša ojačaju snagu, da po dužnosti svojoj još veće usluge uzmognemo učiniti našemu milomu narodu. Vivat, floreat, crescat nostra academia!

2. Izvješće prvoga tajnika

DRA. A. MUSIĆA

o gospodarskim prilikama Akademije g. 1911.

Mnogo poštovana gospodo!

Izvješćujući o gospodarskim prilikama Jugoslavenske akademije u g. 1911. spomenut ću najprije promjene, koje se tiču temeljne naše zaklade. A njoj su zapala dva znatna dara baš od glávâ državne i crkvene uprave u Hrvatskoj. S pismom od 12. decembra 1911. poklonio je preuzvišeni gospodin ban dr. N. pl. Tomašić Akademiji 10.000 K u jednoj 4% založnici Hrvatsko-slavonske hipotekarne banke, a dopisom od 15. februara obavijestila je Akademiju Hrvatska poljodjelska banka, da je

preuzvišeni gospodin nadbiskup dr. Juraj Posilović na jednu njezinu uložnicu za Akademiju uložio 10.000 K. Akademija je odlučila, da se jedna i druga svota priklopi temeljnoj njezinoj zakladi, koja je tim porasla za 20.000 K, a godišnji dohodak Akademije za 800 K. Neka preuzvišena gospoda darovatelji i u ovoj svečanoj zgodi prime duboku zahvalu Akademije!

Dne 12. augusta 1911. preminula je na Rijeci gospođa Virginija Jakić rođena Zambelli de Petris, udovica pokojnoga građanina zagrebačkoga Antuna Jakića, koji je oporukom od 6. juna 1876. ostavio Akademiji znatnu svotu od 50.000 K, ali je odredio, da 80% dohotka te svote do njezine smrti uživa njegova udovica. Sada je i taj dio stalnoga godišnjega dohotka zapao Akademiji, a ona je rado ispunila dužnost, koju joj je nalagala oporuka Jakićeva, te je za sprovod i spomenik njegove udovice izplatila svotu od 2.700 K, a spomen ovoga događaja daje nam priliku, da se s pijetetom i zahvalnošću sjetimo našega odličnoga dobrotvora.

Prelazeći na prihod Akademije u samoj prošloj godini valja mi prije svega s dubokom zahvalnošću spomenuti, da nam je visoka kr. zemaljska vlada za god. 1911. doznačila novčanu pripomoć od 25.000 K za naša izdanja kao zbornike „Codex diplomaticus“ i »Dalmatinski statuti«, naročito pak za „Saborske spise“ 16. vijeka. S radošću dodajem, da nam je isto tolika svota i za istu svrhu doznačena i za g. 1912. još za banovanja preuzvišenoga gospodina dra. Nikole pl. Tomašića, kojemu Akademija ne može nigda biti dosta zahvalna na njegovoj postojanoj brizi za njezin napredak, koji je ujedno napredak hrvatske nauke. Tim smo donekle postigli ono, za čim smo godine i godine uzalud vapili, naime to, da nam se daje znatnija novčana potpora iz zemaljskih sredstava. „Donekle“ velim stoga, što ta potpora nije

stalna, tako da bismo mogli unaprijed s njom računati, i što je vezana samo na neke naše publikacije. Akademija će se iznova obratiti visokoj kr. zem. vladi s predstavkom, kojom će nastojati postići ispunjenje i tih svojih želja, a prije svega ishoditi još za g. 1912. zemaljsku potporu, s kojom bi posebni odbor „za istraživanje zemlje“ t. j. naše domovine u prirodoslovnom pogledu, koji bi se osnovao u krilu matematičko-prirodoslovnoga razreda, mogao započeti svoje djelovanje na polju, koje je baš s nedostatka novčanih sredstava dosad ostalo dosta zanemareno. Ljubazne riječi, s kojima je preuzvišeni gospodin Slavko pl. Cuvaj dočekao izaslanstvo, koje mu se kod nastupa banske časti u ime Akademije poklonilo, opravdavaju pouzdanu nadu, da će se i te naše molbe povoljno riješiti.

S velikom zahvalnošću ističem i to, da je visoka kr. zem. vlada našemu drugu profesoru I. Milčetiću produžila dopust od njegeve službe sve do konca 1. poljeća školske god. 1911./12. Tako se mogla doštampati njegova »Bibliografija glagoljske književnosti« u 33. knjizi »Starina«.

Osim rečene potpore visoke kr. zem. vlade imala je Akademija prošle godine prihoda od temeljne svoje zaklade 17.888·08 K, od svojih kuća 14.045·36 K, od prodaje knjiga 5.635·56 K — u svemu (uračunavši još druge manje prihode, a naročito raspoloživu iz g. 1910. svotu od 2.000 K za 22. knjigu »Starih pisaca« i četiri petine čistoga viška od g. 1910. u iznosu od 1.821 K) 70.225·20 K, dakle za 14.487·69 K više nego god. 1910.

Od ovoga prihoda potrošilo se na upravu, na uzdržavanje palače, na knjižnicu, arhiv i galeriju slika, na otplatu potresnoga zajma (koji je sada posve isplaćen) i na razne manje potrebe u svemu 15.004·63 K, na sabiranje građe

i na naučna istraživanja 2.304·15 K, a na književne publikacije 40.326·60 K, svega za 11.452·75 K više nego g. 1910. Potanji iskaz svih naših prihoda i troškova štampat će se u „Ljetopisu“ za god. 1911. Ovdje ću spomenuti samo to, da je u pomenutoj svoti rashoda sadržan iznos od 2.700 K, koji je isplaćen za sprovod i spomenik udovice našega dobrotvora Antuna J a k i ć a, iznos od 1.500 K, koji je podijeljen šestorici moliteljâ za naučna istraživanja.

S rečenim troškom za književne publikacije izdala je Akademija 12 svezaka svojih publikacija, na žalost ne svih, što ih je namjeravala izdati. »Starine« knj. 33. (u kojoj je pomenuta Milčetićeva «Bibliografija glagoljske književnosti«) i Jelićeva „Kapela sv. Križa u Ninu“ moći će se još izdati s drugom serijom publikacija za god. 1911., ali se trošak za njih morao prenijeti na račun g. 1912., da su se računi za g. 1911. mogli zaključiti. S ove dvije knjige izdala je Akademija g. 1911. u istinu 14 svezaka svojih publikacija. Stari pisci knj. 22. (Kavanjinovo „Bogatstvo i uboštvo“) i Mažuranićevi „Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik“ sv. 3. nijesu se nikako mogli dovršiti te je i trošak za njih prenesen u proračun za g. 1912. Za „Saborske spise 16. vijeka“ sv. 1. mogle su se učiniti tek predradnje, a izdanje 1. sveska samih saborskih spisa prenijelo se također na g. 1912.

Ako se ukupni prihod i rashod isporede, pokazuje se višak od 12.851·42 K. Ali valja na um uzeti, da svote, koje su bile u proračunu za g. 1911. uvrštene za one publikacije, što se nijesu mogle izdati g. 1911., te se prenose na račun god. 1912., iznose ukupno 15.141 K. U toj je svoti sadržan i iznos od 600 K, koji je bio u proračunu za g. 1911. uvršten za nabavu umjetnina, ali se nije potrošio, te se također prenosi na račun g. 1912.

Ako se ona naprijed kao višak označena svota od 12.851·42 K isporedi s ovom svotom od 15.141 K, vidi se, da tu u istinu ne samo nema nikakva viška, nego ima pače i manjak od 2.289·58 K. Taj je manjak nastao poglavito otuda, što smo za sprovod i spomenik udovice Jakićeve platili 2.700 K, a pokriti ga valja iz blagajničke zalihe, koja je na koncu god. 1910. iznosila 68.513·58 K, ali se umanjila već tim, što je u proračun za godinu 1911. iz nje uvršteno 3.821 K (2000 K kao raspoloživa svota za „Stare pisce" knj. 22., a 1.821 K kao četiri petine čistoga viška od god. 1910.), kao što je već naprijed spomenuto. Ako se nadalje od rečene blagajničke zalihe odbije pokriće za pomenuti manjak od 2.289.58 K, pa svota od 20.261·40 K, koja se napose drži u evidenciji za „Dalmatinske statute", i ona od 4.150 K, koja se čuva za potrebe našega „Rječnika", ostaje nam na slobodno raspolaganje samo svota od 37.991·60 K. Novci su uloženi na uložnicu Prve hrv. štedionice br. 142.161.

„Zaklada za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu" iznosila je na koncu god. 1910. 38.190·34 K, a prošle je godine obilno porasla darovima plemenitoga dobrotvora Akademije prosvijetloga gospodina Rudolfa grofa Normanna Ehrenfelskoga u ukupnom iznosu od 4.800 K, darom presvijetle gospođe Agate Vrbanić u iznosu od 52·25 K, legatom pokojne Ivane barunice Kušlan u iznosu od 2.500 K, napokon legatom pokojne Julijane Bogović u iznosu od 8.670·43 K (koji u smislu oporuke čini posebnu zakladu Mirka i Julijane Bogović rod. Lentulaj) — dakle je ta zaklada prošle godine porasla u svemu za 16.022·68 K, tako da na koncu god. 1911. iznosi 54.213·02 K, što je uloženo na uložnicu Prve hrvatske štedionice br. 134.190. i u vrijednosnim papirima. U

svojoj skupnoj sjednici od 8. oktobra 1911. odlučila je Akademija, da se toj zakladi, pošto je prestigla 50.000 K, ne će prilagati novi prilozi osim onih, za koje je već određeno, da se imadu njoj priložiti, kao što je određeno za zapis od 200 K pokojnoga čestitoga župnika zemunskoga i prepošta Matije Straca.

Napose se upravlja prihodom te zaklade, koji je na koncu godine 1910. iznosio 3.989·28 K, a prošle je godine s kamatama zaklade i s vlastitim kamatama pa s prihodom knjiga izdanih na trošak zaklade (281·25 K) porastao na 6.130·46 K. Taj je iznos poslužio za izdanje dviju knjiga prirodopisne struke, i to: dra. K. Babića, Pogledi na biologičke i bionomičke odnose u Jadranskom moru, i dr. A. Langhoffera, Crvi nametnici. Na prvu je knjigu potrošeno 2.950·19 K, a na drugu 1.339·68 K, dakle ukupno 4.289·87 K, tako da ostaje još 1.840·59 K, što je uloženo na uložnicu Prve hrv. štedionice br. 142.160.

„Zaklad Julija Bubanovića za poticanje na učenje ruskoga jezika“ temeljna je glavnica, koja se sastoji od tri akcije Prve hrv. štedionice, ostala netaknuta, a prihod je njezin od god. 1911. u iznosu od 900 K. zajedno s ostatkom od god. 1910. u iznosu od 60·01 K potrošen na stipendiju slušaču filozofije Maksu Petanjeku, koji je školske godine 1910/11. slušao svoje stručne nauke (slavistiku) u Moskvi.

„Zaklada generalmajora M. pl. Czerliena“ iznosila je na koncu god. 1910. svotu od 20.000 K uloženu u založnice Prve hrv. štedionice pohranjene u Hrvatskoj eskomptnoj banci. God. 1911. prodane su dvije $4\frac{1}{2}\%$ založnice po 1000 K. za koje je dobiveno 1.995·45 K, a kamate su iznosile 855 K, tako da je bilo svega prihoda 2.850·45 K. Od toga je na predradnje za jugoslavenski enciklopedički rječnik, o kojima će

pobliže izvijestiti književni tajnik, potrošeno 2.807.44 K, a ostaje za prijenos na god. 1912. iznos od 43·01 K.

God. 1911. primila je Akademija u upravu i jednu novu zakladu, koja ima ime „Stipendijalna zaklada dra. Dragutina Neumana Valpovčanina“, a osnovao ju je presvijetli gospodin Rudolf grof Normann Ehrenfelski (kako sam kaže u zakladnici od 11. augusta 1911.) „na počast uspomene na odličnoga hrvatskoga rodoljuba, predsjednika sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, uzornoga odvjetnika, ravnatelja mojih dobara i prijatelja, blagopokojnoga dra. D. Neumana Valpovčanina, ter potaknut ljubavi prema hrvatskom narodu“. Zaklada iznosi 30.000 K, uložena je u jednoj 4% obveznici ugarske krunske rente od 7. augusta 1911. br. 20.908., a namijenjena je, da kamate u iznosu od godišnjih 1.200 K uživa kao stipendiju jedan mladić u prvom redu rodom iz područja vlastelinstva valpovačkoga i podgoračkoga ili iz grada Osijeka, koji polazi sveučilišne ili druge više nauke na visokim školama, koje postoje ili se budu osnovale u Austro-ugarskoj monarhiji i u Njemačkom carstvu, pa na onima u Parizu i Rimu. Upravu zaklade povjerio je plemeniti osnivač Akademiji, a ona ju je rado prihvatila ne samo stoga, što prema zakladnici po izumrću njegove porodice u muškoj lozi na Akademiju prelazi pravo podjeljivanja rečene stipendije, nego i stoga, što se tim povjerenjem drži počašćena i što joj se pružila prilika, da se za velika dobročinstva, što joj ih je učinila porodica osnivačeva i on sam, pokaže blagodarna. Nakon raspisana natječaja podijelio je presvijetli gosp. Rudolf grof Norman Ehrenfelski dopisom od 10. oktobra 1911. stipendiju iz te zaklade, dodavši joj još posebnu znatnu potporu, Stjepanu Vidušiću, kapelanu u Tovarniku, da nastavi svoje teologičke nauke u beč-

kom Augustineu. Zaklada je god. 1911. imala prihoda 600 K. Od toga je pomenutomu gospodinu isplaćeno u ime stipendije 360 K, a 240 K preneseno na račun prihoda god. 1912.

Svota, što ju je Akademija namijenila za spomenik svomu osnivaču i prvomu pokrovitelju biskupu Josipu J. Strossmayeru, narasla je prošle godine s kamatama na 6.540.80 K, a uložena je na uložnicu Prve hrv. štedionice br. 127.328. Zaklada pak za spomenik dra. Fr. Račkoga, koja je na koncu god. 1910. iznosila 30.183·98 K, narasla je prošle godine s kamatama na 31·403·36 K, što je uloženo na uložnicu Prve hrvatske štedionice br. 127.329. i na uložnicu Hrvatske eskomptne banke br. 14.028.

Glavna je imovina Akademije uložena u vrijednosne papire, koji su pohranjeni u kr. zemaljskoj blagajni, i u kuće. Imovina uložena u vrijednosne papire iznosila je prema iskazu računarskoga ureda kr. zemalj. vlade od 5. marta 1912. na koncu godine 1911. 766.936·89 K, za 9.296·30 K više nego na koncu god. 1910.; tomu valja pribrojiti još posebnu „zakladu Jugoslavenske akademije za osnutak umjetničkoga razreda u proslavu 90. rođenog dana utemeljitelja biskupa J. J. Strossmayera“ u iznosu od 13.304 58 K, tako da cjelokupna Akademijska zaklada uložena u vrijednosne papire na koncu god. 1911. iznosi 780.241·47 K, za 9.863·04 K više nego na koncu god. 1910. Vrijednost kućâ naznačena je u inventaru prema faktičnome trošku s iznosom od 846.950 K, u kojoj je svoti uračunana i palača Akademije s iznosom od 520.000 K. Osim ove imovine ima Akademija još znatnu zalihu svojih publikacija, koja je na koncu god. 1911. iznosila 118.728 svezaka u vrijednosti po knjižarskoj cijeni od 541.653·30 K.

Na kraju mi je čast izvijestiti, da je u glavnoj skupštini od 18. aprila o. g. Akademija ponovno izabrala na tri godine za arhivara predsjednika Akademije Tadiju Smičiklasa, za knjižničara pr. čl. dra. Augusta Musića, a za ravnatelja Strossmayerove galerije slika čl. dop. dra. Josipa Brunšmida; nadalje da je Akademija u istoj glavnoj skupštini izabrala za svoga počasnoga člana Ivana pl. Zajca, da prigodom njegova slavnoga jubileja i ona pokaže, koliko cijeni njegove vanredne zasluge na polju hrvatske glazbe, — a za pravoga člana u razredu filozofičko-juridičkom dra. Ivana Strohala, tajnika kr. zem. vlade i sveučilišnoga privatnoga docenta u Zagrebu.

3. Izvješće drugoga tajnika

DRA. GAVRE MANOJLOVIĆA

o književnom radu akademije od glavne skupštine u god. 1910. do glavne skupštine god. 1912.

Mnogo poštovana gospodo!

Za publikacije *razreda historičko-filologičkoga* primljene su u razrednim sjednicama ove rasprave i prilozi:

a) Za „*Rad*“:

dr. Đuro Körbler: „Dubrovčanin Marko Faustin Galjuf (Gagliuffi)“ (u sjednici od 27. maja 1911.);

dr. Stjepan Tropsch: „O utjecaju naše narodne poezije na poeziju Nijemaca u Kočevju“ (u sjednici od 27. maja 1911.);

dr. Lujo knez Vojnović: „Dubrovačko-gruške prodaje kuća i ulice staroga Dubrovnika“ (u sjednici od 22. novembra 1911.):

Šime Urlić: „O. Gašpar Vinalić“ (u sjednici od 22. novembra 1912.).

b) *Za „Starine“:*

dr. Karlo pl. Horvat: „Glagolitica Vaticana. Nekoliko prinosa ka glagolskim spomenicima, što se čuvaju u Rimu“ (u sjednici od 11. marta 1911.);

dr. Karlo pl. Horvat: „Glagolaši u Dalmaciji početkom 17. vijeka, t. j. god. 1602.—1603.“ (u sjednici od 11. marta 1911);

Josip Vajs: „Život sv. Klimanta pape u IV. vrbničkom časoslovu“ (u sjednici od 11. marta 1911.)

c) *Za „Ljetopis“:*

dr. Tomo Maretić: govor u spomen Lavu Nikolajeviću Tolstoju, govoren u sjednici Jugoslavenske akademije 3. decembra 1910. (u sjednici od 11. marta 1911.

dr. Đuro Körbler: „O Bogišićevu prijepisu Gradićevih pisama“ (u sjednici od 22. novembra 1911.).

Za publikacije *razreda matematičko-prirodoslovnoga* primljene su ove rasprave i prilozi:

Za „Rad“:

dr. Lujo Adamović: „Biljnogeografske formacije zimzelenog pojasa Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore“ (u sjednici od 18. maja 1911.);

dr. Juraj Majcen: „Prostorne krivulje 3. i 4. reda u svezi s općenom površinom trećega reda“ (u sjednici od 12. jula 1911.);

dr. Jovan Hadži: „Razmještaj i selidba knidocitâ u hidromeduzâ i hidroidâ uopće“ (u sjednici od 12. jula 1911.);

dr. Jovan Hadži: „O podocistama u skifopolipu (Chrysaora)“ (u sjednici od 25. novembra 1911.);

dr. Milorad Jovičić: „Hromohidrat apsorbuje vazdušni ugljenodioksid“(u sjednici od 25. novembra 1911);

Ivan Fröschl: „O reakciji magnezijevih soli s alkalijskim monohidrofosfatima, osobito s natrijevim i amonijevim“ (u sjednici od 25. novembra 1911.);

dr. Milutin Milanković: „O teoriji Michelsonova eksperimenta“ (u sjednci od 25. novembra 1911.);

dr. Juraj Majcen: „O strikcionoj liniji općenih površina“ (u sjednici od 9. decembra 1911.);

dr. Vladimir Varićak: G. V. Schiaparelli o Boškoviću (Schiaparellijev rukopis s uvodom dra. V. Varićaka) (u sjednici od 9. decembra 1911.);

dr. Vladimir Varićak: Boškovićeve bilješke o apsolutnom i relativnom kretanju (Te bilješke pretiskane, s uvodom dra. V. Varićaka) (u sjednici od 9. decembra 1911.);

dr. Jovan Hadži: „Još o ontogenezi i filogenezi hidromeduze“ (u sjednici od 4. februara 1912.);

dr. Marijan Salopek: „O srednjem trijasu Gregurić-brijega u Samoborskoj gori i o njegovoj fauni“ (u sjednici od 4. februara 1911.)[1];

Dragutin Hirc: „Revizija hrvatske flore (Revisio florae croaticae); nastavak“ (u sjednici od 17. marta 1912.);

dr. Lujo Adamović: „Biljnogeografske formacije zagorskih krajeva Dalmacije, Bosne, Hercegovine i Crne Gore; dio I. Vegetacione formacije nizina, brežuljaka i nižih brda“ (u sjednici od 17. marta 1912.).

Za publikacije *razreda filozofičko-juridičkoga* primljene su ove publikacije:

Za *„Ljetopis“*:

dr. Ivan Strohal: „Dr. Hermenegild vitez Jireček od Samokova“; nekrolog (u sjednici od 19. januara 1911.);

[1] Eventualno će se uvrstiti u „Djela Jugoslavenske akademije“.

dr. Ivan Strohal: „Dr. Jaromir J. Hanel“; nekrolog (u sjednici od 19. januara 1911.).

*

Odbor za sabiranje spomenikâ tradicionalne literature i prošavše je godine pored nastavka ranijih radnja primio više većih i manjih folklorističkih prinosa iz različnih krajeva. Osim toga odbor se pobrinuo za to, da se prikupi što potpunija građa o životu i običajima muslimanskoga naroda u Bosni i Hercegovini. Pri tome radu sudjeluju: Hamdija Mulić, školski upravitelj u Hrasnici; Hamdija Krševljaković, učiteljski pripravnik u Sarajevu; Muhamed Hadžić, gimnazijski učitelj — za Konjic u Hercegovini — i Hamzalija Ajanović, realac u Sarajevu. Neki su od njih već i poslali prve svoje radove.

Da se zaboravu otme za narodno shvaćanje vrlo zanimljivi životi hajdukâ u negdašnjoj Vojnoj Krajini, prihvatio se njihovih biografija Rade Bosnić, učitelj u Rujevcu, dobar poznavač narodnoga života, te je dosada opširno prikazao život i rad hajduka Mile Tadića i Dmitra Suzića iz sredine 19. vijeka. — Za okolinu Sv. Ivana na Zelini počeo je u velike pripravljati građu ravnajući učitelj Stjepko Debeljak, pa njegov rad Akademija preporučuje pažnji svih onih, koji mu mogu ići na ruku.

Odsada će se folklorističke radnje, kojih se s tijekom godinâ nagomilalo mnoštvo, moći nešto brže priopćivati, jer je Akademija odlučila, da se počevši od XVII. knjige „Zbornik“ poveća za 4 štampana arka.

Akademija zahvaljuje Mirku Kleščiću, ljekarniku u Samoboru, za vrlo lijepe fotografije, po kojima su

izrađene ilustracije za Langov opis „Samobora“, što upravo sada izlazi u „Zborniku“.

* * *

U prvoj seriji svojih **publikacija za god. 1911.** izdala je Akademija:

1. „Rad“, knjiga 186. i 187. (razredi historičko filologički i filozofičko-juridički);

2. „Rad“, knjiga 185. (razred matematičko-prirodoslovni);

3. „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, uređuje dr. Dragutin Boranić, knjiga 16., svezak 1.;

4. „Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografički nacrt“. Napisao dr. Ivan Strohal;

5. „Ljetopis“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1910. (Svezak 25.).

U drugoj seriji:

1. „Rad“, knjiga 189. (razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički);

2. „Rad“, knjiga 188. (razred matematičko-prirodoslovni);

3. „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, uređuje dr. Dragutin Boranić, knjigu 16., svezak 2.;

4. „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika“, obrađuje dr. Tomo Maretić. Svezak 30. (1. svezak sedmoga dijela), u kojem su riječi od *moračić* do *naći*;

5. „Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“, sabrao i uredio T. Smičiklas, svezak 9. (koji sadržava listine godinâ 1321.—1331.);

6. „Starine“, knjigu 33. (u kojoj je bibliografija glagolskih rukopisa, napisao ju Ivan Milčetić, sa dva

priloga dr. Karla pl. Horvata i s jednim prilogom Josipa Vajsa; uz to je kao dodatak „Šibenska molitva“, rukopis 14. vijeka, prvi hrvatski rukopis pisan latinicom; od I. Milčetića i o. Jose Miloševića).

7. „Djela Jugoslavenske akademije“ knjigu 19.: „Ninski spomenici iz dobe narodnih hrvatskih vladara, dio I.: Dvorska kapela sv. Križa u Ninu“, napisao dr. Luka Jelić;

8. „Znanstvena djela za opću naobrazbu“, knjiga 5. („Pogledi na biologičke i bionomičke odnose u Jadranskome moru“, napisao dr. Krunoslav Babić); knjiga 6. („Crvi nametnici, s osobitim obzirom na čovjeka“; napisao dr. August Langhoffer).

*

Ove godine (1912.) osim redovnih godišnjih publikacija „Rada“ (4 knjige, i to: dvije razredâ historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga, a dvije razreda matematičko-prirodoslovnoga), „Rječnika“ (sveska 31.), „Zbornika“ (knjige 17.) i „Ljetopisa“ (sveska 26., za god. 1911.) odlučila je Akademija, kao i lani i preklani, izdati još jednu knjigu „Rada“ razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga s istoga razloga, kao i lani i preklani: jer poradi velikoga nakupljena broja i opsega radnjâ još uvijek kasno prispijevaju radnje ovoga „Rada“ za objelodanjenje; osim toga će i ove godine biti povećan opseg „Rada“ razreda matematičko-prirodoslovnoga od 15 tiskanih araka na 20 njih. Izdat će se osim toga: 10. svezak „Diplomatičkoga zbornika kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije“, u kojem će biti listine od godine 1331. do 1342., od Tade Smičiklasa; nadalje 3. svezak „Prinosâ za hrvatski pravnopovijesni rječnik“ od Vladi-

mira Mažuranića, kojega se izdavanje i ove godine zateglo, a tako isto i 22. knjigu „Starih pisaca hrvatskih“ („Bogatstvo i uboštvo“ od Jeronima Kavanjina), koje tiskanje sporo napreduje samo od odviše spore štamparske korekture izdavačeve; — onda 7. knjiga „Građe za povijest književnosti hrvatske“.

Kako je god. 1911. proveden neki dio potrebnih studija i predradnja za izdavanje „Hrvatskih saborskih spisâ iz godina 1526.—1606.“, to će se skoro moći dati u tisak I. knjiga toga zbornika; izdavač će mu biti pr. čl. dr. Ferdo pl. Šišić. Osim toga započelo se pripremanje za izdavanje „Acta Habsburgica“, i to u seriji knjigâ „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“. Hoće li se ove godine moći izdati koja knjiga „Dalmatinskih statuta“, nije još utvrđeno. Da se ove tri serije mogu: što početi izdavati, što nastaviti, ide — jednako kao i kod nastavljanja izdavanja „Diplomatičkoga zbornika“ — u prvom i odlučnom redu zasluga darešljivome susretanju kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, koja je i za godinu 1912. (kao i lani) mjesto svoje godišnje potpore od 11.000 K (za izdavanje „Diplomatičkoga zbornika“ i „Dalmatinskih statuta“) osobito s obzirom na publikaciju saborskih spisa i s njima vezanih habsburških listina podijelila Akademiji potporu od 25.000 K.

* * *

Akademija je god. 1911. iz dotacije za istraživanja razreda matematičko-prirodoslovnoga podijelila potpore: a) Krunoslavu Babiću 300 K, b) dru. Ervinu Rössleru 300 K — obojici za njihova istraživanja na otoku Visu i okolini toga otoka; c) dru. Jovanu Hadžiju za istraživanja o hidromeduzama u c. kr. pomorskoj postaji

u Trstu 200K; d) dru. Luju Adamoviću za njegova biljnogeografska istraživanja Dalmacije, susjedne Bosne, Hercegovine i Crne Gore 200 K; e) Dragutinu Hircu za floristično istraživanje predjela „Pijeski“ ili „Krvavi pijeski“ od Novoga Grada kod Koprivnice do Špišić-Bukovice kod Virovitice 200 K.

* * *

Kod kulturnih svečanosti bila je Akademija počevši od posjednje glavne skupštine zastupana: a) dne 18. juna 1911. pri otkriću spomen-ploče u Požezi hrvatskim književnicima Vjekoslavu Babukiću, Janku Jurkoviću i Josipu Eugenu Tomiću; b) dne 17. decembra 1911. kod svečane akademije u dvorani zagrebačke gradske vijećnice u slavu stogodišnjice rođenja dra. Dimitrije Demetra; dne 23. marta 1912. kod svečane akademije u dvorani Hrvatskoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u proslavu pedesetogodišnjice književnoga rada predsjednika Srpske kralj. akademije Stojana Novakovića. Sama je pak Jugoslavenska akademija dne 14. juna 1911. svečanom svojom sjednicom (o kojoj je izvješće na str. 205.—211. lanjskoga našega „Ljetopisa“) proslavila dvjestagodišnjicu rođenja Rudžera Boškovića, na dan, kad je slob. i kralj. glavni grad Zagreb postavio Boškovićevo poprsje na Zrinjskom trgu, u ugao desno od akademijske palače.

* * *

O područnim zavodima Akademije: o knjižnici, arhivu i Strossmayerovoj galeriji slika čast mi je izvjestiti ovo:

Što se **knjižnice** tiče, novi su ugovori za zamjenu publikacija sklopljeni s Harkovskim matematičkim društvom za publikacije matematičko-prirodoslovnoga

razreda; s redakcijom časopisa „Дела“ u Biogradu za sve publikacije; s društvom „Société mathématique de France“ u Parizu, s društvom „R. istituto lombardo di scienze e lettere“ u Milanu, s Akademijom umjetnosti i znanosti u New Havenu (Connecticut), s društvom „Società piemontese d' archeologia e belle arti“ u Turinu, s Amerikanskim matematičkim društvom u New-Yorku, s njemačkim prirodoslovno-medicinskim društvom „Lotos“ u Pragu i s redakcijom časopisa „Zeitschrift für wissenschaftliche Insektenbiologie u Schöneberg-Berlinu — sa svima za publikacije matematičko-prirodoslovnoga razreda. S osobitom zahvalom spominjem, da su mnogi pisci, i domaći i strani, slali Akademiji svoja djela na poklon. Nije nas zaboravio ni stari dobrotvor akademijske knjižnice Dušan pl. Preradović. Gospođa Pavlina Bogdanova u Dubrovniku poslala nam je na dar Tommaseov „Nuovo dizionario dei sinonimi“. Popis svih primljenih knjiga štampat će se u „Ljetopisu“ za god. 1911.

Za svoj **arhiv** primila je Akademija počevši od glavne skupštine za godinu 1910.: a) kr. nadmjernik Franjo Seć u Mitrovici poklonio je ispravu bana Ivana Draškovića od god. 1732.; — b) c. i kr. kapetan linijske lađe u Puli Dušan pl. Preradović poklonio je prijepise plemićkih listova α) za Matiju Ivčića od Rudolfa II. god. 1598. i β) za Stojana (Stjepana) Preradovića od Karla VI. god. 1722. (latinski i ruski); — c) kupljen je (od dra. Petra Kolendića u Kotoru) rukopis Dubrovčanina Kranjca iz 16. stoljeća; — d) kupljen je (od prof. Šime Urlića u Zadru) prijepis rukopisa „Compendio istorico e cronologico delle cose memorabili occorse agli Slavi in Dalmazia (1514.—1769.), compilato dal p. f. Gasparo Viňalić“; — e) kupljen je (od dr. Luja kneza Vojnovića) prijepis građe o dubro-

vačko-gruškim prodajama kućâ i o ulicama staroga Dubrovnika; — f) član dopisnik Vladoje Dukat poklonio je rukopis hrvatskoga prijevoda Molièreova „L'avare“ od pok. Vilima Korajca; — g) veliki župan u miru Bude Budisavljević Prijedorski poklonio je pet Kurelčevih pisama pisanih Ivanu Fiaminu; — h) gospođa Pavlina Bogdan u Dubrovniku poklonila je izvadak iz Tommaseovih „Iskrica“ i fotografiju Tommaseovu; — i) o. fra Ciprijan Brkić u Glavatičevu u Hercegovini poklonio je svoje invencije (kombinacije) „bît-bukvicu“ i „zdrave note“.

Strossmayerova galerija slikâ povećala se od prošle glavne skupštine ovim umjetninama:

I. *Njegovo cesarsko i kraljevsko Apostolsko Veličanstvo* darovalo je ove s'ike, kupljene na umjetničkoj izložbi u Zagrebu god. 1911.: Robert Auer: Kraj crvenoga svjetla; Klement Crnčić: Neverin: Ferdo Kovačević: Bura; Celestin Medović; Vrijes; Nasta Rojc-Šenoa: Putnik.

II. *Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada* darovala je ove umjetnine kupljene na istoj izložbi: Oton Iveković: Vivat rex!; Miroslav pl. Kraljević: Autoportret; Bronislav Pelczarski: Priča, grupa od sadre; Wojciech Weiss: Propovjed; dva crteža od Klementa Crnčića.

III. Ostavština pok. vlastelina *Étiennea* markiza *de Piennesa*: Jean-Baptiste Carpeaux: Prodavač voća, skica akvarelnim bojama; isti: Mlada žena s cvijećem, tako isto; Charles Sellier: Portret markize De Piennes, matere pok. markiza Etiennea; Alexandre Gabriel Décamps: Vjetrenjače; navodno Jacques Louis David: Belizar; nepoznati

francuski slikar oko sredine 19. stoljeća: Ribari; De Schryver: Raci; isti: Ribe; nepoznati engleski slikar oko sredine 19. stoljeća: Rosalinda i Cecilija; nepoznati francuski slikar iz prve polovine 18. stoljeća: Cvijeće i plodovi; Uroš Predić: Na izvoru; navodno Friedrich Paul Meyerheim: Dva lava; Jean van Boos: Kupovanje ribe; Jean-Baptiste Carpeaux: Portret markiza Étienneca de Piennes, poprsje od kararskoga mramora; dvije velike stare modre Neverske vaze s prizorima iz kitajskoga života; sadreni model izrađen od carskoga princa Napoleona (sina Napoleona III.), koji prikazuje franceskoga vojnika sa zastavom.

IV. *Terezija* barunica *Vranyczany* darovala je: Vlaho Bukovac: Portret pok. Ivke barunice Vranyczany; isti: Portret pok. Dragana baruna Vranyczany.

V. *Hrvatsko-slavonska zemaljska hipotekarna banka:* Stanislav Czajkowski darovala je: Kuća na selu.

VI. *Ivan Meštrović* darovao je svoje bronsano poprsje hrvatskoga glumca Petra Branoga.

Osim toga imam izvijestiti, da je u jednom dijelu VI. galerijske dvorane smještena i uređena „Strossmayerova soba“; ona je svakome pristupna, koji kod posjeta galerije izrazi za to želju. Koncem god. 1911. izašlo je i IV. povećano i preudešeno izdanje Kataloga galerije.

* * *

O napredovanju pripravnih radnja za izdavanje **Jugoslavenskoga enciklopedijskoga rječnika** imam, nadovezujući na svoje lanjsko izvješće, ovo u kratko reći:

Od lani nesvršenih popisa članaka (t. zv. „alfabeta“) dovršeni su ove godine sa strane Jugoslavenske akademije ovi popisi: važnih lica za hrvatsku političku, crkvenu i kulturnu povijest; načinjeni su popisi: članaka iz pravnih nauka; arapskih, perzijskih i turskih pisaca iz Bosne, Hercegovine, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije; članaka iz političke i kulturne povijesti turskoga gospodstva u Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Slavoniji i Hrvatskoj; za geografiju Bosne i Hercegovine; sastavljen je zajednički popis Jugoslavenske i Srpske kralj. akademije članaka za folkloru (narodni život, narodne običaje, narodno vjerovanje, narodna poezija i narodno znanje). Sa strane Srpske kralj. akademije dovršeni su dosad ovi popisi članaka: o književnicima srpskim i hrvatskim; o srpsko-hrvatskom jeziku; za geografiju Srbije, za geografiju Banata i Bačke; za geografiju zemalja u turskom carstvu; za geografiju Crne Gore; o imenima glavnih mjesta, oblasti, planina i rijeka u Bosni i Hercegovini; za članke o starim putovima u srpskim zemljama; za historičku geografiju srpsku; za povijest Srbije do kraja 15. stoljeća; za staru povijest Bosne, Huma i Zete; za novu povijest Srbije; za crkvenu i svjetsku povijest Srba u Ugarskoj i Hrvatskoj; za etnologiju i etnografiju; o antropogeografskim nazivima; za članke o srpsko pravoslavnoj crkvi i o povijesti te crkve; za povijest srpskih ustavnih i socijalnih uređaja; o narodnoj privredi. Jugoslavenska akademija priprema sada popis članaka o glazbi i glazbenicima i popis članaka o umjetnosti, udarivši za oboje osnovu cijeloga rada; tako isto i popis članaka iz prirodoslovnih struka. Naskoro će se urediti popis članaka i onih struka, za koje se to doslije nije uradilo.

Naša akademija izdala je štampom kao rukopis: „Privremu uputu za spremanje južnoslovenskoga enciklopedičkoga rječnika“, pa ga po potrebi razašilje saradnicima, a kad se sabere daljega iskustva, obje će akademije sporazumno stvoriti definitvnu uputu uopće.

Uporedo, a prema našemu iskustvu i radu, pripremaju se i u Ljubljani u znanstvenom odjelu Matice Slovenske alfabeti za slovenski dio našega naroda. Primili smo od nje ove gotove popise: za slovensku književnost, za pravo južnih Slavena, za slovensku pravnu povijest do Novoga Vijeka, za slovensku političku i crkvenu povijest, za umjetnost.

Da se naša akademija ponovno stavi u lični dodir sa naučnim krugovima slovenskim, pošao je po delegaciji našega predsjednika naš književni tajnik dne 4. januara 1912. u Ljubljanu, gdje se toga dana držala sjednica znanstvenoga odjela Matice Slovenske; u istu svrhu boravio je on u istom svojstvu dne 11., 12. i 13. januara 1912. u Biogradu kod Srpske kralj. akademije, gdje je proučavao ondašnji rad, primao i davao informacije o našem zajedničkom radu; dne 24. februara prisustvovali su izaslanici Matice Slovenske i Srpske kralj. akademije sjednicama naših stručnjaka za folkloru, a držao se dogovor za geografiju Bosne i Hercegovine. Osim toga boravio je naš književni tajnik dne 19. i 20. augusta 1911. u Pragu, pa je pokupio nužne informacije i pouke kod čuvenoga češkoga nakladnika Jána Otta, izdavača češkoga „Naučnoga Slovnika“, pa kod sadašnjega urednika novoga izdanja te enciklopedije dr. Karla Kadleca.

Tako će naskoro biti dovršeni svi specijalni popisi slovenski, hrvatski i srpski, — pri čemu se po samoj

naravi stvari ne treba paziti, ima li čega iz jednoga područja u popisu drugoga ili trećega područja, jer će se svi popisi konačno među sobom pomiješati i poređati. Tada će se stvoriti zajednički opći popis i sav tiskom izdati. Istom onda moći će se prijeći na postavljanje redakcije čitavoga djela i na samo izrađivanje članaka. Nadamo se, da će se na taj posao moći prelaziti skoro.

U svezi s ovim dosadašnjim našim pripravnim radom ide i misao, da i bugarski stručnjaci u punoj mjeri sudjeluju na tom pothvatu. Kako će taj enciklopedijski rječnik izlaziti samo u našem jeziku, hrvatskom ili srpskom, i biti izdanjem Jugoslavenske i Srpske kralj. akademije, zato je trebalo da najprije mi ovdje izvedemo sve pripravne radnje i da budemo o samoj stvari i njezinom podrobnom osnovom sasvim na čistu, prije negoli meritorno stupimo pred bugarske naučne krugove. Da će pojedinci književnici sudjelovati, bili smo uvjereni; ali smo željeli, da i u Sofiji, središtu bugarskoga naroda, bude zavod, koji bi — kao i za Slovence u Ljubljani — pod svojom egidom okupio za taj posao bugarske stručnjake. Zato se naš predsjednik dopisom od 25. juna 1911. obratio predsjedniku istom osnovane Bugarske akademije nauka u Sofiji u tom smjeru, obavješćujući ga službeno o našim namjerama, a prepuštajući Bugarima, da eventualno mogu ovaj naš enciklopedijski rječnik izdati i napose jezikom bugarskim. Bugarska je akademija odgovorila na to dopisom svojim od 8. (21.) decembra 1911., da ona ne može kao takova učestvovati u našem pothvatu, jer — istom osnovana — sva je zaokupljena spremanjem serijâ svojih publikacija, ali da se veoma veseli ovomu pothvatu. Prema tomu će naša akademija naskoro zamoliti bugarske stručnjake pojedince, da oni sarađuju kao

takovi, jer je to u interesu ne samo ovoga južnoslovenskoga velikoga naučnoga pothvata, nego i samoga bugarskoga naroda, koji će tom suradnjom najboljih svojih sinova naučnoga područja moći i sebi naći najdostojnije i najpotpunije mjesto u ovome djelu. U tom je smislu naš predsjednik i pisao predsjedniku Bugarske akademije nauka dne 31. januara o. g., a podrobnije sveze moći će se skoro uhvatiti, kad naš pripravni posao ovdje, u Biogradu i Ljubljani bude potpuno pregledan i osnovan, te ćemo sa svojim jasnim iskustvom moći stupiti pred bugarsku braću.

Još mi valja izvijestiti o jednom zasnovanom zajedničkom pothvatu u slavenskoj nauci. Carska ruska akademija nauka, odio za ruski jezik i književnost, u Petrogradu, pozvala je svojim dopisom od 24. maja (6. juna) 1911. i Jugoslavensku akademiju, da pristupi u zamišljeni savez slavenskih akademija i učenih društava; poslala je i nacrt toga saveza i pozvala, da bi i naša akademija poslala svoje izaslanike na sastanak delegata svih slavenskih akademija u Petrogradu, koji će biti 7. (20.) maja 1912. Naša je akademija načelno pristala na taj pothvat, koji je stegnut na slavenske jezike i književnosti, pa će i poslati na to vijećanje člana dopisnika Ivana Milčetića kao svoga delegata, a nadamo se, da će moći na taj sastanak ići i najstariji član naše akademije — član već od osnutka njezina, dr. Vatroslav Jagić.

4. Čitanje rasprave.

Pravi član VLADIMIR MAŽURANIĆ

čita svoju raspravu:

Hrvatski pravno-povjestni izvori i naša liepa književnost

Sjajan red učenih muževa, svake hvale dostojnih zastupnika raznih znanosti, pročitao je, odkad jugoslavenska akademija postoji, poučnih rasprava u jednako odličnih sborovih, kakav se je večeras sabrao, a s istoga mjesta, na koje eto sjedoh ja.

Mnogi njih ostaviše nas, da se presele u vedrine boljega svieta, koji im donieti ima najljepšu nagradu — tvrda nam je vjera — za trud njihov u nesebičnom radu na korist naroda.

Kupe se sada oni oko velikoga vladike našega, u slavi vječnoj, vjerni na ovom svietu pomagači njegovi. Njemu i njima smjernu ponajprije odajem poštu. Bogoduhe fantazije, a i pronicava uma Njegova htjelo se je, da se u tadašnjih prilikah samo i rodi pomisao o zasnutku ovakova učena društva.

A kad je pomisao ta postala riečju, a rieč žrtvami velikoga mecene i cjelokupnoga naroda, a pod okriljem vedre krune činom, tko se je smio ponadati, da će se s njiva naših, natopljenih znojem neumornih trudbenika, već za pol vieka u žitnice i hramove znanstvene spremiti moći toliki plodovi, od kojih sad uživa i duševnu hranu i nasladu mladji naš naraštaj.

Priklone glave dodjoh pred Vas večeras. Bojazan me neka sapinje.

Hoću da progovorim o predmetih, meni dosta poznatih. Ali kako je nepregledno polje nauke pravoslovne, kad se ona veže s povjesti! Na razmedju smo tada dviju glavnih razdiela znanja: strogih znanosti i liepe

književnosti. Pojedinac nemože da obuhvati pogledom tolike prostore, da prodre kroz sve magle, koje prikrivaju pravnu prošlost. Naraštaj za naraštajem treba da se dâ na uztrajno i sistematično proučanje, jedan drugom da se podaje i voljno sagiba plećи, ne bi li mu se sljednik popeo na više stajalište, da po obsežnijem obzorju napase bistre oči. Napokon pitanje je, hoće li se ikad naći vješak ili vještac, poput Vidonje u priči, kojemu izpred pronicavih očiju nestaju mraci i pucaju tvrde ploče, kojimi su vjekovi prekrili prošlost.

A mene još k tomu mlada ljeta uspomenom gorkom kore. U svako sam doduše doba jednakim žarom osjećao svu nasladu, što razblažuje dušu, kad se spoznaja širi i veća, kad se vježba razum, kako da se prikuči istini, koja toliko puta nije na dohvatu. Ali nisam li ipak zaveden užitkom suosjećaja, a zanešen varavom fantazijom žrtvovao prolaznim duševnim zabavam i više vremena, nego li je smjelo biti? Od tako potraćenih dana ploda ne ima nikakova ni za ikoga, osim što mi je ostala po koja sad gorka, a sad sladka uspomena.

Dobrostivost članova akademije prometnula je ipak dobru moju volju gotovim zaslužnim djelom.

Dobrohotnost ta kriepi me ter čekam od Vas, gospodo, izpriku, što se tako kasno dužnosti svojoj odazivam, s riečmi staroga prava hrvatskoga, kad se pristupa na pokorštinu: „žalo (mi) bilo“, a po tom prosim i blagu ocjenu.

* * *

Tiesno su vezani odnosi u životu naroda. Neodoljiva nužda nagoni svakoga, koj želi proniknuti prošlost pravnih uredaba budi kojega vieka, da za svakim i najmanjim sliedom, što nam je ostao, zalazi upornom uztrajnošću.

Pri tom valja jedno imati na umu: ne daj se nitko na takav posao, a da ne vrieži u duši, kako Grimm reče, „pietet za sitnice“!

U povjestnoj gradji svaka rieč, svaki naziv grada, mjesta, sela, rudine, šume, gore, polja, njive, luke, rieke, potoka, potočića, vrutka, svako ime i prezime, može biti kamečak ili pješčac, ili barem grudica mulja, dobro došla poslenikom.

Pače u hrpi mulja možeš naći i zrnce plemenite kovi, koje je rieka vremena dovaljala sretnomu nalazniku.

Samo tako teče se upoznaja prilika i oblika kulturnoga i družtvenoga života kojega vieka.

Hipolit Taine rekao je, da u povjesti valja pročati plemenska svojstva, značaj rase, okolinu iliti sredinu nastanbe naroda, a napokon dogadjaje.

Takova je razvrstba duhovito zamišljena, ali to su ipak umjetne granice razmatranju. Razdieli, ako si jak, široki tok nabujale rieke, ter odsieci: ovo joj je matica, ovo desna, a ovo lieva struga, kad se u golemu koritu vode razlievaju i prelievaju, dok se po zakonih prirode ne saliju u pučine morske!

Iz značajnih crta rase radjaju se dogadjaji, a sgode, sad sretne sad nepovoljne i porazne, obaraju prilike postojeće, pretvaraju okolinu, a po tom utječu i na mienu najbitnijih obilježja rase.

Po obzorju prošlosti valja se ipak doista obazirati po uputi Franceza redom sa naznačenih stajališta. Ali uza to imati će povjest još i dužnost, da bude učiteljica narodu.

U ruci smo vječite promisli, ne možemo izbjeći od praotaca baštinjenim grješnim vlastitostim, ni pogubnim, ni poročnim crtam plemenskoga značaja, ni nepovoljnu susjedstvu, ni kobnim nesgodam, pače ni konačnoj propasti, kad joj hora bude. Ali buditi valja vjeru, da

imamo neku slobodnu volju svoju. Ako razaznamo naše narodne mane i poroke, možemo težkom mukom možda i opet pridignuti klonuli naraštaj za naraštajem. Kriepeći tako snagu narodnu, i ćudorednu, i kulturnu i tjelesnu, oslabiti možemo donekle i nepoćudne utjecaje okoline. A napokon kad dodje do sukoba, kad nam bude voditi suprot dogadjajem sudbonosnim borbu za obstanak, možemo uztrajati na bojištu dolično našemu imenu. Ako nam je pak sudjeno pasti, poginuti barem možemo, kako mužki narodi ginu.

Pod teretom zlo shvaćene velike istine o neumoljivosti sudbine klecaju koljena. A nama se je izpraviti, da bez trepeta čekamo, što će doći. Raditi treba, kao da je sudbinu Višnji položio u vlastite naše ruke, da ona visi jedino o čestitosti, razboru, odvažnosti i uztrajnosti našoj.

Niz povjestnika hrvatskih novijega doba (da ne govorim o starijih), počamši od našega pok. Ivana Kukuljevića, navlastito pak pok. Račkoga i Tkalčić, zatim gg. Smičiklas, Klaić, dr. Gruber i dr. Šišić i mnogi ini osvietlili su nam tolikim svjetlom prošle vjekove, ne samo vještim prikazanjem povjestnih sgoda, već i objavami i kritičnimi izdanji izvora strogo povjestnih i pravno-povjestnih, tako da će sad nä biti hora, kad će se moći podrobnije objasniti tamne strane staroga hrvatskoga pravnoga života.

Ja sam u svojih „Prinosih“ naznačio najvažnija djela, koja već dosada mogu podati upute u tom pravcu. Jedno mi je iztaći: temelj upoznaji našega naroda, njegovih državnih, crkvenih, družtvenih, gospodarskih i prosvjetnih prilika, položio je nezaboravni Rački. Bez njega već se dosadanji uspjesi na tom polju ne mogu ni pomisliti. Priznajem ipak, da na jedno bitno pitanje, dolazak Hrvata i Srba na jug, posmatram i ja, kao i

neki drugi, s različnoga stajališta nego li učitelj naš, ter tako dolazim donekle i do razrožnih posljedaka.

A tu se radi o porietlu i dolažku Hrvata i Srba na jug.

Stegnut ću se u ovoj razpravici na onaj dio balkanskoga poluotoka, što ga je u doba seobe zapremio narod naš pod imenom Hrvata. Tako sam učinio i u svojih Prinosih. Ako hoćemo da uzčuvamo i učvrstimo sveti osjećaj jedinstva narodnoga Hrvata i Srba, učiniti ćemo mudro, ako prepustimo, da se Srbi pozabave proučavanjem iztočnijega diela balkanskoga poluotoka, od starine postojbine srbske, sve do pravih medja bugarskoga naroda. Razloge takovoj diobi radnje navedoh u razpravici svojoj u „Radu" knj. 150. — Doći će doba — i blizu je — gdje će se na sreću našu vinuti iz gniezda naraštaj mlad, poletniji, snažniji od nas, jak da obuhvati na svih poljih u kulturnu cjelinu oba diela naroda. Razlučeno proučanje donieti će pak za sada blagoslovnih plodova za budući zajednički rad. Svačemu ima svoje vrieme: nemojmo u cvietu trunit voće!

* * *

U meni se je sve to više utvrdilo uvjerenje, da se prave pravcate činjenice odrazuju u zrcalu prikazivanja cesara-povjestnika Konstantina Porfirogeneta, koji nam priča o najodlučnijem pitanju, kakove je rase i odakle je sašao na jug hrvatski naš narod. Zrcalo je to zlo saliveno, nevješto izgladjeno, težko oštećeno, ali ipak slika je istinita, premda nakažena.

Mislim, da bih mogao dokazati — ovdje nije tomu mjesto — da postoje i sada u nas sva imena braće i sestara, koji dovedoše plemena hrvatska ovamo. Dokaz je to, da je pripoviest došla do cesara iz ustiu pravih Hrvata.

Važno je, da se u redu plemenskih vodja nabraja i Hrvat. Dokazuje to, da se je već u ono doba to ime nadievalo djetetu ili mladiću, kad na snagu stupa. U nas već u pismenih spomenicih XI. vieka dolazi u takovu značenju ime Hrvatin. A ima sva sila takovih primjera.

Rekao bih, da je to ime neki apelativ pohvalna značenja, nama sada nepoznata. Biti će lakše vjerovati, da su od takova pohvalnoga apelativa prozvani i narodi, i plemena i pojedinci, nego li da je po imenu naroda pojedinomu djetetu nadjenuto ime, a da se to tako često dogadjalo.

O etimologiji imena Hrvat pisano je i nagadjano mnogo. Meni se čini, da je najvjerojatnija hipoteza dr. Geitlera, da ono znači isto što bojnik[1].

Cesaru-povjestniku dokazano je bez sumnje, da grieši kadšto nehotice, a kadšto i namjerice proti istini, da piše nejasno, protuslovno, da ne zna geografije i t. d. Neosporivo je n. pr., da mu ne ide od ruke, kad hoće da potegne medje izmedju Hrvata i Srba. Ali ako hoćemo bit pravedni, priznati ćemo, da toga ne znamo ni mi tisuću godina poslie, uz vas napredak i jezikoslovja i narodopisja.

Pak da budu i sve ostale bludnje ma kako važne, nećemo smjeti smatrati prema tomu već dokazanim, da je svaka viest njegova lažna. On pače pripovieda seobu Hrvata i Srba tako jasno, da bismo smjeli posumnjati ob istini samo onda, kad bi nam bili pri ruci pozitivni protudokazi.

Najozbiljniji je prigovor, da je to bezsmislica povjerovati cesaru, da bi Hrvati kroz središte silne obarske države mogli prodrieti, sabrani u oružane čete plemenske,

[1] Primjetbe se nalaze poslije svršetka ove razprave.

sa svojimi bližikami, obiteljani, družinom, čeljadi, i otroci, i hlapi, sa silnom kolijom, koja ovakove seobe prati.

Ali mogućnost visi o prilikah i o ljudih. Razor Persije, osvojènje Azije nevjerovatnija su djela, a uspjela su Aleksandru Velikome.

Kako je ipak svakom iztraživaocu družtvenih i pravnih odnosa prva dužnost, proučio sam, u koliko su mi prilike dopuštale, dosta podrobno najvažnije viesti o seobi Kelta, Kimbra i Teutona, Helvećana, osobito pak epoku prvih početaka velike seobe naroda u II. vieku p. I., kojoj su daljnje seobe samo nastavak, pak sve do seobe Hrvata. Mislim, da su sve te brojne pripoviesti o povodih, tečaju i provedbi premještaja plemenske nastanbe mnogo manje prilične istini nego li pričanje Konstantinovo, a ipak su sve one u bitnosti osnovane na neporecivih činjenicah, kojim posljedice djelomice i današnji dan opažamo.

Koliko je teže vjerovati u provale Kelta u Italiju, Heladu, Malu Aziju, gdje ih je još za početka naše ere bilo, s istim jezikom galskim, s jednakimi keltskimi bogovi i predajami, a još nakon tolikih stoljeća s jasnim znanjem, odakle dodjoše u one strane.

Najtočnije obradjena je seoba, kako se samo sobom kaže, germanskih naroda[2]. Našao sam svu silu analogija. Koliko ima primjera, da se samo dielovi naroda odvaže na seobu; plemena se prema tomu razvrštavaju; prolazi se kroz neprijateljske narode, vrlo često nakon prijateljskoga sporazuma. S Rimom ili Bizancom čine se pogodbe i sklapaju ugovori. Sva barbarska plemena uživaju u takovih pregovorih s prepredenimi diplomati cesarskoga dvora.

Svako hoće, da golotinju svoje provale prikrije ruhom zakonitosti, a cesarska vlast lukavo nastoji, da sebi sa-

čuva sjenku suvereniteta, da zabavi primitivne protivnike ili saveznike, da ih nahuška jednoga na drugoga.

A svi su ti podhvati seoba na daleko teži nego li hrvatska provala.

Dogadjaju se stvari za naše shvatanje do skrajnosti nevjerovatne. Primjerice Vandali polaze od Baltika, nakon daljnjih promjena sjedišta jedno vrieme staju u Panoniji te dolaze u Afriku, da stvore državu, a zatim propadnu. Ali oni su ostali, kako se čini, u najtjesnijoj svezi sa postojbinom svojom u Panoniji. Plemena odseljena u Afriku pridržala su bila trećinu domaćega zemljišta sebi; odriču se nje istom na poziv izaslanika domaćih Vandala na saboru pred Kartaginom. Dašto, to bi mogla biti priča. Ali donosi viest Prokopij, pratilac Belizarov, poznavalac Vandala, pak se mogućnost takova viećanja ne može odkloniti.[3]

A što je pram tolikim gorostasnim podhvatom za velike seobe naroda naš prolaz preko Karpata kroz ravnicu od nekoliko stotina kilometara? Obarska vlast bila je slabo utvrdjena. Sezala je, dok im je sezala moć oružja. Sve zemlje, tobože obarske, u istiuu su prepunjene Slovjenima, a med njima, bez sumnje, i plemenima, koja nošahu ime Hrvatin, ali države još ne bijahu stvorila.

Od II. vieka počamši traju provale iztočnih naroda oružanom rukom, a podjedno teče neprestano doseljivanje za mirno doba. Rimska država za one je sve narode kao danas Amerika za nas. I to Amerika takova, koja treba i krepkih junaka za borbe, koje nikad ne prestaju.

Osobite pažnje vriedna je pripoviest o seobi Longobarda. Tu će i o povodih i o načinu seobe biti vrlo mnogo analogija s hrvatskom ekspedicijom na jug, koja sliedi za njom.[4]

Važna je i zato, jer potječe od Longobarda Pavla Djakona, okolo g. 780., ali navlastito stoga, jer nam pokazuje, da je Panonija u VII. vieku bila već zemlja slovjenska. Longobardi su samo gospodari, pak kad se na poziv cesarov oni spremaju na provalu u Italiju, da pomognu uništiti Gote, predadoše ponajprije Obrom gospodstvo u Panoniji. Obri su bili za koji viek jamačno već postali narodom dvojezičnim, a mnogi posve poslovjenjeni.

Zar da je to neprovediv zadatak, da se kroz ravninu, domaćim slovjenskim pukom nastanjenu, probije vojvoda s uredjenim četami, makar i s najteretnijom prtljagom, osobito ako je, recimo, konjica obarska bila zabavljena u isto doba težkim ratom na inoj strani države?

Dolazi prigovor mitske naravi pripoviesti o našoj seobi.

Mislim, da su same viesti cesarove tako suhoparne i jednostavne bez ikakove bajoslovne primjese, da se može samo govoriti o tom, jesu li lažne ili nisu. Priprosta i sad u nas obična imena predstavnika plemena ne daju povoda za sumnju mitske prirode. A o tom ima na prietek dokaza, da je za Karpatima sbilja postojala velika zemlja, pače država, da se je zvala Hrvati ili Hrvatska, i da joj je jedna pokrajina nosila ime Biela — a druga jamačno Crvena Hrvatska.[5]

Španjski žid Ibrahim ibn Jakub putovao je godine 960. i 965. po njemačkih i slovjenskih zemljah. Ostao je nakon njega izvadak putopisa. Zatekao je taj putnik u Poljskoj, koju on zove zemljom kneza M'ška, razmjerno visoko kulturno stanje. Uredjena je samostalna državna vlast, uz stajaću vojsku i t. d. Knez ima 3000 družine, koja mu služi, a on svih uzdržaje. Kako Schiemann misli, ta je kneževska porodica možda

hrvatskoga porietla (Piast), a da je posvojila sebi prostrane zemlje poljske uz pomoć družine možda skandinavske, kako Niemac dašto samo sluti bez ikakova povoda. Priličnije bi bilo pomisliti, da je družina najmljena baš u rodnoj zemlji kneževoj, u Hrvatskoj, s juga Velike Poljske.

Ovo hrvatsko porietlo vladajućega plemena u Poljskoj naslućuju i neki poljski iztraživaoci[6], ter pače misle, da je ime Hrvat u starini služilo zajednički mnogim plemenom slovjenskim, koja su se poslie odvojila pod inimi nazivi. Tako umuju, dašto uz mnoge bludnje, Jan grof Potocki, Sestrinević-Bohuš, Aleksander knez Sapjeha i Mihajlo Bobrovski. Neki njih boravili su u Hrvatskoj ter njihova opažanja nisu bez ciene. Bobrovski bio je suradnikom učenjačkoga odbora, što ga je sazvao namjestn k dalmatinski Tomašić g. 1820. u Zadru, da se u sklad svede „ilirski" pravopis. Zabilježio je opazku, kako puk po svoj Dalmaciji jezik svoj zove hrvatskim, pak nije mogao razumjeti, zašto se učeni ljudi vole služiti nazivom ilirskim.

O toj sjevernoj Hrvatskoj zna se, da je bila negda moćna zemlja, — moglo bi pače bit dovoljno obrazloženo mnienje g. Klaića, da je ona bila jezgrom Samove države, — da je spala zatim neko vrieme pod Češku, a napokon, da ju je na zapadu poda se podbio poljski Boleslav, a iztok da je došao nakon krvavih bojeva pod vlast ruskih knezova u Kijevu.

Zapadni dio te Hrvatske s Krakovom, gdje je Boleslav g. 1000. ustoličio biskupiju, zove se poslie Mala Poljska. Spomenut ću, da Wojciechowski[7] izpravno spominje, da Velik znači i stari, a Mali, novi ili mladji.

Tako i u nas i Veli i Mali Lošinj. A i kad su se dielile zadruge naše, često puta naći ćemo, da se Velikim zove staríji, a Malim mladji dionik.

U ostalom, da i ne bude nikakovih istoričkih izvora, čim u naroda kojega zapazimo neku družtvenu naslagu, manjinu, koja svu državnu vlast drži revno u šakah, rodove svojega plemena svakom sgodom ističe, povlasticami štititi, ljubomorno članove svoje uzvisuje nad svaki ini stalež, kad pripadnike „plemena“ ili „koljena“ kod svake sgodne prilike odlikuje epitetom „pravi“, „od korena“, onda moramo, poučeni povješću i naukom sociologije, odatle izvesti zaključak, da se tu radi jamačno o nekoj vrsti negdašnjega posvojenja vlasti i to nakon borbe.

A mi ćemo dobro učiniti, da podjemo u hrvatskoj povjesti prokušanom metodom od poznatih, novijih pojava pak sve u natrag do prvih pravnih i povjestnih izvora, koji sežu do IX. vieka. Vidjeti ćemo svagda odlična plemena, kojim pače po imenu možemo kroz stoljeća slieditи „vrv“ plemensku, naći ćemo, da pripovieda Toma arkidjakon, kako je u naše zemlje provalilo pleme osvajačko i sebi podvrglo starosjedioce, da on dapače zna, da je postojbina osvajačem bila u zemljah leških ili legjanskih, dakle u zakarpatskoj Hrvatskoj, viditi ćemo, da su ta plemena još i za pakta s Kolomanom bila sebe svjestna, a da je pače još u XV. vieku visilo veće ili manje pravo rodova o dokazu, da li su pripadnici „dvu na desete plemenu“ [8].

Zato mi je težko ne vjerovati cesaru-povjestniku, koji to isto u bitnosti povieda.

Diže se doduše i prigovor jezikoslovni; razlika jezika našega i tadašnjih Hrvata na sjeveru. Mislim, da prigovor, ma kako učenjački izveden, ne bi mogao biti odlučan nakon prijašnjih razmatranja. Naime, mi neimamo nikakovih pismenih tragova o jeziku ili narječju sjevernih Hrvata iliti Male Poljske sve do XII. vieka, a i na jugu prvi se trag našemu jeziku javlja istom IX.

vieka. Koliko su se promieniti mogla slovjenska narječja za tol kih vjekova, prekrivenih podpunom tamom.

Mislim, da će pokazati proučanje naših narječja i razrječja, koje se sad istom sistematično dotjeruje, kako su slovnička obilježja tobožnjih „književnih" jezika iliti narječja slovjenskih naroda slabo odlučna za spoznaju jezične, a kamo li istom plemenske pripadnosti pojedinih ogranaka Slovjenstva.

Reklo se je primjerice, da ne ima u imenih i t. d. iz Biele Hrvatske, što ih Wojciechovski navodi, osobite srodnosti s našim jednakim nazivljem.[9]

Usudjujem se iztaći suprotni posljedak vlastita sporedjaja. Mimohodom popisati ću ih samo nekoliko, većim dielom po ortografiji latinskih izvora (poljskih listina iz starijega doba i onako neima).

1. Imena osobna i patronimična. Kostonowice cum villa eorum. (Oblik „-ice" odgovara našemu „-ići"; starinski pl.), Crisanovichi, Kreslawice, Presudovici, Radikowici, Slavomir, Babici, Sovici, Domanjevici, Jurevici, Unoch, Unochowici (izp. Jagić, Zur Entstehung der Kirchenslav. Sprache I. st. 85. i Uneslov, Unimir, Unko, Uneč, Uneš i t. d.; zatim Rač. doć. Uncio), Rodos, Budislav, Domislav, Domoslowici, Jaworovici, Racichi, Dragotici, Biskupici, Cehovici, Miloslawici, Klucici (izp. naše Kluk[as]), Kacici, Kacevici [izp. naše Kačići]), Cubrovici, Borislai, Pribislavici, Radslavici, Sulkovici, Zagorici, Jankovici, Janowici, Kneginci, Dobrenici, Jaksici, Cestko, Odolan, Boguslaw, Dersko, Chuchar (owo) (izp. naše Kukari, zatim u Požunu rod istoga imena V. Z. A. str. 27.), Sudomirici, i Sandomirici (izp. naše Cudomiric i Sudomirici), Zdislaw, Domarad, Wratislawici, Vitkovici, Nielepici (naši Nelepići), Češkowici, Negoslavici, Cernoh (Črnoh), Medwet (ne Niedzwiedz), Milowan, Radeka, Smil (Smilj) i t. d.

2. Imena mjesta, voda itd. Gliniani, Mogilani, Brezani, Jezerani (u nas Jezerane očito stoji po obliku starom nom. pl., mješte Jezerani), Mninoga (u nas Mlinoga), Ternove polie, Koniarsko, Zabno, Swiniarowo, Bistrica, Breznica, Cetynia, Clocochin, Krasno, Dukla, Jama, Osoria, Okrogle (na Krku Okrugle), Smogorow (u nas smogor = smreka: i ime i mjesto Smogor), Kohanci, Laz, Ponik, Kujavy, Dobrecz (Dobreč), Brestec, Posilow, Sokolniki, Psari, Rataji, Scitniki, Trebinia, Tuchepi (izp. naše Tučepi, Tučepe kod Makarske, sitnica osobite pažnje vriedna; svakako je apelativ, a ipak sudim, da ne zna ni Poljak, ni Hrvat, što da znači; i Dan. rječ. ima Tučevi), Scava, Scavnica (i u nas Žavnica: znači pomije, napoj, al i mutna, pak slana voda), Sambor, Polaniec, Przysieka, Koritnica, Sitna, Sitnik, Klobucko, Premisl, Lomnica. Vranica, Svidnica (izp. naše Svidska, Švica), Banewo, Mehowo, Osiek, Suhodol, Plawno, Vysocani, Podoliani, Morawani, Odrziwól, Odrzikoń, Krovodrza (u nas Odriboga, Derikrava, Gulikrava. Voloder, Lupoglav i dr.) A ne smijemo smetnuti s uma, da su ti bjelohrvatski nazivi na sjeveru pobilježeni: pet stoljeća nakon polazka naših djedova na jug. Kolika su se narječja već do tada bila izmienila!

Znam ja, da je sve Slovjenstvo napunjeno jednoličnimi topografskimi nazivi i t. d. Znam, da je naših imena naći po Českoj, Moravi, Šlezkoj, Slovačkoj, Vladimiriji i širom Rusije. Toliko primjera intimne sličnosti težko da bih ipak mogao pribrati u drugom kojem kraju slovjenskom.

Skupit ću sve u jedno: mislim, da poviedanje cesara povjestnika počiva na činjenici, da su iz zakarpatskih strana, upravo iz sjeverno-slovjenske Hrvatske, odselila neka bojna plemena na jug pak u naših zemljah utvrdila svoju vlast, stvorila državu svojega imena. Bili su

to bojnici, ljudi razvrstani u staleže, vični i posluhu i zapovjedi, ljudi gospoda ne po obličju i ljepoti, već po onih valjanih svojstvih i tiela i duše, koja se predajom u čestitih rodovih i plemenih prenose od naraštaja do naraštaja. Kako je više ili manje, jasnije ili prikrivenije, vrlo razširena teorija o gospodskoj germanskoj rasi, kojoj da imadu dvoriti i služiti sve ostale niže pasmine, teorija, koja je u duhovitom grofu G o b i n e a u-u našla najsjajnijega zatočnika, a u C h a m b e r l a i n-u sistematskoga izvadjača i razvijača, nije nikakovo čudo, što je stranim naučenjakom, kojim državna tvorba u naših zemljah nije mogla izmaći, sinula smjesta misao, da su ti Hrvati možda za pravo gotskoga porietla, poslovjenjeni Germani. Nije vriedno pozabaviti se s takovimi izlišnimi hipotezami, koje se doduše prividno mogu uprieti o bludnje starih kronika i Tome arkidjakona. Sve su „pasmine“ pokazale, da se uz povoljne prilike umiju vrlo dobro snaći u Gobineau-ovoj ulozi „gospodujuće plemenite rase“. U svakoj masi ljudstva, kako izvodi B r o o k s-A d a m s, mogu se razviti, i razvijaju se redovno tri tipa, nejednako razvijena: imaginativni ljudi, pak poslovni i prometni ljudi, i napokon radnici.

Slovjenske su bez sumnje rase bili oni, koji položiše temelje gradji hrvatske države, a narod je hrvatski postao tečajem vjekova, kako su postali svi ini narodi, priljubljivanjem i konačnim sljubljenjem.

I pravi plemeniti Hrvati, koljenovići, od korena, potomstvo osvajača, i toliki ini Hrvati u plemenskih svojih župah, ljudi slobodni i osobno samosvojni, i podložnici, sebri i kmeti raznih vrsta, kao i potomstvo romanskoga puka u gradovih uz more i po planinah gorskih, ostanci negdašnjih podanika rimskoga i bizantinskoga cesarstva, velikim djelom već za prvih stoljeća poslovjenjeno, svi su ti elementi pripomogli, te se je jezik naš sa svojimi

razrječji i narječji razvio na zapadu pod imenom našim. Ista se je jamačno tvorba dogodila na iztoku pod imenom srbskim. A valja znati, da srednji viek sljubljuje narodne razne sastojine često i bez sistematskoga nasilja i nametanja inoga jezika, prava i običaja. U Hrvata barem nije poznata teza: „coge intrare!“ Našim osvajačem Hrvatom ne bi se moglo jamačno prigovoriti ni ono, što je Lloyd-George onomadne rekao o englezkoj aristokraciji, potomstvu Normana: „četa razbojničkih gusara, koja se prevezla preko mora, samo da robi“! Čini se, sudeći barem po odnošajih hrvatske države s poluromanskimi gradovi, da je u nas prevladjivalo načelo, ostavljati svakomu životu svoju sad širu, sad užu samosvojnost u unutarnjih i pravnih uredbah. Po gotovu pak ni govora neima o nametanju imena hrvatskoga: gospoda od onih dvanaest plemena prije su željna, da ga stegnu na svoj uzki krug, a ne da ga šire!

Takova ponosna suzdržljivost možda je najviše doprinela slavi i sačuvanju narodnoga imena i onda, kad je obseg države, samosvojne Hrvatske, znatno već sužen bio.

* * *

Ovo naše pleme nametnulo je sebi ogroman zadatak. Valjalo je stvoriti državu u okolini, već za prvih vjekova nasceobi naših predja vrlo neprijatnoj.

Nije najteži dio zadatka bio, očistiti zemlje od obarske vlasti, pri čemu je na pomoći bilo domaće pučanstvo, većinom bez sumnje slovjenskoga roda, a velikim dielom jamačno i istoga imena hrvatskoga. S Romani bili su odnosi nakon krštenja Hrvata snosljivi. I dekadentna već rimska kultura ulievala je primitivnim došljakom još uviek neizrecivo štovanje. Iztočnomu cesaru priznaju Hrvati neko idealno vrhovničtvo nad zemljami, u koje

ih je on pozvao, onako kako je prije za prednika cesarovih učinjen isti pokušaj za obranu granica cesarstva pozivom Gota, Longobarda i inih barbara.

U najvažnijem dielu Europe, na prolazištu vojska s iztoka na zapad, našla se je Hrvatska pak u dugovjekoj borbi franačkoga i bizantinskoga cesarstva u najtegotnijem stanju. Franci zavladaše Hrvatskom, ako i gornja Hrvatska nije nikad bila izgubila posvema samosvojnost svoju. — Sredinom IX. vieka skršena je vlast franačka, ali već se javlja nov neprijatelj: krvavim svjetlom obasjan štit Venecije pomalja se iza sinjega mora.

Zaledje srbsko branilo je dosta izdašno naše zemlje od neposredne provale grčke vlasti s iztoka. Ne ima nijednoga primjera takovu bratskomu sukobu izmedju Srba i Hrvata, iz kojega bi došlo bilo do rata. Naprotiv pamti povjest uspješnu bratinsku pomoć, kad je susjednu Srbiju zadesila katastrofa za vrieme velikoga bugarskoga osvajača cara Simeona g. 920.—927.

Ali kratko vrieme prije toga dogadjaja propade slovjenska susjedna velika država, zaštita dugačke naše sjeverne medje, Velika Moravska, i družice njezine. Saveznici Niemaca, Magjari, postadoše susjedi naši. Historički dogadjaji za najvećega našega vladaoca domaće dinastije, Tomislava, zapriečiše, da nisu novi susjedi već tada provalili do žudjenoga mora. Ali vrtlog od dolazka novih pridošlica sve to silniji postaje; maleni naš narod mogao je odoljeti navalam bujice, spasiti barem osebnost svoju, gol život, samo tako, što ga u odsudnih časovih nije ostavio bistar um, a nisu mu klonule mišice, kojimi je valjalo prosiecati mutne valove.

Kad se unutarnji nemiri, uslied vjerskih nesuglasica i nesloge pohlepnih velmoža, doveli do toga, ter se dotrgla domaća dinastija, a došlo je do pakta s Ugarskom,

Bosna se uslied toga od nas odmetnula, podigla stieg vlastite samosvojnosti i sljubila zatim svoju kob sa sudbinom vjerske sljedbe bogumilske, već od tada užoj Hrvatskoj i s iztoka svaki čas prieti navala, ter crkva i državna vlast u nas tečajem dugih vjekova vode krvave križarske vojne proti iztoku. Usud šalje u to u Evropu krepko pleme osmansko — svi naši suplemenici na Balkanu padaju redom, a Bosna po Bogomilih svojih podaje se u službu zakona islamskoga, izstupajući iz svake sveze s kršćanskimi sljedbami. Hrabri vitezovi, negda bogumilski, sad su u redovih osmanskih bojnika. Tko ne pozna užase punih četiri sta godina razboja, pliena, robstva, krvi i muka, koji potekoše iz bratinske te mržnje?

Tako, nakon nekoliko stoljeća i raznih povjestnih sgoda, napokon okružen od četiri kulture, narod naš s tudjih utjecaja razciepan na tri, četiri vjerozakona, izvržen svim napastim tudjih kultura i silovitim najezdam na sam obstanak, kao da ipak nikad nije izgubio ni za čas nadu u bolju budućnost. U najtežih dogadjajih odaje on znakove životne snage.

A saletjele su ga doista kobne sgode, donekle posljedice značajnih crta rase slovjenske, iz koje je hrvatski narod potekao, a i nepovoljne sredine, u kojoj mu se je rvati bilo za obstanak i dalji razvoj svoj.

Vjerujem u sudbonosnu tragiku smrti Zvonimira, koji je, štićenik Sv. Otca, sjajem posvećene krune htio uzkrisiti slavu Hrvata. On pogiba jamačno zato, jer hoće da vodi rat, nepoćudan i po shvatanju velikoga diela plemstva i puka izlišan, jer se ima voditi u prvom redu za idealni probitak rimske crkve, koja je baš u isto doba u opreci bila s narodnimi osjećaji silnih a razžešćenih branilaca hrvatske službe Božje. — S tadašnjimi kulturnimi prilikami podudara se bez sumnje takova sgoda.

Pripovieda švedska „O l a f s a g a“, da je švedski kralj Olaf odbio prosce, koji u njega bjehu zaprosili kćer njegovu za kralja norvežkoga, ter je uslied toga imalo doći do rata s Norvežani. Na thingu u Upsali g. 1017. ustao je tad Thorgny, župan (lagmann), ter kralju Olafu rekao, neka smjesta svoju kćer dâ norvežkomu kralju, jer da ga inače kane oni, Švedi sami, ubiti na ovom thingu, baš kako su već dosad na saborih utukli p e t kraljeva svojih. „Mi hoćemo mir, a ne da se bez nužde radi obiestnih hira kraljevih proljeva krv“. Kralj popusti, jer je vidio, da sav sabor pristaje uz Thorgnya.

Peripetije nakon smrti Zvonimirove urodile su plodom, da je utjecaj ugarskih kraljeva na nas postao sve te silniji. Koloman potraži saveznika u najmoćnijem susjedu Hrvatske, u Mletcih, od starine ljutom našem suparniku i takmacu o gospodstvo nad sinjim morem. Jadran bijaše Mletčićem, dokle je god postojala samosvojna država Hrvatska, doista „mare amaro“.

Tudjemu kralju podvrći tako opasna premca, bila je najpodesnija priprava, kako da se vlast predstavnice Italije s vremenom protegne na što veći dio slovjenske obale. Sjajan dokaz državničkoga uma Mletčana, kako je pokazala budućnost.

Navala „aperto Marte“ nije Kolomanu uspjela, ali k moru se je vlast ugarskoga kralja prikučila, tek nakon „pakta“ počinje osam stoljeća dugačka, s početka čisto personalna zajednica medju obim kraljevinama.

Iz ove ipak postaje po vremenu sad više sad manje skupnih posala za zemlje, koje su pod istim kraljem, a u poznije doba, kad je posebna krunitba hrvatska nevršenjem postala obsoletnom, i pod zajedničkom svetom krunom, ugarsko-hrvatskom, kako ju u skladu sa drevnim našim shvatanjem te zajednice glasno prozva b a n I v a n 19. listopada 1874., onoga svietloga dana,

kad je po Previšnjoj odredbi otvorio sveučilište naše. Veličajna to bijaše slava i narodna i kulturna, a pokojniku doista „življenja vrh".

Jedincat je to primjer u povjesti, da vez takav nakon tolika vremena nije ni definitivno prekinut, ni priveo spojene dielove do podpunijega sljubljenja. Jamačno je i u Hrvatskoj velik dio vodećih slojeva naroda vidio nuždu naslona na ugarskoga kralja i svetu krunu, kraj zajedničkih probitaka i nužde obrane od istih neprijatelja, Niemca Grka i Mletčića i herezije bogomilske, a poslie i Turčina. Ugarska je pak bez sumnje jednodušno osjećala bezuvjetnu potrebu, da si ovim ili onim načinom osigura pristup k moru, bez kojega joj ni života ne ima.

Ti su vjekovi zajednice — razmatranja naša odnose se, samo se sobom kaže, na davne sgode, koje već spadaju u istoriju — puni sukoba i borbe. Vodi se ona sad državnimi spisi i listinami, sad bučnimi i krvavimi prizori na saborih, a na žalost prečesto i oružjem na ratištih.

Sam sebe obmanjuje, tko hoće da zatomi jasne dokaze dugovjeka medjusobnoga nasrtanja i odpora, najezde i odboja. Borbe prekidaju samo odugačka kadšto primirja, blagoslovna mirnija razdobja, navlastito kad valja ustajati na obranu zajedničkih svetinja. Ali i tu se ne smije premučati: velik dio Ugarske baš u odlučnih prilikah, od kada su naše kraljevine pod žezlom Habsburgovaca, vojuje uz Islam proti kršćanstvu, ter dakle ni te svetinje kao da nisu vazda svima zajedničke.

Tko će nabrojiti prelaze vojske kraljeve preko Drave, da se utišaju nemiri i bune u Hrvatskoj za Arpadovaca, Anžuvinaca i Matije? Tko može zaboraviti, kako su hrvatske čete s kraljevi anžuvinske kuće prodirale do Budima, — smetnuti s uma svu onu krvavu dramu

južno-slovjenskoga pokreta onoga doba, koju nam u glavnih crtah odkriše radnje neumrloga Račkoga?

Dašto, nisu svemu tomu čisti idealni kakovi povodi državopravne ili narodnostne — po sadašnjem značenju rieči — politike. Ali svagda je u srcih nekih predstavnika i staleža svećeničkoga i gospodskoga, a navlastito pak običnoga plemstva hrvatskoga u svakoj odlučnoj sgodi budan osjećaj, da se ima štititi samosvojnost, a po tom šira samouprava hrvatskih zemalja.

Ova nam istina probija iz pravnih i povjestnih izvora. Tko može inako tumačiti listine kralja Karla od g. 1325., a kralja Ljudevita I. g. 1359., da nijedan Hrvat ne može biti zvan pred sud preko Drave? Takove svečane izjave davali su i ponavljali kraljevi i prije i poslie: dokaz, da je u staro doba protuzakonita praksa vriedjala pravnu sviest zemlje.

Tko može pomisliti, da ne bi hilo u Hrvata umnih odličnika onodobnih, koji su jasno osjećali, kako im se presezanjem takovim osnovni uvjeti državnoga bića nište, kad su Česi, na dalekom sjeveru, g. 1518., kad se je radilo o krunjenju kralja Vladislava, odbili priedlog, da se zadovolje prisegom kraljevom u Budimu, kako vele s razloga, „jer bi im se moglo dogoditi kao i kra-„ljevini Hrvatskoj, da se iz propusta krunidbe i boravka „kraljeva u zemlji stane izvoditi podredjenost pod „Ugarskom".

Veliki prijatelj Ugarske, do smrti vjeran sljedbenik Zapoljskoga, naš Krstofor Frankapan, u najvećoj tuzi, što je na Muhaču podlegla čast kršćanska i ugarska, ne može zamučati bolna zadovoljstva svojega, što je kaznio Bog Ugre i za vazda dokrajčio „nevriedno re-„ženje" ugarskih vrhovnika. „Gdo bi mogal pod njimi ostati?" pita se on.

Zar ne provire zlovolja sbog zadiranja u prava kraljevine hrvatske iz rieči staleža i redova na Cetinu godine 1527., kad prejasnu kuću Habsburgovaca pozivlju na priestol hrvatskih kraljeva: „ne može se naći, da bi „ikada koji vladalac silom zaposio Hrvatsku. Mi smo „se po smrti posljednjega našega kralja Zvonimira od „slobodne volje svoje pridružili oko krune kraljevine „ugarske, a zatim sada k Vašemu Veličanstvu"; a malo poslie isti ljudi, koji po hladnom i državničkom shvatanju svjetskih prilika jasno razabiraju, da je samo u velebnoj moći kuće Habsburgove i spas ostanaka domovine i jamstvo, da će se makar nakon dugačkih stoljeća sve zemlje negdašnje hrvatske krune naći opet u skupini jednoj, izrično kralja mole, neka nadje način za organički spoj samosvojne Hrvatske s ostalimi nasljednimi zemljami austrijskimi. Prvi je to pokušaj u nas, ne bi li se stvorila federalistička monarkija pod žezlom Habsburgove kuće.[10]

Bojeći se, da ne presegne ugarski sabor preko vlasti svoje, poručuju mu naši sa sabora hrvatskoga g. 1607., da će se oni jednostavno odružiti od Ugarske, ako se povriede državopravni odnosi.

S jednakom samosvješću govore staleži i redovi hrvatski o svojem državnom pravu, kad ono prihvatiše g. 1712. — prvi medju državami monarkije naše — bitna načela pragmatičke sankcije.

Pak i na ugarsko-hrvatskom saboru g. 1790.—1791., u prvom žaru bratinske i opet obnovljene ljubavi k prekodravskim zajedničarom, čim se je javila težnja za proširenjem magjarskoga jezika, ustaje — kako pripovieda učeni Magjar profesor Marczali — „unionista" čiste krvi Bedeković, da svečano prosvjeduje, da iztakne jezičnu pripadnost Hrvata k velikomu Slovjenstvu, ter upozori Ugre, kako je Hrvatska u svoje doba samo na

temelju službenoga latinskoga jezika prihvatila spoj s Ugarskom.

Vrlo zaslužni profesor Marczali misli, da je to prvi trag shvatanju podpune naše ravnopravnosti. Mislim, da će pomnije čitanje naših izvora dokazati svakomu, da takovih sljedova i tragova ima diljem naše pravne povjesti, neprekinutim redom sva sila — u natrag sve do pakta, ugovorena s Kolomanom.

Ako hoćemo, da nam, i jednom i drugomu narodu zajednice, bude povjest naša pravom učiteljicom, učinit ćemo dobroj stvari uslugu najveću, ako osvietlimo svu tminu dubokih jazova, koji u staro doba provališe medju tim dvima jednako valjanim, raznokrvnim narodima. Tapanje u tmini, naklapanja o tobožnjoj osamstogodišnjoj nepomućenoj ljubavi i slozi, sve to zavodi samo na stranputice, a ne dovodi do nuždne za obostrani probitak sloge, do sklada duhova, koji se izviti može samo iz istine.

Ne ima ljepšega slavlja od sadjenja stabla mira. Ali s iskrenom namjerom valja pristupiti k poslu.

Kao da je začarano, stablo to radja čudnimi plodovi, kad se zlo usadi, kad ga se hudobne ruke samo dotaknu.

Kao da se je kadšto u prošlosti zaboravilo razmisliti o zamašnoj istini:

„Jaoh onome, koji mogaše u iskrnjem svojem steći brata, a nebtjede pa steče neprijatelja".

(Ivan Mažuranić).

* * *

Pravni izvori naroda takova plemena, u okolini takovoj, kojemu su tolike bure prohujale preko grobova djedovskih, moraju svratiti na sebe posebnu pažnju. Na-

vlastito ne može izbjeći pogledu slovjenskih povjestnika i pravoslovaca prva pojava monarhičnih uredaba, s uredjenim dvorjanstvom u Hrvatskoj. Već od devetoga vieka nalazimo u latinskih listinah pobilježenu hrvatsku terminologiju dvorskih dostojanstava: djeda, dvornika, posteljnika, vinotoča, sokolara, vratara, stolnika, ubrusara, tepčija, volara, bravara, i t. d. — dašto uz konjušnika, magera (kuhara) i t. d. Pravni izvori naši odlični su već i po starini svojoj. Prva je izprava već iz polovice IX. vieka. Hrvatskim pučkim jezikom služe se pak i svjetske oblasti u XII. vieku, ako ne prije, dok je primjerice prva češki pisana listina, što je sačuvana, potekla iz g. 1370. U XIII. vieku postaje već zakon vinodolski.

Prvi ga je svietu objavio pok. Antun Mažuranić. Mladjega njegova brata Ivana razgarala je žudnja, da prozre tamu pravne hrvatske prošlosti.

Pokojnikom našim bila su slaba pomagala. Sudimo im blago, praštajmo im nedostatke: bez njihova truda ne bismo imali gotova osnovnoga zidja.

Ivan Mažuranić pomoćnik je Kukuljeviću, kad ovaj u „Arkivu“ g. 1852. iznosi statut krčki. Sastavlja on rječnik k tomu izvoru.

U istom časopisu priobćuje on g. 1854. statut grada Senja od g. 1388., uz vrlo zanimljiv uvod, iz kojega vidimo, da su mu pisani statuti dalmatinskih gradova poznati, jamačno iz Reutzova djela (Dorpat, 1841.), jer se ovo nahodi u otčevoj knjižnici. Djelo je to i sad vriedno trajne naše pažnje. Pokojnik primjerice ističe izpravno u istom uvodu svojom, da termin „navod“ senjskoga statuta znači isto što „tenuta“, „immissio in bona“ u dalmatinskih gradovih.

Flaubert govori sa zanosom, s udivljenjem i nekom zavisti o francezkih književnicih XVII. vieka:

„Kakovi su to ljudi bili, ti naši oci! Kako su oni polagano čitali! A kako su znali latinski!“

Isti osjećaji bude se i u meni, kad pomišljam na blagopokojnoga oca.

Pamćenje njegovo bilo je nepogrješivo, ma da je imalo služiti tolikim strukam spoznaje.

Kao da su mu u nado urezana bila odlučna mjesta iz svake mirno i lagano jedan put proučene knjige, a latinština bila mu je pratilica u svakom izražaju misli, navlastito u pravoslovju.

Ali s prašnih listova znao je Ivan Mažuranić blage oči i put nebesa upraviti, tražeći po velebnom svodu Božjega stana sliku, kako da objasni sićušne zemaljske prilike. On svraća pažnju u izdanju statuta senjskoga na pojav, kako su naši stari slabo marili za vlast kraljevu, tako da u rečenom statutu primjerice ne ima ni spomena o kralju ni njegovu imenu, ter uči „kako malo „su mogli znat za kralja ljudi takovi, koji su zakone „svoje dobivali od Frankapana, koji ako i bijahu sami „sobom manji nego kralj ugarski i hrvatski, ali bijahu „tiem bližji svojim podložnikom ter zato odnosno i veći, „tako da mogahu u očima puka zaslonit sasvim sjajnost „priestolja da ga i nevidi. Tako biva i u naravi: kad „mjesec, koji je neizmjerno manji, ali zato i neizmjerno „bližje nas nego li golemo i veličanstveno sunce, kada, „rekoh, mjesec stupi medju zemlju našu i sunce: za„stupi nam ga, da ga ne vidimo, i tad velimo: „„sunce „je pomrčalo!““

Javlja se eto u mojem srcu uspomena na sladke časove mladosti, kad je meni, mladiću, dano bilo pratiti roditelja na obljubljenih „šetnjah njegovih pod oružjem“, kako u šali govoraše, po gorskom zaledju zagrebačkom. Nad romantičnom Jarugom kod Vrabča, vraćajući se u očev Tuskulum s izleta bilom gore, sa Ponikava, zadjosmo

prodolicom u predivnu šumu krošnjatih bukava. Osvietljena bijaše titrajućimi zračci sunčanimi, koji su kao kroz stakalca umjetničkom rukom izkićena prodirali na mehki sag mnogogodišnjega šušnja. Uzdignu otac pogled pod zelene svodove i reče mi: „nije li to divna crkva?“

Pobožno smo mučali. — U svetoj tišini, koja nas je obavila, slušali smo gdje sa susjednoga Brežana zvonki glas pastirice „ladekanjem“ prizivlje Ladu i Lelja . . . Silazili smo dalje. Šuma postajala sve to gušća, silni šum potoka razliegao se je dragom i zaglušio tisućljetnu pjesancu. Pred nami se u to izperila i izbočila stiena, niz koju se rušio buk, slap biele poput mlieka vode. Ogromno lišće vodenih biljaka prekrivalo je mahovinom obrubljene obale. A u toj guštari, slapu sa sjevera, opazismo pećinu, grmljem preraslu.

Otcu, Primorcu, kojemu nadjenuše neka gospoda u njemačkih rugalicah svojih duhoviti pridjevak „kamenara“, jasna je bila izdubina ljudske ruke. „Kamenik iz staroga doba“, primijeti mi, ter tad nadoveza, zanesen vazda budnom maštom — da jamačno seže zabitna ta pećina i u doba Rimljana. I poče mi govoriti o prošlosti. Kolike borbe, kolike žrtve, kolike promjene i tla, i kulture i ljudi!

Grobište je to naroda; bez spomenika, bez traga izgiboše mnogi, poraženi umjećem više nego li oružjem rimskim, potišteni zatim do roblja, da budu napokon izbrisani. Nestade ih s rodjene grude. A tad s istoka na zapad, sa zapada na istok, sa sjevera na jug valjaju se i vojske i čete i narodi. Goni ih ili nevolja, ili pohlepa. Svi se gube u tami. Mi dolazimo posljednji. Živimo, u tmurnoj noći, nadamo se zori i danu. „Ali čuvaj „se, sine, jedne obmane: lahkomišljena je utjeha, koju „slušamo često: „„narod ostaje!““

„Narodi pogibaju i od krvavih rana, ali oni mogu „kao občinjeni i obamrieti ter u bolnu snu, trzajući se, „napokon i umrieti.“

„Budit ih valja, prikričat im, prodrmat ih iz drie„meža, dušu im osvježiti, okriepiti snagu života.“ Zamišljen vratih se s otcem doma.

Kad sam poslie mnogo godina pošao sâm, da uzazovem tužni tada već po mene spomen na taj razgovor, nadjoh mješte prirodne krasote slapa toga pustoš, krš. Bukvik izsječen, stiene raztreskane, potok presahao. Kad jesenski nagli dažd padne, valja se dragom mutna bujica preko pusta gruha u Jarugu.

Kopajući kamen nadjoše radnici ondje doista žrtvenik rimskomu bogu Silvanu[11].

* * *

Iz takovih pobuda potekla je žudnja moja, da se upoznam sa pravnom prošlosti našom.

Pristupio sam k tomu poslu ne kao stručnjak, već kao ljubitelj. U muževnoj dobi počeo sam bilježiti. Znao sam dakle jasno, a ne samo osjećao, da se kod takovih iztraživanja odreći valja nade, da ćeš uhvatiti moći posve podpunu i jasnu sliku obće slovjenskih ili posebno hrvatskih pravnih uredaba, bilo to na polju upravnoga, gradjanskoga ili kaznenoga prava.

Nije to izvedivo ni za ono doba, koje je povjestniku prema izvorom donekle ipak na dohvatu, a kamo li za dugačke mračne vjekove prije prvoga historičkoga traga.

Zašao sam bez iluzija u tamnu šikaru, krčio sebi stazu uz često prekinut tok mutne predaje. Znao sam, da je težko doprieti do bistrine narodnoga vrutka. Prevariti se možeš: mislit ćeš: nadjoh ga, a kad bolje raz-

vidiš, eto te na pritočiću možda iz vrela tudjega. A pak i tu nije bludnja izključena. Iste prilike radjaju istimi posljedicami, u nuždi ljudski um nalazi ista sredstva, iste načine odboja.

Koje je pleme prvo zabrazdilo ralom njivu, tko je savio prvi luk, napeo tetivu i odapeo prvu strielu? Čiji je suplemenik izvabio prvi iskru iz kremena, prvi izdubao deblo, da zaplovi riekom i morem, svinuo udicu da lovi ribu, izdjelao kamen-sjekiru ter ju na toporište nasadio?

Najizpravniji je odgovor: mnogo njih, po svih stranah svieta. Nijedno ljudsko pleme nije bez Bogom dana razbora.

Skromnost je umjestna u tom poslu. Doista ne ćemo šiljak pera našega uresiti moći zviezdom nebeskom, kako ono reče Francez u slavu velikoga astronoma Leverriera, koji bijaše računom odkrio planetu Neptun. — Za trud nemalen bit će nevelika plaća bez svakoga sjaja.

Nadati se smijemo ipak, da ćemo naći, proučajući i sredjujući naše izvore, i latinski i hrvatski pisane zakone, statute, listine, saborske spise, kronike, urbare, sudbene isprave i t. d., nekoliko pojedinih uredaba, a mnogo zanimljivih naziva, koji pokazuju suvislost s jednakimi pojavami u inih slovjenskih naroda.

Razabrat ćemo, da u nas ima uz običaje i zakona, koji nisu pisani. Zakon i običaji u drevnosti uzporedo hode, nerazlučno, vjerno i tvrdo. Dva su to brata rodjena.

Moći će se utvrditi, koje su ustanove i pravna pravila našega porietla, koja li tudjega. Naći ćemo jamačno, da su neki naši pisani zakoni, navlastito i najstariji vinodolski zakon naš, po sadržini svojoj potekli u nekih dielovih iz onovremenih netom postalih novih prilika i

odnosa. Ima tu tvoraba novih, premda zakonodavac naglasuje, da tobože hoće samo da utvrdi postojeće pravo i na pismo stavi zakone i običaje od starine. Kad se zakoni počnu pisati, smrtni je to zvon, koji naviešta, da su neki običaji na umoru, ili ih nakon smrti valja ukopati.

A mnogo puta nametnut će nam se pitanje, da li je uredba, što ju nadjosmo ubilježenu, u skladu bila i s tadanjim pravnim osjećajem suvremenika, s njihovim ponimanjem dužnosti vjerskih, ćudoredja, pravde i čovječnosti, ili je možda samo ostanak iz prošlih vjekova?

Dogadja se naime, da je u duši naroda ili pojedinoga staleža njegova davno bio već ugasao osjećaj, iz kojega se je bilo negda razvilo koje pravno pravilo, a ovo ipak vlastitom težinom svojom nepomično počiva. „Naprava“ je napravljena, pak tromi zakonodavni aparat nije vanjskom kojom silom bio potaknut, da prenapravi, što je zastarjelo. Takove uredbe ne živu; počivajući trunu one, dok ne izvjetre.

Takova iztraživanja nisu bez užitka, ma kako se malovriednimi cienili plodovi, što ih donosi neizrecivo mučan trud. Prastara pravna rieč starohrvatska, koju odkriješ, razdraga te kano biljára, zanesena za znanost svoju, riedak cvietak, što ga ubere. Samo što naše cvietke, uvehle, izbiramo iz prašine „harta bumbažinih“ i „od pargamine“, a ne po zelenilu polja.

Pak pravo je svagda u svezi s fantazijom, kao razum s dušom. Ne treba da književnik svomu Pegazu ožeže i oprlji krila; dosta je da mu ih savije, sapne, ter poprug dobro pritegne.

U svakoga naroda, čim zajedničkim životom počme živjeti, radja se sam po sebi pojam dobra, zla, prava i odmazde. A ti se pojmovi stavljaju smjesta pod zaštitu nebesa. Fantazija počima pomagati razumu; kad se

razvijaju običaji, pravda pita i daje, svagda vidimo iste pojave: prizivanje višnjega bića, vječne istine. Mistični su obredi božjega suda, rote, zakletve i prisege, broj rokova. Pak onda razne vrste simboličnih kazni i stotinu drugih pojedinosti, koje mogu zabaviti prosvjećeni um i buditi maštanje.

Letimice ovdje upozorujem samo na nekolicinu zanimljivih rieči i t. d., koje su ili već iztaknute u „Prinosih", ili pak imaju da dodju istom na red.

Neke bilježke k tim riečima dodao sam u opazci[12], da poslužim stručnjakom.

Bat. Prisega polaže se na bat, štap.

Bezvetje. Neka ciena, što ju kupac daje prodavaocu, da se utvrdi posvemašnja predaja vlastničtva.

Domit. Isto po prilici što bezvetje.

Kneja. Rieč poljska, i u nas vrlo razširen naziv za neke šumske predjele. Dolazi u izvorih.

Nepća. Sumnja i dr. Rieč praslovjenska. Rabi u Zagrebu bez sumnje od XIV. vieka.

Papre. Pravdeni dan nakon izminulih redovnih rokova, kad se izvješćuje o ovršenju presuda o dokazu. Možda je u svezi staroslovjenska i ruska rieč: poprište.

Poličje. Stvar, koja potječe od zločinstva, a zateče se potjerom u krivca.

Rebra tri izsjeći. Prastara vrsta kazni pristava nevjernoga, krivoga, koji sudište krivo izviesti. Nisam našao ni u kojem inom pravu takove kazni.

Štap obieljen (šćap obiljen). Simbolička predaja štapa izgoniku. U Vinodolu g. 1395.

Uresnica, orešnica. Bajoslovno biće, sudjenica, vila.

Vrv. Uže, ali u prenesenom značenju: linea sanguinis, propago itd.

Dosta tih primjera, da se razabere, što se naći može u podatcih, što ih povjestni izvori u najširem smislu sadrže.

* * *

U liepu književnost, humaniores litterae, ubrajali su stari slovnicu, u široku značenju, govorničtvo i pjesničtvo.

Svakomu su jasni probitci, koji mogu poteći za nauku o našem jeziku iz vjerne i ustrajne pratnje svih pojava pravne povjesti, ubilježenih u hrvatski pisanih izvorih. Toliko uspjelih radnja naših učenih jezikoslovaca svjedoči o tom. Ali i bilježenje brojnih hrvatskih rieči u izvorih pisanih u nas tudjimi jezici nije na odmet. Navlastito o narječju sjevernom od X.—XV. vieka tako reći ne znamo ništa, van što nam velikim dielom tudjega roda pisci latinskih listina i t. d. ubilježiše nekoliko stotina rieči hrvatskih, naravno uz tisuće i tisuće naših imena osoba i mjesta, koja su takodjer jezično blago naše.

Za način izgovora nekih glasova, za neke gramatičke stare oblike, za tako zvane solecizme i idiotizme pučkoga govora u raznih stranah hrvatskih zemalja, a u drevno doba, možda su ovi tragovi hrvaštine u tudjih listinah još i vredniji nego li sami hrvatski pisani izvori.

Pisci hrvatskih listina naime nastoje ipak primicati se nekomu, u isto doba zajedničkomu književnomu načinu pisanja, a tudjinac bilježi onako, kako je rieč čuo. Primjerice: jamačno ne bismo u hrvatskih listinah nikada ni u kojem kraju mogli naći upisano za „velja noć“ (uskrs), „velja nić“, a zagrebački latinski sudbeni pisac ubilježio je to onako, kako je mislio da čuje[13] u razgovoru Zagrebčana, gdje je jamačno teklo takova

izgovora glasa *o*, kako ga i danas teče nedaleko od nas pod gorom Plješivicom.

A sitnice ovakove nisu možda prevelike ciene, ali sjetio bih ipak, kako je kritični um Darwinov došao do jasno izjavljena uvjerenja, da su najsitnije, na oko posve sporedne sličnosti pojedinih osebujnosti živih organizama često mnogo važnije za riešenje pitanja o porietlu ili srodstvu zajedničkom, nego li velike, na prvi pogled opažene istovetnosti najbitnijih udova.

Moglo bi tako biti i u inih naučnih iztraživanjih.

* * *

Govorničtvu pak pravni i povjestni izvori naši slabo mogu poslužiti.

Ima neliko kratkih, govornički izrečenih izjava odličnika naših na saboru ugarsko-hrvatskom u obranu samosvojnosti hrvatske kraljevine i dr.; ima govor, jezgrovit, Nikole II. bana Zrinskoga, kad je umješten banom.

Da što, sve je latinski.

Kad budu izdani dnevnici naših sabora, naći ćemo možda i više priloga za spoznaju govorničtva onoga doba. — U dalmatinskih statutih ima ustanova, koje nam kažu, kako se nastojalo, da se zaštiti sloboda govora. Ali obstrukcija nije bila možna, ako se je vieće samo držalo zakona. Spljetski statut primjerice donosi već u XIII. vieku ustanovu, da nijedan govornik ne smije ponoviti onoga, što je već ma koji predgovornik spomenuo. Smjesta ima grješnik da plati globe dva solda.

Razpre stranaka, izpoviedke svjedoka i t. d. bilježe se kod suda u kratko, ali kadkad ipak izravnim govorom.

Od XVI. vieka imamo svu silu hrvatskih saslušanja svjedoka i krivaca, pobilježenih i u stranah posavskih. Za pučki govor onoga doba i kraja neizcrpljivo je to vrelo spoznaje.

U „Prinosih“ s. v. branitelj spomenuh, da ima u kaznenom postupku proti vještcem i vještcam nekoliko točno sastavljenih, izcrpljivih govora javnoga tužitelja i branitelja. Primjerice gradski fiškal zagrebački Blaž Stipanić g. 1657. pred sudom govori ponovno te tuži nevoljne „copernice“ Jelenu Kovačićku i Marinu Fabićku. Najbezumnije okrive diže on proti nevoljnicam. Tvrdi medju ostalim, da se je jedna okrivljenica pred svjedoci „prevrgla psom“. S najvećom oštrinom obara se branitelj Petar Mlinarić na tužitelja. Uz drastične primjetbe svraća pažnju na zakonske propise, kako najprije valja izvidjeti čin, a zatim istom da se može postupati. Razumno razlaže, kako je sve ono, što prijaviteljica Magdalenić tvrdi, bez sumnje puki san ili prividjenje. „Najteže kazni“, dovikuje tužitelju, „dostojan je, tko hoće da se sudi po tlapnjah bolestne, bezumne žene.“[14]

* * *

Kakovi su pak odnosi izmedju široko shvaćene pravne povjesti i pjesničtva?

Slučaj hoće, ter sam neki dan zapazio u novinah, da prema viesti dnevnika „T e m p s“ izlaze u Lavovu listovi poznatoga francezko-poljskoga pisca E d u a r d a K o z m i a n a, a u IV. svezku važne te publikacije da ima obsežan izvještaj o razgovoru Kozmianovu i G o e t h e o v u, u Weimaru g. 1830.

Čitao sam članak sa sve to većim zanimanjem, a posljedak bijaše, da sam kod kuće sabrao sve spremljene voć brouillone vlastitih svojih razmatranja u tom pravcu,

priredjene za ovo predavanje. Sabrao sam ih, da ih bacim u oganj. Bila je to žrtva zahvalnica velikomu svjetskomu geniju, koji je prištedio meni izpričavanje, što se pletem u to strogo literarno pitanje, a Vama dosadu slušanja.

Kad sine luč takova duha, ne trebam ja da upalim žigicu. Neka mjesto mene prosbori genij velikoga pjesnika i mislioca onako, kako mu je rieči zabilježio naš pokojni „contervaneus", zemljak zakarpatski.

Reče On:

„Die Bemühung, die polnische Literatur zu nationa-
„lisieren, ihr ihre Ursprünglichkeit wiederzugeben, sind
„edel, aber die Jungen müssen sich vor jeder Ueber-
„treibung hüten, um die von den Neuen begangenen
„Fehler zu vermeiden. Uebertriebener Eifer und Fana-
„tismus könnten schädlich sein. Es will mir scheinen,
„als ob diese Schule vornehmlich nationale Stoffe finden
„will. Sie wird sie in der Geschichte, in den Legenden,
„in den vom Volke ersonnenen Geschichten, ja selbst in
„den abergläubischen Vorstellungen des Volkes suchen.
„Jede Nation hat ihre eigene Quelle für poetische In-
„spiration, und sie soll auch daraus schöpfen. Polens
„Vergangenheit ist reich an Poesie, seine Geschichte
„enthält Episoden und Charaktere, die es verdienen,
„dass ein Dichter sich von ihnen begeistern lässt. Ich
„finde es merkwürdig, dass noch keiner ihrer Schrift-
„steller auf den Gedanken gekommen ist, sich mit dem
„Leben Kasimirs des Mönchs zu befassen; man könnte
„aus diesem Stoff ein an interessanten Bildern reiches
„Gedicht oder ein historisches Drama machen..."

Riše zatim Goethe u glavnih crtah život toga kralja, pa nadovezuje:

„Ist das, mein Herr, nicht ein schöner Stoff...?"

Kad je Kozmian pjesniku primietio:

„„Um es zu schaffen, müsste man das grosse Genie des Verfassers von Götz von Berlichingen haben"", odvratio mu je Goethe:

„Dieser Stoff gehört zu Recht den polnischen Schriftstellern."

Naša je pak hrvatska povjest u „vladanju" hrvatskih pisaca.

Doista naš narod, i zemlja i dogadjaji, i krvavi i slavni, zovu pjesnika, da okuša snagu svojih krila poletom s domaće grude.

I prošli vjekovi književne naše povjesti, a kamoli ne novije doba, puni su doista pokušaja obradbe povjestnih predmeta.

U okviru takova predavanja nije mjesta ni razvrstbi, a kamo li letimičnoj ocjeni tih pjesničkih proizvoda: i epa i drama, i pripoviesti i romana.

Surminova i Gavrilovićeva povjest književnosti naše, i jedne i druge, daju nam dosta upute o tom.

Neke su osebujne hrvatske povjestne epoke pjesnički s tolikim uspjehom obradjene, hvala navlastito pjesničkom geniju Franje Markovića, Augusta Šenoe i inih pjesnika i pisaca, da bi suvišno bilo, a za svakoga sljednika možda i opasno, kad bi se ikomu prohtjelo dati se baš na isti posao na istom poprištu. Medjutim i u obranu vinogradu naći ćeš pabirčeći često najsladjih grozdova. Koliko li je pak još polja, njiva i ledina na prelogu ili ugaru!

Samo što su neprohodni puti do njih. Pokazati mi je, kako se do njih dolazi.

Prije svega, hoće se tomu neizrecivo naporna, dosljedna i sistematična truda. Može Bogom nadahnut pjesnik u času zanosa stvoriti pjesancu, može on pače motriti sviet ter prodrieti svojim junakom duši u naj-

zabitnije kutiće, svaki pokret njezin, i svaku neliepu možda i gnjusnu tajnu razdražaja strastî osočiti i proučiti, pa svojim čitaocem doušiti i u najprirodnijih bojah svietu razgaljenu prikazati, a da ipak sebi nije prikupio nikakove gradje sitnim i dosadnim sabiranjem. Nije tako, kad hoćeš da historički dogadjaj u pjesničko ruho zaodjeneš.

Jedan primjer. Paul Bécret dao se je na mučan posao, da pregleda sve rukopise i bilježke, što ih je ostavio Victor Hugo. Napisao je o tom djela „Le moyen-âge dans la ‚Légende des siècles'" i „Les sources de Victor Hugo". Ta sabiračka djela ocjenjuje znatni pisac, akademik Émile Faguet, kojega sliedim.

Znalo se je već prije, koliko je izpravljao i mienjao svoje radnje Victor Hugo. Pogled u tajnu dubinu njegove radionice otvaraju nam pak istom rečena zaslužna djela. Golema je rpa pjesnikovih bilježaka; on čita povjestne spomenike, koji su mu na dohvatu, prevrće liste i bilježi po rječnicih svih struka, uči geografiju, izrezuje iz n vina viesti i opazke zanimljive za pjesnika povjestnih sgoda, a nerazdruživ mu je drug rječnik Morériev, enciklopedija svoje vrste iz XVII. vieka. On iz njega vadi zanimljive, strane, fantastičke sgode i dvojbene genealogije; Louis Moréri ga vabi, občinjuje, baš zato, jer je jezgra viesti istorična, ali je i fantastična, a baš to pjesniku prija. Kako epski, tako i dramatski pisac ima široku ovlast, da izvrne prema nuždi po svoju svaku povjestnu sgodu. Umjetnička istina i povjestna, dvie su razrožne stvari.

Sbilja ima pravo É. Faguet: „Uztrajnost je polo„vica genija, dašto uz uvjet, ako tko ima tu drugu „polovicu."

*

U Moréria nalazi Hugo karakteristična, bizarna imena i za nuzgredne likove. Hugo bilježi n. pr. Malaspina, Obrizon, Saltabadil i t. d. i t. d. Kako on izpravlja, popunjuje svoje rukopise! Iz Moréria vadi on po cicle vrste, ter ih prekraja u stihove dvanaesterce, da ih uvrsti medju svoje.

Svrnimo pogledom u domovinu; zar su Marković-ćeve drame ili njegov *Kohan i Vlasta* postali bez priegornih, dugih i napornih predradnja?

Kako je Šenoa bilježio i radio, proučao listine zagrebačke, da nam toli vješto prikaže prilike doba, u kojem se radnja razvija?

O tom imamo studiju „Istorički elemenat u Kletvi Šenoinoj" od dr. Šišića u Viencu g. 1902. Zanimljivo je, kako i Šenoa traži i nalazi imena značajna za mjesto i doba njegova romana, Gonč, Prišlin i dr. A sbilja za pisca povjestne pripoviesti prevažna je briga, da djecu svoje fantazije primjereno okrsti. Kakovo je obilje takovih sgodnih imena u nas!

Navlastito sastavljena neka imena staro-zagrebačka svjedoče o oštrom opažanju i humoru puka, n. pr. *Božjehtenje, Deveti sudec, Doberden, Dragi bog, Dragozlato, Golozlo, Gon'mečić, Hudden, Hudolep, Mehkohren, Mičgoljen, Mičonog, Odriboga, Stojvlk, Vlčjapeta, Suhadreta, Zajčjapamet, Zdalkalep* i t. d. i t. d.

Kako bismo učenomu dr. Šišiću zahvalni bili, da nastavi svoja zanimljiva istraživanja!

Napokon bit će vriedno spomenuti, da je i Ivan Mažuranić neumorno sabirao i bilježio frazeologiju i rieči narodne i Gundulićeve, ne bi li što više izvježbao pjesničku dikciju. Primjetio je to i predsjednik naš Smičiklas u radnji svojoj o Ivanu Mažuraniću iz g. 1902. Na stotine je tih bilježaka u mene.

Bez takova naprezanja ne da se dublje ni zaviriti u prošlost. Može onaj pjesnik ili pripoviedalac, koga mašta vuče u davninu, kadšto premetnuti i listove mojih „Prinosa“. Uz fragmentarne bilježke naći će uputu, gdje se izvori mogu potražiti. Ondje već u prvom redu iztičem i izcrpljujem T k a l č i ć e v e spomenike. Ovdje ću svratiti povrh toga pažnju i na S o l i t r o v u sbirku izvještaja mletačkih o stanju Dalmacije, djelo manje poznato[15].

Tkalčićeve pak „uvode“ u sve svezke „Z a g r e b a č k i h s p o m e n i k a“ treba svakako točno proučiti. Tko uz to pregleda sudbene zapisnike u toj ogromnoj sbirci, tomu će sinuti pred očima slika prošlosti zagrebačke, do podrobnosti vjerna i jasna. A mimogred, ta prošlost viri iz prozorčića priproste sgrade u Novoj Vesi znalično i danas u bujnu i razkošnu okolinu modernoga Zagreba. Ima još drvena kuća ondje od g. 1477. A i u gornjem gradu ima kućica, koje su bez sumnje istovetne sa gradjevinami malenih dvornih mjesta ili kućišta XIV. i XV. vieka. Mi nehajno ili zlovoljno prolazimo mimo.(!)

Iz Tkalčićeve riznice, a i inih izvora primjerice spominjem nekoliko zanimljivijih pravno-povjestnih sitnica-rariteta. Pjesniku mogu biti vredniji od zlata.

Puni su slikovitosti pravni običaji pred sudom. Puk svagda makar prisutnošću svojom sudjeluje. Sjetimo se raznih oblika prisega, u ruke sudčeve, na razpelo, evangjelje, pred oltarom, hodeći oko oltara i ponavljajući istu prisegu, pred sudom na sv. moći, na glavu krivca, na grivu ili vrat konja, vola, krave, obujimljujući vrat blažčeta. U sporovih o zemlju treba da se parac ukopa do pasa u zemlju, a kad je kapitul zagrebački polagao prisegu, trebalo je, da ju kanonici razpasani, bosonogi,

svaki s grudom prieporne zemlje na glavi polože u stolnoj crkvi pred oltarom.

Kako li je moglo biti zanimljivih prizora, kad se je u Zagrebu javno pokora činila, išlo s pratnjom na pokorštinu, da se „najde volja“ uvriedjenoga.

Bacimo pogled i na sporove pred banovim ili županovim sudom u doba, kad se je još božjim sudom sudilo, vrelom vodom i razbieljenim željezom i t. d. i bojem, na „paprah“, kad se je dokaz stranci dosudjen provodio. Zatočnici sami ili najmljeni bojnici krvav biju boj pred pukom. Koliko je tu priprema, tačno odredjenih oblika, molitava, zakletvi i prisega!

Vas puk je učesnik svakoga prizora tjelesne kazni, saslušanja okrivljenika pod vješali, na lomači, na stratištu. Kakova vreva i stiska! Kako su morala okrutiti srca uz takove navike!

Prisiže se na glavu ubojice. Po petdeset rotnika treba, da se očisti krivac ili da mu se dokaže krivnja, ako ne ima inih sredstava dokaza.

A u svakoj pri, kad dodje do rote, „ulažu se“ ponajprije rotnici, „imenuju“ i „pojimaju“ (nominare, napram: eligere, advocare?).[16]

Povodac ili vodjka prvi govori, za njim rote se ini. Često, čim na glavu prva padne prisega, krivac klone ter skrušeno zločin prizna, pa moli, da se za nj odčitaju mise poslie smrti.

Ovršuje se zatim odmah smrtna kazan.

Kazni su stroge, obično nesmiljeno strahotne, individualizirane, često simbolične. Za težu kradju redovna je kazan vješala, za veće krivnje i lomača.

Pak uza to pooštrenja: na skolkah nose osudjenika crkvenoga tata na stratište, pjevaju mu opielo, kradenimi voštenicami pripiču mu tielo; vuku krivca po uli-

cah o konjskom repu. Razčetvoriti, pa komade tiela objesiti, kolom satrieti, mačem posjeći i deset raznih načina smrti izmišlja sud. Žene utapaju čedomorku, u Varaždinu živu ukapaju u grob, trnjem posut.

Tat treba da objesi svoga druga u kradji, a crkvenoga tata daju ožeći razbieljenim crkvenim ključem, krivotvorca pak krivotvorenim novcem.

Za manje zločine sudi se na kljaštenje. Režu se uši, nos, jezik, sieku ruke, noge, a negda „krivomu pristavu“ i tri rebra.

A te kazni u XIV. vieku i u Zagrebu vrše i sami oštećenici po zaključku suda.

Djevojci je sila učinjena. Sudjeno je, da ima sama ona ili onaj, koga ona ovlasti na to, krivcu odrezati nogu. Nije li se odkupio nasilnik od te užasne kazni?

Žig vrlo je česta nuzkazan.

Pridružuju se izgon, fruštanje, klada, berlina, trlica.

O zatvorih, tamnici (lat. pišu: carcer tenebrosus), okovih, goljeru, prikivanju verigom o zid, mukah, grebenu i t. d., o svemu užasu tomu ne treba spomena. Gotov pakao.

Sve te strahote blaži uredba vražde ili vražbe, žive i mrtve. Zločincem imućnikom dana je sgoda, da izbjegnu tjelesnoj kazni težkom globom. Jaoh si ga bezkućnikom!

Po kadšto sine i tračak samilosti. Milosrdje je u vlasti suda. Prvi olakši grieh prašta se posvema. Uvjetno se osuda izriče. A često na molbu gradjana ili velmoža i težkomu krivcu opraštaju zasluženu kazan.

Tako je despot Gjuragj Branković g. 1439. za posjeta svojega u Zagrebu izmolio u suda, da se ništa ne učini na žao tatu, koji je njegovu dvoraninu mošnju s pjenezi odrezao nožem i ukrao.

Kad je razbojnika nekoga valjalo o konjskom repu odvući na stratište, nije se našao gradjanin, koji bi konja dao. Odveden bi nesrećnik pješice.

Gradjanin Kudelić, tip svojeglava pravdaša, koji je sudu davao više posla nego li sav ostali grad, sve do vojvode i kralja gonio svoje maljušne sporove, odrezao je vlastitom rukom škarami uho seljanki, koja mu je ukrala bila nekoliko snopova žita, pak ju je mjestni sud na tu tjelesnu kazan po zahtjevu oštećenikovu osudio. Rekoše mu, da je krvnik, hahar, a on tuži za uvredu poštenja, jer da je samo vršio pravdu. Iz osude sa zadovoljstvom vidimo, da mu je i javno mnienje zamjerilo taj prostački čin. Sud nije kaznio uvreditelja.

Kad je mladi krvnik vodio k Savi čedomorku Doroteju Kuzmić, da je ondje prema osudi utopi, smilovalo mu se srdce ter ju je zaprosio. Sud mu je dade za ženu. „In loco mortis pro uxore data est".

Velikih li suprotnosti!

Kako je trudno ući u ideologiju ljudi onoga doba!

Po drevnih se običajih ovode, opeljavaju, pak navode, zavode, razvode kotari i medje, uvode vlastnici. Tu su ovodnici, ovodni kmeti, svjedoci, kršnjaci (krstnjaci), aldomašnici. Ljudi okoljušani pri tom su, kad je stvar sporna, vazda prisutni.

Kod uvoda dolazi do sile, odboja. Vlasti upravnoj i sudbenoj na čelu je župan. On kadšto pritište sudce, da postupaju proti zakonu.

On (župan Cvet Predenić) poče sudce zvati: „hodte simo, sudci!" I poče ih pripravljati. Ali sudci rekoše: „dobro sliši, pristave i vi plemeniti ljudi! ča smo sudili, sudili smo, i ne pačamo se va tu uvodu". Župan zatim sa svojimi ljudmi s oružanom rukom pod silu izvede čin i „naloži oganj na dvornih vratih".[17]

Proletjet ćemo i opet te Tkalčićeve izvore pak upozoriti na važnu, a neobradjenu, što ja znam, sgodu hercegovanja Stjepana, brata kralja Ljudevita I. Anžuvinca. Očito je kralj nakon krvavih borba htio umiriti Hrvate, pa je predao sve hrvatske zemlje s podpunom vlasti bratu svojemu. Herceg je ovdje dočekan s velikim sjajem. Stolovao je sa suprugom svojom Margaretom, kćeri njemačkoga cesara, na Gradcu, ali preminuo ovdje već 9. kolovoza 1354. Znatno je doba, jer je očito kralj Ljudevit htio na jugu stvoriti samosvojnu veliku državnu skupinu pod hercegovanjem svojega brata, kao uztuk proti sili srbskoga cara Dušana.

Jedan od pokušaja, da se rieši hrvatsko pitanje.

Za kratkoga boravka Stjepanova morala je ipak u Zagrebu buknuti neka buna ili odpor proti hercegu. Vojska hercegova oplienila je grad. Doba ovo, baš zato, jer je posve mračno, izvrsno bi bilo vilino igralište za pjesničku fantaziju. Na tu se epizodu veže osvojenje Dalmacije.

G. 1386. sbilo se je u Zagrebu umorstvo jamačno s mjestno-političnih razlogah.

Kako znamo, bila su u ono doba u Zagrebu još četiri naroda ili jezika teoretično zastupana: hrvatski, ugarski, njemački i latinski iliti talijanski (vlaški, a po tome zovu taj „jezik“ i: gallicalis lingua).

Medju Ugri, Niemci i Latini po imenu vidimo mnogo Hrvata i inih Slovjena. „Jezike“ te odredjuje politička narodnost.

Dva takova Latina, Filip „Gallicus, dictus Pipo“, i „Augustinus Irtulantis“ umoriše posred gradjanstva, po bielu danu s promišljenom namjerom, od stare mržnje, sudca Ivana Vašaša. Krivci su uhvaćeni, smjesta, jamačno vrlo priekim putem, sudjeni i pogubljeni.

Zabilježeno je samo u zapisnik: „justiciam eis fecimus prout decuit et licuit". Ne ima traga razlogu umorstva.

Sukobi s kapitulom i biskupi poznati su i dielom pjesnički obradjeni. Dašto, izcrpljeni nisu ti izvori nipošto.

Manje se je pričalo o razdoblju gospodstva Celjskih grofova. G. 1441. obsio je silnik Ulrik Zagreb ter ga je nakon junačkoga odpora s pomoćju kapitula na juriš uzeo. Očita mu je bila nakana, da dotrgne samoupravu pa svojim njemačkim pouzdanikom izruči gradjane na milost i nemilost. Zapisnici bilježe množtvo bezzakonja. Svršila se je ta muka, kad je silnik g. 1456. umoren u Biogradu, a s njime izumro kobni taj, slavohlepni i nezasitni rod, koji je sad laskanjem a sad prietnjami i spletkami milost slabih vladalaca više desetogodišta zlorabio u vlastitu korist.

Kad je uzpostavljeno pravno stanje u Zagrebu, postupalo se je proti bezdušnim slugam silnikovim. Nasiljem bio se je odlikovao navlastito tobožnji „sudac" Sebold-Majer.

Mnogo ima značajnih crtica iz života gradjanskoga u „Prinosih" pod riečima: bijenje, blud, čast, čedomorstvo, diete i dr.

O bajalicah i copernicah svrstao sam takodjer dosta slučajeva u „Prinosih". Ta grozna progonstva, dokazi nevjerojatna praznovjerja ne samo puka, već i najodličnijih ljudi, mogu dobro poslužiti kao oznake onoga doba.

Tolika je ipak naloga tih nevoljnih likova, često puta bolestnih, ekstatičnih žena i djevojaka, da je težko iznieti iz te tišme i koje pojedinče. Ima tu dirljivih i plačnih predmeta, počam od polusmiešnih pa do groznotragičnih. Vezani su s time i tipovi neizrecivo tupih, a

i opakih sudaca. Ima i po koji nedostojni, možda i perverzni mićenik-sudac. Bogatija vještica jedna znala je, kako uboga drûga njezina reče, „srebrenim batom željezna vrata razbiti.“[18]

Proletimo pogledom i Solitrovu sbirku.

Sekretar republike mletačke Ant. Vinciguerra, književnik talijanski (satirik neke vriednosti)[19] hoće da u izvještaju svojem o posljednjih danih gospodstva Ivana VII. Frankapana na Krku g. 1481. duždu osvietli stanje otoka i da dokaže, kako je bio Frankapan nedostojan, da vlada Krkom. Hoće da opravda nasilje Venecije, pak u „excerptu“, kako kaže, nabraja zloće silnika Frankapana. Ima tu na desetke predmeta za pjesničke tvorbe. Nevriedan potomak plemenite hrvatske porodice bio je razčovjek, zviere u ljudskoj podobi, ako je samo istinit deseti dio onoga, što priča o njem Vinciguerra. Oduzimao bi pod silu od fratara novac, sabran za križarsku vojnu, krivotvorio izprave i novac, robio bratštinske blagajne, gusario morem, bacao u tamnice, na grozne muke nesretnike udarao. Krv i novac podanika razsipavao je on poput bjesomučnika. Tužne su sgode, što ih pripovieda Vinciguerra, o Mariji Filinić i plemenitoj kćeri njezinoj, a užasne o nesretnom Minćelu i njegovoj ženi i kćeri. Otac pogibe na mukah, a mati i kći izmučene i iznakažene ostadoše u crnoj tamnici sužive, odakle ih nakon izgona kneževa izvadiše. Izdahnuše one od težkih patnja. Najjače mora nas se dojmiti pak roman, što ga Vinciguerra navodi na kraju izvješća o knezu Radiču, bratu posljednjega kralja bosanskoga Stjepana. Uteče Radič nakon propasti kraljevstva bosanskoga na otok Rab s obitelju i dvorani i sa spašenim blagom. Frankapan namamio ga je, da se preseli na Krk, nudeći mu svoje gostoljublje. Nagovori ga, da podje u Ugarsku kralju; dat će mu pismo na

kralja s preporukom, da ga prime u vojničku službu. Neka samo ostavi obitelj na Krku.

Na putu dade ga Frankapan, kako izvjestitelj kaže, otrovati. Orobio je zatim i utamničio knez Frankapan njegovu udovicu i družinu, stavljao ih na muke, ne bi li odkrio, gdje je sakriveno blago. Ali dosta tih sramotnih grozota! Kad se k tomu prilože još slike o društvenih i ćudorednih prilikah u Posavini, kako nam ih pokazuju proskripcije kralja Matije g. 1481.,[20] dobivamo album zločinačkih tipova, svakoj pohoti i strasti odanih, ničim neobuzdanih, perverznih, bez vjere, bez srdca, bez ikakova dobra osjećaja, na svako zlo spremnih, i muževa i žena i djevojaka od najodličnijih rodova.

Podsjeća sve na renesansu u Italiji i južnoj Franczkoj, na žalost bez onoga poleta, onoga sjajnoga zvjezdovja umjetnika, koji nas divotnimi tvorbami svojimi mame i mite, ter s premalo odvratnosti podnosimo nekako svu zloću, hinbu i hudobu velikih u zlu i u dobru predstavnika one dobe.

U istoj sbirci ima i inih kadšto upravo vještački prikazanih sgoda i plastično opisanih bojeva, mejdana, junačtva vojske hrvatske. Botić je odatle izvadio okostnicu za svoju „Biednu Maru“ i „Petra Bačića“. Možda je i prevjerno sliedio izvor. Prva njegova pjesma „Pobratimstvo“, puna plemenitoga bratinskoga osjećaja za naše Bošnjake muslimane, uspjela mu je još i bolje.

Koliko li ima gradje još netaknute u talijanskih tih bilježkah! Dvije su duše u našega naroda: jedna divja, puna praznovjerja, neobuzdana, kad žarom plane, spremna, kad bude krvi žedna, na zvjerske užase, a uz nju u istom sobsvu počiva čista pobožnost, pitoma ćud, do sentimentalnosti raznježeni osjećaji dobrote, samilosti, pokajanja. Krvavu bojniku kadšto prizor, kojemu bi morao davno priviknuti, nagoni gorke suze na oči.

To i Talijani sami opažaju i donekle s nekim udivljenjem ističu. Čudno ih se dojima narod naš s vitežkim svojim bićem i divjačtvom, gostoljubljem i pohlepom za blagom, bezkrajnim lahkoumljem i najtvrdjem vjerom i uztrajnošću, a u svakoj sgodi s tom najznačajnijom oznakom: uzvišenim prezirom smrti i njezinih strahota.

Pjesničkoj mašti visoki su, i duboki i daleki vidici. Zamietit će ona u sitnoj viesti, kratkoj sudačkoj bilježci o zločinu ili zločincu, o nesretnoj žrtvi zlobe i potvore oznake predmeta, podobna, da se u nj zadube. A bit će i podpunijih slika; naći će književnik i potankih viesti ne samo o provalah ružnih strasti, već i o dobroti i milosrdju, o priegoru i ljubavi slobode i rodnoga grada. Naći će plemenitih i opakih prelata i velmoža, pak, ako je pjesnik, pred njegovim će se očima uhvatit u kolo probudjene sjene, zadrhtat će i primiti život. Tad ih, pjesniče, privedi pred nas, te ljudske duše, nek nam se jave u tvojoj pjesmi, ili drami ili romanu, da nam bûde osjećaje naslade, tuge, sgražanja, a ipak nam napokon skladan izmir donesu. Pak će možda i bolje biti, barem ako kaniš pisati pripoviest ili roman, da ti ne bude prvim junakom velika, svakomu poznata povjestna ličnost. Dovedi pred nas neznana, mlada čovjeka, pa neka taj podje domovinom, kako ga sudba već nosi, iz seoske potleušice, ili plemićkoga dvorca, ili gospodskoga dvora, pa nam po njem i okolini, u kojoj se kreće, ocrtaj: i kako se je u ono doba živjelo i veselilo, i ljubilo i mrzilo, i radilo, mučilo i trpjelo; provedi ga po sborovih, bratštinah, cehovih; pokaži nam kulturno stanje, i umjeću i vještinu zanatnika, koji su bili, vjeruj mi, kadšto Bogom nadahnuti umjetnici, mukotrpni hitraci; odkrij nam golotinju prosjaka i užase bolnica i obora, gdje pogibaju kugom i gubom zaraženi bolestnici! Sgode tvojega junaka neka

budu vezane s glavnim povjestnim predstavnikom one dobe, pak ćeš tako u saobraćaju tvojega prvoga junaka s tim glavnim pokretačem onoga doba imati najbolju priliku, da osvietliš svjetlom duha svoga postrance i značaj velikana i dojmove, što ih djela njegova pubudjuju! Moći ćeš ukrasiti radnju svoju i ljubavnim čeznućem, i žarkimi cjelovi, i neutaženom žudnjom, i svakom suprotnošću i tragičnimi sukobi dužnosti, pokazati primjere blagosti i krutosti, i podlosti i veličajnosti, sve do uzvišenosti.

Po svem svietu mogu se prošetati likovi tvoji: tâ vojevala je mladost naša ratoborna od mnogo i mnogo stoljeća na svih ratištih, branila krunjene glave vjernimi desnicami svojimi na svih dvorovih. Uzmi u ruke Kukuljevićeve i Lopašićeve radnje o hrvatskih četah, koje postadoše nakon strahotnoga udjela naših junaka u tridesetogodišnjem ratu, navlastito nakon poraza švedske težke konjice kod Nördlingena, strah i trepet dušmanom, a uzdanica svakomu, komu se vjernošću zavjeriše. Pa možeš proslieditи sve do Pariza i do juriša na Bastilju likove svoje mašte, jer su konjici garde francezkoga kralja, Royal Cravates, i ondje krv svoju proljevali.

Uklanjaj se fanatičnomu nacionalizmu! „Fanatizam „ne promiče niti diže svetinje stvari, kojoj se tobože „klanja". (Ivan Mažuranić).

Ne ima više Bogom odabranih naroda. Búdi narodni osjećaj umno i razložno istinom, a ne obsjenom! Upri prstom na mnogovrstne rane družtva onoga doba, koje rišeš. Bit će doista velikomu dielu zala kriv tudjin, ali ni čini nekih naših velmoža, pravih Hrvata, nisu ni razumni bili, ni skladni s predajom starine ni s probitkom otačbine.

Čitaj pomno, kako nas riše i slabo cieni visoki umnik naš Juraj Križanić, jedan od predteča ili od začetnika novovjekoga razvoja Velike Rusije!

Odbij na njegovu patničku i prognaničku žučljivost, na fanatičnu mržnju njemstva i tudjinstva dobru polovicu! Ono, što tamnih boja ostane, slika je mračnoga jaza u narodnoj duši, jedva kojim tračkom svjetla ublažena.

Ne ćeš zapaziti u starije doba velikih i rječitih izjava o rodoljubju, osnova, na pismo stavljenih, kako da se pomogne domu i rodu. Bilježe se, uz krvave državne sukobe, borbe o krunu medju pretendenti istih ili raznih dinastija, jednako žestoki i biesni supori medju crkvenimi i svjetskimi dinasti i velmožami, koji svoja vladanja smatraju državnom tvorbom, a svoje probitke istovetuju s javnim interesom. Zaslužna su i slavna djela za njih podjarmljivanje slobodnih ljudi i malih plemića, bune i okrutne odmazde. Grozote s jedne i druge strane.

Činit će ti se na prvi pogled, kao da su u staro doba sve te velmože naše svoje čine izvodili s nizkih pobuda, osnivali rad svoj na pomisli, da i sva okolina oko njih radi samo s prostih nagona pohlepe i srebroljublja, ili pak od straha.

Dosta je u istinu takovih problematičnih naravi u našoj povjesti. Ljudi puni dara, ali nisu dorasli nijednoj situaciji, u koju dospiju, a ni jedna ih situacija ne zadovoljava. Gramze za osobnom koristi, uživaju u sladkoj osveti, u poruzi slabijega. Igračka su, uza sav tobožnji polet, suprotnih sila i unutarnjih nagona. Iz pobožnosti padaju u praznovjerje, nasilje im je i sredstvo i svrha, nijednoga se zločinstva ne plaše, a u skrajnjem času gube samosviest ter se podaju fatalizmu.

Ne poznaju, dok su na visu, pobuda plemenitijih, pa svode i kod protivnika sve na najpotištenije nagone.

Ali s v i nisu takovi. O zlih ljudih i opakih djelih bilježi se više u kronikah i izvorih. O dobrih spominje se manje. Bilo je i onda i plemenitih srdaca, i mnienja i ideja uzvišenijih. Ta i na dnu najobičnijih duša ima i tanjih osjećaja, koji driemaju, da se ujedanput razbude, osobito kad počne djelovati zagonetna, a zarazna snaga idealnih predstava velike koje skupine ljudi.

Veli A u g u s t e C o m t e: „Pokojnici gospoduju nami".

Duše njihove slievaju se s dušami potomstva. Pokretači novih tobože ideja stupaju na javu s mislima, što su ih u istinu gojila mnoga koljena. Često se čuje, da je narodnostni naš pokret plod novoga vremena. Koja zabluda! Uči nas povjest, da ga je vazda bilo, samo što se je javljao inakim izražajem. Ono isto, ali malo drugčije. Navlastito u masi puka, slobodnoga seljačtva, gradjanstva, maloga plemstva i svećenstva, koje odatle potječe, vazda je bilo čistih osjećaja ljubavi domovine i vjernosti rodnomu jeziku i svetim predajam starine.

Na taj „imponderabile" dakle ne smije pisac istoričnih pjesničkih radnja ipak nigda zaboraviti, a stvar je njegova utančena ukusa, da izbjegne m o d e r n i m izljevom narodnostnoga osjećaja, a po tom anahronizmu, koji muti umjetnički užitak.

Nisu tadašnji sinovi materi svojoj, Hrvatskoj, na dugačko razpredali o ljubavi, kako je to činila ponosita Goneril svojemu otcu u najtragičnijoj pjesničkoj tvorbi velikoga dramatika. Da ih mati, draga domovina, bude upitala, kako ju ljube, odvratili bi joj bili poput Kordelije: „onoliko, koliko smo dužni".

A na bojištih lievali su za nju potokom krvcu.

Medjutim nam Hrvatom ne fali ni pismenih dokaza o živu osjećaju ne samo naše narodnosti, već i plemenske zajednice slovjenskoga svieta.

S kolikim se ponosom u staro vrieme slavi ime hrvatsko, ističe hrabrost naših djedova, tvrdja od stanca kamena vjernost njihova i kralju i domu! Kolik je broj kraljevskih pohvala i rječitih priznanja!

Naše pravo pak jedincata je možda pojava u Evropi baš po tome, što sve do XVI. vieka sežu ostanci osjećaja stare plemenske pravde.

Zemlja naša zove se „Hrvati", ban je „Hrvatom ban", sud je „plemenitih Hrvat stola tninskoga i t. d.", kroji se sud „po pravdi hrvatskoj", po „zakonu hrvatskom", kako je „pravdi hrvatskoj ugodno", a svagdje se pak odnosi taj adjektiv u prvom redu na Hrvate, a po njima istom na kraljevinu njihovu, na zemlju, župu i t. d. Dokaz tomu latinski oblici „mensura Charvatorum", „more seu libertate nobilium Chorvatorum", „banus Croatorum et dominus Bosne", „regnum Chorvatorum" i t. d.

A za jasno poznavanje plemenskoga svoga porijetla slovjenskoga bit će dovoljan ovdje jedan primjer: Na koncilu u Baselu Hrvat biskup Stojković i Čeh, Prokop Veliki, husitski vojvoda, nazivlju se medjusobice zemljacima (conterranei). Sva pak stara književnost hrvatska odiše „Slovinstvom",

* * *

Visi o snazi ramena pjesnikovih, kojega da se predmeta prihvati.

Ima ih, koji vele, da ni Tell, ni Wallenstein, ni Tasso baš ne bi bili sgodni likovi za dramu. A Schiller i Goethe savladali su te opore predmete. A kako je istom Shakespeare grabio iz nizina i sezao u visine, da

posvoji i nevriedne po sebi surovine, a što je od njih pod rukom njegovom postajalo!

Napoleon Veliki rekao je: „Visoka tragedija škola je za velike muževe. Corneille bi poda mnom bio postao vojvodom". Nisam ja zvan izricati suda o tom, koji bi suprotci i sukobi prikladni bili za pjesničku tvorbu dramatsku, epsku, roman ili pjesničku ili proznu pripoviest, koji li bi istorični značaji dostojni bili, da pjesnik pozabavi um i maštu svoju njimi, još manje pako kanim razpravljati o izpravnosti raznih, razrožnih i suprotnih pravaca u pjesničtvu. Čitalac sam, pa ocjenjujem ne po znanju, već po osjećaju. A da me tko pita za sud o pojedinom djelu, držao bih se, kad bi mi bilo dopušteno, staroga Lava Tolstoga. Kad ga upitaše, zašto mu se ne svidja Nietzsche, odpisao je godine 1909.:

„Tko bi me pitao, što sudim o stihotvorcu Tredja-„kovskom (pedantičnom prvom ruskom nadripjesniku), „rekao bih mu, da poznajem Viktora Hugo i Puškina, „pa da po tom znam, da Tredjakovski nije nikakav „poeta. Tako osjećam, da ni Nietzsche ne vriedi ništa, „jer znam, što su mislili o životu Sokrat, Mark Aurelije, „Kant i Schelling".

Medjutim pravi pjesnik zna, što svietu ima reći; on će to kazati onako, kako ga duša zanosi, prema snazi svojoj, govorili mi ili svjetovali mu ovako ili onako. Pak je vazda utjeha ta, da pedantske dosljednosti ne ima niti mora biti u pjesnika. Razvezanih su oni krila. Oni smjer leta mogu lahko promieniti. Dramatici, koji su se izprvice dali na novovjeko proučanje psihologije, rješavanje zakučastih problema moderne duše, kad bi poslie opazili, da je naći takovih omiljelih likova i u prošlosti, navrnuli su rad svoj na tu stazu. Ne znam ni sam, gdje sam čitao — knjiga mi nije pri ruci —, da

je Francez Georges Polti prije desetak, dvadesetak godina napisao razpravu, u kojoj se dokazuje, da se u dramatičnoj književnpsti svih naroda i vjekova ne prikazuje svega zajedno više od trideset i šest situacija u raznih varijantah — jer da ih ni u životu nema više. Rečeno je to jamačno više u šali, ali istina je, da se primjerice mnoge komedije novih vremena osnivaju, kad razgališ sadržinu, na prastarih tipskih likovih, navlastito da ih tiesne veze vežu s igrom talijanske „Commedia dell' arte". Lica nose moderna imena, a zapravo su preobučeni Pantalone, Arlechino, Brighella, Dottore, Colombina i t. d.

Bit će pjesnici, kad se udubu u povjest našu, svakako u zabuni, česa da se late; tolik je medju samimi znatnimi ljudmi naše prošlosti izbor najzanimljivijih ličnosti. Nameće mi se roj misli i opazaka; ali samo mi budi dopušteno reći nešto o trojici dobro poznatih a psihologički kompliciranih odličnika naše povjesti!

Zar život našega Krste Frankapana ne bi bio još uviek vriedan predmet proučanja? Mi o njem mnogo znamo. Zahvalne li zadaće, zaroniti u valove pobuda i nagona, koji su pokretali silnom dušom njegovom! Zadatak je olakšan, jer mu znamo iz intimnih listova frazeologiju hrvatsku i talijansku, navlastito iz „sna" njegova u tamnici mletačkoj pisana, a djelomice i ideologiju. Na dlanu su i tiesne veze njegove s dvorovi ugarskim i austrijskim i s Mletcima. On je pravi Hrvat, a uza to čovjek renesanse, vojnik i plemenit dvorski čovjek, koji je jamačno poznavao sva pravila, što ih je Baldassare Castiglione u glasovitoj svojoj knjizi „Libro del cortegiano" razložio, premda on te knjige, barem tiskane, jamačno nije čitao, jer je istom g. 1528. u Mletcih izašla.

Vitez i junak, vojvoda vičan boju mačem o mač, a učen pri tom strateg, ponosan na visoki rod, od kojega

je potekao, strastven, kad plane spreman udariti dlanom primasa Ugarske u posvećeno lice, a mudar diplomata, kad za slavom i častima hlepi, dobrostiv i darežljiv svojim prijateljem i slugam, a kruta i nesmiljena srdca neprijateljem, pravi sin svojega vieka. I ono doba zamjerilo mu je užasnu tvrdoću, kad je u službi cesarevoj, dašto uz privolu ostalih zapovjednika, dao izbosti oči stotini nebogih furlanskih kmetova u Maranu. Sam negda sklon Habsburgovoj kući, ugledan vojskovodja cesarov, kad mu je nešto na žao učinila, bjesnio je i bjesniti spreman bio proti hrvatskoj gospodi, koji se podadoše kralju Ferdinandu, odjednoć stalan kletvenik kralja Januša Zapoljskoga.

On se jamačno već od mladosti penje visoko. Nije on kondotier ničiji; gdje za njim zaostaju i Colleoni i Castracani i Vitellozzo Vitelli i toliki drugi! On se bori protiv Mletaka za svoje frankapansko „vladanje".

Kamo ga zanose želje, misli, sni, koje možda i sam sebi taji?

Mene možda vara mašta, ali čudno me se dojimlju rieči Frankapanova uzdanika, biskupa Jožefića, kad mu tvrdi punu odanost svoju: „Bogom se svidočim, kako „se meni mni, da niste vi nigdar imili boljega i srčeni„jega slugu ni prijatelja . . . od mene, zač da bih ja „mogal (Vas) ne samo tim učiniti, u čem ste, da i kra„ljem i cesarom bih te dobrovoljno učinil".

Ako je i bilo takovih maštanja, prekinulo ih je naprasno „benavo zrno" s utvrde grada Varaždina. Po opisu svjedoka umro je Krstofor kao vitez, uvjeren o čistoći smjerova i čina svojih.

Ne bi li svatko pomislio o Nikoli Zrinskom Sigetskom, koji je proslavio toliko svoj rod i dom, da je to čovjek čeličnoga i jednoličnoga kova? Ali umorstvo Kacianera u Kostajnici, tolika nasilja, osvajanja gra-

dova, spaljena i poplienjena sela pokazuju i inu stranu osjećaja velikoga toga, inače za svoje doba prosvietljena muža.

Ne smijemo ipak ljude onoga doba mjeriti našom mjerom. Ukloniti neprijatelja „pro publico bono“ nije neobično. Uzora ima dosta u renesansi i poslie.

Wallenstein u vlastoručnom listu jasno preporuča, neka se s Bethlen Gaborom učini jednostavno kraj kakovom „pratikom“ . . . „all' uso d' Italia“. Kad sam to čitao, sjetio sam se, kako Ratkaj tvrdi, da je naš mladi i junački ban Juraj Zrinski, umro g. 1626. u Požunu, otrovan baš po spletki Wallensteinovoj.

Kad dolazi skrajnja ura, do kolike se „ban Miklouš“ uzdiže visine! U sjaju požara sigetskoga, priegora i tvrde vjere Nikoline ništi se svaka ljaga prošlosti njegove.

Jedan veliki njegov potomak, drugi ban Nikola Zrinski, sam se izlučio iz reda velikih muževa, strogo hrvatskih.

Zaman mu je njegova bolna, možda donekle pokajna izjava, da se nije odrodio, da je pravi Hrvat i Zrinski (ego mihi conscius aliter sum, etenim non degenerem me Croatam et quidem Zrinium esse scio).

Pisac „Ne bántsd a Magyart“ odiše ipak samo osjećajem: magjarskim i onim drevnim, u Križanića u sistemu svedenim, „odium Theutonicorum“. Sjeća nas na Križanićeve misli i pokazuje, da se one nisu rojile samo u Križanićevoj glavi, kad Nikola savjetuje Magjarom, da se ne valja prislanjati uz Moskova, „premda se na nj upiru neki veliki ljudi“. A poslie je Magjar Rakóczy II., unuk po svojoj materi Jeleni našega Petra Zrinskoga, htio doista diplomacijom i oružjem da ostvari glavnu misao Križanićevu, nudeći caru Petru Velikomu

„Orientale imperium“, a moleći ga, da potjera Niemce iz Ugarske.

Gorostasna je pojava Nikola II. Zrinski, možda najveća u rodu svih Šubića-Zrinskih, a rod taj obiluje vanredno bistrimi umovi.

Ali on je po djelih svojih, navlastito po svojem „Ne bántsd a Magyart“, čist po osjećaju Magjar, zanesen ponosom, koji dolikuje potomku Huna, ili je barem, u najpovoljnijem po nas slučaju, svakako najsjajniji pobornik u nevelikoj, ali starodrevnoj četi sunarodnika naših, koji hoće da budu vjerni sinci „dviju domovina“. Kolikim žarom moraju ovaka srca plamtjeti!

O Nikoli Zrinskomu Ivan Mažuranić sudi ovako: „Narod magjarski, kako u istinu i čini, punim pravom „i s pravim ponosom more ga brojiti medju najprve, „najdarovitije i najbolje svoje pisce, dočim nam Hrva„tom neostaje druge utjehe nego žalostna ona, da nam „narav nije maćeha nego prava i rodjena majka, i da, „ako narod naš nije na onom stupnju visine, na kojem „bi trebalo, tomu nije kriva blaga majka narav, nego „mi sami, koji drugim gradimo ponosite gospodske do„move, a sebi ni da bi kolibe. Fiat applicatio!“[21]

Brat Nikolin Petar i drug Petrov Fran Frankapan žrtve su zapletene mreže kobnih dogadjaja.

Tužne te sgode poznate su i pjesnički izcrpene.

One su i suviše tragične.

Tronuti, pognute glave zastojmo se tiho nad grobovi tako sjajnih rodova!

Ima još manje važno, ali prema sgodam za pjesničke tvorbe vrlo plodno doba povjesti gornjokrajiških strana u XVIII. vieku. Uslied raznih slabo uspjelih upravnih i pravosudnih pokušaja, kojimi je povriedjen bio drevni pravni osjećaj krajišnika, dolazilo je do ustanaka i krvavih buna.

Ima tih mjestnih prevrata do desetak. Najzanimljivija je buna Brinjana. Po sudbenih spisih slabo je razjašnjen udio kneza-podčastnika Sertića, uz majora baruna Galla i njegovu suprugu (seine intrigante Gemahlin)[22], podpukovnika Portnera i častnika-auditora Kuhačevića. Konac je tragičan. Sertić umire od otrova. Pjesnik pronicava pogleda mogao bi možda više istine naslutiti, nego što je donose viesti sudbenih spisa.

Ovi ustanci nisu bez svake važnosti. Bili su povodom, da je došlo i opet do upravnih reforama u Krajini. O tom pa na široko izvješćuje maršal vojvoda (herceg) Josip Fridrik Sachsen-Hildburghausen, i to bez sumnje nakon g. 1765. (jer spominje Ossiana, a te je pjesme tad istom Macpherson u cielosti tiskom izdao). Upravljen je izvještaj jamačno na cesara Josipa II. za njegova suvladarstva. „Über das rohe Volk der Kroaten", piše izvjestitelj: „Überall (od Drave do mora) sahe ich „ein kriegerisches tapferes Volk, (rohe), kunstlose Söhne „der Natur, die zur echten hohen Figur des ersten „Männergeschlechtes, wie die Eiche im Wald empor „wachsen, gutherzig und wild .. voll von enthusiastischem „Gefühle für die militärische Ehre . . . unerschütterliche „Anhänger der alten Nationalsitten . . und durch selbige „unauflöslich an ihr Vaterland geknüpfet: ihren Worten „getreu, eben desswegen auch auf die Erfüllung erhal- „tener Versprechungen äusserst eifersüchtig; von der Na- „tur zur Freimüthig- und Furchtlosigkeit, durch lange „Unterdrückung und Bevortheilung aber zu Argwohn „und Widerspenstigkeit gebildet, der heiligsten, unver- „letztlichsten Treue und Ergebenheit fähig und doch „zum . . aufbrausenden Ungestüme, zum Aufruhr ge- „wohnt. So scheinen mir die Croaten der (sic!) einzige „wirkliche Ideal der Soldaten zu sein, wie sie Ossian „schildert."

„Und wenn ich bedenke, was die Meisterhand eines „Monarchen, der dies Volk schon zu Gefährten in „Kriegsgefahren gehabt hat, aus einem solchen Stoff „noch machen kann, so wird mir der wilde Muth der „Croaten auch dadurch noch schätzbar, dass sie erst „durch ihre Empörungen ihre Beherrscher genöthiget, „sie kennen zu lernen."

„Ich fand einen Schatz des allerdurchlauchtigsten „Erzhauses, der weder für Geld erkauft, noch mit Geld „bezahlt werden kann, unter Vorurtheilen und Privat- „absichten vergraben".[23]

Maršal Hildburghausen bio je prokušan i učen poznavalac vojničtva. Vojevao je na čelu naše vojske, g. 1737., srećno i nesrećno, kod Banje Luke, a g. 1757. kao zapovjednik njemačke „Reichs-Armee" kod Rossbacha, gdje su taj saveznički konglomerat Prusi natjerali u divji bieg nakon kratka boja. On je dakle jasno osjećao razliku medju dobrim i lošim vojnikom.

Umro je vojvoda Hildburghausen g. 1782. u starosti od 80 godina.

Po hercegovu zanosnom opisu kao i prije pomenutih izvještajih mletačkih rektora bio je dakle za ono doba puk u Primorju i s obje strane Velebita sve do Drave za čudo zdrav i krepak, i tielom i dušom. Možemo biti i zavidni tomu naraštaju i ponositi se njime.

Svjedoci su tudjinci, bez sumnje nepristrani. Oni sude s vojničkoga stajališta. Što ih zanosi do vrhunca pohvale?

Vinc. Solitro tronute duše pripovieda, kako se jednoč sa starim negdašnjim hrvatskim vojnikom republike mletačke u Poljicih razgovorao o kobnih danih, kad je ono bez odpora pala Venecija pod noge Napoleonu. Na boj spremne Hrvate bijahu Mletčani sami ukrcali na brodove i 12. svibnja 1797. odpravili put doma, samo da ne dodje do krvi u gradu. Starac, za-

nesen ljepotom Mletaka, spominjaše: „Bučintor, pak Sv. Juraj od Hrvata, pak svietla gospoda! Ali da mi budemo ostali ondje, velju ti, oči naše ne bi bile ugledale Franceza na pijacu sv. Marka!"

„„Ali, starče, nemoj tako! Bio je ono Napoleon!""

„Pak onda? Što ja rekoh, zar me ne razumiješ? Mrtvi ne vide!"[24]

Takovi su bili naši ljudi!

* * *

Ne će biti zamjere starcu, što posljednje rieči upravlja put mladjih. Već zlatno doba vaše, živ kucaj srdaca puti vas, da budete vjerni i priegorni sinovi doma i naroda. A sklad duhova širom domovine ozvanja u duši vašoj ljepše, nego za prošlih dana. Borbe raznih pravaca vukle su nas, dok bijasmo mladji, na razne pute, recimo iskreno, zavele kadšto i na stranputice. Iz zanosnoga „hosana" prelazili smo razočarani u viku „razpni ga", da poslie mlohavi padnemo u očaj. Budi nam svim prošteno! Velim svim, jer i oni, koji su stajali postrance, oplakujući razmirice bratske, krivi su, što nisu umjeli oganj mržnje ugasiti u zametku. Svaki neka nosi udio zajedničke krivnje naraštaja!

U čišćem vi sada živite uzduhu, u svjetlu jasnijem. Radite na sadašnjosti, gledajte u budućnost, ali ni prošlosti ne obnemarite! U to vas zovem hladovito zatišje. Prisluškujte! čut ćete i tu romon Kastalijina kladenca. Osvježite se na njem, pokvasivši čelo, pa nek vas pjesnički zanos digne u nedogledne visine!

Neka vas ne plaše rieči Velikoga Napoleona: „sa sadašnjosti bave se razboriti ljudi državnici, s budućnosti sanjari, a s prošlosti bene"! Nasmijte se toj rugalici! Divovi nisu uviek pravedni u svojem sudu, kako, primjerice, nije ni drugi gorostas umom, Goethe, podpunu

istinu rekao ni reći mislio svojim „Nur die Lumpe sind bescheiden“. A vi ste sami, i ako ste mnogo mladji od mene, na svoje oči gledali dosta nevriednih bezobraznika, koji se rivaju napried i laćaju posala, kojim nisu dorasli, a i dosta skromnih ljudi, koji nisu bez svake vriednosti.

Malena smo naroda sinovi, a mnogi mislioci lošim horoskopom gataju patuljkom medju narodi na popristu, gdje lome kopja giganti. Utješite se i pogledajte, kakakovi su Česi naši, pa Švedi, Danci i Norvežani, Holandezi i Flamanci, sve brojem milijuna neveliki narodi! Jesu li izlišni na tom svietu? Moraju li u vrtlu Gospodnjem penjati se sami hrasti, jele i bori i granate lipe naše nebu pod oblake? Može i skladno, bujno, oniže stablo procvjetati i donieti dobra ploda.

Blagomu otcu mojemu proletjelo je bilo već preko sedamdeset godina, težkih, punih duševne boli, razočaranja, tuge i gorčine, pa mu je ipak vjerovanje ostalo, kako glasno u saboru reče: „Vjerujem u prošlost, sadašnjost i budućnost Hrvatske“!

A vi ste mladi, u naponu snage, možda ćete se nebu bliže smjelim lietom uzpinjati nad oblake bez vrtoglavice, dok je nas, cio sviet dosadanji, vazda sapinjala zemlja težkimi verigami. Čistim srdcem pristupite k poslu, svaki na odabranom prosvjetnom polju, svaki svojim načinom, a svi u skladu, oživljeni toplinom ljubavi domovine!

Sveta knjiga govori:

„Svemu ima vrieme, i svakom poslu pod nebom ima vrieme.“

„Vrieme kad se ljubi i vrieme kad se mrzi; vrieme ratu i vrieme miru.“

Svanuli nam, molitva je vruća svih nas, trajni dani ljubavi i mira!

Opazke.

Izvore označujem kraticami onako, kako su protumačene u svezcih I. i II. *Prinosa* (Prin.) *za hrvatski pravnopovjestni rječnik*. U Zagrebu 1908. 1909.

[1] Izp. „Rad" knj. 34. — Zatim Rač. doc. 272., 273., 278. Dr. G. *Krek*, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. Graz 1887. str. 248. i d., I. B. *Bury*, The treatise de administrando imperio. V. Z. A. X., Vjek. *Klaić*, Ime Hrvat. Zagreb 1890., i vrlo zanimljivu razpravu A. *Pavića*, Cara Konstantina VII. Porfir. de administrando imperio. Zagreb 1906. i 1909. *N. Nodilo*, Historija srednjega vieka, Zagreb 1898., knjiga 3. i Dr. *Luka Jelić*, Dvorska kapela sv. Križa u Ninu, Zagreb 1911., str. 28. i d.

[2] Izp. o seobi Kelta u Malu Aziju, Strabo XII. knjiga; o inih seobah Dr. *Felix Dahn*, Urgeschichte der germanischen und romanischen Völker Berlin 1881., zatim Prin. s. v. ban. str. 22.

[3] Izp. prije pomenuto djelo Dahnovo I. str. 205.

[4] Izp. isto djelo II. str. 189. i d.

[5] Izp. Dr. Ch. *Schiemann*, Ruszland, Polen und Lievland. Berlin 1886. I. str. 26., 384. i d.

[6] Izp. B. A. *Францевъ*. Польское славяновѣдѣніе. Prag 1906. Djelo u velike za nas važno i vriedno.

[7] Izp. *Tadeusz Wojciechowski*, Chrobacya. Krakov 1873.

[8] Izp. Prin. s. v. ban. navlastito str. 22., zatim cit. 2. 14. bratstvo, navlastito cit. 1. 2. 3. i 22. V. i niže op. 10. Upozorujem i na primjetbu o pamćenju porietla u starih naroda. Prin. s. v. bat, 2. Za tri vieka ne zaboravljaju se prednici ponosnih plemena.

[9] Izp. Rad knj. 52. str. 141. i d. Spominje ondje *Rački* i českih imena rodova i t. d., koja se podudaraju s našimi. Kako su doista istovetni mnogi mjestni nazivi po svih slovjenskih stranah, pokazuje nam na tisuće primjera. Iztaći ću kao kurioznost, da je „Turovo" polje naše i u sjevernoj Ugarskoj, ali i u dalekoj Rusiji, na rieci Pripetju (izp. *Francev* [v. op. 6.] Priloženie str. CXLII.).

[10] Izp. Prinose s. v. ban, cit. 23. i 24., crkva. cit. 52., daća, cit. 1. i 2. zatim K. str. 221. i Star. XV. str. 180., K. jur. II. str. 20. i d., 27. i 32., zatim o mnienju Čeha, da

se kralj Ljudevit II. ima posebice kruniti u Pragu, *Vj. Klaić*, Povj. Hrvata. IV. 300. Ima povrh toga u Prinosih i pod inimi natuknicami sva sila bilježaka o tome, n. pr. s. v. banica, banov stol, cit. 1. 4. 7. banovac, barun, bat, 2., bezvetje, crkva, dar, dići, djed i t. d. i t. d. V. gore i op. 8. Navlastito o prvih početcih zajednice valja tražiti pouku u Dr. Nik. pl. *Tomašića*, Temelji drž. prava, Zagreb 1910. Hrvatskoj od starine ide na zajedničkom saboru prednost prvoga mjesta i glasa. O tom *Klaić*, Povj. Hrv. V. 424. (g. 1599.). I poslie spominje se taj odlični privilegij kraljevine.

[11] Izp. V. A. D. nova serija I. str. 192., IX. str. 125. i III. str. 200. Hvalim Dr. *Brunšmidu* na uputi. Mimohodce reći ću, da je u ono doba bio u Zagrebu profesor *Mommsen*, da prouči rimske starine, ter se je bio upoznao i s pok. *Iv. Mažuranićem.* — Da se ne zaboravi, primietit ću još: nije li u Topuskom iskopani žrtvenik „Vidaso et Tianae" (V. A. D. IX. str. 125.) možda posvećen božanstvu, koje je nosilo ime planine u Bosni ili Hrvatskoj, štono se u narodnoj pjesmi spominje: Ti(h)ana („u Tijani visokoj planini")? Izp. Vuk. rječ.

[12] a) bat: Prinosi s. h. v.

b) bezvetje: Prin. s. h. v. i s. v. domit. Našao sam poslie u izvoru iz g. 1119. Spljet. Sm. cod. II. str. 30. 31. „emi terciam partem de turre . . pro viginti octo solidos „romanatos pro fine et IIII^{or} modia frumenti (pro) bene„diccione a fundamento usque ad culmen", a g. 1307. Nin. Sm. cod. VIII. str. 137. dolazi: „dedit pro talione unum grossum". Ni jedno značenje tih latinskih rieči („benedictio" i „talio") u rječniku *Du Cange* ne podudara se s našim primjerom. — Pomislio sam već, ne bi li „besuetie" i t. d. bilo napisano mj.: „bez veće", pa da je rieč postala kao staro naše „ko će veće" (= dražba, licitacija). Ali mora se, mnijem, zabaciti ova hipoteza. „ć" ne bi jamačno bilo sa „ti" ili „ty" transkribirano. Moglo bi se k tumačenju pritegnuti i rusko выть, fem. = dio, udio. Odatle potječe i ruski pravni termin бевыытный (bez udjela i t. d.). Mislim, da je s razloga glasovnih i to nagadjanje izključeno. Izp. *Budanov*, str. 129.

Meni je ipak najvjerojatnije, da je to jedna od onih mnogih naših riečih sa — vêt složenih. Izp. i u Polj. zak.

izvjet = izgovor, izprika. Izp. suviše starosl. vêtij (rhetor), vêtovati (orationem habere), zatim *Mikl.* Etym. Wtb. s. v. vê — 2. i vi — 2., kao i Dr. Maretića mnienje o — vit, Rad knj. 81. str. 131. i 82. str. 154.

c) domit: Prin. s. h. v.

d) kneja, knjeja. Čini mi se, da je rieč zanimljiva. U poljskom jeziku ima značenje: lug, met, predjel šumski za lov, a već je na tu rieč Dr. *Herm. Jireček* u svojem rječniku Prove s. v. kniga svratio pažnju. U hrvatskih zemljah ima pak od njegda i sada mnogo imena mjesta, lugova, šumskih meti i t. d., što su u svezi s tom rieči. Možda i sad rieč „knjeja“ ima u pučkom govoru neko značenje. Meni ipak seljaci u karlovačkom kotaru nisu znali reći pravo, što znači. A i ondje i po mnogih drugih stranah ima šuma, koje nose taj naziv. I rieč knežija, knežina i t. d. dolazi kadšto u izvorih u svezi takovoj, da bi se moglo pomisliti, da nije značenje poteklo od „knez“, već da je jednostavno ime stabla nekakova.

Jir. Prove misli, da su pně (panj) i kně u svezi, a da odatle potječe knjiga i upozoruje na analogiju njem. Buche. Buchstabe.

Da je znao *Krek* za naše obilne tragove rieči te („castrum Kene“, kod Varaždina; sad pišu Kneginec, ali puk govori i Knejinec, g. 1207. K. jur. I. 41. — „Frutices Keneie“, g. 1284. Cod. Blag. II. 49. i t. d. i t. d.), jamačno bi inako sudio o hipotezi *Jirečekovoj*, nego li je to učinio u svojem spomenutom zaslužnom djelu (v. op. 1.) str. 442. 443., gdje polazi sa stajališta, da rieč inim slovj. jezikom nije poznata.

e) nepća, sumnja, dvojba i t. d. Rieč praslovjenska, a rabi u Zagrebu kod suda (Zagreb je skoro čisto hrvatski grad, u javnom i sukromnom životu; prevlasti tudjinaca ne ima nikakova traga; izp. o tom Prin. s. v. gallicalis lingua) sigurno već od XIV. vieka, samo što se krije pod lat. termini „suspicio, fem., suspiciose“ i t. d. i „sub dubio“. Prvi put zabilježena je hrvatski u lat. izvoru u Zagrebu g. 1483., a glagolicom u Topuskom g. 1535. Pergošiću rabi kao termin pravoslovni vrlo često i „nepća“, i „nepćiti“, i „nepćljiv“. Mislim, da je bez sumnje rieč starohrvatska. I Jurju Križaniću rabi jamačno često, a što ja znam, na jednom mjestu, („Pače že my nepščim, prjamo

„sada prišlo bytj vremja, da sja naš narod učit umjetelej". *Ars. Markevič.* Jurij Križanić. Varšava 1876. Na str. 47.). Doduše on je pisao mješovitim jezikom. „Nepštevati" služi i *Raiću* (Istorija raznih slav. narodov. Budim 1803.) sa značenjem misliti, scieniti, sumnjati. Izp. Dr. Nik. Tomašića Temelji (v. op. 10.), str. 45. „Iskanje nepćom" stara je ustanova. Vrsta je to njem. „Schlichte Klage". Tužitelj boji se, da ne zapadne u nevolju, ako ne uspije iskanjem izravnim proti tuženiku upravljenim, pa stoga samo „nepćom" tuži. Izp. Prin. s. v. bat, str. 50., breve judicium, cit. 1. i calumnia.

f) p a p r e, fem. pl., dan pravdeni, kad se izvješćuje o ovršenju presuda, o dokazu nakon redovnih pravdenih rokova. Rieč jamačno prastara, možda po svem Slovjenstvu njegda poznata, a doprla je ipak do nas, što ja znam, u jednom jeditom, misiim, dosad nepoznatom, primjeru iz g. 1318. Visočani. Sm. cod. VIII. 497. i d., u listini Miadina (Šubića), bana Hrvatom i Bosni i gospodina zemlji Humu. Prepiru se sinovi Stojana Milavčića, od plemena Draginića, Radoslav i Disoje, sa gradjaninom zadarskim Stj. Nozdronjom. Pravda se sudi ili pita „secundum consuetudinem Croacie". Pristavi izvješćuju o tečaju parbe na ročištu, koje se zove „papre", bana, „et sic ad nostram „presenciam dicti pristaldi redeuntes, in termino qui papre „dicitur, constitutis ibidem ambabus partibus, retulerunt"). Bez sumnje rieč je postala po praefiksu „pa", koji u slovjenskih jezicih označuje nekako isto što i „po": ono, što sliedi nakon osnovne rieči, ili je lošije, manje vriedno, važno i t. d., nego li stvar ili pojam, što ga označuje osnovna rieč. Izp. *Mikl.* Etym. Wtb. s. v. po. Možda *Miklošić* s. v. poprŭ ne bi bio odklonio svaku svezu s osnovom per, da bude znao za „papre". Po smislu mogle bi i staroslovj. rieči „poprište" i t. d. doista označiti i mjesto, gdje se takovi rokovi obavljaju, prisege polažu a bez sumnje i dosudjeni bojevi biju, a po tome lahko se dolazi do značenja, što ih rieč dobiva u književnosti staroslovjenskoj, našoj i ruskoj.

g) p o l i č j e, isto što lice, ličba; znamenje. V. Prin. s. v. biljeg. Zanimljivo stoga samo, što je zagrebački termin „poličje" istovetan s Duš. zakonom, dok u Vin. zak. imamo lice, znamenje. Izp. i „handhabenda", „backberinde" i „Sacborgh" germ. prava u rječ. Du Cange.

h) r e b r a t r i i z s j e ć i, prastara vrsta kazni za pristava, koji krivo sud izviesti, a i za porotnika. Izp. Prin. s. v. deranje. Ne znam, ima li ova vrsta kazni u ikojem drugom slovjenskom ili tudjem pravu.

i) š t a p (šćap) o b i l j e n, kao simbolični znak izgona. Jedini, što ja znam, trag našao sam u vinodolskoj „pravdi od pastiri“ g. 1395. Izp. Prin. s. v. band, str. 32., gdje spominjem francezki „bâton blanc“. Englezi su tako, kad osvojiše neki franc. grad, vojnikom, koji kralju englezkomu ne htjedoše prisedi, u ruke dali štap obieljen i izagnali ih razoružane i oplienjene. Izp. Larousse dict. s. v. bâton

A i ruski car Ivan Grozni nadario je nevjerne njemačke plaćenike svakoga bielim (obieljenim) štapom, skinuvši s njih oružje i svu odoru, pa ih tako izagnao. Putem su svi izginuli. Izp. *Schiemann* (v. op. 5.) II. str. 304.

j) u r e s n i c a, o r e š n i c a, neko bajoslovno biće, sudjenica, vila; jamačno ista rieč, što „orisica“, „uresica“ (bugarski), po *Mikl.* Etym. Wtb. isto što: „Parze, die das Schicksal bestimmende“. Misli, da je rieč grčka i osamljena u bugarskom jeziku. Bit će dopušteno posumnjati o grčkom porietlu. — U nas pa Hrvata u Primorju počinje prastara pjesma — o Mari, kojoj je vjetar iz Levanta odnio krunu — sa stihom: „Projahala j' uresnica“. Varijantu te pjesme spominje *Smičiklas* u svojoj Povj. I. str. 265. Već Vitezović dovodio je pjesmu u svezu s propasti hrvatske dinastije. Izp. *Kuhač*, Nar. popievke I. str. 97. i d. i Prin. s. v. grif. (Tiskano, ali svezak još nije izašao.)

k) v r v, znači funis, funiculus, dakle je sinonim s uže. Rieč je sveslovjenska. Izp. *Mikl.* Etym. Wtb. s. v. ver — 2. Sasvim su blizu, leže na dlanu, prenesena značenja, što ih rieč dobiva u nas i u Rusa. Vrv dolazi u nas redovno sa prenesenim značenjem (bez sumnje) „linea sanguinis“, a po tom se približava značenju rieči pleme, bratstvo i dr., sad sa širim, sad sa užim obsegom. Pomišlja se pri tom vazda na prvotnu neku zajednicu vlastničtva, koja je medju dionike iste vrvi poslie ili podpuno ili djelomice podieljena. Ali „vrvna braća“, isto što i „krvna braća“, po starih pravnih pojmovih, imaju uviek pravo, da zatraže izpravak diobe. O tom govore i podpuno su skladne i razumljive ustanove Polj. zak. str. 49. čl. 36c., str. 65. čl. 59a., str. 70. čl 62. (s tom se ustanovom pak podudara Verb. I.

tit. 44. 45 §. 1. i 2., 46., 47. §. 4. i 78. §. 5. „Inter „fratres generationales et condivisionales ratione jurium „possessionariorum . . praescriptio nunquam admittitur.“) i str. 87. čl. 80a. Navlastito posve je razložno, da se i kod razdiobe zajedničkoga gaja valja držati istoga razmjerja, po kojem su „vrvna“ braća svoja zemljišta medju se već razdielila bila. Mislim s toga, ga nije utvrdjeno mnienje cienjenoga druga Dr. *Iv. Strohala*, koji u je Mjes. prav. druž. g. 1910. pokušao razložiti, da je vrvi na ovdje spomenutom mjestu u Polj. zakonu značenje „medja“.

„Verv“ ruska znači doduše po prilici neki „consortium territoriale“, ali uvjeren sam, da je i ondje prelazilo značenje pomalo od prvoga prenesenoga značenja „linea sanguinis“ na sve to tjesniji i razrožniji pojam kmetske, najniže uredbe upravne, jer su se odnosi promienili.

Ustanove Ruske Pravde o „viri“ (našoj vraždi) u tiesnoj su svezi s Vin. zakonom. „Viru“ u Rusiji plaća u nekih slučajevih „verv“, a „vražbu“ u nas „pleme“. Vrlo je velika analogija tih ustanova. Izp. *Jireček* Pravo s. v. verv i vira, *Budanov*, str. 75. i *Sergejevič* str. 138. 140. 231. i 232., zatim Vin. str. 12. i d. čl. 29. i 31.

Ako dospijem, razložit ću možda pobliže, što sam sabrao podataka o našoj i ruskoj „vrvi“, „vraždi“ i „viri“. Ima toga sva sila.

Da onim stručnjakom, koji se s „vrvi“ hoće pozabaviti, olakšam trud, upozorit ću na Prin. s. v. banovac str. 40, baština cit. 3., bat str. 40. i 49., bližnji str. 67. cit. 6., bratstvo str. 85. 86. 93. cit. 4., čovjek str. 176. cit. 44., čuti str. 178. cit. 4., dar str. 190. i d., denuncija str. 211. cit. 9., deranje str. 215., dići str. 231. cit. 27., dioba str. 240. cit. 4. 5. i 8., dolus str. 257. cit. 3. 5. 6., družina str. 275. cit. 5, zatim Rad knj. 103. str. 233. i 130. str. 59. i 64. (gdje se očito prema hrv. izvornoj listini vrv prevodi g. 1396. latinski sa „linea generationalis seu funis Voyslavichii“).

Dašto, ti razlozi nisu izbjegli ni našemu Dr. *Jagiću*, ter je i on u svojem rječ. k Polj. stat. protumačio: vrv = linea sanguinis.

I sveslovj. rieči „pasmo“ (pasma, pasmina) preneseno je analogno značenje od niti na krvno nasljedje. Izp. i Du Cange s. v. linea, lignagium, lignage, u prenes. značenju =

„homines ejusdem familiae“, zatim aligner, alinagier = „familiae originem atque seriem et cohaerentiam monstrare“ (naše: vrv hoću vrvju pokazati“, „vrv pojati“). Još mi se čini, da i rieč „konac“ može analogno steći značenje rodoslovnoga sljedstva. Što da znači ino: „zemlje, ježe vi držite po koncu“. 1250. Povilje. Š. str. 62.

Napokon nisu li čudni adjektivi epiteti uz krv, „debela“ i „tanka“ (za mužka i ženska loza)? Nije li to na krv prešlo od prvotne „vrvi“, kad se je u nekih stranah počelo zaboravljati na rieč „vrv“? Prepisači u Polj. zakonu zamjenjuju kadšto s neznanja, ili da budu razumljiviji, „vrv“ sa „krv“ i dr.

Izp. zatim glede rieči lán, *Jireček*, rječ. Prove, *Brandl* i *Kluge* (s v. Lein, Leine i Linnen).

Koga možda zanima daljnji sporedjaj etimologije rieči vrv, moje pogledati i *Kluge* s. v. reiben i werben.

Miki. Etym. Wtb. s izvadjanjem rieči vervī iz omiljenoga gotskoga zapao je, mislim, u bludnju.

[13] Izp. Prin. s. v. dan, str. 187. „velenicz“.

[14] Izp. Prin. s. v. branitelj.

[15] *Vinc. Solitro.* Documenti storici sull' Istria e la Dalmazia. Venezia 1844. Po *Ljubićevu* Dizionario biografico i t. d. Beč 1856., bio je Solitro Spljećanin, a djelo bi imalo pet svezaka. Meni je bio pri ruci samo prvi.

[16] Izp. g. 1504. Perušić K. str. 187. O „nominare“ i „eligere“ i t. d. izp. *Brunner* II. str. 383.

[17] Izp. g. 1513. Kasezi. K. str. 203. i Prin. s. v. dvoran, cit. 4., a glede nekih vrsta kazni, prisege i dr., primjere u Prin. s. v. bijenje, blud, boj, božji sud, bulare, crkva, cvek, čast, čedo, diete, duellum, duplier, feretrum, glava, grabež i dr. Čedomorka živa ukopana u Varaždinu: g. 1592. V. Z. A. XIII. str. 254.

[18] Izp. Prin. s. v. bajanje, coprati, činiti, duh i dr., a i izvore ondje naznačene. Navlastito V. Z. A. I. II. IV. V. VI. str. 229—237. i d. i XIII. O hercegu Stjepanu izp. Prin. s. v. herceg. str. 379. i cit. 27. i d. (tiskano, ali svezak još nije izdan), zatim *Klaić*, Posvj. Hrvata II. str. 113., i Tk. IV. str. 2. 5. 9. 26. 46. 47. i 329. Nesrećnu tu sgodu g. 1354. izvori zovu „persecucio civitatis“, „persecucio domini ducis“, „spoliacio“ i t. d.

O umorstvu sudca Vašaša izp. Tk. V. 252., a o razdiobi gradjanstva na jezike na Gradcu zagrebačkom Prin. s. v. gallicalis lingua.

O Ulriku Celjskom izp. uvode Tk. II. VI. VII., a navlastito II. doc. 131. i 238.

[19] Vinciguerra je talijanski književnik, satirik — prvi. Pjevao je i o ratu Mletaka s Turci u satiri, koja se svršava:

Italica virtù chiara e possente,
Del cui splendor già stupefatto il mondo
Si vide, or sei vergogna della gente,
Avendo il tuo valor cacciato al fondo.

[20] Izp. Prin. s. v. bajanje str. 16., ban str. 24., band str. 32., blud cit. 8., božji sud i dr.

[21] O Jurju Križaniću, banu Nikoli II. Zrinskom i inih nekih odličnicih izp. *Iv. Kuk. Sakc.* književnici u Hrvata iz prve polovine XVII. vieka. Zagreb 1869. Na str. 292. ocjena je magjarskih radnja Nikole II. Zrinskoga. O Krstoforu Frankapanu i Nikoli Zrinskomu Sigetskom izp. *Klaić*, Povj. Hrv. V., a o Krstoforu Frankapanu i *M. Mesića* razprave Rad knj. 13. i 21. Upozorujem glede Jurja Križanića i na povjest Petra Velikoga od Dr. *Alex. Brücknera.* Berlin 1879. Njemački naučenjak na str. 32. 59. 62. 66. 68. 70. 75. 171. 218. 254. 471. 473. i 510. visoko cieni umne sposobnosti Križanićeve, premda, kako je prirodno, žigoše fanatičnu njegovu mržnju tudjinstva, a napose Njemstva. Ocjenjuje primjerice Dr. Brückner gorostasnu pojavu cara Petra ter završuje poglavje s riečmi: „Er dachte und handelte in Sinne seines groszen Geistes-verwandten Jurij Krishanitsch . . .“

Djela Križanićeva bila su bez sumnje dobro znana Petru Velikomu. Je li glas o Križanićevih smjerovih ili glavnih idejah dopro i do članova porodice Zrinskoga ili Frankapana? Osim poznatih *Bezsonovih* djela o Križaniću izp. i raspravu *Markevićevu* (v. op. 12e.).

[22] Izp. *Vaniček*, Specialgeschte der Militärgrenze I. 500. O tih ustancih donosi vrlo mnogo viesti *Smičklas*, Poviest hrvatska. Zagreb 1879. II.

[23] Izp. Lop. Act. conf. III. str. 379. i d.

[24] Izp. *Vinc. Solitro* (v. op. 15.) str. 123. i 124. op.

V.

ZAGLAVNI RAČUNI

za godinu 1911.

1. Prijegled

prihoda i rashoda Jugoslavenske akademije za god. 1911.

A. Prihod.

	Proračun za g. 1911. K f.	Primitak g. 1911. K f.	Prema proračunu više (+) ili manje (—)
1. Četiri petine čistoga prihoda iz Akad. zaklade prema čl. 15. pravilâ.	17.200	17.888·08	+688·08
2. Strossmayerova zaklada za galeriju slika. . .	868	868	—
3. Čisti prihod Akademičkih kuća, i to:			
a) Nadbiskupski trg (1.500) 950·81			
b) Trg Franje Josipa (4.700) 4.675·53			
c) Šenoina ulica br. 4. (1.800) 1.602·82			
d) Petrinjska ulica (7.000) 6.816·20	15.000	14.045·36	—954·64
4. Prihod od pretplatâ i prodaje knjiga . . .	5.500	5.635·56	+135·56
5. Potpora kr. zem. vlade za god. 1911.	25.000	25.000	—
6. Kamate i drugi prihodi	2.300	2.967·20	+667·20
7. Raspoloživa svota za Stare pisce knj. 22.	2.000	2.000	—
8. Četiri petine čistoga viška od g. 1910. . .	1.821	1.821	—
Svota	69.689	70.225·20	+536.20

*

Prelazni prihod.

	Proračun za g. 1911. K f.	Primitak Izdatak g. 1911. K. f.	Prema proračunu više (+) ili manje (—)
1. Kuće, i to:			
a) Nadbiskupski trg 1.913·35			
b) Trg Franje Josipa 3.514·47			
c) Šenoina ulica 4. 1.887·18			
d) Petrinjska ulica 2.411·80		9.726·80	
2. Zaklada za opću naobrazbu		4.289·87	
3. Zaklada Bubanovićeva		900	
4. Zaklada M. pl. Czerliena		2.850·45	
5. Zaklada Neumanova .		600	
Svota . .		18.367·12	
Ukupni prihod		88.592·32	

B. Rashod.

I. Troškovi općeniti.

1. Uprava	4.780	4.897·61	+ 117·61
2. Akademijska palača .	1.948	1.523·30	— 424·70
3. Knjižnica i arhiv . .	2.141	2.138·36	— 2·64
4. Galerija slika . . .	1.921	1.930·12	+ 9·12
5. Otplata zajma . . .	1.268	1.286·20	+ 18·20
6. Razni troškovi . . .	600	3.229·04	+2.629·04
Svota . .	12.658	15.004·63	+2.346·63

II. Troškovi za književni rad:

A. Sabiranje građe i znanstvena istraživanja.

1. Predradnje za izdavanje „Monumenata“ . . .	500	410·31	— 89·69
2. Skupljanje građe za povijest hrv. književn.	200	—	— 200·—
3. Ekscerpiranje riječi za „Rječnik“	600	393·84	— 206·16
4 Prinos za znanstvena istraživanja III. razr.	1.200	1.500	+ 300·—
Svota . .	2.500	2.304·15	— 195·85

B. Troškovi za akademijske publikacije.

	Proračun za g. 1911. K f.	Izdatak g. 1911. K f.	Prema proračunu više (+) ili manje (—)
1. „Rječnik". Svez. 30.	6.600	6.388·15 —	211.85
2. „Ljetopis" Svezak 25. za godinu 1910. . .	1.500	1.338·24 —	161·76
3. „Rad" I. i II. razreda 3 knj. (186. 187. 189.)	6.900	7.826·22 +	926·12
4. „Rad" III. razreda 2 knj. (185. 188.) .	6.900	7.102·06 +	202·06
5. „Starine", knj. 33. .	5.000	355 —	4.645·—
6. „Stari pisci" knj. 22. (Kavanjin)	2.000	— —	2.000·—
7. „Zbornik za nar. život" Knj. 16.	4.500	4.570·24 +	70·24
8. „Codex diplomaticus" svezak 9.	6.000	6.257.19 +	257·19
9. Prinosi za hrv. pravnopovj. rječnik. Sv. 3.	2.500	— —	2.500·—
10. Strohal: „Statuti prim. gradova"	1.500	1.381·75 —	118·25
11. „Saborski spisi" sv. 1.	6.000	2.100 —	3.900·—
12. Jelić: „Kapela sv. Križa u Ninu" . .	1.500	4 —	1.496·—
13. Katalog galerije slika	1.800	1.060 —	740·—
14. Korektura	1.800	1.943·75 +	143·75
Svota	54.500	40.326·60 —	14.173·40
Sav trošak za knjiž. rad	57.000	42.630·75 —	14.369·25

Prelazni izdaci.

1. Kuće	9.726·80
2. Zaklada za opću naobr.	4.289·87
3. „ Bubanovićeva .	960·01
4. „ M. pl. Czerliena	2.768·84
5. „ Neumanova . .	360·—
Svota .	18.105·52
Ukupni rashod .	75.740·90

Prema tomu pokazuje se za godinu 1911.

A. **Prihod**	K	**88.592·32**
B. **Rashod**	„	**75.740·90**
Ostaje dakle višak od . .	K	**12.851·42**
K tomu prijenos od g. 1910. u iznosu od 68.513 K 58 f umanjen za svote uvrštene u prihod pod br. 7. (K 2.000) i 8. (K 1.821) t. j. za 3.821 K .	„	64.692·58
Ostaje za prijenos na g. 1912.	K	**77.554·—**

U ovom su iznosu sadržane

a) svote, koje se prenose u primitak g. 1912., i to:		
za nabavu umjetnina .	K	600·—
za „Starine“ knj. 33. . .	„	4.645·—
za „Stare pisce“ knj. 22. .	„	2.000·—
za „Prinose za hrv. pravnopovj. rječnik“ sv. 3. . .	„	2.500·—
za „Saborske spise“ sv. 1.	„	3.900·—
za Jelićevu „Kapelu sv. Križa u Ninu“	„	1.496·—
ukupno .	K	15.141·—
b) druge svote, koje se napose drže u evidenciji, i to:		
za „Dalmatinske statute“ .	K	20.261·40
za „Rječnik“	„	4.150·—
ukupno .	K	24·411·40
Iznos jednih i drugih svota	„	39.552·40
Prema tomu ostaje na slobodno raspolaganje.	K	37·991·60

Dakle za K 3.810·58 manje nego g. 1910.

U Zagrebu dne 28. marta 1912.

Dr. **A. Musić** v. r.
tajnik.

Pregledali, s prilozima isporedili i u redu pronašli.

U Zagrebu dne 15. travnja 1912.

Prema čl. 15. pravilâ izabrani revizionalni odbor:

Dr. **V. Varićak** v. r. Dr. **J. Majcen** v. r.

2. Akademijske zaklade

koncem godine 1911. po iskazu kr. računarskoga ureda kr. hrvat.-slav.-dalmatinske zemaljske vlade od 5. marta god. 1912.

A. Općenita zaklada Jugoslavenske akademije.

	Krune
1. U hrvat.-slav. 4% rasteretnicama . .	182.400·—
2. U ugarskim 4% rasteretnicama . . .	400·—
3. U ugarskoj 4% krunskoj renti . . .	57.900·—
4. U hrv.-sl. regalno-odštetnoj obveznici	8.800·—
5. U zadužnicama zajedničke papir. rente	149.400·—
6. U zadužnicama austr. srebrne rente .	200·—
7. U obveznicama lutrijskoga zajma od godine 1860.	3.000·—
8. U učesnici lutrijskoga zajma od g. 1864.	100·—
9. U ugarskoj 4% zlatnoj renti	23.400 —
10. U založnicama I. hrvatske štedionice	126 000·—
11. U založnicama hrv.-slav. hipotekarne banke	144.200·—
12. U privatnim obveznicama	17.000·—
13. U dionicama društva „Assoziazione dalmatica“	40.000·—
14. U srećki brunšvičkoga zajma od 1. marta 1869.	70·—
15. U štedioničkim uložnicama	10.494·35
Ukupno . . .	763.364·35
K tomu ostatak gotovine koncem godine 1911. sa	3.572·54
Iznos faktičnoga imutka zaklade na koncu godine 1911.	**766·936·89**

prema K 757.640·59 godine 1910.

U gornjoj je svoti sadržana zaklada biskupa J. J. Strossmayera za uzdržavanje Strossmayerove galerije slika sa K 21.700 i zaklada baruna Gustava Hillepranda Prandaua sa 24.400 K.

B. Zaklada Jugoslavenske akademije za osnutak umjetničkoga razreda u proslavu 90. rođendana utemeljitelja Josipa Jurja Strossmayera.

a) U založnicama Prve hrv. štedionice .	K	12.400·—
b) U uložnici hrv.-slav. zem. hipot. banke	K	616·58
c) U gotovini	K	288·—
Ukupno	K	13.304·58
prema iznosu	K	12.737·84

na koncu godine 1910.

Nepokretni je imutak Jugoslavenske akademije na koncu godine 1911. ovaj:

1. Palača na Zrinjskom trgu br. 11.;
2. Kuća na Nadbiskupskom trgu br. 11.;
3. Kuća na Trgu Franje Josipa br. 6.;
4. Kuća u Šenoinoj ulici br. 4.;
5. Kuća na uglu Šenoine ulice br. 6. i Petrinjske ulice br. 46.

Ukupna vrijednost akademijskih nepokretnina računa se na koncu god. 1911. prema faktičnomu trošku na 846.950 K.

VI.

NEKROLOG.

Dr. Fran Vrbanić.

Napisao pravi član Dr. Ivan Strohal.

Fran Vrbanić rodio se 1. studenoga 1847. u Gospiću. Otac mu Franjo, podrijetlom iz Slunja, bio je ondje vojnički činovnik. Mati njegova, koja još i danas živi, rođena je Mayerhoffer. Godine 1852. dobio je otac Franov mjesto kod državnoga računovodstva u Zagrebu, i tako je mladi Fran već rano ostavio svoje rodno mjesto.

Kod kuće bio je Vrbanić uzgajan u nabožnom duhu, te su mu već zarana ucijepljena u dušu stroga moralna načela, kojih se on držao kroz čitav svoj život. Kad je poslije našao sebi ravnu družicu života, vodio je ne samo s njome i sa svojom djecom, nego i s bratom, bratovom porodicom i porodicama svojih dviju šurjaka uzorni porodični život. On je uživao u uzornom odgajanju svoje djece, a potkraj života u odgajanju unučadi svoje. Čuo sam od ljudi, pače i od njegovih političkih protivnika, koji su dolazili više s njime u dodir, da oni ljepšega, urednijega porodičnoga života ne mogu sebi ni zamisliti.

Osnovnu školu dovršio je Vrbanić u Zagrebu. Gimnazijske nauke započeo je 1. listopada 1858. u zagre-

Efrain Volkanin

bačkoj gimnaziji. Profesori bili su mu tijekom gimnazijskih nauka ponajbolji književnici i učenjaci onoga doba, napose: tada još posve mladi dr. Vatroslav Jagić za klasičku filologiju (ovoga je mladi Vrbanić, kako sam veli, osobito zavolio poradi njegove svestrane naobrazbe i njegova poznavanja slavenskoga svijeta); dalje Janko Jurković, Vjekoslav Babukić, Adolfo Veber-Tkalčević i znameniti publicista i politik poznijega doba Josip Miškatović. Napredak u gimnaziji bio mu je uvijek odličan, pa je godine 1866. položio i ispit zrelosti s odličnim uspjehom. Maturalnu svjedodžbu potpisali su Janko Jurković, kao povjerenik ispita, Adolfo Veber, kao ravnatelj gimnazije, zatim profesor Vatroslav Jagić (za latinski i grčki jezik), Al. Štibohar (za nauk vjere), Fr. Bradaška (za povijest), Iv. Pexidr (za matematiku), I. Macun (za njemački jezik), Vjek. Babukić (za hrvatski jezik) i dr. Ivan Kiseljak (za prirodoslovne znanosti).

Već gimnazijalcem počeo se mladi Vrbanić uvelike zanimati za politiku. U doba njegovih gimnazijskih nauka padaju znamenita saborska zasjedanja iz godine 1860., 1861. i 1865., pa je i Vrbanić uz drugu hrvatsku mladež marljivo polazio saborske sjednice. I sam gimnazijski ravnatelj Ad. Veber išao je pri tome mladeži na ruku, te je odredio, da se ima, dok saborsko zasjedanje traje, obuka držati prije podne samo do deset sati. Patriotski govori narodnih zastupnika u tim saborima duboko su se dojmili mladoga darovitog Vrbanića. On sam veli u svojoj autobiografiji, da su mu „utisci saborskih rasprava god. 1861. i 1865. živo ostali u pameti".

Dalje pobuđivao je patriotizam u mladoga Vrbanića stari Fran Kurelac. Vrbanić je naime uz nekoliko drugova, napose Frana Folnegovića, Ladislava

Mrazovića, Ivana Zahara, Luku Marjanovića i osobito Adolfa Jakšića polazio Kurelcu, da uči u njega hrvatski, ruski, poljski, češki i francuski; Kurelac doduše nije ih mnogo obučavao u tim jezicima, ali mjesto toga pobuđivao je u njima ljubav za domovinu, ljubav za svoj teško iskušavani narod i za nauku. Sam Vrbanić veli, da su on i njegovi drugovi upravo željno iščekivali satove, u koje im je Kurelac držao svoja predavanja.

Pored Kurelca vrlo je mnogo utjecao na Vrbanića vođa starih Iliraca dr. Ljudevit Gaj. Već gimnazijalcem Vrbanić je vrlo često posjećivao Gaja, koji je u njemu upoznao mladića s rijetkim duševnim darovima, pa je u njemu pripovijedanjem događajâ iz starijega burnog doba pobuđivao ljubav za domovinu i vjeru u narodnu snagu. Povrh toga Gaj je već vrlo rano poticao mladoga Vrbanića na literarni rad; Gajevim poticajem počeo je pisati pjesmice, od kojih su neke otisnute u „Danici Ilirskoj“, koja je od godine 1863. počela ponovno izlaziti kao prilog „Narodnih Novina“. Pjesmice te otisnute su pod autorskom šifrom „V.“ i „Fr. V.“ U isto doba preveo je Vrbanić i nekoliko manjih pripovijedaka za „Danicu Ilirsku“, pače napisao je i izvornih. Već učenikom VI. gimnazijskog razreda preveo je iz francuskoga veliki Montépinov roman „Krvava ruka“. Prijevod taj otisnut je mnogo kasnije kao podlistak „Obzora“ godine 1880. i kao posebna knjiga. Htio je doduše prijevod taj odmah otisnuti, ali nije našao nakladnika; no kako je bio poduzetan, htio ga je izdati vlastitom nakladom, pa je izdao poziv na pretplatu; dakako, poziv taj nije našao odziva, i tako nije došlo do tiskanja toga romana u vlastitoj nakladi.

No nije se Vrbanić stegnuo samo na lijepu književnost, nego je rano počeo nastojati, da pribavi sebi što veću obrazovanost. Kada je doznao, da postoji u Beču terezijanska akademija, gdje sebi može pribaviti i veću obrazovanost negoli u zagrebačkoj gimnaziji, bila mu je najvruća želja, da bude primljen u taj zavod. Od roditelja dakako nije mogao tražiti, da ga o svom trošku uzdržavaju u tom zavodu. Zato odluči, da sam pođe u Beč u audijenciju cara i da ga zamoli, da bude primljen u tu akademiju. I on dovršivši VI. gimnazijski razred otide u Beč, bio je primljen u audijenciju, pače mu se obećalo, da će biti primljen u zavod, ali konačno ipak ne bude primljen; i tako se on vrati u VII. razred opet u Zagreb. On sam veli „sreća moja, jer tko zna, kamo bih bio zalutao".

Inače u praznike znao je zalaziti u svoje rodno mjesto Gospić, i tu je sabirao narodne pjesme. Nekoliko tih narodnih pjesama dao je Đuri Deželiću, a ovaj ih je otisnuo u svom kalendaru „Dragoljubu". Druge opet narodne pjesme dao je „Matici Ilirskoj".

Već učenikom VI. gimnazijskog razreda bio je Vrbanić među pjevačima muškoga zbora u Glazbenom zavodu. U tom su se zavodu uzdržali još i iz apsolutističkoga doba zaostali članovi njemškutarskoga „Liedertafela"; inače bio je u glazbenom zavodu tada najjači i najbolji pjevački muški zbor, bolji od zbora u „Kolu". Za prve hrvatske izložbe godine 1864. pozvalo je pjevačko društvo „Kolo" i muški zbor Glazbenoga zavoda, da sudjeluje kod otvorenja izložbe. Tom su se pozivu odlučno oprli članovi „Liedertafela". Nato su 32 člana Glazbenoga zavoda, među njima i Vrbanić, zatražili, da se ovi njemškutari isključe; pa kad ravnatelj Glazbenog zavoda Klobučarić nije tomu zahtjevu udovoljio, istupe ona 32 člana iz Glazbenoga zavoda i pristupe u

„Kolo“; tako se je muški zbor u Glazbenom zavodu sasma raspao, dok je u „Kolu“ znatno ojačao. „Kolo“ je od to doba stjecalo sve više ugleda i ojačavalo narodnu svijest. — Događaj taj potaknuo je Vrbanića, te je o tom postupku njemškutara i o istupu 32 člana iz Glazbenoga zavoda napisao prvi svoj članak za novine. Članak taj tako se je svidio Vrbanićevom mentoru iz mladih dana, dr. Ljudevitu Gaju, te ga je dao otisnuti na prvoj stranici u „Narodnim Novinama“.

Od to se doba sve češće stao Vrbanić javljati s pojedinim člancima u „Narodnim Novinama“, a novine su se u školi svaki dan prije popodnevne obuke na glas čitale počevši od II. razreda.

Godine 1866. upisao se Vrbanić u pravoslovnu akademiju u Zagrebu. Na akademiji bio je i dalje kao i u gimnaziji uvijek vrlo marljiv i savjestan. Uza sve to dospijevao je on i na drugo. Tako ga je pjevačko društvo „Kolo“ već god. 1867. izabralo za svoga tajnika u znak zahvalnosti, što je tako odlučno istupio protiv njemškutara u Glazbenom zavodu i što je priveo u društvo 32 nova člana. Kao tajnik društva sastavio je on prvi društveni kalendar i u nj napisao povijest toga društva. Osim toga je uz predsjednika Miju Krešića i odbornika dr. Ivana Dežmana vrlo mnogo doprinio napretku toga društva.

Skoro izakako se je Vrbanić upisao na akademiju primio ga je dr. Ljudevit Gaj zajedno s Milošem Zecom u uredništvo „Narodnih Novina“; tako je on postao stalnim suradnikom „Narodnih Novina“ i ostao takav kroz mnogo godina, sve do godine 1880. S prvine je ponajviše prevodio iz drugih stranih novina. Kasnije pak pisao je samo originalne članke, ali ne političke, nego ponajviše članke iz upravne struke, iz narodnoga gospodarstva, iz sta-

tistike, a kasnije, kad je za zemlje krune ugarske stvoren novi trgovački zakon i novi mjenbeni zakon, pisao je vrlo mnogo popularno-poučnih članaka iz trgovačkoga i mjeničnoga prava.

Poput drugih mladih ljudi bio je i Vrbanić pun ideala i požrtvovnoga patriotizma: ali njegov patriotizam nije se zadovoljio vikanjem i isticanjem svoga političkog uvjerenja; on je već kao mladi pravnik ozbiljno mislio, da li se ono, na što ga nuka njegov patriotizam, dade i izvesti, pa ako je držao, da se može, tada je i živo nastojao, da to izvede. Tako je doznao za nerodicu, koja je godine 1867. stigla njegov rodni kraj, Liku, i za bijedu tamošnjega naroda. On nije tek iskao, da bi valjalo bijednim Ličanima pomoći; on se nije zadovoljio niti time, da bi stavljao prijedloge o tome, kako da im se pomogne, nego se je odmah dao na posao: posjetio je najbogatije zagrebačke trgovce, umolio ih, da dođu na sastanak; na sastanku obrazložio im je bijedu siromašnih Ličana; tu se je odmah stvorio odbor za sakupljanje milodara, i za nekoliko dana nastojanjem Vrbanićevim bilo je sakupljeno nekoliko tisuća forinti za uboge Ličane. Da je to sve bilo u prvom redu djelo mladoga Vrbanića, vidi se najbolje odatle, što mu se sam tadašnji zapovjedajući general Gablenz napose za to pismeno zahvalio i pozvao ga k sebi na objed.

Godine 1869. uveden je novi vojni zakon o sveopćoj vojnoj dužnosti. Mladi Vrbanić bio je uzet u prve jednogodišnje dobrovoljce i nastupio svoje službovanje mjeseca veljače 1869., a već u prosincu te godine položio je časnički ispit, o Uskrsu pak godine 1870. imenovan je časnikom u pričuvi. Uz to službovanje u vojništvu ostao je i dalje upisan na akademiji i polagao semestralne ispite; ostao je pače i suradnikom „Narod-

nih Novina", pa je u njih i u to doba napisao dosta nepolitičkih članaka.

Odmah poslije dovršene vojne službe i još prije dovršenih nauka u akademiji primljen je mladi Vrbanić na nagovor tadašnjega vladinog perovođe, književnika Josipa Eugena Tomića, a na preporuku vladinoga savjetnika Antuna Stojanovića, kao perovodni vježbenik u službu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi. Prvobitno bio je Vrbanić dodijeljen u IV. odsjek unutarnjega odjela savjetniku Jovanu Jurkoviću; no s nastojanjem savjetnika Stojanovića bude premješten u narodnogospodarski odsjek, komu je na čelu bio savjetnik Stojanović, a osim njega bili su u tom odsjeku tajnik Mirko Kršnjavi i perovođa Josip Eugen Tomić. — Kršnjavi i Tomić odmah su počeli mladoga Vrbanića upućivati u posao, te se on doskora uputio tako, da je već poslije nekoliko mjeseci pripadao među najvrsnije vladine činovnike.

U srpnju godine 1870. dovrši Vrbanić svoje pravno četverogodište u pravoslovnoj akademiji u Zagrebu i položi drugi državni ispit (iz sudske gromade). Osjećajući u sebi težnju za daljnjim obrazovanjem, htio ga je nadopuniti u kojem sveučilištu. No jer ga roditelji ne bi mogli uzdržavati u stranom gradu, to je na nagovor savjetnika Stojanovića, tajnika Kršnjavoga i Josipa Eugena Tomića predao molbu vladi, da mu dade stipendij, pa da će se obrazovati za profesora na akademiji. Ali još prije nego što je ta molba riješena, umre mu mjeseca rujna 1870. otac. Sada za Vrbanića nastade nova briga: uz mater udovicu ostade mu nejaki brat Juraj, koji je tek počeo polaziti gimnaziju; kako će ovi moći živjeti, kako li se brat dalje obrazovati bez njegove potpore, ode li on u Beč na sveučilište? I on je već htio da svoju molbu za stipendiju povuče

natrag. No sama mati odlučno ga je od toga odvraćala veleći, da nikako ne bi mogla podnijeti, da zaustavlja njegov napredak, i da će se ona i brat s mirovinom, koju je imala, već nekako prehraniti, samo neka on svoje obrazovanje nastavi. Nastojanjem savjetnika Stojanovića i tadašnjega predstojnika odjela za bogoštovlje i nastavu Dragutina pl. Pogledića dobio je Vrbanić za ono doba doista veliki stipendij od godišnjih 450 for; tada on napusti službu kod vlade, pa mu tom prigodom bude izdan vrlo pohvalan dekret.

Odmah izakako se je sklopila hrvatsko-ugarska nagoda, počelo se je organizirati hrvatsko domobranstvo. Za tu svrhu bilo je u prvom redu nužno, da se uredi hrvatska komanda. Za uređenje te komande sastavio je tadašnji okružni zapovjednik grof Miroslav Kulmer osobiti odbor. U taj odbor pozvao je Ivana viteza Trnskoga, kapetana generalnoga štopa Vrkljana i našega Vrbanića. Taj odbor skoro sastavi hrvatsku komandu, i kako ju je on sastavio, tako se još i danas upotrebljava. — Godine 1870. imala se u Zagrebu posvetiti domobranska zastava; za tu prigodu Vrbanić sastavi tadašnjemu zapovjedniku prigodni govor. Govor taj bio je poslije otisnut u „Narodnim Novinama“, a bio je tako patriotski i zanosan, da je pobudio za se opću pozornost.

U jesen godine 1870. došao je Vrbanić na sveučilište u Beč; tu se je sastao sa svojim drugovima i prijateljima iz gimnazije Milanom Amrušem i Lukom Marjanovićem, s ovim je pače zajedno i stanovao. U Beču upoznao se je i s umirovljenim profesorom dr. Josipom Jurjevićem, koji je mladoga nadarenog i patriotičnoga Vrbanića tako zavolio, te mu je na uspomenu poklonio dragocjenu sablju, koja je nekoć pripadala ocu tadašnjega ministra predsjednika grofa Lonyaya.

No glavno zanimanje u Beču bilo je Vrbaniću učenje i slušanje predavanja glasovitih učenjaka. Osobito je zavolio učena predavanja Lorenca Steina, koji mu je i poslije kroz cijeli život ostao osobiti autoritet. Dne 15. ožujka 1872. dovrši Vrbanić stroge ispite s odličnim uspjehom i povrati se u domovinu; promoviran je na čast doktora prava tek kasnije 5. listopada 1872. po novom sustavu bes disertacije i pismene radnje.

Čim se Vrbanić vratio u Zagreb, pozvao ga je savjetnik Stojanović, da se ponovno primi posla u njegovu odsjeku. Vrbanić se tomu pozivu odazove, pa bude imenovan pripomoćnim radnikom u perovodnoj struci. — Međutim je dr. Franjo Burgstaller ostavio mjesto profesora na pravoslovnoj akademiji u Zagrebu, i tako se tu ispraznila stolica trgovačkoga i mjeničnoga prava, pa je na to mjesto bio odmah pozvan naš Vrbanić. Svoje nastupno predavanje držao je mladi profesor već 3. siječnja 1873., izakako ga je ravnatelj Matija Mesić predstavio slušateljstvu. — Poput drugih tadašnjih profesora u akademiji ostao je Vrbanić i nadalje u službi kod vlade, premda je bilo dosta teško i predavati u akademiji i raditi u uredu kod vlade.

Otkako je otišao Vrbanić u Beč, bio je toliko zaokupljen pribiranjem novoga znanja, te nije dospio, da literarno radi. Pisao je tek gdjekoji članak o narodnom gospodarstvu i o upravi u „Narodne Novine“. Tako isto i u prvo doba iza njegova povratka iz Beča nije u većoj mjeri literarno radio. Tek pošto je postao profesorom u akademiji, postajali su sve češći njegovi popularno-znanstveni članci iz trgovačkoga i mjeničnoga prava, što ih je priopćivao u „Narodnim Novinama“; oni su svratili na se pozornost osobito u trgovačkom svijetu.

Godine 1873. spremao se je trgovački zakon za sve zemlje krune ugarske, pa je zakonska osnova, koju je izradio mađarski profesor Apathy, bila poslana na mnijenje i kr. hrv.-slav.-dalm. vladi. Zato bude mjeseca listopada 1873. kod vlade sazvana anketa, koja je raspravljala o toj osnovi. Bilježnik u toj anketi bio je naš Vrbanić. On je u njoj i vodio glavnu riječ, te je vrlo mnogim odredbama predložene osnove na poticaj samoga Vrbanića ova anketa prigovorila. Napose prigovorila je ta anketa na poticaj Vrbanića, da po njezinu mnijenju prema hrvatsko-ugarskoj nagodi od god. 1868. trgovačko zakonarstvo uopće ne spada u kompetenciju zajedničke legislative, nego bi išla u područje hrvatskoga sabora. Bio je Vrbanić i drukčije protivnik predložene osnove držeći, da bi bilo bolje, kad bi se recipicirao njemački trgovački zakon, koji bi se imao ispraviti s obzirom na osobite naše trgovačke prilike i s obzirom na novije uspjehe na polju pravne nauke, pa je i s toga gledišta prigovorio mnogim odredbama predložene osnove. Premda je Vrbanićeve prigovore usvojila i sazvana anketa, pa je te prigovore zastupao i u Pešti savjetnik Stojanović, ipak ne budu uvaženi, te je predložena osnova i mimo te prigovore postala zakonom, koji je poslije sam Vrbanić tako lijepo protumačio i obradio.

Kad je godine 1874. osnovano hrvatsko sveučilište, u prvom je redu bio Vrbanić pozvan, da preuzme stolicu trgovačkoga i mjeničnoga prava. Time, što se je tomu pozivu odazvao, bilo mu je napustiti službu kod vlade. Tadašnji odjelni predstojnik Jovan Živković žalio je, što gubi u Vrbaniću tako valjana radnika, pa ga je nagovarao, da ostane u upravnoj službi, jer da ga tu čeka bolja budućnost. No Vrbanić se ipak odlučio, da preuzme profesorsku stolicu,

te je mjeseca rujna 1874. imenovan javnim izvanrednim sveučilišnim profesorom za trgovačko i mjenično pravo.

Kao sveučilišnom profesoru pridjeljeno mu je osim trgovačkoga i mjeničnoga prava također i predavanje iz statistike. — Kao novo imenovani sveučilišni profesor došao je u odbor za svečano otvorenje sveučilišta, i bio je u tome odboru izvjestitelj, pa je kao takav uz predsjednika odbora Matiju Mesića mnogo doprinio, da je to otvorenje tako svečano bilo obavljeno.

Kao sveučilišni profesor vršio je svoje dužnosti uvijek vrlo savjesno; gotovo i nije bilo sata, gdje bi on izostao sa predavanjem. U vršenju tih dužnosti nije ga smetalo ni njegovo tako agilno političko djelovanje; on je i u vrijeme najbučnijih saborskih sjednica predavao, a poslije predavanja išao u sabor. Obično je imao svoje satove vrlo rano: zimi od 8 do 10 sati, a ljeti od 7 do 9 sati prije podne.

Godine 1873. bude Vrbanić izabran u odbor „Matice Ilirske“; a jer se upravo u to doba radilo o reorganizaciji „Matice“, to je Vrbanić sastavio pravila za reorganizovanu i prekrštenu „Maticu Hrvatsku“.

Godine 1876. izabrala je trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu u sjednici od 13. studenoga Vrbanića svojim dopisnim članom.

Premda se Vrbanić, postavši sveučilišnim profesorom, zahvalio na službi kod vlade, pa mu je pri tome izdano osobito pohvalno priznanje za službovanje, ipak je on i poslije toga mnogo radio kod vlade, osobito pri sastavu pojedinih zakonskih osnova. Tako je napose već godine 1875. bio pozvan u anketu, koja je raspravljala o tom, kako da se povede sustavni postupak u svim granama gospodarstva.

Godine 1875. organizirana je u Hrvatskoj posebna službena statistika, pa je kod kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade osnovan posebni statistički ured. Dekretom bana Mažuranića od 24. svibnja 1875. br. 7233. imenovan je Vrbanić kao vještak članom zemaljskoga statističkog vijeća; pa je kao takav uz ravnatelja Milovana Zoričića uložio mnogo truda, te je doskora statistika o mijeni žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji usavršena dotle, da se mogla sličnim radnjama u Austriji i Ugarskoj ne samo poređivati, nego ih je pače u mnogom i natkriljivala. — Početkom godine 1878. pozvan je Vrbanić još i posebnim dekretom, da učestvuje kod radnje u statističkom uredu zemaljske vlade, pa mu je za to učestvovanje i dana neznatna nagrada od godišnjih 400 for. (800 K); u tom je uredu radio on vrlo požrtvovno sve do konca godine 1886., kadno je u samom saboru i u časopisu „Agramer Zeitung“ bio napadnut, da kao opozicionalac pobire od vlade dnevnicu i da je u svom inauguralnom rektorskom govoru izrazio želju, da mu se ta dnevnica poveća. A jer vlada nije tome napadaju prigovorila, to je Vrbanić odmah podnio posebno pismeno očitovanje, da kod radnje u statističkom uredu ne će više da sudjeluje i da se na doznačenoj mu dnevnici zahvaljuje. Htio je pače, da se poradi toga zahvali i na rektorskoj časti, ali ga je akademički senat od toga odvratio, jer mu je u sjednici od 18. prosinca 1886. izrazio potpuno pouzdanje i podjedno odbio danu u saboru izjavu, kojom se u sumnju stavlja njegov značaj i njegova nesebičnost.

Godine 1875. osnovalo se u Zagrebu takodjer i pravničko društvo; Vrbanić mu je odmah prve godine izabran odbornikom. U tome je on društvu prvih godina njegova života vrlo mnogo radio: držao

je predavanja, pisao je u društveni časopis „Mjesečnik". A i kasnije, kad je pored promijenjenih prilika prestao biti odbornikom, on je od vremena do vremena pisao u društveni časopis članaka iz svoje struke.

* * *

U kolovozu godine 1875. oženio se Vrbanić s Agatom, kćerju hrvatskoga potkancelara Franje pl. Žigrovića Pretočkoga. Brak taj bio je za našega Vrbanića sretan, jer je ne samo u svojoj supruzi našao ženu sebi ravnu, pa je sebi tako osnovao uzoran obiteljski život, nego bio je sretan i poradi toga, jer je u svom tastu našao patriotu iz doba ilirskoga preporoda, koji ga je još i bolje upoznao s neposrednom prošlošću hrvatskoga naroda, nego što su to mogli učiniti Gaj i Kurelac. Poznavajući pak neposrednu prošlost, koristeći se iskustvom nedavno minulih vremena, Vrbanić, premda je u svojim željama bio radikalan, ipak je u biranju sredstava bio oprezan, te je uvijek nastojao, da u okviru zakona ishodi, ako i ne sve, što je želio, za svoj ljubljeni narod, a to ipak nešto od toga.

Godine 1876. putovao je za školskih praznika sa ženom po Italiji, a godine 1879. po Švicarskoj.

* * *

Kako spomenusmo, Vrbanić se je već vrlo rano počeo zanimati za politiku; počevši od II. gimnazijskoga razreda, kako sam veli, čitale su se prije obuke u srednjoj školi novine. Pravnikom on se još mnogo više zanimao politikom, te je u glavnom pristajao uza Starčevićevu stranku, pa je često pohađao i dr. Antu Starčevića i dr. Evgenija Kvaternika. No dok mu se

Kvaternik već poradi samoga načina u općenju s ljudima sviđao (a bio je i Kvaternik nabožan kao i naš Vrbanić), dotle se Starčeviću, kako sam veli, nije mogao nikako priljubiti. Još više odbijali su ga njegovi drugovi Starčevićanci na akademiji svojom surovošću. Poradi toga on je već kao pravnik, premda Starčevićanac, pomišljao na to, da bi se ova stranka imala preurediti, napose nekuda ugladiti. — Kasnije kad su nastupile zrelije godine, on se sve više udaljivao od Starčevićeve stranke, uvidjajući sve više, da put, kojim je ona krenula, ne vodi do cilja. Poradi toga on je, premda je i dalje ostao radikalan u željama, ipak poprimio posve drugi način. Vrbanić nije ugarsko-hrvatsku nagodu nikada držao za Hrvatsku osobito povoljnom; dalje držao je, da se toj nagodi s obzirom na njezin postanak, napose s obzirom na sastav hrvatskoga sabora, koji ju je prihvatio, a osobito s obzirom na „krpicu“, poznatu upravo njegovim nastojanjem, može štošta prigovoriti. Tako isto nije Vrbanić ni reviziju nagode godine 1873. držao za Hrvatsku povoljnom; ali on je ipak uvijek računao s tom nagodom kao sa zakonom, koji doista postoji i preko koga se ne može samo tako prijeći, kako su to Starčevićanci držali i naučali.

Poradi toga kad je Vrbanić prvi put istupio na biralište kao kandidat za narodnoga zastupnika u hrvatski sabor, istupio je doduše kao radikalni protivnik tadašnje narodne stranke, koja je podupirala bana Mažuranića, no ipak ne kao Starčevićanac. Kao takav opozicionalac, a ne Starčevićanac, bio je on već za saborske periode 1875.—1878. dne 27. prosinca 1877. i izabran narodnim zastupnikom virovskim na mjesto pokojnoga grofa Kulmera. Kod općenih izbora za saborsku periodu 1878.—1881. bude u virovskom izbornom kotaru ponovno izabran.

Već u saboru za periode god. 1875.—1878. pokazao se Vrbanić kao agilan narodni zastupnik. U sjednici od 14. siječnja 1878. govorio je već govor protiv proračuna za godinu 1878. s osobitim obzirom na to, što autohtono pučanstvo propada, a vlada ne nastoji, da tomu zlu doskoči. Dalje stavio je on još za ovoga saborskoga zasjedanja dvije interpelacije.

No pravu djelatnost u saboru razvio je on tek, kad je god. 1878. bio ponovno izabran za narodnoga zastupnika. U prvo doba ovoga zasjedanja saborske periode gotovo i nije bilo sjednice, u kojoj se on ne bi javio; o svakoj pak znatnijoj stavci držao je čitave govore. S većim govorom, koji je u neku ruku sadržavao ispovijest njegovih političkih nazora i program njegova rada, istupio je napose već u jednoj od prvih sjednica ove saborske periode, u sjednici od 14. listopada 1878., za adresne rasprave, gdje je pobijao adresu većine, koju je kao izvjestilac zastupao dr. Konstantin knez Vojnović, koji potkraj ove saborske periode postade njegov politički sumišljenik. Govor taj dovršio je Vrbanić s riječima: „Visoki sabore! Kad bih sada na temelju svega, što do sada spomenuh, stvoriti htio zaključak u potpunom suglasju s gornjimi premisami; kad bih htio izvesti sve konsekvencije, koje pripadaju pogodbenoj stranci; kad druga stranka ustanova uglavljene pogodbe ne drži: ja bih, gospodo, morao reći: prekinimo s Mađari! Nu ja, visoki sabore, dobro shvaćajući zamašaj tih riječi, te s obzirom na većinu ove visoke kuće, dobro uviđajuć sve njihove konsekvencije, ne ću ni da stvaram ni da ovoj visokoj kući preporučam toga zaključka, već ću, postaviv se na preobzirno stanovište većine saborske, uvažiti okolnosti vremena, koje nas u interesu javnoga mira i poretka nukaju, da ugovora umah i naprečac ne prekidamo, da kao što smo toliko

puta učinili, i danas sami sebe zatajimo, te da kraj svih povreda našega prava postupamo trijezno i hladnokrvno. Ali, visoki sabore, i ova trijeznost i hladnokrvnost nalaže nam, da čuvamo čast, dostojanstvo i ponos naroda hrvatskoga; da pred licem svijetle krune podignemo odrješitu tužbu proti kraljevini Ugarskoj na ispunjenje ugovora; da u tužbi našoj pred sjajnim licem našega kralja otvoreno i iskreno otkrijemo povrede prava naših, da u petitu te tužbe, upravo s pogledom na previšnji zahtjev radi izgrađivanja i učvršćivanja javnoga stanja naše domovine, ustražimo načinom smjernim ali odrješitim barem to, neka kraljevina Ugarska već jedanput točno i bez otezanja ispuni sve ono, na što se u nagodi obvezala; te da napokon iskreno i otvoreno izjavimo, da dotle, dok se to ne zbude, sabor hrvatski zastupan po ovih osam županija ne može niti slati zastupnika na ugarski sabor, niti revidirati financijalnoga dijela nagodbe."

U sjednici od 2 siječnja 1879. govorio je Vrbanić protiv predložene zakonske osnove, kojom se kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada ovlaštuje na pokrivanje potreba unutarnje samouprave kraljevina Hrvatske i Slavonije za vrijeme od 1. siječnja do 30. lipnja 1879. Govorio je protiv te osnove napose s obzirom na razloge, s kojih da nije došlo do osnove proračuna, te koji da pokazuju zavisnost Hrvatske o Ugarskoj i njezinom proračunu.

U sjednici od 15. srpnja 1879. držao je govor o proračunskoj osnovi za godinu 1879.; tu je opsežno razlagao, kako po njegovu mnijenju Ugarska prikraćuje Hrvatsku u njezinim dohocima, i kako ju gospodarski izrabljuje. — U sjednici od 31. srpnja 1879. govorio je opet o osnovi zakona o uređenju zemaljske tiskare. — U sjednici od 29. prosinca 1879. govorio je

protiv zakonske osnove za produženje financijalne nagode s Ugarskom. — U sjednici od 17. lipnja 1880. podvrgnuo je oštroj kritici osnovu nove financijalne nagode s Ugarskom. Dovršio je svoj govor time, da će glasati protiv predložene osnove, jer je „uvjeren, da ona ne može unaprediti materijalno stanje naroda, i da je faktično gora od one od god. 1868. odnosno 1873."; dalje veli, da on „ne bi tako dugo uopće za nagodu glasovao, dok se Hrvatskoj ne pruže garancije proti povredam iste".

Dvije su bile glavne stvari, kojih se je poglavito ticao politički rad Frana Vrbanića u saboru: jezik i financije. Tu je ulagao najviše truda, da istakne, kako se u jezičnom pitanju temeljna nagoda, sklopljena s Ugarskom, s ugarske strane vrijeđa, i kako su sklopljene financijske nagode za Hrvatsku nepovoljne.

Do godine 1880. isticao je ipak samo one povrede nagode, koje su bile praksom zavedene već prije, nego što je on aktivno počeo u saboru raditi. No godine 1880. dogodilo se nešto, u čemu je on našao flagrantnu novu povredu nagode, u čemu je on našao početak uvođenja mađarskoga jezika u zajedničke urede. I sad vidimo Vrbanića na djelu, kako je mnogo truda uložio, da suzbije ovaj po njegovu mnijenju novi pokušaj povrede nagode; i mora se priznati, da je vrlo mnogo pridonio tome, te taj pokušaj, koliko je takav doista bio, nije uspio.

Prema naredbi naime kr. ug. ministarstva za financije od 18. svibnja 1880. br. 1581. i okružnici predsjedništva zem. financijalnoga ravnateljstva u Zagrebu od 21. svibnja 1880. br. 472. bio je ustrojen u Zagrebu osobiti obučni tečaj mađarskoga jezika za financijske činovnike. Ravnatelj financijskoga ravnateljstva u Zagrebu bio je tada Mađar David, pa je

zato općinstvo tu novo ustrojenu školu nazivalo po njemu „Davidova škola“. U okružnici, kojom se ta škola osniva, bilo je među ostalima rečeno: „O tome ima se svekoliko podčinjeno osoblje odmah obavijestiti s tom primjetbom, da je njegova preuzvišenost gosp. kr. ugarski ministar financija tom prigodom u svrhu promicanja očevidno u uzajamnom interesu ležećeg cilja blagoizvolilo pripravnim se izjaviti osjegurati primjerno promaknuće onima, koji će taj naukovni tečaj uspjehom slušati, a osim toga staviti njim u izgled i to, da ne samo u području Hrvatske i Slavonije, već i u samoj Mađarskoj namješćenje i napredak postići mogu“. — „Davidova škola“ započela se 1. lipnja 1880., a sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sastao se 5. lipnja 1880. Odmah istoga dana sastala se je saborska konferencija, u kojoj je o toj školi govorio zastupnik dr. Konstantin knez Vojnović, i određen bude poseban odbor, koji je imao izraditi prijedlog o toj okružnici. U odbor bili su izabrani osim Vojnovića i Vrbanića: Ivan Kukuljević, Mirko Hrvat i Fran Folnegović. U tome odboru, kako se vidi iz bilježaka Frana Vrbanića, predložio je on najprije, da se nema u saboru uzeti u pretres revizija financijske nagode, dok se ne opozove naredba o toj „Davidovoj školi“. Premda je taj prijedlog propao, ipak je Vrbaniću povjeren sastav rezolucije; pa je i odbor prihvatio tu rezoluciju, koju je Vrbanić sastavio.

Saborska konferencija nije ipak usvojila odborov prijedlog, nego je na prijedlog zastupnika Berute izabrano pet zastupnika, da pođu banu i da mu razlože štetnost ove Davidove okružnice; ti su zastupnici bili sâm Beruta, Vojnović, Vrbanić, Svetozar Kušević i dr. Jovan Subotić. Većina saborska zadovoljila se banovim odgovorom i uspjehom banovih pregovora s mi-

nistrom financija u Budimpešti, o kojem je ban saborsku konferenciju obavijestio. No mnogi dotadašnji pristaše narodne stranke, koja je podupirala vladu — među njima Matija Mrazović i Vojnović, nijesu se zadovoljili banovim odgovorom; tako oni istupe iz vladine stranke i osnuju posebnu „nezavisnu narodnu stranku". Nezadovoljnici ovi, s Mrazovićem na čelu, usvoje onu rezoluciju odbora petorice, koju je sastavio Vrbanić, te je u saborskoj sjednici od 24. lipnja 1880. stave kao prešni predlog. U njemu traže sad od bana, da ili izradi, da se naredba o uvedenju mađarske škole opozove, ili da on kao eksekutivni organ nastave po načelima nastavnoga redarstva sam tu školu obustavi. Prešnost toga prijedloga bude u sjednici od 24. lipnja 1880. prihvaćena. No u saborskoj sjednici od 26. lipnja 1880. prihvaćen je protuprijedlog zastupnika Mirka Hrvata, da se preko prijedloga Mate Mrazovića i drugova prijeđe na dnevni red, jer da je posredovanjem banovim osigurano, da činovništvu u financijskoj struci ne će kod promicanja ništa smetati neznanje mađarskoga jezika i jer da će se obučni tečaj za mađarski jezik kod financijskoga ravnateljstva u Zagrebu dokinuti, čim se otvori zakonom već utvrđena stolica mađarskoga jezika u zagrebačkom sveučilištu. Mrazovićev prijedlog pade, a da nijesu za nj glasovala ni ona 2—3 zastupnika, koja su ga potpisala. No ako i nije uspio Mrazovićev prijedlog, ipak osnovana „Davidova škola" nije nikada imala onaj učinak, kakav se u prvo doba držalo da će ga imati. Ona se doduše uzdržala do godine 1883., ali od uvedenja mađarskoga jezika u financijsku struku — napose povodom te škole — nije došlo.

Kad se jednom već osnovala „nezavisna narodna stranka", te kad Vrbanić nije bio uz dva do tri druga u saboru osamljen kao do godine 1880., pođe on

dalje u traženju saniranja povreda počinjenih s mađarske strane na nagodi. U saborskoj sjednici od 21. rujna 1880. stavi uz 12 drugova, nabrojivši pojedine povrede nagode napose u jezičnom pogledu, prijedlog, da se pozove ban, da ishodi saniranje tih povreda, pa da se „hrvatskomu grbu i jeziku zakonom određena uporaba zajamči". Obrazlažući taj prijedlog rekao je, da su se ovaj put on i njegovi drugovi utekli ovakovu prijedlogu, jer da dotadašnje interpelacije pojedinih zastupnika o tim povredama nijesu ništa koristile. Prijedlog Vrbanićev pade sa 47 glasova protiv 20.

U sjednici od 12. veljače 1881. govorio je Vrbanić protiv predložene nagode s Ugarskom o pripojenoj Vojnoj Krajini i preinaci §§ 30. i 32. nagode od godine 1868. — U sjednici od 23. lipnja 1881., kad se radilo o predstavkama, koje su stigle na sabor za Rijeku, izrekao je Vrbanić svoj glasoviti govor o Rijeci, u kojem je dokazivao, da odredbu o Rijeci, kako je sadržana u sankcioniranoj nagodi, nije nikada hrvatski sabor prihvatio, i da je ona napisana na komadiću papira, na „krpici", koji je prilijepljen na prvobitni tekst ove odredbe, kako ga je sabor prihvatio. „Sve ovo prilijepljeno je", veli tu Vrbanić, „bez da je ikada hrvatski sabor na ovo pristao, na ono, što je hrvatski sabor zaključio i na što je kraljevinski odbor pristao. Dakle bez sudjelovanja hrvatskoga sabora promijenjena je najbitnija ustanova, promijenjen je temeljni zakon naš, na kojega se pozivlju Mađari, da im pripada Rijeka". U sjednici od 8. srpnja 1881., kad je odbor, koji je ispitivao predstavke o Rijeci, podnio svoj izvještaj i prijedlog, ponovno je govorio Vrbanić o Rijeci i o „krpici" na nagodi. Tu on opet veli: „neka mi bude dozvoljeno konstatirati najglavniju okolnost, oko koje se vrti cijelo pitanje § 66., te koju je visoka vlada posve premučala.

a to je okolnost ova, da se na sankcioniranom nagodbenom zakonu nalazi preko prvobituoga § 66. prilijepljena krpa od drugoga papira nego li je onaj, na kojem je napisan ostali dio nagode, te da je na tom prilijepljenom papiru § 66. nagode napisan posve drugom tintom i drugom rukom od ostaloga teksta nagode, i to u onoj stilizaciji, kako je nalazimo naštampanu u službenoj zbirci zakona, dočim se pod tim prilijepljenim papirom nalazi napisan onaj tekst, kako ga je prihvatio hrvatski sabor i uglavile regnikolarne deputacije godine 1868. Ovaj faktum ne može tajiti nitko, jer je uglavljen u odborskoj sjednici i jer su ga vidjeli toliki saborski članovi, jer je konstatiran u zapisniku odbora, jer naročito priznaje izvješće odbora." Dalje je dokazivao u tom govoru, kako je Njegovo Veličanstvo sankcioniralo samo onaj paragraf pod krpicom, i kako je krpica kasnije prilijepljena; pa je konačno u sjednici od 9. srpnja 1881. glasovao za Mrazovićev protuprijedlog, da se umoli Njegovo Veličanstvo, da izvoli nanovo u prvobitnoj čistoći i sa prvobitnim sadržajem izdati „zakonski članak o nagodbi državopravnoj među kraljevinom Ugarskom sjedinjenom sa Erdeljem s jedne strane, a s druge strane među kraljevinom Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom, kako je u sjednici od 24. rujna 1868. po saboru prihvaćen, te predstavkom od 26. rujna 1868. za previšnju potvrdu podnesen i po Njegovu Veličanstvu na 8. studenoga 1868. potvrđen", i podjedno, da se Njegovo Veličanstvo umoli, da prema „previšnjem otpisu od 8. studenoga 1868. br. 292. blagoizvoli pozvati sabor ugarski i hrvatski, da raspravu o odnošaju grada i kotara Rijeke naprama kraljevini Hrvatskoj uz sudjelovanje zastupnikâ grada Rieke pospješe i konačno riješe". U sjednici od 9. srpnja 1881. prihvaćen je prijedlog, da se preko toga zahtjeva prijeđe na dnevni red.

U ovoj saborskoj periodi spomena je vrijedan i govor Frana Vrbanića za specijalne debate o izbornom redu u sjednici od 6. srpnja 1881. Vrbanić naime poduprt dovoljnim brojem drugova podnio je prijedlog, da se u zakon umetne jedanaest paragrafa, kojima bi se osigurala i zaštitila sloboda i čistoća izbora. Prijedlog taj nije uzet u raspravu, jer ga sabor nije držao ni ispravkom ni protuprijedlogom, a do rasprave samoga prijedloga nije došlo, jer je sabor skoro iza toga raspušten, dok je osnova zakona o izbornom redu prihvaćena bez toga umetka.

Kao narodni zastupnik bio je Vrbanić godine 1879. izabran za člana deputacije, koja je hrvatski sabor zastupala kod proslave srebrnoga pira Njegova Veličanstva kralja Franje Josipa I. — Kad je godine 1878. veliki dio Virja, komu je on bio narodnim zastupnikom, izgorio, sakupio je Vrbanić u potporu pogorijelaca više tisuća dobrovoljnih prinosa.

Već prvi govor Vrbanićev o t. zv. „krpici" na nagodi o Rijeci donio mu je mnogo neugodnosti. Odmah drugi dan zatim donio je budimpeštanski list „Abendblatt des Pest. Lloyd" brzojav iz Zagreba, da je ban grof Ladislav Pejacsevich povodom govora sveučilišnih profesora Vojnovića i Vrbanića u riječkoj stvari, koji da su graničili s uvredom Veličanstva, ove profesore opomenuo, da li se ovakav postupak slaže s njihovim zvanjem, da uzgajaju mladež. S obzirom na taj brzojav stavio je u sjednici od 30. lipnja 1881. zastupnik Josip Lehpamer interpelaciju, u kojoj pita bana, drži li, da su Vojnović i Vrbanić počinili uvredu Veličanstva, i da li je on te zastupnike u tom smislu opomenuo. Saborski predsjednik odbio je ovu interpelaciju, jer se vlada ne može odgovornom činiti, što novine pišu; a sam ban Pejacsevich odgovorio je isto i dodao, da o onom, što

je on privatno govorio s Vojnovićem, nije dužan račun polagati.

Kako sam Vrbanić u svojim bilješkama veli, došao je neposredno prije ponovnoga njegova govora o toj t. zv. „krpici" njegov prijatelj Radoslav pl. Rubido-Zichy i upozorio ga, da bude u svom govoru što umjereniji, jer bi drukčije mogao imati neprilika. Vrbanić je uza sve to i u svom drugom govoru ostao kod svoga dokazivanja, pače ga je popunio.

Poslije raspusta sabora bili su mjeseca srpnja 1881. izbori za gradsko zastupstvo u Zagrebu, pa su izabrani kandidati novo osnovane „nezavisne narodne stranke" protiv kandidata, za koje se je zauzeo odvjetnik dr. Josip Frank, a koje je, kako se je činilo, i vlada preporučala. Tim povodom pisalo se je u budimpeštanskom „Pester Lloydu", da rezultat tih izbora pokazuje, da je vlada bana Ladislava grofa Pejačevića ili nesposobna ili da šuruje s opozicijom. Sada je počela vlada oštrije postupati s činovnicima, za koje je bilo poznato da pripadaju nezavisnoj narodnoj stranci. Prije samih saborskih izbora izašla je u „Narodnim Novinama" od 2. rujna 1881. okružnica, kojom se sudski činovnici opominju, da se imadu politički korektno držati napose za izbora, pače da se ne smiju ni sustezati od glasanja. Dalje bilo je tu, kako se vidi iz bilježaka Vrbanićevih, oko 40 činovnika, protiv kojih bi vlada imala bila postupati, t. j. koji su joj bili prijavljeni kao odlučni opozicionalci. Vlada se zadovoljila ipak s mnogo manjim brojem. U prvom redu suspendirala je tom zgodom sveučilišne profesore Vojnovića i Vrbanića od službe i plaće i odredila protiv njih disciplinarnu istragu. U dekretu od 8. kolovoza 1881. br. 2188/pr, kojim je Vrbanić suspendiran, veli se, da se prigodom zagrebačkih gradskih izbora istak-

nuo „ponašanjem nekorektnim, a osim toga i uopće takovim, koje ne dolikuje njegovom zvanju, te se za valjano odgojenje mladeži upravo pogibeljnim ukazuje". Za vođenje istrage bio je određen vladin savjetnik Gustav Dollhopf. Kako je Vrbanić poslije doznao, javilo se vladi, da je on od veselja nad pobjedom nezavisne narodne stranke za izbora u gradsko zastupstvo javno na trgu skakao i plesao. On sam u svojim bilješkama veli, da kod izbora u gradsko zastupstvo uopće nije aktivno sudjelovao; javno skakanje i plesanje na trgu da je pored njegove ćudi upravo nemoguće, a tko ga poznaje, ne će ni doći na takovu misao. Sama istraga vodila se vrlo polagano; Vrbanić bio je pozvan pred savjetnika Dollhopfa tek na 28. rujna 1881. Skoro zatim, 2. listopada 1881., obavijestio je tadašnji dekan prof. dr. Josip Pliverić Vojnovića i Vrbanića, da ih ban — kako se čini prema kasnijim izjavama saborskoga predsjednika dr. Nikole Krestića, na nagovor samoga Krestića — želi uspostaviti pod uvjetom, da se odreku saborskih mandata, koje su primili za tek minulih saborskih izbora za saborsku periodu 1881.—1884. Na to se Vrbanić s Vojnovićem sporazumio, da će se oni odreći mandata do 1. listopada 1882, a da ih ban dotle naprosto uspostavi. Vrbanić to prijavi Pliveriću, a ovaj mu reče, da će ih ban pozvati, da mu to usmeno očituju. Na to stiže poruka, da je rok do 1. listopada 1882. predug, nego da se Vrbanić i Vojnović imadu odreći saborskih mandata do 1. ožujka 1882., i da imaju to pismeno obećati. Vrbanić dade takovo pismeno obećanje doista dne 7. listopada 1881., dok Vojnović takova obećanja ne htjede dati. Vrbanić opravdava u svojim bilješkama taj korak: a) da bi on, da nije dao toga obećanja, i onako morao na drugo sveučilište iz domovine, pa bi se tako eo ipso morao

zahvaliti na zastupničkom mandatu; b) da bi na njegovo mjesto na sveučilište došao kakav Pejačevićev miljenik; c) da bi to, što bi napustio profesorsku stolicu u Zagrebu, imalo vrlo neugodnih posljedica za njegovu obitelj, osobito za njegovu majku. — Dne 10. listopada 1881. pozove Vrbanića k sebi predsjednik sabora dr. Nikola Krestić i vrati mu njegovo pismeno očitovanje od 7. listopada 1881. rekavši, da ban traži drugo očitovanje, da Vrbanić ima položiti mandat do 1. siječnja 1882. i uz to izjaviti, da će se odslije posvetiti samo znanosti, a da je ban u isti mah rekao odjelnomu predstojniku unutarnjih posala barunu Živkoviću, da Vrbanića u njegovu službu uspostavi. No na onaj Krestićev prijedlog nije više Vrbanić htio pristati, jer da on ne će pregovarati, kad mu se jednom kaže ovo, a drugiput ono, i izjavi, da drži svaki dogovor prekinut. — No istoga dana bio je, kako se iz bilježaka Vrbanićevih vidi, u toj stvari kod predstojnika baruna Živkovića dekan juridičkoga fakulteta dr. Pliverić, pa mu je izjavio — kako se iz kasnijih njegovih izvještaja vidi —, da je Vrbanić (u svako doba) spreman položiti saborski mandat. Na to bude istraga protiv Vrbanića obustavljena i on odlukom banovom od 12. listopada 1881. br. 2943 opet uspostavljen za profesora; Vojnović naprotiv još uvijek nije bio uspostavljen.

Ne znajući Vrbanić za dogovor Pliverićev sa Živkovićem, a držeći se samo onoga, što je on pregovarao s Krestićem, nije do nove godine 1882. položio mandata, premda mu je u dekretu, kojim je uspostavljen, bilo rečeno, da ga ban u s p o s t a v l j a, jer pouzdano očekuje, da će još ove godine (1881.) napustiti djelovanje na političkom polju, u kom da je zašao pravcem, koji se ne da pravo složiti s položajem sveučilišnoga profesora i činovnika, te koji ga je kadar dovesti u koli-

ziju s vladom. Međutim radilo se o uspostavi Vojnovićevoj i isticalo se, da u stvari „krpice“ Vojnović nije toliko u saboru govorio, koliko Vrbanić, pače da nije (jer nije bio nazočan) niti glasao za Mrazovićev prijedlog; isticalo se, da se ni Vrbanić nije odrekao mandata. Posljedica svega toga bila je, da je bio kralju podnesen prijedlog, da se Vojnović uspostavi, a da se Vrbanić otpusti. Vrbanić je za taj prijedlog doznao od samoga Vojnovića i to slučajno, s njime se sastavši 19. veljače 1882. Vrbanić — kako sam veli — videći, da su ga u neku ruku i njegovi vlastiti drugovi, zauzimajući se više za Vojnovića, ostavili; videći, da se povodom njegove suspenzije javno mnijenje ni najmanje nije uzbunilo; videći, da mu kao profesoru uz te prilike nije moguće voditi odlučnu borbu: — odlučio se položiti svoj zastupnički mandat, i on se doista pismom od 20. veljače 1882. upravljenim na predsjednika sabora dr. Nikolu Krestića odreče mandata, a u isto vrijeme obavijesti o tome odjelnoga predstojnika Živkovića. Još istoga dana — kako je Vrbanić doznao — brzojavno je ban zatražio povratak prijedloga za Vrbanićev otpust. Tako se ta stvar konačno dovrši, i Vrbanić ostade profesorom.

Zanimljivo je Vrbanićevo očitovanje pred vladinim savjetnikom Dollhopfom 28. rujna 1881. U stavljenom pitanju bile su mu najprije razložene dužnosti profesora, a da on njima nije zadovoljio, jer je protivnik vlade, državnoga ustava i postojećih zakona, i da u tumačenju zakona (nagode) ide tako daleko, da ako i nije pokazao nepoznavanje toga zakona, to ipak da je pokazao, da ne zna svoje zvanje u sklad privesti s interesom stvari; konačno prigovoreno je Vrbaniću, da se kod posljednjih gradskih izbora istaknuo ponašanjem očito opozicionalnim, koje se ne slaže s dostojanstvom sveučilišnoga

profesora. Vrbanić prigovarao je, da on u disciplinarnim stvarima ima prema § 32. sveučilišnoga zakona odgovarati akademičkomu senatu. Dalje je izjavio, da izvan sabora i izbornih skupština nije se nigdje, a najmanje kao profesor kod predavanja, pokazao protivnik vlade ili zakona. Za svoje pak djelovanje u saboru nije prema zakonu nikome odgovoran, ali su se ipak i u saboru, veli on, kretale njegove izjave u granicama pristojnosti. Izjave njegove pred biračima davane su uvijek u prisutnosti redarstvenoga povjerenika. Kod izbora pak za gradsko zastupstvo veli da je samo kao svaki drugi izbornik dao svoju cedulju, a poslije toga je za skrutinija dva puta došao posve mirno u izbornu sobu i iz nje se skoro zatim udaljio. Osim toga, da vlada svojih kandidata za gradsko zastupstvo, kako su same „Narodne Novine“ izjavile, nije postavila, a da činovništvo nije znalo, da li je ona listina, koju je preporučivao dr. Josip Frank, vladina ili Frankova.
Uza sve to, što je već u kolovozu 1881. Vrbanić bio od službe i plaće suspendiran, ipak je on u mjesecu rujnu 1881. kandidirao, i bio je na programu „nezavisne narodne stranke“ izabran u svom dojakošnjem izbornom kotaru Virje-Novigrad. U saborske rasprave nije ipak utjecao, premda je, kako rekosmo, položio svoj mandat tek mjeseca veljače 1882.

No već druge godine (1883.) za prvih saborskih izbora u pripojenoj Vojnoj Krajini kandidirao je Vrbanić na programu „nezavisne stranke“ u Otočcu, ali je propao; izabran bude kandidat vladine „narodne stranke“ Omčikus. Kod pokreta godine 1883. nije Vrbanić aktivno učestvovao. Za općih izbora godine 1884. opet je kandidirao u svom pređašnjem izbornom kotaru Virje-Novigrad, ali propade protiv kandidata „narodne stranke“ Bartola baruna Zmajića. I tako ga sve do

godine 1887. nema u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

No i ako Vrbanić god. 1882.—1887. nije bio članom sabora, nije se on ipak povukao iz političke borbe. Od godine 1881. postao je on stalan suradnik „Obzora“ (dotično „Pozora“). Od njega potječu mnogi uvodni članci u „Obzoru“ upravo iz ovoga doba. Bilo je vremena, dok je urednikom „Pozora“ bio Klement Božić, gdje je gotovo svaki četvrti uvodni članak pisao Vrbanić. Članci Vrbanićevi redovno nijesu imali oznake, po kojoj bi se znalo, da od njega potječu; no poznaju se po stilu, kojim je Vrbanić pisao sve svoje rasprave i članke.

* * *

Uza sav taj naporni politički rad nije Vrbanić nikada napustio započeti rad na polju nauke; pače, može se reći, da se tek odonda, otkako je stupio u političke borbe, dao na produktivni naučni rad. Do toga doba on je samo prikupljao znanje, pa je stim uspješnije počeo poslije god. 1875. i produktivno raditi.

Spomenusmo već, kako je Vrbanić bio među osnivačima pravničkoga društva; kako je u prvim godinama života ovoga društva pripadao najplodnijim piscima društvenoga časopisa „Mjesečnika“. Već u prvom godištu toga „Mjesečnika“ izišle su tri njegove rasprave, i to: u broju 2. i 3. „*Temeljna načela za organizaciju hrvatske službene statistike*“ (20 strana); u broju 6.: „*O pojmu trgovaca i trgovačkoga posla po novom trgovačkom zakonu*“ (22 strane); u broju 7.: „*Može li se po zakonskom članku 82., mjenbenom zakonu, prihvatnik proti naledniku uspješno poslužiti prigovorom: ‚da je mjenica samo prividno naleđena‘?*“

Godine 1876. radio je Vrbanić na svom velikom djelu *„Udrugarstvo po ustanovah trgovačkoga zakona (zak. čl. 37. hrv.-ug. sabora od god. 1875.)"*. Na žalost izišao je godine 1877. samo „I. razdjel" toga djela: „O družtvih". Nakladne naime prilike u Hrvatskoj nijesu ni danas povoljne; u ono pak doba bile su još nepovoljnije. Sama vlada nije htjela primiti u vlastitu nakladu to djelo, a nije htjela dati ni potporu za njegovo izdanje. Nakladu preuzela je knjižara Mučnjak i Senftleben. Premda je Vrbanić u „predgovoru" toga „I. razdjela" obećao, da će već druge godine izdati i „II. razdjel: O udrugah", ipak do toga nije došlo; valjada nijesu to dopuštale nakladne prilike i slaba prođa prve knjige. Međutim izvadak iz toga drugog razdjela priopćen je poslije (god. 1892.) kao sastavni dio djela „Trgovački zakon, tumač zak. čl. 37. — 1875."

Sam godine 1877. otisnuti dio toga djela obuhvata 16 tiskanih araka. Tast Vrbanićev Franjo pl. Žigrović-Pretočki preveo je to djelo na njemački, te je Vrbanić u prvi čas htio i taj prijevod publicirati, no poslije uz navalu drugoga posla zaboravio je na to. Jedan primjerak toga djela uz kratak izvadak i naznaku glavnih ideja na njemačkom jeziku odaslao je Vrbanić svomu nekadašnjem profesoru Lor. Steinu u Beč. Na to mu je Stein odvratio pismom od 16. listopada 1877.; u njemu upravo oduševljeno pozdravlja djelo, u kom su sadržane takve ideje. Veli, da je uvjeren, da je put, kojim je Vrbanić udario, jedini pravi, i da je to put budućnosti za znanost trgovačkoga prava; dalje: da je bio upravo iznenađen Vrbanićevim shvaćanjem, jer je on sam pri drugoj nakladi svoga djela o narodnom gospodarstvu, u kom da je nastojao nauku o dobrima u svezu dovesti s općim građanskim pravom dakle i s trgovačkim, došao do zaključaka, koji se od točke do točke

slažu s idejama, što ih je postavio Vrbanić u svojem djelu. Zatim veli Stein, da ga je vanredno obradovalo, da je tako obrazovan i bistar duh, kakav je Vrbanićev, s posve drugoga gledišta došao do onih zaključaka, do kojih je i on sam; konačno: da se Vrbanić ne bi smio sustaviti kod toga, što je doslije učinio; trebalo bi, da njemačkim jezikom napiše čitavi udžbenik trgovačkoga prava, u kom bi se držao onoga, što je donio u svome djelu; i taj udžbenik bio bi epohalno djelo. Pismo se svršuje: „Za čovjeka, kakav ste Vi, Zagreb je premalen".*

Uza sve to, što je ovo djelo naišlo na takovo oduševljeno priznanje u takova učenjaka svjetskoga glasa, kakav je bio Lorenz Stein, ipak je ono (a tako i kasnija još i vrednija Vrbanićeva djela) u Hrvatskoj ostalo gotovo posve neopaženo. Nijedan ni hrvatski, a ni drugi pravnički časopis nema o tom, kako Stein

* U njemačkom originalu glase znamenitija mjesta toga pisma: „Ich bin überzeugt, dass der Weg, den Sie eingeschlagen haben, der einzig richtige ist, und die Zukunft der Wissenschaft des Handelsrechtes enthält. Ich war von Ihrer Auffassung wirklich aufs angenehmste überrascht, weil ich gerade selbst die zweite Auflage meiner Volkswirtschaft herausgebe, deren eine wesentliche Aufgabe es ist, überhaupt das ganze bürgerliche Recht also auch das H. R. mit der Güterlehre einmal gründlich in Verbindung zu bringen. Und da finde ich, dass das, was Sie sagen, sich Punkt für Punkt in Uebereinstimmung mit der Partie befindet, die über das H. R. handelt. Sie können sich leicht denken, in wie hohem Grade es mich befriedigen muss, wenn ein so klarer und fachmässig ausgebildeter Geist wie der Ihrige von seinem Standpunkt die Bestätigung dessen bietet, was mir von dem meinigen klar geworden (ist). Aber ebenso klar ist mir ein zweites: Sie sollten ein deutsches Lehrbuch des Handelsrechts schreiben von diesem Standpunkt aus. Es würde Epoche machen! Denken Sie daran. Für Männer, wie Sie, ist Agram zu klein . . ."

veli, „epohalnom djelu“ nikakve ocjene, pače niti kakova opsežnijeg izvještaja. Da nijesu politički sumišljenici Vrbanićevi za njegove suspenzije isticali, da je to djelo napisao, teško da bi šira publika i znala za to djelo. — Predaleko bi nas vodilo, da navodimo sadržaj toga djela, a mjesto ocjene neka služe pomenute riječi glasovitoga profesora Lorenza Steina.

Još iste godine, koje je izišlo to djelo (god. 1877.), napisao je Vrbanić nekoliko manjih rasprava: u „Mjesečniku pravničkoga društva u Zagrebu“: *„Rezultati kaznenoga pravosuđa po statističkom ljetopisu“* u brojevima 4., 6., 7. i 8. (na 54 strane), i *„Novi mjenbeni zakon“* u broju 5. (na 14 strana), a u „Narodnim Novinama“ priopćio je raspravu *„O trgovačkih zastupnicih“* (u brojevima 15.—23.). U „Mjesečniku“ od godine 1878. priopćio je raspravu: *„Mogu li se one osobe, koje ne znadu pisati, mjenbeno obvezati“*, i to u broju 4. (na 10 strana). U „Mjesečniku“ od godine 1879., broju 6., priopćio je raspravu *„O državnom proračunu“* (na 35 strana); tu je raspravu dao i napose otisnuti, a stoji ona u svezi s njegovim govorima u saboru za proračunskih rasprava. U „Mjesečniku“ od godine 1880., broju 3., priopćio je raspravu: *„Jesu li sitničari potpuni trgovci?“* (na 11 strana). U „Mjesečniku“ od godine 1881., broju 9., priopćio je kao izvadak iz drugoga razdjela svoga djela „Udrugarstvo“ raspravu: *„Pojam i bivstvo akcije i akcionarne udruge“* (na 20 strana); iz ove rasprave vidi se, kolika je šteta, što nije došlo do publikacije drugoga dijela njegova „Udrugarstva“; koliko je tu bilo lijepih misli! U „Mjesečniku“ od god. 1882. izišle su opet dvije rasprave: i to u broju 4. *„Exceptio falsi“*, a u broju 11. *„Osnova mjenbenoga reda za Rusiju“*; pa dvije književne ocjene: u brojevima 3., 4. i 5. *„Nauka o mjeničnom pravu izradio Andrija Gjorgjević“*, a u broju 6.

„Tumač mjenbenom zakonu napisao dr. V. Winter“. U „Mjesečniku“ od godine 1884. izišla je još književna ocjena Zoričićeva djela „Popis žiteljstva i stoke od 31. prosinca 1880“.

Od godine 1884. dalje kroz jedno deset godina ne vidimo Vrbanića među suradnicima „Mjesečnika“. Dao se u to doba na velika djela, napose na svoje najveće djelo „Mjenbeni zakon“ i na veća djela iz područja statistike.

Osim naprijed pomenutih u „Mjesečniku pravničkoga društva“ otisnutih rasprava iz područja statistike držao je Vrbanić početkom god. 1881. javno predavanje za brojitelje i revizore, a otisnuto u svim zagrebačkim dnevnim političkim listovima. Poveće djelo iz područja statistike je njegova *„Statistika kaznenoga pravosuđa za godine 1863.—1876.“*, kao IV. publikacija statističkoga ureda (god. 1879.); djelo to obuhvata 11 tiskanih araka, te je za naše kriminaliste vrlo zanimljivo; njime je udaren temelj našoj kriminalnoj statistici, na kom se danas uspješno može dalje raditi. Drugo djelo iz područja statistike, koje pada u ovu periodu, jest *„Mijena u posjedu i teretih nekretnina za godine 1865.—1879.“*, kao VI. publikacija statističkoga ureda (god. 1880.); djelo obuhvata 10 tiskanih araka.

Kao što je Vrbanićeva „Statistika kaznenoga pravosuđa“ vanredno poučna za naše kriminaliste, tako je ova „Mijena u posjedu“ poučna za naše nacionalne ekonomiste i politike, kojima je ozbiljno do toga, da opaženomu i utvrđenom zlu, koje se javlja u narodu, doskoče i da svome narodu pomognu. Jednom i drugom djelu svrhom je spoznaja naroda, jednomu s kriminalne strane, drugomu s gospodarske. Kao XI. publikacija statističkoga ureda izašlo je godine 1883. Vrbanićevo djelo *„Rudarska produkcija u Hrvatskoj i Slavoniji godine*

1874.—1881." na 12 tiskanih araka. Za rudarsku produkciju u Hrvatskoj jedva je tko u ono doba i znao; zato je stim veća zasluga našega Vrbanića, što je sve, što se u toj grani narodne privrede radilo, u tome djelu prikazao i tako gospodarske krugove i za to vrelo narodne privrede zainteresovao.

U ovu periodu Vrbanićeva naučnoga rada pada i njegovo najznatnije djelo: „*Mjenbeni zakon, tumač zakonskomu članku XXVII: 1876. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora uz obzir na njemački mjenbeni red i mjenbeno pravo ostalih evropskih država*". Djelo to dovršeno bilo je već godine 1884., no otisnuto je nakladom „Pravničkoga društva u Zagrebu" tek god. 1885. a obuhvata 44 tiskana arka. No nije ovo samo najveće Vrbanićevo djelo, ovo je i najbolje. Doduše, ovo je samo komentar mjeničnomu zakonu, ali tako dobar, da bi se njime mogli ponositi i narodi, koji imadu već veliku pravnu literaturu; a kod nas se tiska takovo djelo već u doba, kad se pravna literatura počela tek javljati. Osobito uspjelo je Vrbanićevo razlaganje „o postanku mjenice" (§ 3.) i „o teorijama o naravi mjenice" (§§ 4. i 5.), gdje su naučno prikazani, moglo bi se gotovo reći, svi nazori, koji su se s vremenom pojavili u nauci o naravi mjenice; lijep je tu i prijegled pozitivnoga mjeničnoga prava u svim evropskim državama, a napose raspravlja Vrbanić o razvitku mjeničnoga prava u Hrvatskoj i Slavoniji (§ 13.). — O djelu tom pisano je kod nas već mnogo, napose je donio vrlo povoljnu, samo na žalost nedovršenu ocjenu toga djela dr. Vil. Winter u „Mjesečniku pravničkoga društva u Zagrebu" godine 1884., broju 12.

* * *

S ovim tumačem mjeničnoga zakona svršava se prva perioda Vrbanićeva znanstvenog rada. Političke prilike,

koje su Vrbanića i opet povukle u vrtlog političke borbe, ako i nijesu rad Vrbanićev na naučnom polju obustavile, one su mu ipak dale donekle drugi pravac. Poslije godine 1884. kroz čitavo jedno desetoljeće ne vidimo Vrbanića među suradnicima „Mjesečnika"; poslije godine 1884. ne javljaju se više njegova djela među publikacijama statističkoga ureda. Naprotiv od to doba datira njegov rad u publikacijama Jugoslavenske akademije.

Uz ovaj naporni znanstveni i politički rad Vrbanić je uvijek najsavjesnije ovršio svoje dužnosti profesorske. Povodom njegove suspenzije izdao mu je akademički senat iz sjednice 6. rujna 1881. uredovnu svjedočbu. U njoj se veli, da je Vrbanić „kao član profesorskoga zbora pravo- i državoslovnoga fakulteta bio uvijek sa svojim kolegama u potpunom suglasju u svim pitanjima, koja su se ticala čuvanja i promicanja ugleda najvišega učevnoga zavoda uopće a svoga fakulteta napose, te se u konkretnim slučajevima osobito brinuo za ugled akademijske oblasti i za disciplinu akademičkih građana, tako da je poradi svoje strogosti, premda pravedne i na zakonima osnovane, bio u jednom domaćem glasilu* ponovno i žestoko napadan".

Godine 1878/9. bio je dekan pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta pa je kao član akademičkoga senata godine 1879/80. izradio „naputak za kvesturu te činovničko i podvorničko osoblje kr. sveučilišta i „izvještaj o poboljšanju plaće sveučilišnih pisara".

Školske godine 1886/7. bio je Vrbanić sveučilišni rektor, pa je kao takav 19. listopada 1886. držao inauguralni rektorski govor „*O važnosti statistike za upravu*". U njemu je isticao, koliko značenje imade statistika za

* U pravaškoj „Slobodi".

čitavi javni život i za poznavanje njegovo, pa je usput spomenuo, da sakupljanje statističkoga materijala ište mnogo novčanih žrtava, da se i kod nas troši na statistiku, ali ne toliko, koliko u drugim državama. U drugu ruku da ne valja žaliti tih troškova, zaradi koristi, koju donosi statistika. — O tom, da je on za svoju suradnju u statističkom uredu slabo nagrađivan, nema u tome govoru ni traga, tako isto nije nikada ni tražio, da mu se jednom doznačena nagrada povisi. Uza sve to politički njegovi protivnici okrivili su ga u saboru (u sjednici od 10. prosinca 1886.) — premda on sam nije bio član sabora —, da se on u tom rektorskom govoru gorko tužio, što ta omražena vlada ne će da poveća dnevnice, što „radi u statističkom uredu"; nadodali su tome stare osvade o javnom plesanju na Markovu trgu i t. d. [Sve je to još podrobnije raščinio dnevnik „Agramer Zeitung" u svom uvodniku od 11. prosinca 1886. — Posve je prirodno, da su takove enuncijacije morale vrlo duboko dirnuti čovjeka, kakav je bio Vrbanić. U prvom času htio je on položiti i rektorsku čast; no od toga odvratio ga je sam akademički senat, koji je na poticaj prorektora prof. Barona u sjednici od 18. prosinca 1886. jednoglasno osudio nabačenu u saboru sumnju, da je rektor Vrbanić upotrebio rektorski govor, da poluči povećanje dnevnica, što radi u statističkom uredu; podjedno je akademički senat izrazio rektoru Vrbaniću svoje potpuno pouzdanje. U drugu pak ruku nije se Vrbanić nikako dao odvratiti od toga, da se zahvali na vladinom pozivu za suradnju kod statističkoga ureda uz nagradu od godišnjih 400 for. Predanu jednom zahvalu nije htio povući natrag, premda ga je ravnatelj statističkoga ureda Zoričić u interesu stvari vruće molio, da to učini, jer da će svojom ostavkom „škoditi samo stvari, sebi, a u prvom redu meni

(Zoričiću), a ugoditi upravo onomu, komu želiš svojim korakom nagoditi". Pače Vrbanić nije htio više ni svojih radova iz statističke struke priopćivati među publikacijama statističkoga ureda, nego ih je priopćivao u publikacijama Jugoslavenske akademije.

Naprotiv onakovu tumačenju Vrbanićeva rektorskog govora po njegovim političkim protivnicima, naišao je taj govor drukčije na mnogostrano priznanje. Napose sam je biskup Josip Juraj Strossmayer 27. listopada 1886. (mnogo prije one saborske sjednice) upravio na Vrbanića pismo, u kom u velike hvali taj rektorski govor. Nadalje ponajviše povodom ovoga rektorskoga govora odlikovao je Vrbanića i sam sv. Otac papa Leon XIII., te ga svojom odlukom od 11. siječnja 1887. imenovao komandeurom viteškoga reda sv. Grgura Velikoga. Vrbanić je tim povodom zamolio Njegovo Veličanstvo kralja, da mu dopusti primiti i nositi taj red. No preko dvije godine nije na tu molbu stigao nikakav jer odgovor, zatražio je Vrbanić, da mu se podnesena molba s izvornom rješidbom Svete Stolice povrati, pa mu ta rješidba otpisom banovim od 31. siječnja 1891. br. 400/pr. bude i vraćena. — Od to doba bio je Vrbanić u vezi s višim crkvenim faktorima, pak se i njegovu utjecaju ima donekle pripisati, što poslije pok. Mihalovića nije za zagrebačkoga nadbiskupa došao stranac.

Zadovoljštinu za napadaje u saborskoj sjednici od 10. prosinca 1886. dao je Vrbaniću i profesorski zbor fakuteta time, što ga je za školsku godinu 1888/89. izabrao dekanom.

Konačno već prije saborske sjednice od 10. prosinca 1886. izabrala je Jugoslavenska akademija dr. Frana Vrbanića svojim pravim članom, u

sjednici od 21. studenoga 1886. I od to doba datira njegov zaslužni rad u akademiji.

* * *

Za saborskih izbora za periodu 1887.—1892. Vrbanić je opet kandidirao na programu neovisne narodne stranke, pa bude u izbornom kotaru vinkovačkom izabran protiv brata bana Khuena-Héderváry. U saboru razvio je opet dosta znatnu djelatnost. U sjednici od 10. rujna 1887. stavio je interpelaciju o uapšenju nekih osoba u vinkovačkom kotaru; u sjednici od 13. rujna 1887. govorio je o adresi na Njegovo Veličanstvo kralja; u sjednici od 17. rujna 1887. stavio je interpelaciju o postupku upravnih organa za saborskih izbora; u sjednici od 15. studenoga 1887. interpelaciju o uživanju drva iz šuma imovnih općina u bivšoj Vojnoj Krajini; u sjednici od 21. studenoga 1887. govorio je protiv zakonske osnove o obustavi djelatnosti porotnoga suda: u sjednici od 25. studenoga protiv zakonske osnove o produženju financijske nagode; u sjednici od 28. studenoga 1887. stavio je interpelaciju, u kojoj traži, da se zemaljskomu arhivu u Zagrebu vrate t. zv. komorski spisi, koje je ban grof Khuen-Héderváry dao otpraviti u arhiv kraljevine Ugarske; u sjednici od 3. prosinca 1887. stavio je opet interpelaciju o dokinuću izbora drugoga biračkoga razreda u općinsko vijeće općine vinkovačke. — U sjednici od 18. svibnja 1888. stavio je Vrbanić interpelaciju o naredbi ministra za komunikacije, da svi željeznički činovnici u Hrvatskoj imaju znati mađarski; u sjednici od 1. lipnja 1888. govorio je za rasprave o zakonskoj osnovi o posljedicama kaznenih osuda: u sjednici od 18. lipnja 1888. požurio je

odgovor na svoju interpelaciju o povratku spisa odnesenih iz zemaljskoga arhiva u Zagrebu; u istoj sjednici stavio je i interpelaciju o civilnim tehnicima; u sjednici 21. lipnja 1888. govorio je protiv zakonske osnove o preinaci izbornoga reda za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju; u sjednici od 23. lipnja 1888. govorio je protiv zakonske osnove o preinaci nekih ustanova zakonskoga članka II. iz godine 1870. o uređenju sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije; u sjednici od 10. studenoga 1888. stavio je interpelaciju o zakonskoj osnovi, koja je predložena zajedničkomu ugarsko-hrvatskomu saboru o kaznama vojnika, koji ne dolaze u aktivnu službu; u sjednici od 24. studenoga 1888. stavio je interpelaciju o naredbi velikog župana zagrebačkoga o predstavkama općina poradi točarine; u sjednici od 4. prosinca 1888. stavio je protuprijedlog protiv odborova prijedloga o molbi grada Zagreba poradi točarine, pa je istoga dana u obrazloženju toga prijedloga držao veliki govor, a u sjednici od 5. prosinca 1888. ponovno je govorio o tom protuprijedlogu. U sjednici od 12. listopada 1889. držao je Vrbanić govor protiv zakonske osnove o financijskoj nagodi s Ugarskom, u kom je pokazao, da su mu financijski snošaji između Hrvatske i Ugarske dobro poznati kao rijetko kojemu hrvatskomu zastupniku. U sjednici od 23. listopada 1889. stavio je interpelaciju o tužbi općinskih vijećnika u Cerni protiv načelnika Stanka Vraničića; u sjednici od 25. listopada 1889. govorio je protiv zakonske osnove o promjeni nekih ustanova zakona od 5. veljače 1886., kojim se preinačuju i nadopunjuju neke ustanove zakona od 28. siječnja 1881. o ustroju gradskih općina u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji; u istoj sjednici govorio je i protiv zakonske osnove o promjeni §§ 37. i 38. zak. članka XVI. iz god. 1870. o

uređenju općina i trgovišta u Hrvatskoj i Slavoniji, koja ne imadu uređenih magistrata; u sjednici od 26. listopada 1889. prigovorio je, što se saborski dnevnici i prilozi po dva puta štampaju; u sjednici od 8. studenoga 1889. govorio je protiv zakonske osnove o kaznenim ustanovama poradi prestupaka obranbenoga zakona; u sjednici od 9. studenoga 1889. stavio je interpelaciju o dokinuću školskoga odbora u Virju, i interpelaciju, zašto je upravitelj kotarske oblasti u Đurđevcu samovoljno otpustio kaznu zatvora 21 osuđeniku; u sjednici od 30. studenoga 1889. ponovio je svoju interpelaciju o povratku arhivalnih spisa; u sjednici od 4. prosinca 1889. govorio je o svilogojstvu za proračunske debate; u sjednici od 10. prosinca 1889. govorio je protiv predložene zakonske osnove o odšteti regalnoga prava točenja u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. U sjednici od 10. ožujka 1890. govorio je protiv predložene zakonske osnove o osobnim odnošajima, uredovnim dužnostima i karnosnoj odgovornosti pravosudnih činovnika u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, i isticao pri tom, da se tom zakonskom osnovom sudstvo čini zavisnim o eksekutivnoj vlasti, a da bi sudstvu valjalo zajamčiti i osigurati potpunu nezavisnost o njoj. U sjednici od 19. ožujka 1890. govorio je Vrbanić za prijedlog Miroslava grofa Kulmera i drugova o zloporabama počinjenima za sveopćih izbora za narodne zastupnike godine 1887.; u istoj sjednici stavio je interpelaciju o postupku državnoga odvjetništva pri istraživanju počinjenih zločina, pa se napose tužio, da državna odvjetništva kod progona političkih zločina daleko prelaze kompetenciju javnoga tužioca i sama provode istrage. U sjednici od 22. ožujka 1890. stavio je interpelaciju o kompetenciji drva iz šuma za pravoužitnike u bivšoj Vojnoj Krajini; u sjednici od 27. listopada 1890. pred-

ložio je, da se zakonski članak II. zajedničkoga sabora ugarsko-hrvatskoga ne proglasi, jer sadrži povredu nagode. U sjednici od 4. studenoga 1890. govorio je o predloženoj zakonskoj osnovi o cijepljenju boginja i isticao, kako bi nuždan bio zakon o zdravstvu. U sjednici od 19. studenoga 1890. ponovno je interpelirao za povratak arhivskih spisa. U sjednici od 9. prosinca 1890. govorio je protiv predloženoga proračuna. U sjednici od 30. svibnja 1891. govorio je Vrbanić protiv odborova prijedloga, a za prijedlog Frana Folnegovića, o zakonskoj osnovi o zemljo-rasteretnom nametu; govor taj ide među najduže govore izrečene u hrvatskom saboru; u njem je Vrbanić i opet pokazao duboko poznavanje financijskih snošaja između Hrvatske i Ugarske. U sjednici od 2. lipnja 1891. govorio je o zamolbi za osnutak medicinskoga fakulteta; u sjednici od 10. lipnja 1891. govorio je o obračunu između Hrvatske i Ugarske za godinu 1887.; u sjednici od 23. lipnja 1891. govorio je protiv prijedloga odbora za promicanje narodnoga gospodarstva; u sjednici od 23. studenoga 1891. stavio je interpelaciju o provođenju zakona o porezu na žestu. U sjednici od 12. prosinca 1891. govorio je protiv predložene zakonske osnove, kojom se nadopunjuju zakonske ustanove o ustrojstvu sudova u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, i protiv osnove, kojom se djelomice preinačuju osobne i plaćevne sheme upravnih urednika i službenika u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji; u sjednici od 22. prosinca 1891. govorio je o obračunu s Ugarskom za godinu 1888.; u sjednici od 28. prosinca 1891. gogorio je protiv predložene zakonske osnove o promjeni nekih ustanova zakona o ustroju gradskih općina. Neposredno prije raspusta sabora u sjednici od 12. svibnja 1892. podnio je Vrbanić, poduprt drugovima, prijedlog, da se pozove kr. zem. vlada, da sačuva slobodu izbora

kod predstojećih saborskih izbora; no prijedlog taj predsjedništvo je odbilo, jer da je podnesen, iza kako je stigao banov dopis, da je sabor zaključen.

Budući da se nezavisna narodna stranka za saborsku periodu 1892.—1897. apstinirala, to nije Vrbanić godine 1892. ni kandidirao. No i ako nije kandidirao, ipak je na političku borbu i dalje odlučno utjecao. U to doba padaju pregovori oko sjedinjenja „nezavisne stranke“ sa „strankom prava“, koji su rodili najprije združenjem opozicije, a konačno jedinstvenom „hrvatskom strankom prava“. Vrbanić je sudjelovao i kod toga pregovaranja i pripadao je uvijek konservativnijim članovima „nezavisne stranke“, koji nijesu pod svaku cijenu bili samo za to, da dođe do jedinstvene stranke; napose nije se on nikada mogao složiti s imenom „hrvatska stranka prava“, pa makar je kasnije i bio član združene opozicije, nije se priznavao članom „hrvatske stranke prava“, nego je uvijek isticao, da je on „stari obzoraš“, pa je poradi toga i bio najviše izvržen napadajima sa strane „čiste stranke prava“.

U znamenitoj skupštini „neodvisne stranke“ od 25. listopada 1894. bio je on napose izvjestitelj za pitanje o civilnom braku, pa je na njegov prijedlog stvorena odluka: „Neodvisna narodna stranka, smatrajući civilni brak institucijom, koja je u opreci s vjerskimi osjećaji hrvatskoga naroda, te pogibeljnom po razvoj njegova ćudorednoga i obiteljskoga života, zaključuje u svom sastanku od 25. listopada god. 1894., da će u štampi, na javnih sastancih i skupštinah podupirati najodlučnije nastojanje svih onih stranaka i pojedinaca, koji će ustati proti uvedenju civilnoga braka u opsegu kraljevina Hrvatske i Slavonije“. Govor, kojim je on popratio svoj prijedlog, pribavio je Vrbaniću osobito u svećeničkim krugovima mnogo simpatija, ali u drugu ruku korili su

ga politički protivnici upravo poradi toga govora još više klerikalcem i natražnjakom.

Vrbanić je i poslije godine 1890. bio jedan od glavnih suradnika „Obzora“ kao i prije toga, i ostao je takovim, dokle god nije „Obzor“ postao glasilom „hrvatske stranke prava“; no i poslije toga pisao je on od vremena do vremena po koji članak u „Obzor“. Pisao je ondje ne toliko političke, koliko gospodarske članke, napose ih je mnogo pisao iz financijske struke.

* * *

Nova perioda Vrbanićeva naučnoga rada počinje se onda, kad je postao članom Jugoslavenske akademije; od to doba vidimo ga gdje marljivo radi za akademiju, pače gotovo svi znanstveni njegovi plodovi, osim „trgovačkoga zakona“ i nekoliko neznatnijih rasprava u „Mjesečniku“, otisnuti su među publikacijama Jugoslavenske akademije.

Kao prva radnja u Jugoslavenskoj akademiji javlja se „*Kriminalitet žiteljstva u Hrvatskoj i Slavonij*“. Djelo to otisnuto je u dvim knjigama „Rada Jugoslavenske akademije“, knjizi 82. i 84., a obuhvata u svemu oko 15 tiskanih araka: prvi dio toga djela čitao je autor već u sjednici od 21. studenoga 1885., a drugi dio u sjednici od 3. srpnja 1886. Djelo se osniva također na statističkim podacima; ali upotreba tih podataka u tome je djelu strogo naučna. U njemu nam otkriva Vrbanić, da prilike našega naroda u pogledu kriminaliteta nijesu baš najutješljivije. Zanimljive podatke donosi tu o kriminalitetu pučanstva s obzirom na narodnost, osobito na vjeroispovijest, dalje s obzirom na obiteljske i stališke prilike, na spol i godine života. Mnogo je ovdje toga, o čem bi zakonodavni faktori morali ozbiljno razmišljati.

*

U knjizi 86. „Rada" (god. 1887.) izišla je zanimljiva njegova studija o „*Stanbenim prilikama u naših gradovih*". U toj studiji otkriva nam Vrbanić, kako su žalosne bile stanbene prilike u hrvatskim gradovima, a napose u Zagrebu već godine 1880.; kako je gotovo polovica broja obitelji stanovala u stanovima od samo jedne sobe, a često stanovalo je i po više obitelji u jednoj sobi; otkriva dalje, koliko ima ob telji, koje stanuju po podrumima i po tavanima. Lijepo se svršava tu studija riječima: „Ondje, gdje hiljade žitelja u nekih, tamnih i vlažnih stanovih ne nalaze ništa drugoga negoli puko zaklonište proti nepogodama vremena; gdje neprijatan i nezdrav stan stanovnike odvraća od kućnoga praga; gdje iz bijede i nevolje pojedine obitelji prizivaju u i ovako malene stanove podstanare, koji samo smetaju prijaznosti i ugodnosti obiteljskoga života: — tamo nastaje pogibelj, da se podgrizu najnježnije obiteljske sveze, da se stvara klica gospodarskomu, fizičkomu i moralnomu razsulu." Zlu tomu valjalo bi doskočiti, ali treba prije toga i statistički odrediti, koliko je to zlo. Tomu posljednjemu pitanju zadovoljio je on ovom studijom.

U djelu „*Rad hrvatskoga zakonarstva na polju uprave od godine 1861. do najnovijega vremena*", otisnutom u knjigama 94. (1889.), 101. (1890.) i 144. (god. 1893.) „Rada Jugoslavenske akademije", prikazao je sustavno sav rad naše legislative na polju upravnome, napose u pogledu same organizacije eksekutivne vlasti, dalje u pogledu unutarnje uprave osobnoga života, konačno u pogledu unutarnje uprave gospodarskoga života. Čitavo djelo obuhvata 236 tiskanih stranica. Osobito zanimljiv je prvi dio toga djela, gdje nam ne navodi samo sadržaj suhoparnih zakona o uređenju eksekutivne vlasti, kako su oni slijedili jedan za drugim, nego nam se tu pri-

kazuje čitava borba hrvatskoga naroda za eksekutivu odgovornu hrvatskomu saboru; napose zanimljiv je prikaz te borbe do ugarsko-hrvatske nagode i do zakona o odgovornoj vladi. Sadržana je tu ne samo povijest zakona o eksekutivnoj vlasti, nego i čitava politička povijest novijega doba posmatrana s gledišta javno-pravnoga. Poučan je međutim ne samo taj prvi dio ovoga djela, nego i ostali; i svakomu, tko se bude bavio s budi kojim dijelom upravne povijesti novijega doba, vrlo će dobro poslužiti ovo djelo; pače jer je Vrbanić živio upravo u doba stvaranja tih zakona i s budnim okom pratio njihov razvitak, a vrlo često i aktivno sudjelovao kod njihova stvaranja, ne će nijedan pisac upravne povijesti smjeti mimoići ovoga djela, gdje su sa savjesnom točnošću označeni svi nešto znatniji događaji u toj povijesti.

Još i prije nego što je dovršeno ovo djelo, izašla je u „Radu" (knjizi 103., godine 1891.) rasprava „*Demografski izvidi u Hrvatskoj*". U njoj prikazuje Vrbanić dosadašnji rad statističkoga ureda na tom polju: prikazuje, s kolikim se teškoćama imao boriti statistički ured, i kako je ipak došao do lijepih uspjeha tako, da oni ne zaostaju za uspjesima u drugim zemljama.

Kada je umro akademik prof. dr. Blaž Lorković, napisao je Vrbanić u 7. svezak „Ljetopisa Jugoslavenske akademije" (godine 1892.) *životopis Lorkovićev* na 48 strana (pretiskan u „Mjesečniku pravničkoga društva", god. 1893. br. 3.).

U 7. svesku „Ljetopisa Jugoslavenske akademije" izvješćuje Vrbanić (na 47 strana) o „*Osmom međunarodnom kongresu za higijenu i demografiju god. 1894.*", obdržavanom u Budimpešti. Na tom kongresu čitao je među ostalima i Milovan Zoričić svoju raspravu o zadrugama.

U knjizi 129. „Rada Jugoslavenske akademije“ (godine 1896.) otisnuta je Vrbanićeva rasprava „*Demografske prilike u južnih Slavena*“ (na 83 strane). U njoj se prikazuje ne samo što je u pojedinim jugoslavenskim zemljama na polju demografije ispitano i što bi valjalo još ispitati, nego se demografijske te prilike pojedinih zemalja međusobno uspoređuju, napose s obzirom na broj i gustoću žiteljstva, na narodnosti, na spol, na vjeroispovijest, na obiteljske prilike, na porode, na pomor, na razmjer između poroda i pomora, na dobu. U tom pravcu izneseno je u toj raspravi vrlo zanimljivih pojava. O toj raspravi donosi ocjenu „Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu“, god. 1897., u broju 6. i 7.

U knjizi 140. (godine 1899.) izišla je opet Vrbanićeva rasprava „*Jedno stoljeće u razvoju broja žiteljstva Hrvatske i Slavonije*“ (na 42 strane). U njoj otkriva Vrbanić, da se pučanstvo Hrvatske i Slavonije u posljednjem stoljeću doduše znatno povećalo, ali razmjerno se osobito u novije doba znatno više povećalo ono pučanstvo, koje pripada drugim narodnostima, a ne hrvatsko-srpskoj. Dok se broj Hrvata u posljednjih 50 godina povećao samo za 26·37% a Srba pače samo za 11·49%, dotle se broj Nijemaca povećao za 788%, broj Mađara za 1235·54 %, a broj ostalih narodnosti za 1026·48%, „Još god. 1840.“, veli Vrbanić, „sačinjavala je hrvatska narodnost preko dvije trećine cijeloga žiteljstva (67·01%), a srpska nešto manje od jedne trećine (31·41%); u pedeset godina promijenio se taj razmjer na štetu jednoga i drugoga plemena, jer je god. 1890. razmjer hrvatske narodnosti napram cjelokupnom žiteljstvu spao na 62·19%, a srpske na 25·71%“. Danas to razmjerje stoji bez sumnje još nepovoljnije za Hrvate i Srbe, jer ih se vrlo mnogo iselilo (u Ameriku) i jer

se u druge krajeve (bjelovarsku, virovitičku, požešku i srijemsku županiju) naselilo mnogo stranaca.

U 144. knjizi „Rada“ (godine 1900.) izašlo je konačno posljednje veće djelo Vrbanićevo: „*Prilozi gospodarskomu razvoju hrvatsko-slavonske Krajine u 19. vijeku*“ (na 92 strane). U djelu tome dolazi Vrbanić do ovoga suda: „Ako na temelju istraživanja, što ga povedosmo u ovoj raspravi, saberemo sve u jedno, tada moramo priznati, kako ne ima dvojbe, da je tečajem zadnjih stotinu godina u jednu ruku ponarasla prosječno godišnja količina ratarskih produkta u znamenitom iznosu, te kako se je u drugu ruku u cijelosti pomnožio i broj stoke, čemu je u velike doprinio razvitak produkcije svih vrsti krmovnoga bilja. No uza sve to morat će svatko, tko nepristrano prosudi rezultate ovoga ispitivanja, priznati, kako se diljem devetnaestoga vijeka nije razvila ni ratarska produkcija onako, kako to zahtijevaju današnje potrebe naroda, te kako ni rezultati u razvitku stočarstva nijesu kadri zadovoljiti hrvatskoga patriotu, osobito kad uzme u obzir odnošaj broja stoke napram žiteljstvu.“ „I danas kao i u početku 19. vijeka, i ratarstvo i stočarstvo, premda su najvažniji faktori u narodno-ekonomskoj privredi negdanje Krajine, namiruju uopće, a u nekim krajevima jedva i to, samo vlastitu konsumciju žiteljstva.“ „Nije čudo, da uz ovakove i druge tužbe razvitak u najodlučnijim granama narodne privrede ne ide usporedo sa sve to većim potrebama naroda. Tko pobliže promotri terete, što ih je negdanji krajišnik u početku ovoga vijeka po krajiškom ustavu od godine 1807. imao snositi i prema državi i općini, s onim, što je žiteljstvo onoga kraja dužno danas davati, uvjerit će se: kako produkcija ratarstva i stočarstva, ako i jest u apsolutnom iznosu poskočila, nije ni izdaleka onolika, kakova bi trebala da bude.“

— O tom djelu donosi izvještaj „Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu", godine 1901. u broju 8. i 9.

Poslije ovoga djela ne javlja se Vrbanić više u „Radu Jugoslavenske akademije"; politička njegova djelatnost, rad u sveučilištu i u tajništvu Jugoslavenske akademije tako ga obuzeše te nije više dospio, da napiše veće djelo. U publikacijama „Jugoslavenske akademije" nalazimo još samo u „Ljetopisu" knjizi 23. (god. 1909.) kao posljednje otisnuto djelo životopis njegova političkog sumišljenika *„dr. Marijana Derenčina"*. Životopis taj izišao je nekoliko mjeseci prije Vrbanićeve smrti.

Premda je od vremena, otkako je Vrbanić postao članom Jugoslavenske akademije, književno najviše radio za akademiju, pisao je on i u to doba mnogo i izvan akademije. Kad je kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, odlučila, da za sveučilišnu mladež u svojoj nakladi izda udžbenike, prvi je bio Fran Vrbanić, koji je za svoju struku priredio takav udžbenik trgovačkoga prava. Udžbenik izišao je već godine 1892. kao svezak I. „Znanstvene knjižnice, što je izdaje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada", pod natpisom: *„Trgovački zakon, tumač zak. članku XXXVII. — 1875. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora uz obzir na austrijski i bosansko-hercegovački trgovački zakon"*. Po natpisu sudeći, bio bi to samo komentar trgovačkomu zakonu, no doista je to sustavno obrađeno trgovačko pravo, samo se taj sustav drži sustava trgovačkoga zakona.

Na taj je način Vrbanić, izdavši najprije komentar mjenbenomu zakonu, a sada obradivši sustavno trgovački zakon, prvi od zagrebačkih sveučilišnih profesora za svoju struku izdao tiskana djela, pa slušateljstvo nije za tu struku prinuđeno upotrebljavati niti strana djela, niti obično pogrješno pisane bilješke. — Vrlo pohvalnu

ocjenu o Vrbanićevu trgovačkom zakonu donio je dr. Stj. Posilović u „Mjesečniku pravničkoga društva“, godine 1893., broju 2.

Dalje napisao je Vrbanić i poslije godine 1890. mnogo članaka u „Mjesečniku pravničkoga društva“. Tako je u „Mjesečniku“ od god. 1893., broju 1., otisnuta rasprava „*Firma udruge akcionarne*“; u broju 3. ocjena „Statističkoga izvješća zagrebačke trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, obuhvaćajućeg sve gospodarske grane komorskoga okružja od god. 1886.—1890.“; u broju 6. opet rasprava „*Nova vrst trgovačkoga društva*“. U „Mjesečniku“ od god. 1894., broju 2., otisnuta je ocjena „Statistika kraljevine Srbije“. U „Mjesečniku“ od god. 1896. otisnuta je u broju 5. rasprava: „*Dokazuju li trgovačke knjige, da je roba predana, naručena ili primljena?*“, a u brojevima 8. i 10. izvještaj „*Prilike u kaznionama u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1885.—1894.*“ U „Mjesečniku“ od god. 1897. otisnut je u brojevima 1.—3. izvještaj „*Osnova novoga trgovačkoga zakona za Njemačku*“. — Pored toga je Vrbanić počevši od god. 1894. redovno u „Mjesečniku“ izvješćivao o publikacijama statističkoga ureda za kraljevinu Srbiju; tako isto i o „Viestniku kr. zemaljskoga statističkog ureda u Zagrebu“, kao što i o drugim publikacijama na polju statistike u južnih Slavena. — Posljednji članak Vrbanićev u „Mjesečniku“ bio je njegov „*Memorandum u bankovnom pitanju*“, otisnut u brojevima 2.—5. godine 1909.

U „Društvu za obrt i trgovinu“ držao je Vrbanić 4. srpnja 1896. predavanje „*O važnosti i razvitku obrta*“, koje je poslije otisnuto u podlistku „Obzora“ od 6. srpnja 1896. i dalje.

Konačno je Vrbanić priredio za tisak i posebnim uvodom (na osam stranica) providio trgovački i

mjenbeni zakon u Borchardtovim „Die Handels-Gesetze des Erdballes, XIII., Mittel-Europa II. Abt. I.“; tomu trgovačkom i mjenbenom zakonu nadodao je (na str. 91.—94.) na hrvatskom i njemačkom jeziku popis sporednih zakona trgovačke struke, koji vrijede u Hrvatskoj i Slavoniji.

U svezi opet s Vrbanićevim političkim djelovanjem stoji njegov „*Osvrt na financijalnu nagodu između Ugarske i Hrvatske*“. Osvrt taj izišao je godine 1897. u „Obzoru“, ali je i napose otisnut, te obuhvata $7^1/_2$ tiskanih araka. Tu je pokazao Vrbanić, kako smo u njem izgubili ponajboljega poznavaoca financijskih snošaja između Ugarske i Hrvatske, i kako mu je u tom pogledu teško naći ravna poznavaoca.

* * *

Kaošto i prije godine 1890., tako je i poslije Vrbanić sve dok nije nekoliko mjeseci prije smrti teško obolio, uvijek savjesno i točno vršio svoje profesorske dužnosti, pa i onda, kada je kao narodni zastupnik na hrvatskom saboru i na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru najviše bio zaokupljen drugim poslovima. Sabor hrvatski u Zagrebu uopće nije ga smetao u vršenju uredovnih dužnosti; on je uvijek svoje satove predavanja tako udesio, da je najprije mogao ispredavati, a zatim pošao u sabor. Ni budimpeštanski sabor nije ga mnogo priječio; on je pohrlio u Budimpeštu samo na dan dva, da izreče svoj govor ili po drugom poslu, i odmah se vraćao: pače u ona burna vremena hrvatske opstrukcije u Budimpešti ljeti godine 1907. izrekao je prvi od Hrvata svoj govor protiv predložene željezničarske pragmatike, i odmah se vratio u Zagreb, da vrši svoju dužnost kao profesor.

Kao sveučilišni profesor bio je on za školsku godinu 1893./4. po treći, a za školsku godinu 1900./901. po četvrti put izabran dekanom pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta. Za školsku pak godinu 1901./2. bio je ponovno izabran rektorom. Kao rektor držao je 19. listopada 1901. rektorski govor: „*O razvoju broja žiteljstva po narodnostima u Hrvatskoj i Slavoniji*". Govor taj, makar i nije izazvao pohvale ni prigovore, kao njegov prvi rektorski govor, po svom je sadržaju zainteresovao i šire krugove. U njemu je kratko a jezgrovito sakupio rezultate svoga mnogogodišnjega istraživanja o mijeni žiteljstva u posljednjem stoljeću s obzirom na narodnost.

Kao član profesorskoga zbora svoga fakulteta i po više puta kao član akademičkog senata, sastavio je i izradio Vrbanić mnoga različna mnijenja i prijedloge, koji su se ticali sveučilišta. Tako je napose godine 1892. izradio opsežan vrlo pomnjivo sastavljen izvještaj, kako naukovinu, koju imadu plaćati sveučilišni djaci, ne bi više imali pobirati profesori, koje ti djaci slušaju, nego bi se ona imala uplaćivati u korist autonomnoga budgeta, a zato bi se profesorima imala povećati plaća. Prijedlog Vrbanićev usvojio je i profesorski njegov zbor, te su prema tomu prijedlogu poslije promijenjeni akademički propisi i plaće sveučilišnih profesora. Tako je nestalo one opreke između slušača i profesora poradi naukovine.

Vrlo zanimljivo je i mnijenje Vrbanićevo o bibliografiji svih disciplina i naučnih struka, koje se predavaju u zagrebačkom sveučilištu. Mnijenje to izradio je Vrbanić na poziv rektorata s obzirom na milenijsku izložbu u Budimpešti. Na žalost, do bibliografije, kako ju je on zasnovao u tom mnijenju, nije došlo. — Početkom godine 1900. izradio

je vrlo opsežan izvještaj o tome, kako bi se imalo postupati, da budu državni ispiti, položeni na zagrebačkom sveučilištu, priznati u Austriji, navlastito u Dalmaciji i Istri, napose kako bi se u tom pravcu imalo pregovarati i kako bi se imao sveučilišni zakon promijeniti.

Osobito je karakteristično za shvaćanje Vrbanićevo o uzvišenosti zvanja sveučilišnoga profesora i o zadatku sveučilišta uopće ono mnijenje, što ga je početkom godine 1906. dao na poziv vladin o tome, što da se učini, da sveučilišna mladež što više prione uz nauku, jer da se u posljednje doba opaža, da „naučna sprema pravničkoga naraštaja i njegova sposobnost ne odgovaraju potpuno onim sve većim zahtjevima, što ih naprednije i razvitije kulturne prilike stavljaju na naše pravnike"; napose da se opaža, da u novije doba „imade razmjerno malo mladih pravnika raspoloživih za takova mjesta, za koja se s pravom mora zahtijevati neka viša natprosječna sprema". Vrbanićevo to mnijenje osobito je opsežno, te se iz njega najbolje vidi, kako je on već godine 1880. mogao doći u koliziju s vladom o dužnostima profesora. Vrbanić u tom mnijenju ističe ponajprije, da „svrha sveučilištu nije, da bude sjemeništem za naraštaj činovnički", jer da su zahtjevi, kojima imade zadovoljiti sveučilište, mnogo uzvišeniji; ono ima „privesti narod k višoj kulturi i pripomoći, da se u njem oživotvore načela prave slobode i uzgoje pravi karakteri". Na žalost, veli Vrbanić, danas se obično uzima, da je sveučilište sjemenište za činovnički naraštaj, pa se uz takovo shvaćanje ne mogu uzgojiti „ljudi, koji žude za naukom i znanošću, a u pravilu puki mediokriteti, kojima je isključivo do činovničke karijere, u kojoj će, kako nam pokazuje iskustvo, uspjeti i bez obzira na znanstvenu sposobnost i individualne vrline, ako samo

imadu zgodnu protekciju ili ako si stekoše zasluga na biralištima". Ovakovo shvaćanje djeluje nepovoljno na profesore, jer oni prestaju biti istraživaoci čiste istine i postaju uzgojitelji činovničkoga podmlatka. Profesori postaju u očima svijeta i po vlastitim mislima tek činovnici višega stupnja, koji imadu držati predavanja, a stoje pod nadzorom vlade. Uz takovo shvaćanje „profesorske se stolice u nas popunjuju poput pojedinih referada kod političkih oblasti"; tko je položio rigoroz s boljim uspjehom, „smatra se zvanim biti profesorom makar za koji predmet, pak bilo i za onaj, koji nije bio predmet njegovih ispita". Predmet sebi profesorski kandidat ne bira prema svom dojakošnjem radu i ljubavi za stvar, već prema izgledu, kad će se koja stolica isprazniti. Profesorski zbor pokazuje premalo odlučnosti pri popunjivanju profesorskih stolica, već se dade voditi od drugoga; profesorski zbor, mjesto da se stavi „na stanovište slobode i vjesnika istine i znanosti, on stavlja prijedloge onako, kako se od njega traži". — Da se tomu doskoči, imalo bi se odstupiti od dosadašnjega načina namještavanja i docenata i profesora i trebalo bi tražiti od svakoga kandidata, da je svojim literarnim radom zasvjedočio, da mu je doista do znanosti. Vrbanić drži, da je zlo, ako profesor nije već prije, nego što je postao profesorom, potpuno upoznao svoj predmet, jer profesor ima da samo istražuje, a ne da tek proučava i pripravlja se za predavanje. On drži, da je i on postao profesorom bez dovoljne priprave, ali veli, da u prvo doba nije drukčije ni moglo biti. Dalje ističe, da je veliko zlo, što se profesori već u prvo doba previše bave drugim poslovima, a napose politikom, pa tako ne mogu posvetiti znanosti toliko truda i vremena, koliko bi morali. I u tom, priznaje, da je i on griješio jer se već rano na štetu svoje zna-

nosti bacio u vrtlog političke borbe. Popraviti bi se to moglo, ali vlada ne bi smjela držati sveučilište, a napose pravoslovni i državoslovni fakultet, birokratskom institucijom. — Uzrok slabomu napretku mladeži nalazi se i u tome, što mladež ne polazi predavanje i uopće se ne brine za sveučilište, nego sklapa različna društva s humanitarnim i narodnim svrhama, pa su im ta društva preča od sveučilišta i nauke. Ima i društava sveučilišnih đaka, koja putujući po zemlji davaju koncerte po različnim gradovima. Krivi su tome nemaru i opet vrlo mnogo sami profesori i čitavo shvaćanje sveučilišta; predavanja se ne počinju nikad prije 1. studenoga, a svršavaju prije 1. srpnja; o Božiću bar 3 tjedna, a o Uskrsu bar 5 tjedana nema predavanja; osim toga se događa, da sad ovaj sad onaj profesor iz budi koga razloga ne predaje. Sve to budi u đaštvu uvjerenje, da ni profesori ni javno mnijenje ne drže mnogo do predavanja i do nauke. U sveučilištu ima đaka samo kad su ispiti, kad je izbor odbora za kakovo društvo, kad se dižu potpisi; inače slušateljstva nema. — Zlo je i to, što onda, kada absolvirani pravnik dođe u službu, ne dobiva upute od starijega, nego je prepušten sam sebi. Najgore je to, što je prevladalo mnijenje, da znanje i sposobnosti uopće ne odlučuju kod napredovanja u činovničkoj karijeri, pa mladež već od početka ne nastoji, da sebi pribavi znanje, uz koje bi u činovništvu mogla bolje napredovati.

Izradio je Vrbanić osim toga mnogo manje važnih i za njegovo shvaćanje manje karakterističnih izvještaja i mnijenja o sveučilišnim stvarima. Kao javni redovni profesor bude godine 1905. promaknut u V. činovni razred. Od osnutka sveučilišta bio je član ispitnoga povjerenstva za III. (prijeII.) državni ispit gromade sudstvene (iz trgovačkoga i mjenbenoga prava) i za

IV. (prije III.) državni ispit gromade političke (iz upravnoga prava). Poslije smrti profesora Plivarića postao je predsjednikom komisije za I. i II. (pravno-povjesni) državni ispit. I kao član, dotično predsjednik ispitnih komisija bio je, kao i profesor, uvijek na svom mjestu; uvijek je svoje dužnosti vršio savjesno i točno.

Godine 1894. izabrala ga je Jugoslavenska akademija za svoga prvoga tajnika, komu je povjerena uprava i gospodarenje s imovinom akademije. On je i ovaj posao obavljao uvijek vrlo savjesno i točno na korist akademije, tako da je svake godine primao od glavne skupštine priznanje i „zahvalu za točno i u svakom pogledu uzorno vođenje njezinih financijalnih posala". Tajnik akademije ostao je Vrbanić do svoje smrti. — Kao tajnik akademije dao si je osobito mnogo truda, da akademija pristupi izdavanju „Zbornika za narodni život i običaje", jer je znao vrlo dobro, kako je upravo nužno poznavanje vlastitoga naroda u njegovu sukromnom životu i običajima, u duši njegovoj intimnoj.

Vrbanić bio je nadalje ponovno izabran gradskim zastupnikom u Zagrebu, pa je i kao takav razvio veliku djelatnost. Godine 1891. izabrala je skupština dioničara Prve hrvatske štedionice u sjednici od 25. travnja članom ravnateljstva; poslije bio je član upravnoga vijeća štedionice, a konačno i njezin potpredsjednik.

* * *

Kako navedosmo, za saborsku periodu 1892.—97. nije Vrbanić prema zaključku nezavisne narodne stranke uopće kandidirao. Godine 1897., iza kako je došlo do koalicije između nezavisne narodne stranke i stranke

prava, Vrbanić je opet kandidirao, pa bude izabran u svom nekadašnjem izbornom kotaru Novigrad-Virje. Za tih izbora došlo je u sabor dosta mnogo opozicionalnih zastupnika; ali su mnogi od tih izbora bili po saboru anulirani, a među njima i Vrbanićev. O izboru ovom mnogo se pisalo i govorilo. Rasprava o prijepornim izborima trajala je od 12. do 23. kolovoza 1897. Sam Vrbanić izrekao je u sjednici od 12. kolovoza 1897. govor, u kom je isticao, kakova su upravni organi sredstva upotrebljavali, da ne bude izabran on, nego njegov protivnik, i kako je protest protiv njegova izbora posredovanjem oblasti podnesen, napose kako je oblast postupala, da sakupi argumente za nevaljanost njegova izbora, pače su protestu priklopljeni i izvorni zapisnici pojedinih upravnih organa; dalje razlaže, kako je oblast istragu vodila, zašto koji od izbornika nije glasovao ili je pače za nj glasovao, te u kakovu su neugodnu položaju bili ti istraženici, i kako oni u listovima na nj opozivaju izjave dane u zapisnike kod oblasti; dalje opisuje, kako je njemu bio zabranjen svaki sastanak s izbornicima, a upravni su organi naprotiv neprekidno radili za protukandidata, pače su njegove izbornike zatvarali. Vrbanić je ipak u prkos anulaciji prvoga izbora ponovno izabran za narodnoga zastupnika kotara novogradskoga. Vrbanić je došavši ovako ponovno u sabor, odmah razvio znatnu djelatnost: u sjednici od 9. prosinca 1897. stavio je već dvije interpelacije, jednu: što kr. kot. oblasti izriču po carskom patentu od god. 1854. redarstvene presude na puke prijave općinskih organa; drugu o novo imenovanom načelniku u općini Virje Stjepanu Pokcu. U sjednici od 13. prosinca 1897. stavio je interpelaciju, što je kr. kotarska oblast u Đurđevcu bez razloga zatvorila neku mesnicu.

U sjednici od 15. prosinca govorio je Vrbanić protiv predložene zakonske osnove o produženju financijske nagode s Ugarskom. U svezi s tim govorom napisao je već naprijed pomenuti „Osvrt na financijalnu nagodu između Ugarske i Hrvatske". U istoj sjednici stavio je interpelaciju, što neki ovrhovoditelj imovne općine đurđevačke obavlja u općini Virju funkciju redarstvenoga organa. U sjednici od 20. prosinca 1897. stavio je opet interpelaciju, što pravoužitnici imovne općine đurđevačke ne dobivaju ogrijevno drvo, koje im pripada. U sjednici od 10. siječnja 1898. interpelirao je opet, što su bez razloga uhićeni njegovi izbornici Mijo Talan i Stjepan Vedriš; u sjednici od 15. siječnja 1898. interpelirao je, što je mnogobrojno čestito seljaštvo iz općine novigradske bez razloga stavljeno pod redarstveni nadzor; u sjednici od 29. siječnja interpelirao je o zaključku imovne općine đurđevačke, kojim se koncesioniranoj željeznici Bjelovar - Virovitica dopušta predujam od 10.000 for. U sjednici od 31. siječnja 1898. držao je opet dug govor protiv predloženoga proračuna za godinu 1898.; u njemu oštro osuđuje tadašnju upravu zemlje, jer da joj je glavna svrha podupiranje i korteširanje za vladinu stranku na sve moguće načine. U sjednici od 7. veljače 1898. govorio je o prijedlozima, da se podnese nova zakonska osnova za uređenje seoskih općina. Kod specijalne debate o proračunu za godinu 1898. govorio je kod stavke „srednja učilišta" u sjednici od 8. veljače 1898. za povećanje plaće srednjoškolskim profesorima. U sjednici od 9. veljače 1898. stavio je interpelaciju, što je kr. kotarska oblast u Brodu kapelana Martina Kirhmajera obijedila buntovnikom, i interpelaciju, da se listovi i poštanske pošiljke imadu strankama davati bez svake odvlake.

U sjednici od 1. ožujka 1898. govorio je Vrbanić o verifikaciji svoga ponovnoga izbora; pri tom iznosi upravo užasne stvari o utjecanju upravnih organa, da se osujeti njegov izbor. Svršava taj za spoznaju onoga doba značajni govor riječima: „Ja, visoki sabore, ovaj put ne ću se pozivati niti na vaše pravdoljublje, niti na vašu uviđavnost. Ja sam, visoki sabore, to učinio kod zadnje moje verifikacije, ali žalibože moj apel nije imao nikakve koristi. Ponovni izbor dokazao je vam, da sam ja imao pravo. Narod je uz sva nasilja javnih oblasti oprovrgao vaš zaključak. Ja ne želim, da se to dogodi još jedan put, jer ja vama opet kažem, koliko sam god vaš politički protivnik, to ipak držim, da nije uputno, da se ovakovim postupkom snizuje ugled hrvatskoga sabora, te da se narodu opet po drugi put dade zgoda, da svojim ponovnim izborom desuavira sabor. Ja vam, gospodo, otvoreno kažem, ako vi moj izbor ponovno dokinete i ja se podvrgnem drugom izboru, da ćete doći i opet u priliku, da ponovno moj izbor uništite, i tako možete raditi od godine do godine. Narod će i kod ovoga trećeg izbora biti spreman na muke i patnje; ali nemojte zaboraviti, da su te muke prevršile svaku mjeru, te da treba samo jedna kaplja, dok bude čaša prepuna. Ja kao patriota, kao čovjek, kao prijatelj mira i reda, kao kršćanin toga ne želim; ja sam dosada u tom pogledu učinio sve, što sam mogao, da se ta čaša ne prepuni, te da ne prekipi. Za ono, što će se u napredak dogoditi, ja stoga otklanjam svaku odgovornost; a vi, gospodo, izvolite suditi, kako vam drago!“ — Izbor Vrbanićev ovaj put nije bio anuliran, nego je samo bio prijepornim proglašen time, da se ima izaslati istražno povjerenstvo, koje će pronaći, da li navodi protesta stoje, pa su i u sjednici od 5. ožujka 1898. izabrani u to istražno povjerenstvo narodni za-

stupnici prof. dr. Al. Egersdorfer i A. Zubović; no do same istrage i anuliranja nije ipak došlo; i tako je Vrbanić ostao, kako mu je poslije kotarski predstojnik koprivnički pisao, „neverificirani" narodni zastupnik do konca te saborske periode.

U saborskoj sjednici od 16. siječnja 1899. stavio je Vrbanić posebni prijedlog, da vlada u provedbi zakona o izbornom redu izdade posebnu naredbu, kojom bi se ograničio utjecaj kotarskih oblasti na sastav izbornih listina, i kojom bi se dale garancije, da će izborne listine doista biti sastavljene prema zakonu. Do naredbe takove nije ipak došlo. — U sjednici od 19. siječnja 1899. govorio je opet protiv predloženoga proračuna; u tom govoru ponovno je iznio mnogobrojne primjere, kako da upravni organi protivpropisno upotrebljuju svoju vlast za podupiranje vladine stranke, i kako da je pored toga čitava uprava bar u bjelovarskoj županiji demoralizovana. — U sjednici od 21. siječnja 1899. stavio je opet interpelaciju o zaplijeni povremenoga časopisa „Podravac"; u sjednici od 28. siječnja 1899. podastro je interpelaciju o štetama, koje je pretrpjelo žiteljstvo hrvatske Podravine poradi neuređenih obala rijeke Drave; u sjednici od 1. veljače 1899. interpelaciju poradi uvredljivoga vladanja upravitelja općine Gole spram općinskoga vijećnika i župnika Stjepana Štefanca. U sjednici od 15. veljače 1899. govorio je Vrbanić o iskazu vlade o prekoračenju proračuna god. 1897. U sjednici od 6. prosinca 1899. govorio je protiv zakonske osnove o indemnitetu za prvu četvrt godine 1900.; tu je opet govorio o žalosnim prilikama uprave u Hrvatskoj.

Međutim koncem svibnja 1899. sazvao je Vrbanić svoje izbornike u pojedinim selima svoga izbornoga kotara na pouzdane sastanke; kotarski predstojnik koprivnički nije dopustio držanje tih sastanaka; pa se je tim

povodom Vrbanić u otvorenom listu upravljenom na predsjednika sabora Vasu Gjurgjevića, a otisnutom u „Obzoru" od 30. svibnja, pritužio protiv toga, što mu je na taj način protuzakonito zapriječen saobraćaj s izbornicima. Na prijavu kotarske oblasti zatražio je nakon toga kotarski sud u Koprivnici od sabora izručenje Vrbanićevo u svrhu progona, jer da se je ogriješio o zakon o pravu sakupljati se; no sabor u sjednici od 15. prosinca 1899. uskratio je taj progon usvojivši Vrbanićevo tumačenje zakona o pravu sakupljati se. — U sjednici od 16. prosinca 1899. stavio je Vrbanić interpelaciju, kojom traži, da se strogo vrše odredbe o izboru za županijsku skupštinu, jer da se na različne načine izbornicima oteščava vršenje njihova izbornoga prava.

U sjednici od 9. veljače 1900. stavio je Vrbanić u društvu s nekim drugim zastupnicima prijedlog, da se pozove kr. zemaljska vlada, da podnese osnovu zakona o upravi i nadzoru imovnih općina u bivšoj Vojnoj Krajini; u toj je sjednici on taj svoj prijedlog obrazložio, kako bi nuždan bio taj zakon. Iza kratke rasprave sabor je taj Vrbanićev prijedlog i usvojio. — U sjednici od 22. veljače 1900. držao je opet dug govor o obračunu između kraljevine Ugarske i kraljevina Hrvatske i Slavonije za godinu 1896. U tom govoru i opet je Vrbanić pokazao, da su mu financijski snošaji između Ugarske i Hrvatske poznati kao gotovo nijednome hrvatskomu zastupniku.

U sjednici od 24. studenoga usprotivio se proglašenju zakonskoga članka VII. iz godine 1900. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga sabora, jer se tim člankon činovnici državne željeznice rješavaju svih općinskih tereta, a takovom odredbom vrijeđa se nagodom osigurana autonomija Hrvatske. U sjednici od 12. prosinca 1900. inter-

pelirao je, zašto nije željeznička postaja Gola određena kao postaja za tovarenje stoke; u sjednici od 14. prosinca 1900. govorio je protiv predložene zakonske osnove o uređenju šumarsko-tehničke službe u Hrvatskoj i Slavoniji.

Godine 1901. bude hrvatski sabor nenadano raspušten, i raspisani budu novi izbori. Kod tih izbora došla je opozicija u dosta neznatnom broju u sabor; među izabranim opozicionalnim zastupnicima bio je i Vrbanić. Nije bio doduše izabran u svom predašnjem izbornom kotaru novogradskom. Ovaj put bude njegov izbor odmah ovjerovljen, pače bude izabran u odbor za sastav adrese i u odbor za unutarnju zemaljsku upravu.

U sjednici od 10. prosinca 1901. govorio je protiv osnove adrese, koju je predložio odbor, a za adresu, koju su predložili dr. Marijan Derenčin i drugovi. U sjednici od 14. prosinca 1901. stavio je interpelaciju, zašto je obustavljeno utjerivanje prinosa za javne radnje od činovnika kr. ugarsko-hrvatskih državnih željeznica. — U saborskoj sjednici od 18. siječnja 1902. ponovio je svoj prijedlog stavljen već u sjednici od 16. siječnja 1899., da vlada izdade naredbu, kojom bi se osigurala čistoća izbora; prijedlog taj ustupljen je u sjednici od 20. siječnja 1902. odboru za unutarnju zemaljsku upravu, a da do naredbe i opet nije došlo. U sjednici od 28. siječnja 1902. podnio je prijedlog, da se izabere odbor od devet lica, koji bi imao ispitati povrede državopravne nagode.

U sjednici od 4. veljače 1902. bude izabran članom regnikolarne deputacije za sklopljenje nove financijske nagode; kao član ove deputacije, premda je preporučivao financijsku samostalnost Hrvatske, ipak je svojim temeljitim poznavanjem financijskih snošaja između Hrvatske i Ugarske bitno utjecao na sastav nove finan-

cijske nagode. Kao član ove regnikolarne deputacije izradio je i separatni votum uz nuncij većine hrvatske regnikolarne deputacije od 18. veljače 1902.; u tom je votumu živo zagovarao financijsku samostalnost Hrvatske i Slavonije.

U saborskoj sjednici od 6. veljače 1902. govorio je Vrbanić protiv predložene zakonske osnove o preustrojstvu kr. gospodarskoga i šumarskoga učilišta u Križevcima, jer će za naše prilike i potrebe tako preuređeno to učilište biti preskupo, dok je narodu nužna niža gospodarska naobrazba. — U sjednici od 1. prosinca 1902. govorio je protiv predložene zakonske osnove o indemnitetu za doba od 1. siječnja do 1. srpnja 1902 U sjednici od 10. prosinca 1902. stavio je interpelaciju o provođenju zakona o pravu sakupljati se.

Međutim došla je i burna godina 1903. U saboru se radilo malo, glavno su bile demonstracije i nemiri na ulicama gradskim i bune po selima. Opozicija u saborskim raspravama, izakako su u sjednici od 18. lipnja 1903. bili isključeni zastupnici Tuškan, Harambašić i Vinković, uopće nije učestvovala; a sabor je primio bez rasprave i zakonsku osnovu o indemnitetu. Za ulične pak iskaze nije bio Vrbanić nikada, i nije na njih utjecao. Dne 9. kolovoza 1903., kad su nemiri već prestali, a prilike se promijenile, sazvao je Vrbanić svoje pregradske izbornike u Rogatac, da im položi račun o svom djelovanju u saboru. Tu već reče on: „Nastojanje naše danas u prvom redu ne bi smjelo ići za drugim, nego da se što izdašnije otvore putovi razvitku narodnih sila na kulturnom i gospodarskom polju u okviru državnopravnom, koji postoji; da se vodi uporna borba, za učvršćenje i proširenje onih ustavnih prava, koja nam ne sprečava ni današnji državnopravni položaj: za slobodu štampe, za slobodu sastajanja, za slobodu izbora

i proširenje izbornoga prava, i što je od osobite važnosti: za valjanu i dobru upravu.“ Time je on postavio u glavnom načela, koja su poslije bila najaktuelniji dio programa hrvatsko-srpske koalicije.

Kad je sabor pod novim banom grofom dr. Teodorom Pejacsevichem opet počeo raditi, vidimo Vrbanića opet pri poslu. U saborskoj sjednici od 16. prosinca 1903. stavio je on i obrazložio prijedlog, da se stvori zakon o porabi imena za pojedine općine i druga mjesta, zato, da se ne budu mogla hrvatskim mjestima nametati mađarska i druga tuđa imena. Prijedlog taj otpućen je u sjednici od 17. prosinca 1903. pravosudnom odboru. — U sjednici od 18. prosinca 1903. govorio je protiv predložene osnove o indemnitetu za dobu od 1. siječnja do 31. ožujka 1904., a u sjednici od 12. siječnja 1904 govorio je protiv zakonske osnove o produženju financijske nagode s Ugarskom. U sjednici od 25. siječnja 1904. stavio je interpelaciju o utjerivanju tecivarine II. razreda: u sjednici od 28. siječnja govorio je protiv predložene zakonske osnove o proračunu za godinu 1904., razlažući, da se ni pod novom vladom prilike u zemlji nijesu znatno promijenile. U sjednici od 9. studenoga 1904. stavio je prijedlog o preinaci nekih ustanova zakona o pučkoj nastavi, da se zapriječi otuđivanje, napose pomađarivanje autohtonoga pučanstva po mađarskim i njemačkim školama. U sjednici od 29. studenoga 1904. govorio je protiv predložene zakonske osnove o financijskoj nagodi, upozorio je na sve zle strane te nagode, napose kako se njome odobrava onakovo krivo tumačenje nagode, kakovo su Mađari uveli u financijskim stvarima; protiv predložene osnove preporučivao je on potpunu financijsku samostalnost.

U sjednici od 23. siječnja 1905. govorio je opet protiv predložene zakonske osnove o proračunu za goginu 1905., napose istakao je mnoge povrede nagode s ugarske strane, na koje da vlada i saborka većina nikako ne reagira, nego ih svojom šutnjom odobrava. U sjednici od 11. veljače 1905. govorio je o zakonskoj osnovi o uređenju beriva činovnika i službenika, pa je pri tome isticao, da bi valjalo urediti i povisiti beriva pučkoga učiteljstva. U sjednici od 13. studenoga 1905. govorio je povodom neke peticije o tome, da bi apsolventi šumarske akademije imali biti uspoređeni s apsolventima drugih šumarskih akademija, pa da bi se kao takovi u prvom redu imali namještati u državnoj službi. U sjednici od 13. studenoga 1905 govorio je o obustavi izbora u Koprivnici; u sjednici od 23. studenoga 1905. govorio je opet protiv predložene zakonske osnove o proračunu za godinu 1906.; u specijalnoj debati o proračunu govorio je napose u sjednici od 9. prosinca 1905. na stavku „prinos narodno-gospodarskim svrhama" ponovno o šumarskoj akademiji u Zagrebu, kojoj Mađari ne će da priznadu ravnopravnost s akademijom u Šćavnici; u istoj sjednici govorio je i o prinosu za zemaljsko hrvatsko kazalište u Zagrebu. U sjednici od 12. prosinca 1905. govorio je o zakonskoj osnovi „o vjeroispovjednim odnosima". istakao je neke nedostatke te osnove i izrazio bojazan, da će ta osnova samo izazvati smutnju među različnim vjeroispovjestima, no jer se izjavio spreman glasovati za tu osnovu sam nadbiskup, završio je Vrbanić, da će i on za nju glasovati. U sjednici od 15. siječnja 1906. govorio je o izvještaju imunitetnoga odbora na zamolbu kr. sudbenoga stola u Zagrebu za izrudžbu narodnih zastupnika dr. Bože Vinkovića, dr. Augusta Harambašića i Grge Tuškana u svrhu progona poradi veleizdaje: tumačio je, kako sud griješi, kad

traži izručenje narodnih zastupnika zbog izjava danih u saboru, pa kako bi pogubnim posljedicama moglo roditi, ako se sudu njegova molba ne vrati uz pouku, da narodni zastupnici ne odgovaraju sudovima za izjave dane u saboru.

* * *

Kako već rekosmo, Vrbanić bio je i ponosio se time, da je „stari obzoraš", premda je već godine 1893. istupio iz redakcionoga odbora „Obzora" i iz ravnateljstva Dioničke tiskare, koja je izdavala časopis „Obzor". O tom piše sam Vrbanić, da je istupio, kad je „Obzor" počeo osobno zadirkivati u odjelnoga predstojnika dr. Isu Kršnjavoga, pa je ovaj poručio Vrbaniću: ne bude li „Obzor" prestao s napadajima, da će osvetiti te napadaje na Jugoslavenskoj akademiji. Vrbanić je tim povodom tražio, da „Obzor" obustavi te napadaje, ali sa svojim prijedlogom nije uspio, nego je naprotiv „Obzor" u broju od 16. ožujka 1893. iznio cijelu tu stvar na javnost. Vrbanić je na to istupio iz redakcionoga odbora „Obzora" i iz ravnateljstva Dioničke tiskare. — Uza sve to Vrbanić je i dalje, makar i rjeđe, ali ipak kojiput pisao u „Obzor", pa mu je za skupštine neodvisne narodne stranke godine 1894. i povjerena referada o civilnom braku.

Kao „stari obzoraš" kandidirao je Vrbanić i godine 1897. i godine 1901. zajedno s drugim članovima sjedinjene opozicije. Odgojen u nabožnom duhu nije mogao odobriti, kada je „Obzor" za uređivanja Pasarićeva krenuo nekuda antiklerikalnim i osobito liberalnim pravcem. Često je Vrbanić znao reći, da novi „Obzor" (Heimerlov i Dežmanov) nije više njegov stari „Obzor", uz koji je on pristajao. Kao što je osuđivao taj anti-

klerikalni pokret, tako isto je osuđivao i klerikalni pokret i osnutak nove klerikalne stranke (tako napose u svom govoru o financijskoj nagodi u saborskoj sjednici od 29. studenoga 1904.). — Kad je početkom godine 1903. došlo do potpune fuzije stare „neodvisne narodne stranke" i domovinaške frakcije „stranke prava" u jednu stranku pod imenom „hrvatske stranke prava", nije on kao „stari obzoraš" htio stupiti u tu novu stranku, nego je ostao izvan stranaka, premda je u svemu živo podupirao tu novu „hrvatsku stranku prava". — Premda je osuđivao antiklerikalni pravac nove „napredne stranke", ipak se on — jer je ona, kao što je on već odavna, radila više za realnu politiku, a stranka prava više za idealnu — u mnogome slagao s tom strankom; poradi toga se događalo, da mu je sa strane „čiste stranke prava" često bilo dobačeno, da je „pokretaš".

Kad se je godine 1905., gledom na opreku između vladine „liberalne stranke" i koalirane opozicije u Ugarskoj, pokrenulo u nas pitanje: ne bi li se opozicionalne stranke u Hrvatskoj upustile u pregovore s koaliranom opozicijom u Ugarskoj, napose u pogledu sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, odlučila je „hrvatska stranka prava", da nju u pregovorima s dalmatinskim strankama mjesto tada već bolesnoga dra. Marijana Derenčina zastupa uz drugu dvojicu (Harambašića i Zagorca) Vrbanić. Početkom mjeseca rujna 1905. sastali su se izabranici (iz Hrvatske i Dalmacije) za usmene pregovore u Opatiji. Već je tu Vrbanić tražio kao prvi uvjet dogovora s mađarskom koalicijom, da se ona obveže, dođe li na vladu: da će se „najodlučnije pobrinuti za točnu provedbu onih ustanova nagodbenoga zakona, koje zajamčuje kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji na njezinu teritoriju izključivu porabu hrvatskoga službenoga

jezika kod svih zajedničkih ureda (§§ 65.—66. nagode); da će se prema § 46. nagode kod zajedničkih ureda na teritoriju Hrvatske i Slavonije namjestiti sinovi kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije . . .“ U tom pravcu imala bi mađarska koalicija odlučiti: „a) da se na svim zajedničkim uredima na teritoriju kraljevine Hrvatske i Slavonije mjesto nijemih grbova, gdje oni postoje, odnosno dvojezičnih ili samo mađarskih napisa namjeste grbovi s hrvatskim napisom, odnosno table s takovim napisom; b) da se kod svih zajedničkih oblasti na teritoriju kraljevine Hrvatske i Slavonije, razumijevajući ovdje i državne željeznice, za vanjsko i unutarnje uredovanje odredi kao službeni jezik hrvatski ili srpski; c) da se kod svih zajedničkih oblasti na teritoriju kraljevine Hrvatske i Slavonije, dakle i kod državnih željeznica, postupice i koliko to bude dopuštala služba i stručna vještina, pod kojom se ipak ne razumijeva znanje mađarskoga jezika, namjeste svi činovnici iz reda pripadnika kraljevine Hrvatske i Slavonije; d) da se u svrhu što skorije provedbe zahtjeva pod c) prizna svim stručnim ispitima na kojem javnom zavodu u Hrvatskoj i Slavoniji ono isto pravo, koje im priznaje za svoj djelokrug i kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, a pokraj toga da se na teritoriju kraljevine Hrvatske i Slavonije osnuje najmanje jedna hrvatska domobranska kadetska škola, te dovoljan broj škola s hrvatskim nastavnim jezikom za stručne poštarske, brzojavne i željezničke činovnike i namještenike; e) da se upozore sve zajedničke oblasti u Hrvatskoj i Slavoniji te c. i kr. zajedničko ministarstvo rata, da zak. članak IV.—1898. o imenima općina i inih mjesta nije i dan kao zakon zajednički, te da se stoga njegova valjanost ne proteže na teritorij kraljevine Hrvatske i Slavonije, za koji je sličan zakon nadležan stvoriti samo sabor kra-

ljevine Hrvatske i Slavonije". Ako li tadašnja mađarska koalicija ipak ne bi došla do vlade, imade se obvezati, da će i kod vlade i u saboru uvijek ove zahtjeve hrvatske podupirati. Istom izakako bi mađarska koalicija prihvatila ove zahtjeve, imali bi se Hrvati upustiti u dalje pregovore, „izgraditi zgradu za trajni i iskreni sporazumak između kraljevine Ugarske te Dalmacije, Hrvatske i Slavonije". No jer se držalo, da je sve ono, što ovdje Vrbanić traži, zajamčeno već nagodom, i jer se taj prijedlog stegnuo na stanje u Hrvatskoj, bude prijedlog u tim opatijskih pregovorima odbijen; tako isto bude zabačen i prijedlog Vicka Milića, te bude konačno prihvaćen prijedlog dr. Trumbića; iz toga prijedloga je nastala glasovita „riječka rezolucija" od 3. listopada 1905. — Dne 19. veljače 1906. imali su doći na Rijeku s obzirom na tu rezoluciju izaslanici mađarske koalicije; prije toga, 16. veljače 1906., sastali su se Hrvati i Srbi na pretkonferenciju, na kojoj se imao uglaviti postupak spram mađarskih izaslanika. Vrbanić je ostao kod svoga prijedloga stavljena već u rujnu 1905. u Opatiji; i ovaj put bude taj prijedlog zabačen. Većina bila je naime protiv toga prijedloga dijelom bojeći se, da bi Mađari pored tih zahtjeva prekinuli svake dalje pregovore, dijelom držeći, da se time premalo traži. Budući da se Vrbaniću činilo, da će čitava pretkonferencija krenuti krivim pravcem, to već 17. veljače 1906. u jutro otide iz Rijeke obavijestivši predsjednika te pretkonferencije dr. Peru Čingriju, da kod daljih konferencija ne će sudjelovati. — Svoj prijedlog priopći Vrbanić u „Obzoru" od 25. veljače 1906. i dodade mu obrazloženje. U ovome ističe, kako je već u rezoluciji (od 3. listopada 1905.) rečeno, da će se udariti temelji trajnomu sporazumku između mađarskoga i hrvatskoga naroda samo točnim i strogim vršenjem prava hrvatskoga naroda, koja su

sadržana u hrvatsko-ugarskoj nagodi, i promjenom snošaja, koji idu u područje posala, što su sada zajednički Hrvatskoj sa Ugarskom, kao i sa zapadnom polom monarhije, tako da hrvatskom narodu bude obezbijeđen samostalni politički, kulturni, financijski i opći gospodarski opstanak i napredak. Poradi toga morali bi hrvatski izaslanici, prije nego li se upuste u dalje pregovore, tražiti, da se izglade one nesuglasice između Ugarske i Hrvatske, koje najosjetljivije vrijeđaju čuvstvo i osjećaje hrvatskoga i srpskoga naroda, a koje su bile uvijek povodom najžešćih i najtrajnijih razmirica između Ugarke i Hrvatske. Samo bude li zajamčeno, da će se izgladiti te nesuglasice, moći će se raspršiti sumnja u iskrenost i ozbiljnu volju odličnih predstavnika ugarskoga naroda i ucijepiti vjera, da će narod hrvatski i srpski naći kod odlučnih faktora u Ugarskoj poštovanje uzakonjenih svojih prava i slobode svoje. Istina je doduše, da je ono, što Vrbanić u prvom redu traži, uzakonjeno u nagodi; ali, veli on dalje, uza svu jasnoću odredaba sadržanih o tome u nagodi, odredbe se te već od početka neprestano vrijeđaju i krše. S hrvatske strane nastojalo se već rano, da se zapriječe kršenja tih odredaba. No svi su ti pokušaji ostali bez uspjeha; bude li sada zajamčeno, da će se izgladiti te nesuglasice, moći će se utrti put trajnomu sporazumku između Ugarske i Hrvatske. — U dalje konferencije Vrbanić nije utjecao, pa nije ni stupio u koaliciju opozicionih stranaka koja je nastala na temelju riječke rezolucije.

Hrvatsko-srpska koalicija, poznavajući njegov rad, ipak ga je već kod općih izbora u svibnju 1906. postavila za kandidata u njegovu predašnjem izbornom kotaru (u Pregradi), ali je na izboru propao protiv kandidata čiste stranke prava dr. Vuka Kiša. Dobivši koaliciona opozicija relativnu većinu u saboru, bio je,

kako se onda pripovijedalo, Vrbanić pače kandidat njezin za podbansku stolicu; ali je, kako se veli, na zahtjev čiste stranke prava poslije odustala od te kandidacije. No zato, čim se ispraznio zastupnički mandat u Varaždinu, ponudila je Vrbaniću taj mandat, i on je uz veliko slavlje čitavoga Varaždina 28. lipnja 1906. izabran za narodnoga zastupnika. Tako je Vrbanić, iza kako je po sedmi dotično osmi put postao članom sabora, iza kako je uz neke prekide trideset godina sjedio u tomu saboru, a da nije odstupio od svojih načela, ipak postigao to, da je makar i na dosta kratko vrijeme mogao podupirati vladu, da je vlada bila prema njegovim željama i da je on postao članom saborske većine. Ali i kao takav ostao je Vrbanić agilan kao i prije. Već u jednoj od prvih saborskih sjednica (od 20. studenoga 1906.) obnovio je on svoju osnovu zakona o nazivlju općina i prebivališta u Hrvatskoj i Slavoniji, koji je odmah upućen odboru za unutarnju zemaljsku upravu. A taj je ovaj put Vrbanićev prijedlog primio i predložio ga saboru, koji ga je u sjednici od 20. i 21. ožujka 1907. primio, te je poslije i sankcioniran po Njegovu Veličanstvu kao zakon od 29. travnja 1907. Poslije (dekretom banovim od 29. veljače 1908. br. 846/pr.) bude imenovan i članom zemaljskoga povjerenstva za nazivlje općina, koje je povjerenstvo ustrojeno s obzirom na taj zakon.

U sjednici od 20. studenoga 1906. govorio je nadalje s oduševljenjem za osnovu novele tiskovnomu zakonu, kojom se za tiskovne delikte uspostavlja porota i osigurava sloboda tiska. U sjednici od 22. studenoga 1906. govorio za odborov prijedlog o verifikaciji nekih izabranih narodnih zastupnika. U sjednici od 30. studenoga govorio je opet za predloženu zakonsku osnovu za zaštitu slobode izbora, o kojoj se on za pređašnjih

saborskih perioda toliko tužio da je nema. U sjednici od 7. prosinca 1906. govorio je za odborovu adresu; a kad je poradi te adrese čista stranka prava poduzela u saboru opstrukciju, Vrbanić je u sjednici od 4. veljače 1907. podnio ispravak na one riječi adrese, kojima je čista stranka prava najviše prigovarala, pa se s tim ispravkom zadovoljila saborska većina, a čista stranka prava napustila opstruiranje. U saborskoj sjednici od 11. prosinca 1906. govorio je za osnovu o idemnitetu vladi za doba od 1. siječnja do 1. travnja 1907. i razložio, zašto imade povjerenja u novu vladu i koliko se ona razlikuje od pređašnjih. U sjednici od 13. ožujka 1907. govorio je o luknarskom pitanju; u sjednici od 14. ožujka 1907. o uređenju evangeličke crkve u Hrvatskoj. U saborskoj sjednici od 16. ožujka 1907. govorio je o prijedlogu dr. Josipa Franka i drugova, da se povisi tangenta za Hrvatsku i prije izminuća nove financijske nagode i da se za tu svrhu izaberu kraljevinski odbori.

Kao član saborske većine bio je Vrbanić u sjednici sabora kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 26. ožujka 1907. izabran i u zajednički ugarsko-hrvatski sabor. Tu je doskora došla na dnevni red zakonska osnova službene pragmatike za činovnike i namještenike na kr. ugarskim državnim željeznicama. A jer se u toj osnovi među ostalima odredilo, da se kao činovnička i namještenička kvalifikacija traži znanje mađarskoga jezika i na teritoriju Hrvatske i Slavonije, uzbunila je ova osnova čitavo javno mnijenje u Hrvatskoj. Sada se počelo uviđati, da je Vrbanić imao pravo, kad je kod stvaranja riječke rezolucije tražio, da se u prvom redu zajamči, da će se točno vršiti odredbe nagodbenoga zakona o jeziku na teritoriju Hrvatske i Slavonije osobito kod državnih željeznica. No on se nije držao uvriježenim, što je tada bio zabačen njegov prijedlog,

nego je sada i opet prvi istupio na obranu svoga materinskoga jezika. U zajedničkom saboru od 5. lipnja on je prvi od hrvatskih zastupnika govorio protiv predložene zakonske osnove o službenoj pragmatici za željezničare. U govoru razložio je čitavu povijest borbe, što su je Hrvati počevši od godine 1790. vodili protiv Mađara za svoj materinski jezik; razložio je, kako su plod te borbe odredbe sadržane u ugarsko-hrvatskoj nagodi, i kako je tu nedvoumno određeno, da na teritoriju Hrvatske i Slavonije u svim državnim uredima jest samo hrvatski službeni jezik, pa kako tu odredbu nagode nema pravo mijenjati zajednički sabor, nego bi ju mogli promijeniti novom nagodom samo oba sabora na osnovu sporazuma kraljevinskih odbora izaslanih s jedne i s druge strane. Tek poslije Vrbanićeva govora slijedili su drugi govori hrvatskih zastupnika u zajedničkom saboru protiv pomenute zakonske osnove: započela se t. zv. hrvatska opstrukcija u zajedničkom saboru, u koju Vrbanić nije više utjecao.

Od to doba vidimo gdje je Vrbanić svakom zgodom, dok nije teško obolio, u zajedničkom saboru prihvatio riječ, kad se je radilo o stvarima važnim i za Hrvatsku. Tako je u saborskoj sjednici od 5. studenoga 1907. govorio protiv zakonske osnove o indemnitetu vladi; dokazivao je, kako je Hrvatska prikraćivana u dohocima, kako se za Hrvatsku gotovo ništa ne investira i t. d. U sjednici od 29. studenoga 1907. govorio je protiv predložene zakonske osnove o inartikulaciji nagode između Ugarske i Austrije; prigovara pojedinim stavkama te nagode, u kojima se vrijeđa hrvatsko-ugarska nagoda iz godine 1868.; dokazuje, kako je predložena nagoda s financijskoga gledišta nepovoljna za Hrvatsku. U sjednici od 9. svibnja 1908. govorio je protiv zakonske osnove o državnom proračunu za godinu 1908.;

i tom je govoru i opet izložio, kako je snošaj Hrvatke spram Ugarske vrlo nepovoljan. U sjednici od 20. tudenoga 1908. govorio je opet protiv zakonske osnove državnom proračunu za godinu 1909.; prikazao je, :ako se u službenim spisima zajedničkoga ministarstva a trgovinu Hrvatska denuncira i ponizuje, i kako je eljeznička tarifalna politika štetna za Hrvatsku, i t. d. J sjednici od 22. siječnja 1909. govorio je opet rotiv predložene zakonske osnove o poreznoj reformi pokazao je, kako se ta osnova sastavljala bez svaoga obzira na osobite prilike u Hrvatskoj, pa da će ato nepovoljno djelovati u Hrvatskoj; tužio se je, ako Mađari pokazuju malo shvaćanja za tužbe Hrvata rotiv povrede nagode, pa se tako rađa u Hrvatskoj imo sve veće nepovjerenje. O samom bankovnom pinju izdao je mjeseca listopada 1908. poseban memoandum, koji je, kako naprijed pomenusmo, otisnut i u Mjesečniku pravničkoga društva u Zagrebu" za godinu 909. br. 2—5.

Uopće, kroz kratko vrijeme, što je Vrbanić bio anom zajedničkoga sabora, razvio je on u tom saboru liku djelatnost, koliku, može se reći, otkako nagoda stoji, nije nijedan drugi zastupnik Hrvatske i Slavoje. Na žalost bila su takova vremena, te njegovi goori nijesu imali pozitivnoga uspjeha; no imali su veliki pjeh u tome, što se čula hrvatska riječ i hrvatska goba u zajedničkom saboru pred širim forumom.

Već koncem godine 1907. bio je hrvatski sabor, u ji su se polagale tolike nade, raspušten. Početkom dine 1908. raspisani su ponovni izbori; na tim je orima hrvatsko-srpska koalicija iznijela potpunu poedu; zapravo nijedan vladin izvanstranački kandidat e izabran. Kao član hrvatsko-srpske koalicije bio je đu ostalima ponovno u Varaždinu izabran i Vrbanić.

No sabor bude odmah poslije prve sjednice odgođen, a da se prije smrti Vrbanićeve nije više ni sastao. Na njegovo mjesto izabran bude u Varaždinu prema paktu koalicije s banom Tomašićem godine 1910. profesor dr. Julije Rorauer.

Iz doba izborne borbe godine 1908. potječu i Vrbanićevi članci u „Obzoru" br. 36. i d. *„Banov financijalni program"*.

Mjeseca lipnja 1909. oboli Vrbanić, inače uvijek krepak i zdrav, od vrbanca; i kad se je već činilo, da je bolest njegova krenula na bolje, najednom se sve preokrene i on za nekoliko dana umre, dne 26. kolovoza 1909.; pokopan bude u nedjelju 29. kolovoza 1909. poslije podne. Sprovod njegov, kakova Zagreb nije tako skoro vidio, pokazao je, kako čovjek karakteran i dosljedan, makar i nije nikada čeznuo za slavom, može svojim ustrajnim i požrtvovnim radom pribaviti sebi simpatija u najširim slojevima, pa i u samih političkih protivnika. Nad grobom Vrbanićevim govorili su u ime Jugoslavenske akademije akademik profesor dr. August Musić, u ime profesorskih zborova hrvatskoga sveučilišta dr. Julije Rorauer, u ime đaka hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu Ivan Novak, u ime sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije bivši predsjednik dr. Bogdan Medaković, u ime grada Varaždina, Vrbanićeva izbornog kotara, dr. Pero Magdić.

* * *

Prigodom njegove smrti donijeli su kratak njegov životopis ili bar podatke o njegovu životu svi politički časopisi u Hrvatskoj; napose „Obzor" kroz više brojeva; varaždinske „Naše Pravice", „Pokret", „Novi Srbobran", „Narodne Novine", „Novosti", „Agramer

Tagblatt", „Agramer Zeitung", osječka „Narodna „Obrana", „Hrvatska Sloboda", „Hrvatsko Pravo"; dalje zadarski „Narodni List" iz pera spljetskoga načelnika V. Milića; spljetska „Sloboda"; tršćanska „Edinost"; sofijski „Български търговски вѣстникъ"; praška „Union" iz pera privatnoga docenta dr. M. Zobkowa itd. itd. Osobito opsežan životopis donio je zagrebački beletristički časopis „Prosvjeta" u broju 18. god. 1909. iz pera Branimira Brusine; opsežan životopis donio je i „Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu" u broju 10. godine 1909. iz pera prof. Josipa Šilovića. — Već prije njegove smrti donio je kratak životopis sa slikom beletristički časopis „Vienac" u broju 4. god. 1888.; dalje dolazi njegov životopis i slika u „Albumu zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća" od Milana Grlovića. Prigodom Vrbanićeve 60-godišnjice napisao je dosta opsežan životopis i prof. Karel Kadlec u časopisu „Slovanský Přehled", godine 1908. (str. 20. itd.). Životopis Vrbanićev dolazi u češkom enciklopedijskom riječniku Ottovu „Slovníku naučnom". — Mnogo podataka iz njegova života donosi njegov brat dr. Juraj Vrbanić u jubilarnom broju „Obzora" od 1. siječnja 1910.

* * *

Konačno mnijenje o Vrbanićevu političkom djelovanju danas je teško stvoriti, a napose je teško danas odlučiti, da li je uz prilike, koje su postojale, za Hrvatsku bila bolja politika ove ili one stranke. No svakako se ima Vrbaniću priznati, da je u svojoj politici bio dosljedan. On je bio „obzoraš", dok su još Mrazović, Vojnović, Derenčin i t. d. bili članovi narodne stranke; ostao je „obzoraš", kad su Mazzura, Neumann, Pinterović i t. d postali članovi „hrvatsko-srpske koalicije". — On je

s hrvatsko-ugarskom nagodom, ma da ju je i pobijao, uvijek računao kao sa zakonom, i tražio je, da Hrvatska potpuno iscrpe one probiti, koje ta nagoda može dati (napose u pogledu čistoće izbora, slobode tiska, slobode sastajanja, slobode sudstva, valjane i poštene uprave, sačuvanja narodnoga karaktera na polju nastave i bogoštovlja i t. d.); dalje tražio je, da se i s ugarske strane odredbe sadržane u nagodi točno provode osobito u jezičnom pitanju; tražio je, da se uklone sve povrede nagode; konačno tražio je, da se ta nagoda popravi napose u financijsko-gospodarskim pitanjima. I tomu svojem programu ostao je dosljedan od početka do kraja; borio se bez obzira na političku stranku i protiv onih, koji su se manjim zadovoljavali, i protiv onih, koji su više tražili. Imao je stoga protivnika i s jedne i s druge strane; jedni su mu prigovarali radikalizam, drugi popustljivost. Ali on je uvijek bez obzira na prigovore i lične napadaje stupao svojim putem. — Držeći se pak svojih načela nastojao je čitavu stvar vrlo točno i temeljito proučiti. Poradi toga osobito u poznije vrijeme nije bilo u Hrvatskoj politika, koji bi tako dobro poznavao sve povrede nagode s ugarske strane, napose u jezičnom pogledu; gotovo nije bilo politika u Hrvatskoj, komu bi bili financijski odnošaji između Hrvatske i Ugarske tako dobro poznati, kao njemu. On se trudio, da sve te povrede nagode, da čitav financijski snošaj Hrvatske spram Ugarske što bolje osvijetli; to su mu priznavali i njegovi politički protivnici. Poradi toga, premda je bio nekuda izvan stranaka, njega je visoko cijenila i „hrvatska stranka prava“ i „hrvatsko-srpska koalicija“.

Kao što je bio ozbiljan i konservativan duh na političkom polju, tako je isto bio on ozbiljan i konservativan na polju znanstvenom. Poradi dogmatizma i

konzervativnosti njegova su se predavanja površnijemu slušaču činila suhoparnim; pozorniji tek vidio je, koliko se pod tom suhoparnošću krije temeljita znanja i ozbiljne volje, da slušateljstvu prikaže samo čistu istinu i pravu znanost. Ozbiljno traženje istine bilo je i glavno načelo njegovim znanstvenim radnjama. Poradi toga osobitu vrijednost za Hrvatsku imadu njegove radnje na polju domaće statistike. Iz tih statističkih podataka istražio je mnogu gorku istinu za svoj narod; ali on je nije prikrivao; on je naprotiv sve rane na narodnom tijelu otkrivao znajući, da je valjana dijagnoza prvi uvjet valjanu i uspješnu liječenju. Poznavajući Vrbanić sve rane narodne, nije se nikada mogao zagrijati za nedostižne ideale. — No ako i imadu za samu Hrvatsku osobitu vrijednost djela iz domaće statistike, općenitu još i veću vrijednost imadu njegova ostala djela. Ne stoji vrijednost njihova u samo nabačenim novim teorijama, nego poglavito u tome, da je sve, što je tu sakupljeno, ispitano temeljito; sve je tu pisano promišljeno i oprezno, sazdano na čvrstim temeljima. Pisano je tako, da je već prvo od tih djela svojom temeljitošću, svojom vrijednošću zadivilo učenjaka svjetskoga glasa, kakav je bio Lorenz Stein, te on kliče Vrbaniću: „Za Vas je Zagreb premalen“. A Vrbanić je tomu Zagrebu ostao ipak i te kako vjeran.

VII.

O Bogišićevu prijepisu Gradićevih pisama.

Napisao član dopisnik dr. Đuro Körbler.

Boraveći u praznicima 1911. u Dubrovniku upotrijebio sam tu zgodu i za to, da u tamošńem državnom arhivu isporedim s originalima rukopis pokojnoga akademika Valtazara Bogišića: „*Corrispondenza dell' Abbate Steffano Gradi colla Republica di Ragusa*“, što ga je razred historičko-filologički Jugoslavenske akademije u sjednici od 9. januara 1911. predao meni, da iz ńega izaberem mjesta zanimļiva za prilike Dubrovnika i našega naroda uopće, pa da rečem svoje mnijeńe i donesem prijedlog.

Taj rukopis Bogišićev ima već svoju povijest. Još 1866. godine štampao je Bogišić u „Dubrovniku, zabavniku Narodne štionice dubrovačke za godinu 1867.“ (Spļet 1866.), na str. 303. i d. člančić „Dvije riječi o Stjepanu Gradiću i ńegovim pismima dubrovačkoj republici“, u kojem govori o znatnosti tih pisama za dubrovačku i općenu povijest onoga doba. O istim je on

pismima napisao člančić „*Sull' epistolario di Steffano Gradi*“ za zbornik bečke akademije znanosti „Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen“, svezak XXXVIII. (1867.) Iz oba člančića doznajemo, da je Bogišić iz arhiva dubrovačkoga dobio četiri sveska Gradićevih pisama: u prva tri sveska našao je 436 koncepata *(minute di lettere)* Gradićevih pisama upravljenih na republiku dubrovačku, a u četvrtom svesku 129 pisama, što ih od 26. septembra 1643. do 4. decembra 1648. pišu naizmjence jedan drugomu Gradić, koji je u ono doba boravio u Dubrovniku, i Dubrovčanin Nikola Rossi, kanonik Sv. Jerolima u Rimu. Ova četiri sveska nahode se danas u arhivu dubrovačkom pod br. 1255. (fasc. XII. saec. XVII.).

Osim ovih pisama tvrdi Bogišić da u arhivu dubrovačkom ima još neko „40—50 raspršanih pisama“ (u talijanskom onom člančiću određuje njihov broj sa 30 do 40), pa drži, da su ta pisma većim dijelom samo čisti prijepisi onih pisama, što se nahode u ona tri sveska koncepata. Zato je on i prepisao Gradićeva pisma republici dubrovačkoj samo iz rečena tri sveska dodavši tek jedno pismo od 8. maja 1668. (u njegovu rukopisu br. 202.), što se u dubrovačkom arhivu među spisima XVII. vijeka nahodi u svesku XI. br. 1254.

Sudeći po ona dva člančića njegova Bogišić jamačno je još potkraj šezdesetih godina prošloga vijeka prepisao Gradićeva pisma republici dubrovačkoj ne izostavljajući kod toga gotovo nijedne riječi, dok je iz opsežne korespondencije između Gradića i Rossija odabrao samo znatnija mjesta. Prijepis svoj namijenio je on isprva za tuđozemski neki zbornik, jer je u bilješkama sve hrvatske riječi i izričaje, kojima su se Gradić ili Rossi pripadom poslužili, preveo na talijanski jezik. Kasnije, koliko sam mogao razabrati, nije se on tim rukopisom

bavio sve do početka ovoga vijeka, kad je 1900. godine u 38. svesku „Spomenika“ srpske kr. akademije (str. 1.—13.) štampao raspravu: „Srpski umetci u italijanskim pismima XVII. stoleća“ govoreći o spomenutim hrvatskim riječma i izričajima u Gradićevim i Rossijevim pismima, pa štampajući 28 Rossijevih i Gradićevih pisama, u kojima ima koji hrvatski izričaj. Iz bilješke na str. 2. rečene rasprave doznajemo, da je rukopis taj isprva bio namijenen za bečku akademiju, a tek u devedesetim godinama prošloga vijeka da ga je naumio predati Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu.

Jugoslavenskoj akademiji, da bi ga štampala, ponudio je Bogišić taj svoj rukopis uistinu tek 1906. godine, a razred je historičko-filologički u sjednici od 26. juna 1907. zaključio, da se taj rukopis može primiti za „Starine“, ako izdavač izluči sva ona pisma, u kojima ima vijesti važnih samo za svjetsku, a ne za dubrovačku povijest, ako napiše hrvatski predgovor i ako se obveže, da će dodati „*Index rerum et personarum*“. Međutim je Bogišić umr'o prije negoli se uopće mogao dati na posao, što se od ńega tražio, i rukopis se u ńegovoj baštini našao upravo onakav, kakav je bio onda, kad mu ga je Jugoslavenska akademija povratila. Kad je dakle gđa. Marija Bogišić-Pohl, sestra i baštinica pokojnikova, rečeni rukopis besplatno ustupila Akademiji, da izabere iz ńega i upotrijebi samo ono, što je za prilike Dubrovnika i našega naroda uopće zanimljivo, bio je taj posao povjeren meni.

I.

Odmah, kako sam rečeni rukopis primio i ogledao, opazio sam, da u ńemu ne ima nijednoga pisma iz 1667. i još nekoliko godina kasnije izuzevši ono jedno pismo

od 8. maja 1668. Bogišić je u ona dva člančića izrijekom zabiležio, da se u korespondenciji Gradićevoj nahode dvije veće praznine, pa da među Gradićevim pismima na republiku dubrovačku ne ima nikakva pisma za cijelo vrijeme od 13. augusta 1643. do 5. aprila 1653., kojih deset godina Gradić je valjada proživio u Dubrovniku, pa opet za vrijeme od 25. marta 1662. sve do 26. augusta 1673. Međutim je on sam kasnije opazio, da u onim „*Minute di lettere*" ima još 15 Gradićevih pisama republici dubrovačkoj, koja obuhvataju vrijeme od 13. maja 1662. do 20. marta 1666., pa ih je tako isto prepisao. A dodavši kasnije još ono pismo od 8. maja 1668. pripomenuo je u bilješci uza ń ovo: „*Questa lettera ci arrivò dopo già cominciata la publicazione* (nije mi poznato: gdje?): *per essa veniamo sempre più confermati nella nostra congettura, che il Gradi durante la seconda interruzione, di cui abbiamo fatto cenno al principio* (ne znam: gdje?), *non sia stato assente da Roma ed abbia continuato il suo carteggio colla Repubblica, di cui finora non ci fù possibile di trovar altra traccia*". Kasnije, želeći valjada, da mu rukopis štampa Jugoslavenska akademija, precrtao je on ovu i još jednu talijansku bilješku uza spomenuto pismo i primijetio samo u hrvatskom jeziku, da ono u protokolu dubrovačkoga arhiva ima br. 1254.

Da se Bogišić namjerio samo na jedno pismo iz godinâ 1667. do 1673., bilo mi je od prvoga časa to čudnije, što sam već otprije poznavao Gradićevu oporuku, koja je prepisana i u zborniku dubrovačkog arhiva „*Testamenta Notariae*" (knjiga 70., za god. 1673. i d., fol. 169. *a* i d.), a u toj oporuci određuje Gradić izrijekom ovo: „*Voglio, che siano leuate immediatamte dopo la mia morte le scritture, che si trouano appresso di me ligate fin hora in quatro volumi con altre in*

fogli uolanti, che spettano alla da Eccma Repca e contengono negotiati d'essa passatimi per le mani ne servitij longamte prestatili in questa Corte, e siano quanto prima trasmessi à quelli Eccmi SSri, quali prego à degnarsi di riporle in luogo opportuno à potersi ualere con le notitie ne futuri loro affari alla medma Corte". Ne može naime biti sumńe, da su ona četiri sveska, što ih Gradić pomińe u oporuci, istovetna sa svescima, kojima se služio Bogišić. No još je koje Gradićevo pismo moglo biti među onim spisima „*in fogli volanti*", među kojima su se jamačno nahodila i pisma, što ih je republika ńemu pisala. Ovo moje nagađańe bilo je sasvim ispravno.

Državni arhiv dubrovački ima nekakav stariji popis listinâ i pisama složen prema pojedinim vijekovima, koji je sastavļen bez ikakova stalna principa, ne obzirući se kod pojedinih slova ni na alfabetički ni na hronologički poredak, a tako su isto i pisma porazdijeļena u pojedine sveske. Ali i u tom nesavršenom katalogu svak može lako naći pismo, što ga je Gradić 30. aprila 1667., dakle kratko vrijeme iza potresa, pisao republici dubrovačkoj, a uvršteno je u V. svezak spisâ XVII. vijeka pod br. 555. Iz istoga popisa svak može lako razabrati, da su u VIII. svesku istoga vijeka pod br. 803. pohrańeni različni Gradićevi spisi, koji su u vezi s potresom od 6. aprila 1667. Još je u rečenom popisu zabiļeženo, da se u V. svesku rečenoga vijeka pod br. 554. nahode različni drugi spisi, koji su tako isto u vezi sa spomenutim potresom. Otpočevši dakle rad u rečenom arhivu, razumije se, da sam najprije ogledao spise pribrane pod ova tri broja, a kod toga sam odmah opazio, da spisi pod br. 803. nijesu drugo nego koncepti *(minute di lettere)* onih pisama, što ih je Gradić pisao republici

od 30. aprila 1667. pa do 29. jula 1673., svega 120 pisama, da se dakle i taj dio Gradićeve baštine, što ju je namijenio zavičaju svomu, sačuvao do nas. A kako znademo, da je kancelarija dubrovačka iza potresa za duļe vremena obustavila gotovo svaki rad, te ni u jednoj službenoj knizi ne nahodimo gotovo nikakovih biļežaka za to doba, svak će priznati, da su upravo ova pisma Gradićeva najvrednija za nas i možda najdragocjeniji prilog za povijest Dubrovnika iza potresa. Pa i dosta se (oko 100) originalnih pisama Gradićevih iz toga doba sačuvalo u XIV. i XV. svesku XVII. vijeka u dubrovačkom arhivu, da i ne pominem napose, kako su se u ńegovoj baštini potpuno sačuvala sva pisma, što ih je senat ńemu pisao. Prva dva pisma, što ih je senat pisao Gradiću odmah iza potresa, priopćujem u dodatku.

No iz ovih pisama doznajemo osim toga, kolikih je zasluga sam Gradić stekao kod obnove Dubrovnika. Pročitavši rečena pisma ja bih se malone usudio ustvrditi, da unatoč živomu radu tadašńih nekih patricija dubrovačkih bez ńegove skrbi i pomoći Dubrovnika uopće ne bi više ni bilo iza potresa. Prekratko sam vrijeme posļednji put boravio u Dubrovniku, a da bih sam bio mogao prepisati sva ta pisma. Prepisao sam samo neka od ńih, napose iz 1667. godine, pa u dodatku priopćujem ńegovo pismo od 30. aprila rečene godine, da se uzmogne razabrati, kako je zanimļiv ńihov sadržaj, a ostala trebat će da prepiše vješt koji prepisivač, jer prije negoli budu ta pisma prepisana, ne može se ni pomišļati na štampańe Bogišićeva rukopisa.

Od rečenih koncepata dvadeset ih otpada na 1667. godinu (8 ih je sačuvano i u originalu), 12 na 1668. (10 ih je sačuvano i u originalu), među ńima i koncept pisma od 8. maja 1668., što ga je Bogišić naknadno

uvrstio u svoj rukopis, samo je taj koncept datiran 5. maja i ima nekoliko dodataka. Na 1669. godinu otpada 27 pisama (26 ih je sačuvano i u originalu), na 1670. godinu 15 pisama (sva su se sačuvala i u originalu), na 1671. godinu 15 pisama (14 ih se sačuvalo i u originalu), na 1672. godinu 23 pisma (sva su se sačuvala i u originalu), a na prvu polovinu 1673. do 29. jula osam pisama (sva su sačuvana i u originalu). Od 120 dakle koncepata sačuvala su se 104 originala, ponajviše u autografu. Prvo mjesto među ńima zaprema ono pismo od 30. aprila 1667., što se nahodi i u V. svesku pod br. 555., no dok je ondje napisano tuđom rukom, pa ima samo nekoliko umetaka i dodataka sa strane napisanih Gradićevom rukom, ovdje ga je Gradić dokraja sam prepisao uvrstivši one umetke i dodatke na svoje mjesto i promijenivši još gdjekoju riječ.

U ovom pismu Gradić u jednu ruku sažaļava sugrađane u teškoj nevoļi, koja ih je zadesila, a u drugu ih ruku opomińe, da ne klonu sasvim duhom, jer s potresom nije još sve propalo, pa pokazuje, odakle se sve mogu nadati pomoći i što ima republika sada činiti. Iz daļih ńegovih pisama i drugih spisa, što su se djelimice sačuvali u V. svesku pod br. 554., razbiramo, da je republika u svemu slušala ńegov savjet, kako joj ga je dao već u ovom pismu, šaļući poslanstva na različne dvorove i moleći pomoć. A on i sam počińe odmah obilaziti pojedine ugledne kardinale u Rimu tražeći pomoć za zavičaj svoj, te već 7. maja javļa zemļacima, da se pouzdano mogu nadati potpori od svoga protektora kardinala Frańe Barberina. Istoga dana, očito na ńegovo posredovańe, izriče i papa Aleksandar VII. neposredno prije smrti sažaļeńe Dubrovčanima obričući svoju

pomoć[1]. A dvije nedjeļe kasnije, 25. maja, šaļe Gradić u Dubrovnik zidarskog majstora Aleksandra Zaballija sa dva zidara i dva tesara, kojima je kardinal Barberino unaprijed dao plaću za mjesec i po, 57 škuda na mjesec, a Gradić javļa senatu, da će ńegova briga biti, te će ih rečeni kardinal i daļe plaćati. U istom pismu priopćuje on sugrađanima, da mu je dopala čast, te će govoriti govor „*de eligendo nouo Pontifice*“ uoči izbora novoga pape. A još prije toga, 14. maja, poslao je on u Dubrovnik pekara Ivana Andriju Bassija sa dva pomoćnika pogodivši se s ńima za 12 škuda na mjesec i oskrbu. I ugovori s rečenim obrtnicima i meštrima sačuvali su se uz ova dva pisma.

U pismu od 25. maja upućuje Gradić sugrađane, da im za trajańa konklava ne će moći pisati, ali kako je konklav potrajao duļe od mjesec dana, piše im i u to vrijeme dva pisma dajući im svakojake savjete. A kad je za papu mimo ńegovu žeļu — u pismu od 18. maja želi on, da bi papom postao kardinal Barberino — bio izabran kardinal Rospigliosi, koji se nazvao Klimentom IX., upotrijebio je Gradić odmah prvu zgodu, te je poklańajući novomu papi onaj svoj govor „*de eligendo nouo Pontifice*“ preporučio mu ujedno i nesretni svoj zavičaj, kako javļa senatu 27. jula primjećujući, da je novi papa bogat i podatļiv, te se mogu nadati od ńega obilatoj pomoći. Tri pak dana kasnije, 30. jula, javļa on senatu, da je bio u novoga pape zajedno s kardinalom Barberinom, pa da ih je Kliment IX. veoma ļubežļivo primio i milostivo saslušao, dok su mu crtali tešku nevoļu Dubrovčana. U istome pismu poručuje on

[1] Ovo se pismo Aleksandra VII. sačuvalo u arhivu u II. svesku XVII. vijeka pod br. 95. U istom se svesku nańodi još nekoliko takovih pisama, tako pismo kraļa Ludovika XIV. od 25. juna 1667. pod br. 96.

zemljacima, da je rečenoga dana krenuo put Jakina mjernik Julije Ceruti, kojeg papa o svome trošku na četiri mjeseca šalje u Dubrovnik, da popravi tamošnje utvrde i zgrade, ili bolje, da ondje istraži, kako bi se to najbolje učinilo.

Suviše bih prostora ovdje zapremio, kad bih htio pomiňati, što je sve Gradić prema spomenutim pismima učinio za svoj rodni grad. Dosta će biti, ako spomenem općeno, da prve dvije tri godine iza potresa Dubrovčani nijesu uopće ništa poduzeli mimo ňegov savjet i postigli bez ňegove pomoći. On je potkraj 1667. isposlovao u pape, te je dopustio dubrovačkim duvnama, da se iz Jakina, kamo su se bile zaklonile odmah iza potresa, vrate kući i nastane za prvo vrijeme sve zajedno u stonskom manastiru. On je dao potankih uputa provincijalu franjevačkomu Antunu Primiju, kojega je republika prema ňegovu savjetu potkraj 1667. godine slala na dvor Ludovika XIV., da moli potporu za Dubrovnik. On u to doba marljivo dopisuje s opatom Vibom, papinskim nuncijem u Parizu, s vojvodom De la Vieuuilleom i drugim uglednim doglavnicima moćnoga kralja francuskoga, samo da olakša posao rečenomu provincijalu, kojega poslanstvo samo je zato ostalo bez uspjeha, što su Francuzi tada ratovali sa Španolcima i iscrpli u tom ratu sve svoje prihode, kako vojvoda De la Vieuuille javlja Gradiću 16. januara 1668. U isto doba dopisuje on redovno s Nikolom Rafailovim Gučetićem, zastupnikom republike u Jakinu, koji mu već u pismu od 8. oktobra 1667. proriče naziv *„ristauratore della nostra città e libertà“*, i s uglednim nekim ljudma u Luki *(Lucca)* nadajući se i odande pomoći za svoj zavičaj. A sačuvalo se među ňegovim pismima još nekoliko koncepata napisanih ňegovom rukom u ime rektora i vi-

jećnikâ republike dubrovačke, u kojima se iziskuje pomoć od pape, različnih kardinala i drugih potentata. Dä, i odgovore na takove molbe sastavljao je on nekim kardinalima, napose kardinalu Barberinu, kako i opet saznajemo iz nekoliko koncepata, što su dospjeli do nas među onim „*Minute di lettere*“ pod br. 803.

No svu svoju snagu i glavnu skrb posvetio je Gradić, kako i odrukud doznajemo, tomu, da Dubrovnik mjesto stolne crkve, što ju je potres do temelja razorio, dobije što prije i što ljepšu novu katedralu: crkva Velike Gospe u Dubrovniku plod je ńegova rada i nastojańa. U VII. svesku spisâ XVII. vijeka pod br. 802. ima velik broj spisâ, među ńima čitava jedna knńiga stručnih raspravljańa o tome, kako da se sazda nova stolna crkva, a sve ih je pisao ili sam Gradić ili po ńegovu kazivańu pomagač ńegov od 1667. godine Petar Bosdari (1647. do 1684.), kojega požrtvovni rad za domovinu ističe Gradić već u pismu od 30. jula 1667., a pomagao je starijega svoga zemljaka kao kanonik Sv. Jerolima u Rimu i kasnije u diplomatskom ńegovu radu pišući različne sastave prema ńegovu kazivańu.

Dosta je vremena trebalo, dok su se glavari dubrovački dali skloniti, da grade novu stolnu crkvu. U nekoliko pisama iz 1670. i 1671. godine razlaže im Gradić, kako je potrebno, da se otpočne već jednom sa građeńem nove crkve, kako će ih kod toga posla pomagati novi papa Kliment X. i dopustiti, da se za građeńe rečene crkve troši dio dohotka od pobožnih zaklada itd. Tek pošto im je poslao potanki proračun svih troškova zajedno s nacrtom nove crkve i pošto se već pogodio, 25. aprila 1671., sa graditeljem Pavlom Andreottijem, koji će upravljati građeńe crkve uz mjesečnu nagradu

od 20 rimskih škuda, zaključiše senatori dubrovački potkraj 1671. godine, neka bi Gradić ishodio u pape dopuštenje, da bi se u buduće od svih novih pobožnih zapisa četvrtina smjela trošiti za građenje katedrale. Primivši ovo pismo Gradić je sav zanesen od radosti, pa kako je bio oduševljen, otpočeo je svoj odgovor senatu, 9. januara 1672., s ovim radosnim riječma:

„*D' infinito giubilo e consolatione s' è riempito il mio animo per il comandamento, che riceuo dall' Eccze Vre. di procurar da questa S. Sede la quarta de' futuri legati pij per essere impiegata nella riedificatione della nostra Metropolitana confermandomi da questo tratto della loro prouidenza, nel concetto, che ho sempre hauuto della singolar pietà e religione, che viue nell' Eccze. Vre, e che conoscano profondamente, di quanta importanza sia per il nostro futuro risorgimento il culto diuino decorosamente esercitato, cosa, che senza la Chiesa matrice è impossibile di pratticare. Sopra quest'istessa materia non cesso anch' io come ministro e beneficiato lungamente di quel Santo luogo di pensar da me stesso e d' operare, per quanto dalla mia debolezza m' è conceduto, e quando a S. D. M. piacesse di secondar i miei voti e progetti a questo fine, mi stimarei abastanza felice e ben trattato dalla fortuna, se bene non hauessi alcun altro bene in questa vita, gl' auanzi della quale, che hor mai pochi possono essere, stimero sempre bene impiegati, quando a quest' uso solo mi riuscira di rendergli utili. Da queste espressioni, che prouengono dall' intimo del mio cuore, puonno l' Eccze. Vre. raccogliere, con quanta premura sono per adoperarmi nell' esecutione di questo loro ordine, ma si contentino, che lo facci, con metterui il debito tempo, che si uole per prendere prima i passi, per i quali preuedo che deue caminar questo negotiato, et andar digerendo e spianando, se*

sara possibile, le difficoltà, che dubbito saranno non mediocri."

Kratko vrijeme zatim, 2. marta 1672., upućuje on senat dubrovački, uz koje će uvjete za građeńe nove stolne crkve dobiti imutak pokojnoga građanina Marina Gundulića, koji je prema ńegovu testamentu, napisanu prije potresa, pripao crkvi u Loretu, a trebalo bi ga zapravo upotrijebiti za katedralu dubrovačku: on je izradio kod pape i u Loretu, te će se ta baština predati Dubrovniku, i to uz uvjet, da rizničari Gospe Velike daju crkvi u Loretu svake godine kaléž u vrijednosti od 30 do 50 škuda. Pa i kasnije do smrti bila mu je na brizi ta nova crkva, kako doznajemo iz daļih pisama ńegovih i u Bogišićevu rukopisu, te se sjetio na ńu i u testamentu ostavļajući joj lijep dio svoga neznatnog imutka. Ta je crkva bila dograđena i posvećena 1713. godine, o stogodišńici ńegova rođeńa, a trideset godina iza smrti ńegove, no ne znam, je li već tada tkogod mario za ńezina osnivača: danas u ńoj ne ima nikakova spomenika Gradiću.

Već iz ovo nekoliko nabačenih primjera svak će, pouzdano se nadam, razabrati, kako su znatna za povijest grada Dubrovnika upravo ova Gradićeva pisma, kojih Bogišić nije poznavao. Još boļe, držim, uvjerit će se o tome onaj, koji ogleda ono pismo, što ga priopćujem u dodatku. Dok među pismima, što ih je Bogišić prepisao, ima dosta takovih, koja se dadu za izdańe pisama znatno skratiti ili i sasvim izostaviti, jer podaju malo ili ne podaju nikakovih vijesti, koje bi bile u vezi s poviješću Dubrovnika ili našega naroda, ova su pisma gotovo bez izuzetka u najtješńoj vezi s poviješću republike dubrovačke i podaju vijesti upravo iz godina, o kojima, kako sam naprijed spomenuo, odrukud tek malo štogod doznajemo. Kad se dakle ostala Gradićeva

pisma i ne bi štampala, ova bi pisma trebalo svakako što prije priopćiti.

II.

U dubrovačkom sam državnom arhivu nastojao naći i čiste prijepise onih pisama, što ih je Bogišić prepisao iz ona tri sveska Gradićevih „*Minute di lettere*“. Bogišić tvrdi doduše (u „Dubrovniku“, str. 315.), da im vrijednost nije mańa, ako su prepisani samo iz koncepata, jer da su i koncepti „opet svojeručno Gradićem sastavljeni“. No svak iz prakse znade, da čovjek prepisujući svoj koncept dosta toga u prijepisu stilistički usavrši doda, izostavi, promijeni i t. d. Izdavajući dakle čijagod pisma treba u prvom redu tražiti original, a ne tek koncept. Bogišić tvrdi mimo to, kako sam spomenuo, da tih „raspršanih pisama“ ima u arhivu dubrovačkom samo neko 40—50, ali tkogod mu je to javio, zlo ga je obavijestio.

Tražeći originalna pisma Gradićeva u nekoliko svezaka XVII. vijeka, gdje sam se nadao da ću ih naći, napose u svescima VI.—XIII. i u svesku LV., namjerio sam se na 249 originala od onih 427 pisama, što ih je Bogišić prepisao iz koncepata. Od tih 249 originala 43 ih pripada dobi do 1667. godine, a 206 godinama 1673.—1683. Što više, kod toga sam našao i desetak Gradićevih pisama, kojih koncepata ne ima u onima „*Minute di lettere*“. Tako u svesku LV. ima više autografa Gradićevih, pisanih republici prije potresa, a svi su pribrani u svežńiću pod br. 1950.: šest od tih pisama (od 24. juna, 11. i 16. jula 1653., od 28. marta i 6. augusta 1654., pa od 29. marta 1662.) ne ima među onim konceptima, pa dakako ni u Bogišićevu prijepisu, dok pismo, što ga je Bogišić prepisao pod br. 33., a ima u konceptu datum od 1. maja 1653, u auto-

grafu je datirano 28 aprila 1653. U VI. svesku našao sam dva takova pisma, kojih Bogišić nije poznavao: od 27. augusta 1672. (broj 582.) i od 5. januara 1678., a ovo s duplikatom (br. 642.); u VII. svesku tri pisma iz godine 1678., od 9. i 20. aprila (br. 779. i 780.) i od 30. augusta (br. 796.). Dva sam takova pisma našao u IX. svesku: od 2. augusta 1679. (br. 1074.) i 12. januara 1680. (br. 1098.), dok se početak pisma, što ga je Gradić pisao republici iz Pariza 7. oktobra 1679., u autografu (br. 1085.) znatno razlikuje od koncepta i Bogišićeva prijepisa (br. 351.). U X. napokon svesku ima pet takovih pisama: od 13. aprila (br. 1109.) i 8. juna 1680. (br. 1116.), od 1. februara (br. 1146.) i 17. septembra 1681. (br. 1176.), pa od 25. januara 1683. (br. 1221.).

Sitnijih, napose pravopisnih, a kašto i krupnijih razlika ima između gotovo svakoga koncepta, kojim se Bogišić poslužio, i onih 249 originalnih pisama, što se nahode u dubrovačkom arhivu. K tomu treba uzeti na um, da se u brzo napisanim konceptima ne može svaka riječ pročitati, te u Bogišićevu prijepisu ima dosta mjesta ispuńenih točkama, dok se u pomńivije prepisanim originalima svaka riječ dade lako pročitati. Napokon u konceptu i datum nekoliko puta nije naznačen ili je različan od datuma u originalu, a samo ovaj je datum ispravan. Poradi svega toga bit će prije štampańa prijeko potrebno, da se Bogišićevi prijepisi, koliko od ńih bude uzeto za izdańe, isporede bar s onim originalima, što su se sačuvali, a prema originalima i pravopis da se preudesi.

III.

U Dubrovniku dopalo mi je u ruke još nekoliko Gradićevih autografa, koji su upravljeni na rođake ńegove ili ugledne neke patricije u Dubrovniku. Napose

su zanimljiva dva tri pisma, što ih je Gradić prvih godina iza potresa pisao uglednomu rođaku Luki Mihailovu Zamagni († 1676.) razlažući mu, kako bi se Dubrovnik iza potresa mogao najbrže i najlakše oporaviti. I od tih pisama trebat će neka uvrstiti u Gradićev epistolarij, jer se u ńima kadšto otvoreno govori i o slabosti Dubrovčana.

U osobitu dodatku mogao bi se priopćiti izbor rasprava Gradićevih, što ih je pisao, da pouči zemljake, kako će se grad ńihov najbrže pridići i oporaviti od potresa, a pribrane su u rukopisu 245.[1] Čulićeve biblioteke kod Male Braće u Dubrovniku. Nikako ne bi epistolarij Gradićev smio biti bez zanimljive ńegove rasprave: „*Discorso sopra lo stato della Repubblica dopo il terremoto ed incendio della Città, e di quello che sarebbe da fare in quella contingenza in ordine al sollievo di essa*“, što u rečenom rukopisu zaprema listove 18. do 35., jer je napisana, kako se iz sadržaja razbira, kratko vrijeme iza potresa, a podaje Dubrovčanima potankih uputa, što treba sada i kojim redom raditi, a oni su ga ponajviše i poslušali, te prema tim uputama nanovo digli grad. A ne bi se kod toga smjelo izostaviti ni razlagańe ńegovo, što ga kao dio ove rasprave[2] čitamo na početku rukopisa, a preporučuje Velikomu Vijeću, da prihvati već jednom zaključak privremenoga senata dvanaestorice od 24. aprila 1667. i povisi broj plemićskih porodica, dokazujući prijeku potrebu toga

[1] Rukopis mi je vrijedni O. Urban Talija dobrostivo ustupio, da se ńim prema potrebi poslužim.

[2] Fo 24. v.: La moltitudine de gentilhuomini partorirebbe infiniti buon' effeti, e frà gl' altri, che ui sarebbe luogo all' ellettione, che è l' anima dell' Aristocratia, come si spiega diffusamte nella scrittura a parte sopra l' aggregatione, alla quale in questo punto mi rimetto per non esser souerchiamte diffuso.

umnožeńa: dva puta prije toga govora Veliko je Vijeće zabacilo rečeni zaključak.

* * *

Za kratko vrijeme (6. marta 1913.) bit će tristagodišńica Gradićeva rođeńa. Ne ima sumńe, da je on i kao književnik, a još više kao diplomat, jedan od najvećih a svakako najzaslužniji sin grada Dubrovnika: da ńega nije bilo, mi ne možemo pravo ni zamisliti sebi, što bi iza potresa bilo s Dubrovnikom. Pa taj velikan ne ima do danas još ni ispravne biografije, da i ne pomińem napose, kako je slabo poznat književni, a pogotovu diplomatički rad ńegov. Zato bi bila dužnost Jugoslavenske akademije, da se pobrine, kako bi se tristagodišńica rođeńa ńegova dostojno proslavila.

Te godine, držim, mogla bi Akademija u osobitu svesku „Starinâ“ ili drugoga kojeg zbornika štampati u izboru pisma Gradićeva, napose pisma, koja su u vezi s potresom i obnovljeńem grada Dubrovnika. Kod toga bi se djelimice mogao upotrijebiti Bogišićev rukopis, napose prijepisi pisama od 1673. godine dale. No u prvom bi redu trebalo da se dade prepisati ona stotina i još nekoliko pisama iz 1667. do 1673. godine. U tom svesku „Starinâ“ kao uvod treba štampati prikaz Gradićeva života, književnoga i diplomatičkog rada, koji sam ja posao spreman sam preuzeti kao i konačno uređeńe rečenoga sveska. Svezak bi obuhvatao otprilike 15 štampanih araka. Svakako bi odmah svojski trebalo prionuti uz posao, jer do 1913. godine kratko je još vrijeme.

Od kolike bi vrijednosti bio ovakav svezak Gradićevih pisama i rasprava, držim, da će iza ovo nekoliko mojih riječi svak lako razabrati.

Dodatak.

a) Pismo, što ga republika piše Gradiću odmah iza potresa[1].

Dubrovnik, 10. aprila 1667.

Con lagrime di sangue siamo necessitati di rappresentare a V. S. il doloroso accidente occorso a questa Città Nostra e Sua Patria, la quale sotto li 6 del corrente ha un uiolentissimo terremoto, fù in un'instanza rouinata e poi l'infelici reliquie consumate da un uoracissimo incendio suscitato dall' istesse rouine, con morte di sopra cinquanta nobili, et della maggior parte del popolo; però inuigilando Noi al possibile alla presentatione delle mura et delle fortezze, quali tutte per la diuina clemenza sono rimaste illese et essendoci tutte le facoltà publice e priuate parte rimaste sotto le rouine, e parte bruggiata dal fuoco, non trouiamo modo di poterci conseruare più che per pochissimo tempo senza gli aiuti opportuni di denari, uetouaglie, et armi dalli Prencipi Christiani, alli quali tutti spediamo l' opportune instanze, tra li quali poniamo la maggior speranza nella pietà di S. Santità, alla quale porgiamo la maggior speranza, et le Nostre suppliche nell' incluse lettere. Però in queste urgentissime calamità, le quali non c' hanno permesso modo di speditione di persona apposta, non habbiamo trouato miglior espediente, ch' appoggiar quest' importantissimo negotio alla diligenza et affetto di V. S., la quale ha il maggior interesse in questa Patria, e siam cierissimi, ch' oprarà con carità degnia del figliolo della Patria e da Christiano, a quest' interessi, dalli quali dipende la conseruatione non solamente di questa Chiesa, ma anco di tutte quelle di Leuante. Abbracci dunque V. S. con quel feruore di spirito l' incumbenza di consegnare quanto prima l' inclusa a S. S., e procuri di far il calor possibile al negotio così appresso S. S. come anche appresso gl' eminentissimi Cardenali Regnante et Protettore Nostro, alli quali con l' inclusa preghiamo efficacissimamente, a compatirci, et a procurare quanto prima, che ci sian inuiati i soccorsi necessarij, et ancora di più c' è parso d' ingion-

[1] U državnom arhivu dubrovačkom fasc. XIV. saec. XVII. num. 1376.

giere, alla prudenza di V. S., d' esplicarsi a bocca a S. San-tà a passar l' offitio Paterno, con l' ecc-mo S-r Ambasciatore della Serenissima Rep-a di Venetia, e procurare, che la detta Rep-a compatendo alle Nostre miserie s' astenghi d' ogni tentatiuo, col quale si potessero ingielosir i Turchi, li quali speriamo nella diuina bontà che non uenendo ingielositi da loro non saranno per intentar la Nostra oppressione, la quale non potrebbe esser da la causata, et afrettata, che da ogni minimo sospetto, che dessero loro di pretendere d' impossessarsi. Però V. S. procuri con tutti quei modi, che pareranno più proprij alla Sua prudenza, di frastornarli da simil pensiero, quando l' hauessero ch' Iddio guardi, il che non crediamo, poi che essendo SS-ri prudentissimi, et di pietà Christiana, non pretenderano di cooperar alla Nostra oppressione, et rouina sapendo, che i Turchi non sarebbero per lassar mai questa Città in man d' altri, che di Noi soli. Non sapiamo, se sarà fin hora costì ariuato il S-r Ambasciatore di S. M. Cattolica, però se sarà gionto piacere a V. S. di supplicar ancora S. E. ad accalorire i soccorsi per le Nostre miserie neccesarij così appresso S. S. come anche per l' ecc-mo S-r Vicere di Napoli, al quale ancora habbiamo fatto l' istesse instanze scusandoci con tutti, che le Nostre lettere non siano scritte in douute e solite forme, trouandoci tutti nella fortezza del Reuelino, essendo il tutto rimasto sotto le rouine, et oppresso dal foco e bruggiato; non c' occorre d' inculcar alla diligenza di V. S. l' applicazione sapendo molto bene il suo affetto uerso la Patria, massime in questa occasione, nella quale si tratta della conseruatione della fede e della libertà insieme. Il che essendo molto ben noto alla prudenza di V. S. non ci dilungaremo più, ma faciendo fine preghiamo S. D. M. a consolarci, per mezzo suo, in presente Nostra miseria, et a V. S. conceder ogni bene.

b) Drugo pismo, što ga republika piše Gradiću iza potresa.[1]

Dubrovnik, 29. aprila 1667.

Sotto li 10 del corrente per mano del Bosdari d'Ancona habbiamo diretto a V. S. le lettere per Sua Santità et per

[1] U državnom arhivu dubrovačkom fasc. XIV. saec. XVII. num. 1372.

l' eminentissimi SS-ri Cardenali Regnante e Protettore Nostro, dalla quale dipende tutta la speranza della Nostra saluezza in queste miserie et percosse, anzi total rouina della Città Nostra causata dal terremoto et dal incendio, la quale distintamente habbiamo spiegato a V. S. Nella detta Nostra diretta a V. S. però non douendo Noi tralassare alcun' occasione d' impetrare l' opportuni soccorsi, dalli quali dipende il Nostro essere, però uenendo costì il Pre. fra. Antonio Primi, Ministro di Minor' Osseruanti, il quale è testimonio di uista delle Nostre sciagure, habbiamo uoluto per mostrare maggior premura scriuere con lui noue lettere a S. S-tà. Nelle quali scriuiamo, che il detto fra. Antonio uiene costì a piedi di S. S-tà per rappresentare le Nostre miserie. Il quale crediamo che sopra le fondamenti ch' haura posto nell' animo di S. S-tà l' applicatione di V. S. con la medesima congionta ridurrà a felice fine i Nostri uoti; però preghiamo a V. S. adoprarsi insieme con il detto P. fra. Antonio, che S. S-tà si moua alla pietà uerso di Noi, e a tempo ci soccorra con l' opportuni soccorsi chiestilli rifferendoci alla lettera sudetta scrittaui con la feluca apposta per mano di detto Bosdari. Et le preghiamo dal cielo ogni bene.

c) Pismo, što ga Gradić piše republici iza potresa saznavši za nesreću zavičaja svoga (odgovor na pismo od 10. aprila).[1]

Rim, 30. aprila 1667.

Ho inteso con quell' amarezza dell' animo, che l' Ecc-ze Vre. possono imaginarsi, l' infelici nouelle della nostra misera Patria, non potendosi gl' occhi miei satiare di pianto, e di lagrime douute ad accidenti così atroci, co quali Dio ha uoluto uisitarci, e farci essempio miserabile al mondo, quanto siano fragili, e caduche le cose mortali.

Ma sono niente di meno raccolto in me stesso, e messomi a considerare, che non è officio d' un cuore uirile il fermarsi nè soli lamenti in tempo degl' infortunij, ma piutosto procurare, che non rimanga dalla uiolenza della passione oppressa la ragione, et con l' uso di questa allegerire

[1] U državnom arhivu dubrovačkom fasc. VIII. saec. XVII. num 803.

quanto è possibile il male, che manda Dio, il quale molte uolte fa procurare più efficaci, et più manifeste le uiscere della sua misericordia, quando pare più seuero, e più rigido, et uole che sia instrumento delle sue celesti gratie la sferza stessa, con la quale paternamente ci percuote, e della quale piutosto a nostra corretione, che a nostro perdimendo si uale, quando con un cuore contrito, et humiliato alla sua pietà sinceramente si riccorre.

È uero, che i nostri danni sono grandi, et eccedenti ogni pensiero le rouine, et le stragi da noi prouate, et è giusto e cadente in petto d' ogni huomo forte il terrore, che a quelle è congiunto. Ma è superiore al tutto la diuina clemenza, con gl' effetti della quale armandosi la retta ragione può dare a tutto conueniente rimedio. Il maggiore d' ogn' altro male in questo frangente sarebbe la disperatione, et il pensiero d' abandonar gl' auanzi in queste stragi rimastici, il qual male noi noi soli da noi medesimi siamo habili a recarci, misurando il nostro potere con riflessioni, che ci si apportano all' animo dalla passione presente, la quale offusca la mente, et perturba il discorso. Però io, che mi sono trouato lontano dalle sciagure, le quali udite non hanno potuto commouere l' animo, quanto haurebbono fatto uedute et prouate, mi fò lecito in compagnia di Gentil huomini, et cittadini, che qui meco si trouano, d' eccitar con parole nelle generose menti dell' Ecc-ze Vre. i semi non mai potuti estinguersi della loro innata magnanimità, et confortarli di sperare in Dio, e credere di poter non solo sfuggire il totale perdimento, ma anco risorgere, et rifiorire. Muouate per Dio Sig-ri a nudrir questi honorati sensi non solo l' interesse proprio, ma quello della Christianità tutta, et della più bella parte di lei ch' è l' Italia, la quale a manifesto pericolo uerrebbe a esporsi, quando cotesto opportuno posto uenisse ad essere occupato da barbari. Ne di ciò fare si ritraggano per non essere così bene dagl' altri come da loro cognosciuta questa uerità. Considerino oltre i rispetti dell' interesse quelli dell' honore, i quali non c' è lecito di sprezzare per il carattere da noi constantemente anco con iscapito del nostro publico bene sempre professato della nobiltà, et riflettano per loro prudenza che, se con nostra debolezza di cuore finiamo di perire, imponiamo a questo nostro caso un titolo infame di uendetta

del cielo; alla nostra Patria di città subissata, et della quale habbia ad essere solo memoria negl' essempij atroci dell' ira di Dio; alle nostre persone, che raminghe per il mondo saranno mostrate a dito di punite essemplarmente dalla diuina giustitia. Doue che, se ci farem' animo, et impiegaremo le pocche forze auanzateci per conseruare sino all' ultimo spirito la libertà tanti secoli gloriosamente goduta, saremo nel numero di quelle illustri e famose città, le quali la fama non mai si satia di lodare, et celebrare per essere rinate dal suo proprio distruggimento, sarà la nostra memoria in benedittione; saremo da tutti compatiti, et aiutati, come io raccoglio dall' applauso espresso sin con le lagrime di persone grauissime uerso la generosa rissolutione de' cittadini, che qui si trouano, di portarsi quanto prima nel seno dell' infelice madre, et impiegare la uita et il sangue per sostenirla, et procurare i suoi auanzi.

Se Dio ci concede gratia di resistere a questo impeto di percossa, e che non ci abandoniamo; io ne ardisco di sperare dalla sua clemenza de molto maggiori, et che come d' una oliua dall' accorto, e prattico agricoltore sino al tronco recisa, habbiamo a pullulare in breue tempo in germogli di futura felicità. Il che mi detta anco la retta raggione, e l' esperienza de' casi altreuolte succeduti. Considerino l' Ecc-ze Vre. lo stato della nostra Patria auanti questo accidente, come a bassi termini erauamo ridotti in tutte le parti; come era diuentato pigro l' animo nostro ad applicarsi a douuti rimedij; in che torpore si trouaua il publico conseglio, non sapendoci (non che altro) ridur' a creare i soggetti, che lo componessero, ne questi ridursi ad essercitarlo.

Da questo flagello fra gl' infiniti incommodi, che apporta seco, cauaremo questo commodo (il quale bene usato è bastante a ricompensar tutti i mali), che pensaremo seriamente al ben commune, e uirilmente andremo esseguendo i buoni, e sauij consegli, che alla mente ci souerranno, e conosceremo, quanto strettamente sia congionto all' interesse particolare di ciascuno l' interesse publico di tutti. Così riusci alla città d' Athene, la quale incendiata da barbari, et sino da i fondamenti distrutta si uidde nel risorgere la più fiorita, et più potente città de suoi tempi. Così a Roma doppo la strage del popolo, e la distruttione della Città pa

tite da i Galli. Così a Venetia doppo le sciagure lagrimeuoli della guerra di Chiozza. Così a Genoua afflitta, e mal trattata nella presa di Francesi, e sacco di Spagnuoli, in ispatio di poco tempo sostenute: et così anco a noi stessi anticamente, quando assediati da Saraceni, distruttori in quel tempo del mondo christiano, et in specie delle città alla nostra confini sostenemmo uirilmente l' impeto di quei barbari, et dammo spatio d' essere liberati all' armata Imperiale, che chiamamo in aiuto. Le quali afflittioni affinarono l' ingegno de nostri maggiori et necessitarono all' industria le loro mani, che indi in poi rimase la città nostra metropoli della Dalmatia, e seguitò a fiorire e dilatarsi di stato, e riputatione, sino che le molte commodità recateci dalle richezze con fatiche aquistate la fiaccarono, et diminuirono, e ridussero a queste ultime angustie.

Si degnino l' Ecc-ze Vre. considerare queste attentamente, et vedano se basta loro l' animo di sperare, che si potesse in esse lungamente durare. A me daua horrore, quando rifletteuo a quel, che c' era imminente conclusa, che si fosse la pace fra i due potentati nostri vicini, la quale non deue essere lontana, che scapito di traffico (che è il nostro unico alimento), mentre il grosso di questo deue conuertirsi a Spalato? Che infrequenza di popolo, che diminutione dell' entrate publiche? e diminutione non gia poco a poco, come e seguito sin hora, ma tutta ad un colpo, in modo, che da nostri consegli pieni di perplessità, e lentezza non sarebbe stato possibile d' adoprarui rimedio conueniente, mentre il durissimo peso del tributo, e dell' altre spese eccessiue c' haurebbe sempre egualmente premute le spalle, ne hauressimo trouato appresso alcuno compatimento o sollieuo.

Hora di questo peso andremo necessariamente per qualche tempo liberi, non essendo a fatto priui di ragione i Turchi, che habbino a uolere frutto d' albero sradicato, ne liquore da uaso noto. Questo allegerimento dispensa la necessità di mettere mano al tesoro, che è fama non essere perito: ciò che facilmente rauorremo dalla misericordia de Prencipi Christiani interessati nella nostra conseruatione, e compatienti alla nostra sciagura bastarà per auentura per mettere in piedi qualche parte degl' edificij necessarij all' amministratione del publico gouerno, e se saranno compartiti

opportunamente i beni uacanti, e uorremo dare parte di questi a coloro, che uerranno di fuori ad habitare con noi, e molto più, se gl' ammetteremo liberalmente alla participatione della nobiltà: spero in Dio, che con spatio conueniente la frequenza della città sarà poco inferiore alla passata; e ciò non sarà gran fatto per essere stata questa tenuissima in modo, che io di questa parte delle nostre miserie mi sono sempre arrossito, più d' ogni altra in queste parti. Onde a considerar bene questo punto, e numerar i danni delle persone perdutesi, massimamente d' età, e sanità utile al publico, han di che consolarsi per il poco numero di questi, et habian in che fondar questa speranza di risorgere e rifiorire; perchè se saran huomini non molto ui uole. Tutto sta in farsi animo et rimorarsi, e credere che niente al mondo è difficile a chi uirilmente lo uole: e stringersi nell' amore della Patria, et i profitti di essa stimare per profitti proprij: sperare negl' aiuti esterni, ma non si fondare in essi, per il che io qui m' adopero con tutto lo spirito, et se non fosse, che il Papa si tratta da moribondo per hauere già preso il uiatico, e fatto gl' ultimi ragionamenti a cardinali, stimarei d' ottenere in quantità considerabile. Ma taluolta nel pontificato nuouo, quando corrono pensieri, e fatti più generosi n' otterremo de maggiori. E quanto a questo punto de sussidij di fuori sarebbe bene di multiplicar le diligenze et scriuere lettere concepite in forma piutosto decorosa, che miserabile, e mandarle anco con persone espresse (al che sarebon a proposito religiosi accorti e prattici del mondo) et in specie in Francia, doue se si negotiasse con buon modo è più facile d' ottenere, che d' altroue, quantità considerabile de contanti per essere il rè generoso, et abondante il suo tesoro più, che quello d' ogn' altro. Spagna ben che non copiosa di monete, per l' interesse che ha nella nostra salute, mediocremente ci souuerrebbe, e sarà bene di domandare piutosto priuilegij uendibili che denaro. Toscana c' aiutarebbe credo liberalmente, et sarebbe bene di commemorare nelle lettere dirette a S. A., come habian memorie, che i nostri maggiori sono stati i primi a riconoscere, e venerare nel persona di Cosmo p-o il titolo del G. Duca. Da Sauoia, e da Genouesi cauaressimo sempre qualche cosa. Cauaressimo da Lucchesi, e forse anco da Modena.

Venetia non è in istato di farci molto bene, ma per altro sarebbe taluolta più degl' altri liberale, per essere suo interesse più uiuo, che quello d' ogn' altro, che il nostro importantissimo posto non muti padrone. Ne u' hano in quello gran gola per se stessi, perchè riuscirebbe loro dispendioso il mantenerlo, senza che il goderlo gl' hauesse ad essere di frutto maggiore, che quando è tenuto da noi. E questo concetto ho io inteso spendere sinceramente da molti di loro in varij tempi, ne credo lo mutarebbono per altro motiuo, che della nostra disperatione, et in questo caso malissimo volontieri. Poichè certa cosa è, che non uogliono il trauaglio del fabricarci per hauer che defendere, et intorno a che spendere, et guereggiare.

Il Turco molto meno ci uorrà hauendo pur troppo da fabricare nel proprio similmente come intende ruinato, il che può ne anco è in uso di fare, come molto bene sapiamo. E quando l' ingordigia d' hauere una città distrutta lo mouesse a mancarci di quella fede, che per prezzo della medesima intiera non ha uiolato, hora più che prima ci possiamo defendere, mentre rimangono intatte le mura e c' occorre meno uettouaglia per sostener i soli armati con pochi altri dopo la perdita della nostra turba in questi casi inutile e pesante, perchè d' huomini atti all'armi pochi han potuto mancare, come che u' erano pochissimi. Anzi qui c' è fama,che corrono fra Turchi concetti honoratissimi uerso di noi, et che ci mandano uettouaglie et han di noi pietà, la qual opinione io procuro di studiosamente nodrire.

Ma come ho detto la più uiua speranza deue essere in noi stessi, e nel nostro affetto uerso il bene commune, se faremo conto d' esser tutti in una naue, la cui commune saluezza è saluezza di ciascuno di noi in particolare. Se uerremo a rissolutioni uirili et generose, le quali ci concilijno concetto ne forastieri, et rispetto ne cittadini, et a far queste dobiam guardare ad essempij di fondatori, e ristoratori di città ricercati in tutte le memorie, perchè non è possibile, che dalla sola nostra prattica possiamo apprenderli.

Ma tutto questo è indarno senza l' assistenza del diuino aiuto, e della sua santa gratia per disporci alla quale dobiam prima d' ogni altra cosa essaminar la nostra con-

scienza, se c' accusa di niun costume o prattica dispiacente a Dio nel nostro gouerno, e far pij, e salutari decreti per emendarle, et in questo prendere conseglio da persone dotte, e discrete, con essere sicuri che questo mezzo sarà più efficace a conciliarci la diuina misericordia, che quello de uoti d' ogni più religioso esercitio di pietà, ma ne anco trascurar questi per l' edificatione ch' indi ne peruiene al popolo. Ma il zelo in me accesosi dalla tenerezza uerso la mia afflitta, e sconsolata Madre mi trasporta troppo oltre, e fa che poco mi ricordi, chi sono io et a chi parlo. Condoni pertanto la somma bontà dell' Ecc-ze Vre. il mio souerchio ardire, et considerino l' affetto, che n' è cagione, il quale in occasione di questa sorte è ben tepido e rimesso, se ne termini della conuenienza può trattenersi. Io le assicuro del feruore di esso con ogni più uiua espressione dell' animo mio disposto a durar' ogni fattica, espormi ad ogni pericolo, et tentar ogni più alta, et ardua impresa, che possa promouere il nobile, e generoso pensiero di cui ragiono di solleuar dalle sue ceneri la distrutta Patria; della quale se fosse determinato nel cielo il totate esterminio, non haurebbe Dio miracolosamente preseruato dalle scintille dell' incendio, che l' ha afflitta le vicine torri piene di poluere; il quale acceso, che si fosse, ne anco credo, che la montagna vicina sarebbe rimasta salua.

VIII.

Savez slavenskih akademija.

Izvješćuje Ivan Milčetić.

Dopisom svojim od 6. junija 1911. priopći našoj akademiji carska ruska akademija (odjeljenje za ruski jezik i književnost), kako je u ńoj nikla misao o osnutku saveza slavenskih akademija i učenih društava, pa posla nacrt pravila projektiranoga saveza, moleći, da ga prouči i izjavi svoje mišljenje. Ako odobrava načelno ideju ruske akademije te je voļna sudjelovati kod konačnoga izrađivańa statuta, neka to javi pomenutom odjeļenu ruske akademije s naznakom svojih članova, koje će odaslati u Petrograd na vijećańe, što će se obdržavati mjeseca novembra—decembra 1911. godine.

Naumļeni sastanak u Petrogradu bude međutim odgođen do 20. (7. po st. kal.) maja ove godine.

Jugoslavenska se je akademija rado odazvala pozivu ruske akademije te je u svojoj skupnoj sjednici od 17. marta o. g. izabrala mene kano svoga delegata s posebnim nalogom, da još proučim zbirku glagoļskih rukopisa, koja pripadaše pokojnomu pravom članu naše akademije, popu Ivanu Berčiću. Ja sam pristao, da putujem u Petrograd ponajviše radi Berčićeve zbirke, za koju se doslije slabo što znalo.

Iz Beča otputovah s dvorskim savjetnikom V. Jagićem dne 15. maja. U Moravskoj nam se pridruži prof. F. Pastrnek, zastupnik češke akademije. Preko Varšave prispjesmo u Petrograd 17. maja po podne. Ovdje već zatekosmo izaslanike srpske kralj. akademije, Ļ. Stojanovića i A. Belića. Izaslanici bugarske akademije L. Miletič i V. V. Zlatarskij prispješe docnije.

Dane 18. i 19. maja upotrebismo, da se upoznamo sa nazočnim članovima pomenutoga odjeļeńa ruske akademije, pa u neobveznom razgovoru izmijenismo svoje nazore. U tim prethodnim razgovorima u glavnom se sporazumjesmo o promjenama, koje bi vaļalo preduzeti u prvobitnom nacrtu statuta.

Sjednica odjeļeńa ruske akademije za ruski jezik i književnost zakazana bi za dan 20. maja. Vijećalo se prije i poslije podne. Za predsjednika bude izabran akademik A. I. Sobolevskij. Zapisnik piše docent N. Karinskij. Nazočni: pored Sobolevskoga ruski akademici V. Jagić, I. V. Lamanskij, A. Šahmatov, F. Fortunatov, F. E. Korš; zastupnici drugih slavenskih akademija: F. Pastrnek (Prag), Ļ. Stojanović i A. Belić (Biograd), L. Miletič i V. N. Zlatarskij (Sofija) i I. Milčetić (Zagreb).

Poļska akademija nije zastupana.

Vijeća se u maloj dvorani ruske akademije. Zapisnik se piše na ruskom jeziku. Raspravļa se ruski, štogod češki i hrvatski. Original statuta se sastavļa na ruskom jeziku. U neobveznom razgovoru mnogo se govori pored ruskoga jezika hrvatsko-srpski, ńešto maņe češki.

Iza ozbiļne rasprave proizašla je isprvična osnova znatno promijeńena. Mnogo se pri tome spominaše statut saveza ńemačkih akademija i statut internacionalne veze akademija. Nego se općenito priznavala potreba saveza

slavenskih akademija, jer ima naučnih pitańa, koja mogu zanimati sve Slavene ili više slavenskih naroda, pa moguć zajednički rad.

U prvobitnoj osnovi (§. 1.) stoji, da savez sklapaju „slavenske akademije i učena društva"; dok se u novoj osnovi (§. 2.) poimence nabrajaju sve zastupljene akademije, pa se onda kaže, da se druge slavenske akademije primaju u savez, ako to zažele. Ovdje se mislilo poglavito na poļsku akademiju. Profesor Pastrnek mišļaše, da bi je trebalo izrijekom spomenuti.

Dugo se raspravļalo o tome, što su „učena društva". Istaknulo se, da to nijesu neka kńiževna društva, n. pr. različite Matice, jer članovima njihovima postaju svi oni, koji plate određeni godišńi prinos. Akademik Pastrnek spomenu, da je u Češkoj uređeno poput akademije samo „kr. češko učeno društvo". Napokon je prihvaćena stilizacija (§. 2.): „slavenska učena društva, poznata svojim naučnim radom u području nauke o slavenstvu (славяновѣдѣнія)".

Među zadaće saveza spada prema prvobitnoj osnovi: „organizacija sjezda slavenskih učeńaka", što je u novoj iz različitih razloga ispušteno. Stara osnova davaše ruskoj akademiji tri, a drugim akademijama dva glasa; dok se u novoj određuje, da ima svaka akademija u vijeću saveza po jedan glas, čime je uvedena ravnopravnost. Kada se o tome vijećalo, izjavi akademik Pastrnek, da on ima mandat, da raspravļa samo na temeļu potpune ravnopravnosti. To mišļeńe zastupahu svi izvańi delegati i gotovo svi ruski akademici.

U prvom projektu jedan od tri ruska glasa bijaše „непременный членъ совѣта", kojega zadaća bješe voditi tekuće poslove saveza; dok se u novim pravilima određuje (§. 7.), da tekućim poslovima saveza

upravļa ona akademija, kojoj to povjeri na tri godine glavna skupština saveza.

Dne 21. maja sazvana bi javna sjednica ruske akademije, odjeļeńa za ruski jezik i književnost, u kojoj su se imala iznijeti temata, što bi ih mogao obrađivati savez slavenskih akademija. Pozvani su i gosti, koji se bave oko slavenske filologije. Prema ruskom prijedlogu u ovoj sjednici povjereno bi predsjedańe, pored V. Jagića kano predsjednika, članovima najstarije — jugoslavenske — i najmlađe — bugarske — akademije. Jagić je u kratko izložio rezultate dosadašńih vijećańa pa otvori sjednicu sa žeļom, da se iznesu zadaci, koji bi sadržavali program rada saveza slavenskih akademija. On je napose istaknuo potrebu sveslavenskog istorijsko-geografskog rječnika. Najviše prijedloga izniješe Sobolevskij i Šahmatov. Sobolevskij je svoje prijedloge opširnije obrazlagao.

Evo predloženih temata: izdańe isprvičnog Ćirilo-Metodskog prijevoda svetoga pisma; izdańe spomenika crkveno-slavenske literature, počevši s prijevodima i djelima Joana eksarha bugarskoga; izdańe crkveno-slavenske literature o Ćirilu i Metodiju; izdańe snimaka i planova sa spomenika kršćanske starine na balkanskom poluotoku (u Slavena i Rumuńa); organizacija antropologičnih istraživańa slavenskih naroda (obrazložio T. K. Vodkov); sistematično sabirańe geografskih (oro-hidro-topografskih) naziva u nekadašńim i sadašńim slavenskim zemļama i sabirańe dijalektološke građe (Boudouin de Courtenay); sistematično skupļańe građe za određeńe trgovačkih putova, koji vezahu sjevernu Evropu, djelomice obale Baltičkoga mora s, kulturnim centrima sredozemnog i crnog mora pred godinom 1453.; novo kritično izdańe vijesti moslimskih pisaca o Slavenima i o susjednim narodima; organi-

zacija tekuće bibliografije o slavenskoj nauci (objasnio V. Beneševič): sabirańe građe o grčkom obredu u Slovaka i Mađara; rječnik cjelokupne stare slavenske literature; sistematično opisivańe slavenskih rukopisa (obrazložio A. Belić). Još se govorilo o utjecańu Zapada na kulturu Slavena (Aničkov); o tačnom biļeženju dijalektoloških istraživańa (A. Ščerba); o fonografskom biļeženju narodnih pjesama (Miletič); o sabirańu narodnih melodija (Bulič).

Svrha ovoj sjednici bijaše, da popularizira misao o savezu slavenskih akademija i o ńegovim zadaćama. Ideja je nova, pa još slabo uvažena i u ruskim književnim krugovima. Novinstvo ruske prijestolnice tek se nuzgredno, i to samo djelomice, obazrelo na vijećańa u ruskoj akademiji.

Dne 22. maja skupismo se svi pomenuti ruski akademici i inostrani u istoj dvorani, da potpišemo zapisnik i prihvaćeni nacrt statuta slavenskih akademija. Dadoše svoj potpis svi, no jedan ruski akademik s primjedbom: „izuzevši §. 3.—16.“ (svih paragrafa ima 19.), dakle on ne prima gotovo cijeloga projekta.

Vijećańe se nastavilo pod predsjedańem Jagićevim. Kao perovođa fungira A. Belić.

Akademik Pastrnek izjavi, da se spomenuti incidenat tiče samo ruske akademije; ujedno predloži, neka poslove saveza daļe vodi ruska akademija, dok ne budu savezne akademije odobrile statuta i dok se ne sazove budući sastanak te će prijeći uprava saveza na drugu akademiju.

Još ću spomenuti, da dne 21. maja priredište gostima na čast ļubazna gospođa Olga Vladimirovna i ńezin otac, sijedi akademik I. V. Lamanskij, svečan objed, a ruski akademici 22. maja u jednoj od prvih petrogradskih gostionica, gdje su se našli potpredsjednik ruske

akademije Nikitin, mnogi profesori i književnici ruski, pa i Kulakovskij, pisac poznatoga djela o Ilirizmu. Od zdravica spomiňemo dvije akademiku Sobolevskomu, koji se mnogo trudio oko osnutka saveza slavenskih akademija, pa onu Kulakovskoga jugoslavenskoj i srpskoj akademiji kao znanstvenim sestrama istoga naroda.

Tako se eto dovršilo posve u tišini ovo važno vijećaňe u Petrogradu, koje može donijeti u budućnosti obilna ploda.

Nacrt statuta
Saveza slavenskih akademija i naučnih društava.

§ 1.

Slavenske akademije nauka stvaraju Savez slavenskih akademija i naučnih društava.

§ 2.

Sada ulaze u Savez kao članovi: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Imperatorska akademija naukâ u Petrogradu svojim odjelom za ruski jezik i književnost, Češka akademija cara Franje Josipa I. za nauke, književnost i umjetnost u Pragu sa svojim I. i II. odjelom, Srpska kraljevska akademija u Biogradu i Bugarska akademija naukâ u Sofiji; druge im se slavenske akademije nauka pridružuju na osnovi svojih izjava, da žele ući u Savez. Slavenska naučna društva, poznata sa svoga naučnoga rada u području slavistike, pridružuju se Savezu na osnovi § 10.

§ 3.

Svrha je stvaranju Saveza:

1. ostvarivanje zajedničkim silama i sredstvima velikih po svojim razmjerima naučnih poduzeća u području slavistike;

2. pomaganje, da se riješe naučna pitanja iz istoga područja, koja je stavio ma i jedan član Saveza.

§ 4.

Poslovima Saveza upravlja njegov zajednički skup, koji je sastavljen od predstavnikâ onih akademija i naučnih društava, koja čine Savez.

§ 5.

Zajednički skup sastaje se najmanje jedanput u tri godine radi pregledanja izvještaja o toku poslova oko poduzeća Saveza i sl. (§ 7.), radi sastavljanja programa i određivanja svota za nova poduzeća, radi izbora ličnosti, koje će poduzeća izvoditi i t. d.

§ 6.

Zajednički skup određuje, kako da se troše sredstva, koja pripadaju Savezu.

§ 7.

Redovnim poslovima Saveza upravlja akademija-predsjednica, koju bira zajednički skup na tri godine. Ona izvršuje odluke zajedničkoga skupa o upotrebi sredstava Saveza, prima novac, koji je namijenjen Savezu, i vodi knjigu o prihodima i rashodima Saveza; upravlja davanjem i razašiljanjem izdanja Saveza na osnovi odluka zajedničkoga skupa.

§ 8.

Svaka Akademija i svako naučno društvo može imati u zajedničkom skupu onoliko predstavnika, koliko nađe, da joj je potrebno; ali jedan glas, koji ima svaki član Saveza, ostaje stalan bez obzira na broj njegovih predstavnika.

§ 9.

Zajednički skup ima pravo, da pozove u svoje sjednice one naučnjake, za koje nađe da je korisno, da prisustvuju sjednicama.

§ 10.

Zajednički skup rješava sva pitanja javnim glasanjem i prostom većinom glasova osim pitanja: 1. o primanju u Savez novih članova; 2. o izmjeni ovoga statuta, 3. o prestanku postojanja Saveza. Za rješavanje tih pitanja potrebne su najmanje dvije trećine svih članova.

§ 11.

Vrijeme i mjesto narednih sastanaka zajedničkoga skupa određuje sam zajednički skup.

§ 12.

Materijalna sredstva Saveza predstavljaju svote, koje daje svaki član Saveza, sa određivanjem poduzeća, za koje daje, i vremena, za koje daje.

§ 13.

Osim toga Savez prima novčane i druge priloge. Ako je prilog vezan za kakove uslove, o tome, da li će se on primiti, odlučuje zajednički skup.

§ 14.

Priznanicu o primljenom prilogu za Savez izdaje onaj član Saveza, koji je prilog primio. On obavješćuje akademiju-predsjednicu o prilogu, ali ga čuva kod sebe sve do odluke zajedničkoga skupa.

§ 15.

Svoje predstavnike (§ 4.) biraju akademije i naučna društva na osnovi svojih odluka.

§ 16.

Akademija-predsjednica podmiruje sve rashode oko redovnih (tekućih) poslova Saveza.

§ 17.

Savezni članovi, izlazeći iz Saveza, dužni su ispuniti obaveze, kojih su se primili, i izvršiti uopće obračun sa Savezom prema odlukama zajedničkoga skupa.

§ 18.

Rad se Saveza obustavlja i on prestaje postojati:
1. kada u njem bude manje od tri člana; 2. i kada to odluči zajednički skup.

§ 19.

U oba ova slučaja članovi Saveza, koji su se još zatekli, biraju radi završavanja njegovih poslova likvidacionu komisiju i daju joj zasebnim aktom naročite punomoći.

Petrograd, 9. maja 1912.

Vatr. V. Jagić; T. Korš; Ljub. Stojanović; A. Belić; I. Milčetić; Fr. Pastrnek; A. Šahmatov; F. Fortunatov; Lj. Miletič; V. N. Zlatarski.

Slažem se sa ovim projektom, osim § 3.—16.

Sobolevski.

IX.

Berčićeva glagoljska zbirka u Petrogradu.

Izvještaj Ivana Milčetića.

Berčićeva zbirka nahodi se u carskoj „Publičnoj Biblioteci“, u rukopisnom odjelu, gdje sam za svoga boravka u Petrogradu koncem juna i početkom jula 1912. s najvećom pobožnošću razgledao u društvu V. Jagića neke glasovite književne starine, pa i Ostromira.

U Berčićevoj se zbirci nalazi 5 većih rukopisa, i to pod tekućim brojevima 1.—5. Svi su jednostavno uvezani, a dao ih je bez sumńe uvezati sâm Berčić, izuzevši onaj pod br. 5.

Br. 1. Na hrptu: „Obrednik“. Pergamenski kodeks.* Ima 72 lista (14·6×9·5 cm). Rukopis je krń; oštetiše ga vatra i dim. Sadržaj: obredi kod pogreba, oficij za mrtvu djecu, obredi kod krsta, ženidbe; različiti blagoslovi (prstena, jela, nove kuće, plavi i t. d.), traktati o Deset zapovijedi Božjih, o Sedam smrtnih grijeha i o ispovijedi; plač Majke Božje i Ivanov prolog, „šek vencie od' mr'tvihъ“ i blagoslov stola.

Na 71b. listu dolazi poveća biļeška, iz koje se razbira, da je ovaj ritual svršio godine 1514. fra Šimun

* Vidi br. 4. u mojoj Hrv. Glag. Bibliografiji, str. 104. (Starine XXXIII.).

na „Glavi otoka krčkoga, Zadranin z Lukorana, sin Jurja Klimantovića“. Iz jedne novije bilješke na l. 37b. doznajemo, da je ovaj ritual pripadao „blaženoj gospi u Sali“.

Br. 2. Kodeks od 33 pergam. lista (12·3×8·3 cm), dobro sačuvan. Uglasta glagoljica.

Na 1a. listu: „Početie oficija bžnie dvi mrie, ki se služi od věrne soboti po ptikostihь dari do věrne soboti ot priš'stva i t. d.

Na l. 3a.—16a.: Počenet' rêgula b'ratie i sestarь ot' kačnič trêtoga rêda bžnoga F'ran'čis'ka, ku potv'rdi Mikula ppa četvrti.

Pored „regule“ nalazimo još neke „šekvencije“, blagoslov stola.

Iz duge crvene rubrike na posljedńa dva lista doznajemo, da je ovaj kodeks napisan g. 1509., a biće ga napisao Klimantović.

Rukopis sačuvan vrlo dobro, tek je krń.

Br. 3. Pergam. rukopis. 34 lista (12·5×9·9 cm). Uglasta glagoljica; na posljedńih pet listova kurziva. Početak nedostaje. Rukopis bio polit vodom te je mjestimice nečitliv. Isprva dolazi „epistolija pročtana od anjela“, pa se mole „bratja“, da s pomoću molitve nastoje, da „gospodin bog otvrati gniv od nas i da nas pomilue“, neka „počtuju svetu nedilu“ i t. d.

Na l. 24a. nahodi se veća bilješka, u kojoj nam se javlja kano prepisivač ove knjižice fra Petar Milutinić, Rabljanin: „1556. kada prepisah tu svetu epistoliju . . . budući u Banovini kapelan“, a starješina mu bješe „poštovani fra Šimun Glavić“.

Na l. 25a. dolaze molitve i blagoslovi voća i kruha na dan svetoga Blaža, a na l. 30.—34. nedovršena pro-

povijed (o životu Isusovu), koja potječe od mlađe ruke. Da i nema one bilješke, prepoznasmo nezgrapno pismo fratra Milutinića. Vidi našu „Hrv. Glag. Bibliografiju“ pod Milutinić.

Br. 4. ima 6 pergam. listova (9·8×7·4 cm). Vlaga je oštetila rukopis. Ni jedna stranica nije posvema čitljiva. Rukopis mańkav. U sačuvanom dijelu govori se ponajviše o oblačeńu fratra. Na l. 6b. dolazi godina 152 (četvrte brojke nema), ime pisca i sadržaj: tu regulu spisahь ĉ fratar Andria Čučkovićь tretoga reda bžnoga Frančiska, stoeći u ste Mrie Mandalene u Kopri Justinopoli. Vidi „Hrv. Glag. Bibliografija“ s. 105.

Br. 5. Listova pergam. 70 (15·7×12 cm). Starinski uvez. Korice ispale. Rukopis na kraju nepotpun, uopće dosta zamrljan. Pismo čitko. Inicijali crveni dosta lijepi, Uglasta i kursivna glagoljica.

Sadržaj: propovijedi, nekoliko pjesama (o Majci Božjoj, na božić), traktat o grijesima, dijalog između đavla i Isusa, „videnie sgo brnarda“ (valda propovijed). Na l. 68b. nahodi se godina 1435. (posljedńe slovo Ѳь = 5 nejasno). Neke poznije glose pisane ćirilicom. Na l. 25a. zabilježila mlađa ruka: to pisa Šimun žakan iz Sali. kada (e) doša gospodinu dominu Pavlu Radiniću, parohijanu ot Barna (Čarna?) 1584.

Svega rukopisa nije pisala ista ruka, a ako potječe od jednoga pisca, onda je napisan u različito vrijeme. I crnilo je različito. Prema kraju pisano nemarno. Karakter pisma i jezik zanimljiv.

Fragmenti (premda je i rukopis br. 4. fragmenat) uvezani su u dvije knige u foliju sa debelim koricama. Izvana dolazi natpis: Глаголическіе отрывки изъ собранія Берчича I, II. Sve na pergameni. Na prvom listu prve knige nahodi se poznata Androvićeva foto-

grafija s natpisom: pop Ivan Berčić, začasni kanonik i t. d.

Ovo su kao neka dva albuma, u kojima je svaki fragmenat prilijepljen na bijeli list, da ne ispadne. Neki su fragmenti obrnuto prilijepljeni, što je skrivio knjigoveža. To je sve dakako učinjeno u Petrogradu u „Publičnoj Biblioteci", gdje je svaki ulomak označen brojem, i to olovkom.

Na kraju prve knjige stoji napisano: сто двадцать семь (127) листовъ; no Berčićeva slika nosi broj 1. Signature I. toma nijesu zgodno označene, jer su trostruke: na čistom listu dolazi broj, koji se ne slaže s brojem na fragmentu. Na odlomcima se opet javljaju ispravni i prekriženi brojevi. Ako se fragmenat sastoji od dva ili više listova, svaki list nosi poseban tekući broj.

Berčić je gotovo na svakom fragmentu zabilježio, odakle potječe; često je zapisao, i tko mu ga je dao. Katkada je označio i sadržaj. Berčić je sastavio i katalog svojih rukopisa i fragmenata, jer nose skoro svi njegove osobite signature. Mi ne vidjesmo njegova kataloga.

Berčić je dugo sabirao svoju zbirku: od 1848. pa do svoje smrti. Najviše je fragmenata pokupio po samostanima Franevaca III. reda i po župnim uredima u Zadru i oko njega pa po kvarnerskim otocima. Ima ih i iz šibenske i spljetske biskupije. Mnogo su mu fragmenata donosili njegovi đaci, zadarski bogoslovci.

Starinom su znatni: br. 6. (11.), br. 8. (15.), oba iz Prvića, br. 18. (29.) iz Sv. Martina na Cresu, br. 19. (31.) iz Tkona, br. 65. (106.) iz Ugljana, br. 84. (137.) iz Dobrinja, br. 96. (159.) i br. 97. (160.) iz Korčule, br. 126. (207.) i 127. (208.).

To su većinom ulomci misala i brevijara.

Tom II. Berčićevih tragmenata sastoji se od 160 listova. I ovdje je svaki list označen svojim tekućim brojem.

dok bi bilo boļe, da nose svi listovi, koji pripadaju jednomu fragmentu, isti broj. Ovako brojevi označuju samo listove, a ne fragmente.

Ovdje ne nalazimo prekriženih brojeva, a ni čisti listovi nemaju broja, što je u 1. kńizi posve izlišno.

U ovom tomu biće stariji: broj 9., broj 68. iz Birbińa (dolazi često ⰼ i ⰾ), br. 92.—105. (ⰿ i ⰾ dolaze vrlo često) i br. 144. iz Raba. Znatnije fragmente dao sam fotografski snimiti za Jugoslavensku akademiju.

Što se tiče sadržaja teksta, raznolikiji je tom II. Ovdje nađosmo (pored brevijarâ i misalâ) fragmente iz raznih grana teologije, komad lucidarija iz Glavotoka (XV. vijek), traktat o kršteńu i o ispovijedi.

Berčić je neke fragmente uvrstio u XII. vijek, dok ne će biti možda ni jedan stariji od XIII. vijeka. Biće ih dosta, koji pripadaju XIII. i XIV. vijeku, pa prema tome je Berčićeva zbirka vrlo važna. Većina fragmenata potječe iz XV. vijeka; biće ih i iz XVI. vijeka. Neki su pravi biseri kaligrafske umjetnosti. Ovo je uopće najveća zbirka hrvatskih glagoļskih fragmenata; no u zbirci Jugoslavenske akademije, koja iskazuje ńešto mańe brojeva, ima znamenitijih komada u pogledu starine i sadržaja.

Znanstveno nije Berčićeva zbirka doslije proučavana, izuzevši, što su iz ńe priopćeni neki snimci u Jagićevoj radńi o glagoļskom pismu (Енциклопедія Славянской филологіи. Санктпетербургъ 1911.) i u N. Karinskoga „Образцы глаголицы (С. Петербургъ 1908.). U „Publičnoj Biblioteci“ nahodi se i krasna Berčićeva kolekcija štampanih hrvatskih glagoļskih kńiga.

Na prvom mjestu stoji editio princeps hrvatskoga misala od g. 1483. Ovaj je eksemplar izvorno sačuvan. Izdańe na papiru.

U koledaru ima mnoštvo poznijih bilješki, većinom ćirilskih: kada je tko umr'o i t. d. Ćirilska bilješka dolazi i na slici pod raspelom. Na kraju imade pet čistih listova, ispisanih ćirilicom. Sadržaj liturgičan, što je važno. Na posljednjem tiskanom listu dolazi godina 1530. (glagoljska slova). Knjiga je jednostavno uvezana, valda od Berčića. Ima ovdje štampanih knjiga iz senjske i riječke štamparije iz početka XVI. vijeka. Pored misala i brevijara gotovo svih izdanja zastupana su i druga djela glagoljska. Neka djela dolaze u mnogo istisaka, n. pr. Časoslov od g. 1562. u 5, onaj od g. 1648. u 8, A. Dalmatina Novi zavjet (Tübingen 1562.—1563.) u 2, Bukvar od g. 1788. (Rim) u 4 istisaka.

Imade ovdje i nekih velikih bibliografskih rijetkosti.

Moja velika hvala pripada kustosu rukopisnog odjela „Publične Biblioteke", I. A. Byčkovu, koji mi je najljubaznije stavio na raspolaganje sve, što sam tražio.

Opširnije ću progovoriti u Berčićevoj zbirci u narednom broju „Starina".

Mene je profesor Zlatarskij upozorio, da se nahode neki glagoljski fragmenti hrvatskoga roda u knjižnici „Общества любителей Древн. писм." Kako nijesam mogao, na žalost, prije svoga odlaska iz Petrograda da pođem onamo, zamolih prof. Drag. Kostića, koji je baš onda proučavao srpske književne starine u Petrogradu, da pogleda pomenute fragmente i da mi priopći, što je našao. On je to učinio s najvećom pripravnošću i javio mi, da su ondje doista dva glagoljska odlomka: 1. jedan list časoslova iz XV. vijeka, 2. tri dosta oštećena ulomka (po jedan list psaltira, apostola i nešto iz Tobije), za koje kaže bilješka na kartonu da su iz XII. i XIII. vijeka, od kojih bi se dala dobro snimiti samo jedna strana. Daću načiniti fotografske snimke.

Još je bio prof. Kostić tako ljubazan, pa mi je poslao svoje snimke triju glagoljskih inicijala, štono dolaze u ćirilsko-ruskom rukopisu XI.—XII. vijeka, koji sadržava psaltir s tumačenem (poznat pod imenom Evgenijevskoga spiska). Kod pomenutih inicijala je zanimljivo, da su više glagoljskih slova postavljena sitna ćirilska slova, što znači, da je već bila glagoljica slabo poznata, kada je onaj ćirilski rukopis nastao. Imao sam u rukama original, no nijesam dospio, da mu posvetim nešto vremena prije svoga odlaska.

X.

KNJIŽNICA

Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

primila je god. 1911. ove publikacije, i to:

A) u zamjenu:

Aix-en-Provence. Bibliothèque de l' Université *(S_1)**.

Annales de la faculté des lettres. T. III. 1909. Nro 1—4.

Annales de la faculté de droit. T. III. 1909. Nro 1—4. T. IV. 1910. Nro 1. 2.

Amsterdam. Wiskundig Genootschap *(S_3)*.

Nieuw Archief. II. reeks, 9. deel, 4. stuk.

Revue semestrielle des publications mathématiques. T. 19., 1. 2 partie. A. 1911.

Register op de Wiskundig Opgaven 1875—1910.

Basel. Société suisse des traditions populaires. *(Zb)*.

Archives suisses des traditions populaires, 15. a. 1—4. livr.

Schweizer Volkskunde, 1. J. (1911.), 1—5. H.

---

* Ova slova pokazuju, što Jugoslavenska akademija komu u zamjenu šalje. Znači pak:

S	= sve publikacije.	*Mj*	= Monum. hist.-jur.
S_1	= sve publ. 1. i 2. razr.	R_1	= Rad 1. i 2. razreda
S_3	= sve publ. 3. razreda.	R_3	= Rad 3. razreda.
Cod	= Codex dipl.	*Rj*	= Rječnik.
G	= Građa za pov. knj. hrv.	*St*	= Starine.
L	= Ljetopis.	*Stp*	= Stari pisci
Mh	= Monum. spect. hist.	*Zb*	= Zbornik za nar. život

Beč. Kais. Akademie der Wissenschaften *(S)*.

Denkschriften der philos.-hist. Kl. 54, 2.
Denkschriften der mathem.-naturw. Kl. 85., 86, 1.
Sitzungsberichte der philos.-hist. Kl. Bd. 163, 3., 164, 2. 5—6., 165, 1—6., 166, 1. 4. 6., 167, 1—7., 168, 1. 4., 169, 1.
Sitzungsberichte der mathem.-naturw. Klasse:
Abth. I. Bd. 119. H. 3—10., 120, 1—6.
„ IIa. Bd. 119. H. 5—10., 120, 1—6.
„ IIb. Bd. 119. H. 7—10., 120, 1—6.
„ III. Bd. 119. H. 4—10., 120, 1—3.
Archiv für österr. Geschichte Bd. 101, 2.
Almanach 60. Jahrg. 1910., 61. Jahrg. 1911. — Register z. 1—60. Bd.

— Anthropologische Gesellschaft *(R_1 R_3 Zb L)*.

Mittheilungen 41. Bd. (1911.) 1—6. Heft.

— K. k. Zentral-Kommission f. Erforschung u. Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale *(R_1 R_3 L)*.

Mittheilungen III. F. 10. Bd. (1911.) 1—12. H.
Kunstgeschichtl. Jahrbuch 1910. H. 1—4.
Jahrbuch f. Altertumskunde IV. Bd. (1910.) H. 3—4.

— K. k. geographische Gesellschaft *(R_1 R_3 L)*.

Mittheilungen Band 54. (1911.) 1—12. H.

— K. k. geologische Reichsanstalt *(R_1 R_3 L)*.

Abhandlungen 16, 3., 20, 4. 5., 22, 1.
Verhandlungen 1911. No. 1—15.
Jahrbuch 60. Bd. (1910.) H. 4., 61. Bd. (1911.) H. 1—4.

— K. k. statistische Zentral-Kommission *(R_1 R_3 L)*.

Oesterreichische Statistik Bd. 88, 3., 90, 1ab. 2. 4., 91, 2. 3.

— K. k. Gradmessungs-Bureau *(R_3)*.

Verhandlungen der österr. Kommission für die internat. Erdmessung. Protokolle über die am 4. Dezember 1909. u. am 7. Juni 1910. abgehaltenen Sitzungen. Wien 1911.

— Verein für österr. Volkskunde *(Zb)*.

Zeitschrift für österr. Volkskunde, 17. Jahrg. (1911.) H. 1—6.

Beč. Institut für österreichische Geschichtsforschung *(Mh Mj Cod St).*

Mitteilungen 32. Bd. (1911.) 1—4. H.; Ergänzungsband 8., H. 3.

Berlin. Königl. preussische Akademie der Wissenschaften *(S).*

Abhandlungen 1910.
Sitzungsberichte 1911. No. 1—52.

Biograd. Srpska kralj. akademija *(S).*

Годишњак 23. (1909.), 24. (1910.)
Глас 85. (1. р. 35.), 88. (2. р. 52.)
Споменик 50. (1. р. 8.), 49. (2. р. 42.)
Српски етнографски зборник књ. 15—17.
Павловић М. Д., Србија за време последњег аустријско-турског рата (1788—1791.) Б. 1910.
Радонић Јов., Гроф Ђорђе Бранковић и његово време. Б. 1911.
Српски дијалектолошки зборник књ. 2. Б. 1911.
Цвијић Ј., Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије књ. 3. Б. 1911.
Петровић М., Елементи матем. феноменологије. Б. 1911.

— Profesorsko društvo *(R_1 R_3 L).*

Наставник 22. књ. 1—12. св.

— Srpsko arheološko društvo *(R_1 St L).*

Старинар, новог реда год. 4. (1909.) св. 2.

— Redakcija časopisa „Српски књижевни Гласник“ (J. Скерлић) *(S).*

Српски књижевни Гласник 1911. 26, 1—12., 27, 1—12.

— Redakcija časopisa „Дело“ (Д. М. Павловић и Р. Ј. Одавић) *(S).*

Дело 1911. књ. 58—61.

Bologna. Reale accademia dell' istituto di Bologna *(S osim Rj).*

Rendiconto, classe di scienze morali, ser. I. vol. 4. (1910—1911.); classe di scienze fisiche, vol. 14. (1909/10.).

Memorie, classe di scienze morali, sezione di scienze stor.-filol., ser. I. t. 5. (1910—1911.); sezione di scienze giuridiche, ser. I. t. 5. (1910—1911.).

Memorie, classe di scienze fisiche, ser. 6. t. 7. fasc. 1—4.

Braunau. Redakcija časopisa „Deutsche Volkskunde aus dem östl. Böhmen" (Dr. Ed. Langer) *(Zb).*

Deutsche Volkskunde, 10. Bd. (1910.) 3—4. H., 11. Bd. (1911.) 1—2. H.

Brno. Matice Moravská *(R_1 R_3 L).*

Časopis Matice Moravské r. 35. (1911.) seš. 1—4.

Prameny dějin moravských 1. B. 1910.

— Moravská musejní společnost *(R_1 R_3 L).*

Časopis Moravského Musea zemského, r. 11. (1911.) č. 1. 2.

— Bogoslovci češkomoravski *(R_1).*

Museum, časopis bohoslovců česko-moravských, r. 45. č 1—5., r. 46. č. 1-2.

Bruxelles. Société de Bollandistes *(R_1 R_3 St Mh Mj).*

Analecta Bollandiana t. 30. f. 1—4.

— Société royale zoologique et malacologique de Belgique *(S_3 L).*

Annales, t. 45. 1911.

— Musée royal d' histoire naturelle de Belgique *(S_3 L).*

Mémoires, t. 4. No. 3—4. (1910.)

Budimpešta. Magyar tudományos akadémia *(S).*

Akadémiai Értesitő, 1911., 253—264.

Mathematikai és természettudományi Értesitő, 29. köt., 1—5. füz.

Mathematikai és természettudományi Közlemények, 31. köt., 1. sz.

Archaeologiai Értesitő, 31. köt. (1911.) 1—5. szám.

Értekezések a történeti tud. köréből, 22. köt., 10. sz., 23. köt., 1—2. sz.

Irodalomtörténeti Közlemények, 21. évf., 1—4. füz.

Athenaeum, 20. évf., 1. 2. 4. szám.

Nyelvtudományi Közlemények, 40. köt., 4. füz., 41. köt., 1. füz

Elhúnyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek, 15 köt., 1—8. sz.
Értekezések a nyelv-és-széptudományok köréből, 21. k., 9—10. sz.
Kazinczy F., Levelezése, 21. köt. Budap. 1911.
Nyelvtudomány, 3. köt. 1911. 3. füz.
Értekezések a társadalmi tudományok köréből, 14. köt. 5. sz.
Hadtörténelmi Közlemények, 12. évf. (1911.), 1—2. 4. füz.
Almanach 1911.
Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből. 1. köt., 1. sz. B. 1911.
Pápay J., Eszaki-osztják nyelvtanulmányok. I. B. 1910.
Gálos R., Szentjóbi Szabó László költeményi. B. 1911.
Szentiványi F., Nagybecskerek város fejlődése és jelentősége. B. 1911.
Karácson I. — Thalloczy L., A Rákóczi-emigráczió török okmányai. 1717—1803. B. 1911.
Gaal J., Magyarország közgazdasági és társadalmi politikája. 1—2. köt. B. 1911.
Gyulai P., Birálatok 1861—1903. B. 1911.
Csengeri J., Euripides drámái. B. 1911.
Szigetvári I., A komikum elmélete. B. 1911.
Gardner A. E., A regi Athen, ford. Lang N. B. 1911.
Regi magy. könyvtár. 27. B. 1911.

Budimpešta. Magyar kir. földtani intézet *(S₃ L)*.

A magyar földtani intézet évi jelentese, 1909.
A magyar kir. földtani intézet évkönyve, 18. köt., 4. füz., 19. köt., 1—4. füz.
Földtani Közlöny, 40. köt. (1910.) 11—12. füz.; 41. köt. (1911.) 1—8. füz.
Mitteilungen aus dem Jahrbuche, 17. Bd. 2. H.
Mayarázatok a magyar korona országainak részletes geologiai térképéhez. Temeskutas és Obravicabánya környeke. Érsekujvár és Komárom vidéke. B. 1911.
Schafarzik F., Detaillierte Mitteilungen über die auf dem Gebiete des ung. Reiches befindlichen Steinbrüche. B. 1909.
Halaváts G. — Roth von Telegd L., Die Umgebung von Szászsebes. Blatt: Zone 22. Kol. XXIX. B. 1910.
Tóth G., A Magyarországi ivóvizek chemiai elemzése. B. 1910.

— Magyar történelmi társulat *(R Mh L)*.

Századok 45. (1911.) 1—10. füzet.

Budimpešta. Uredništvo časopisa „Magy. Botanikai Lapok" (dr. Degen A.) *(R_3 L).*

Magy. Botanikai Lapok, 10. évf. (1911.). N. 1—12.

— M. kir. központi statisztikai hivatal *(S).*

Magy. statisztikai évkönyv, sv. 18. 1910.
Statisztikai havi közlemények 1911. 1—12.
Külkereskedelmi forgalmának 1911. 1—12.
Magy. statisztikai közlemények, 33., 34., 36.
Ung. statist. Jahrbuch, 17. 1909.

Budyšin. Maćica Serbska *(R_1 R_3 L).*

Časopis Mat. Serb. 1911. l. 64. zeš. 1. 2.

Bukurešt. Academia Romana *(S.)*

Analele, parte adm. t. 32.
— memoriile sect. istor. t. 32.
— — — sciintif. t. 32.
— — — liter. t. 32.
Din vieata poporului Român culegeri si studii, 5., 8., 10.
Publicatiunile fondului Vasile Adamachi, N. 17. (1906—1910).
Bibliografia Românească veche 1508—1830. Tom. II. fasc. 6. 1806—1808. B. 1910.
Petrescu-Comnen, Studiu asupra interventiunii statului intre capital si munca. B. 1910.
L'Académie Roumaine en 1909—1910.

Carigrad. Русскій археологическій институтъ *(R_1 St L).*

Извѣстія t. 15. (i slika).

Christiania. Det kgl. Norske Frederiks-Universitet (Videnskabs-selskabet) *(R_1 R_3 L).*

Forhandlinger 1910.
Skrifter (I. Math. nat. Kl.) 1910.

Cincinnati. Lloyd library *(S_3).*

Bulletin of the Lloyd library: Pharmacy series No. 3. 4., Mycological series No. 5., Botany series No. 1. 2.
Mycological Notes No. 36; Polyporoid issue, No. 1—3., Old species series, No. 1.
Bibliographical Contributions No. 1. 2. 3. 4.

Černovice. K. k. Franz Josephs Universität *(S osim Rj).*

Verzeichnis der Vorlesungen im Sommersemester 1911.; im Wintersemester 1911/12.

Personalstand 1910/11.

Firenze. R. Accademia della Crusca *(S).*

Atti 1909/10.

Freiburg. Universität *(R_1 St L).*

Behörden, Dozenten u. Studierende im Wintersem. 1910/11., im Sommersem. 1911.

Verzeichnis der Vorlesungen, Sommersem. 1911., Wintersemester 1911/12.

Bericht über das Studienjahr 1909/10.

41 univers. spis iz god. 1910/11.

Giessen. Universitäts-Bibliothek *(R_1 Mh L).*

Personalbestand der Universität zu Giessen: Wintersemester 1910/11., Sommersemester 1911.

Vorlesungsverzeichnis: Sommersemester 1911., Wintersemester 1911/12. pa 205 god. 1910/11. izišlih akad. spisa.

— Hessische Vereinigung für Volkskunde *(Zb).*

Hessische Blätter für Volkskunde. Bd. 10. H. 1–3. (1911.

Göteborg. Stadsbibliotek *(R_1).*

Göteborgs Högskolas Arsskrift, Bd. 15. (1909.)

Göttingen. K. Gesellschaft der Wissenschaften *(S).*

Nachrichten (philol.-hist. Klasse) 1911. H. 1—4. Beiheft.

Nachrichten (mathem.-phys. Klasse) 1911. H. 1–5.

Geschäftliche Mittheilungen 1911. H. 1—2.

Gradac. Naturwissenschaftlicher Verein für Steiermark *(S_3 L).*

Mitteilungen 1910. (47.) H. 1—2.

Harkov. Имп. Харьковскій Университетъ *(R_1 R_3 L).*

Записки 1911. кн. 1—4.

Труды общества испытателей природы т. 42. (1907–1908.), 43. (1909.)

Сборникъ истор.-филолог. общества, т. 18.

Вѣстникъ истор.-филолог. общества, вып. 1. (1911.)
Сообщенія матем. общества, II. сер., т. 12. No. 1.

Kazan. Физико-математическое общество *(S_3 L).*
Извѣстія II. сер. т. 16. No. 4., t. 17. No. 1.

Kijev. Библіотека императорскаго университета *(R_1 R_3 L).*
Университетскія Извѣстія 1911. No. 1—12.
Памяти Н. В. Гоголя. K. 1911.

— Кіевское общество естествоиспытателей *(S_3 L).*
Записки т. 21. вып. 3. 4.

— Українсько науково товариство *(R_1 St G Zb L).*
Записки кн. 8. (1911.)

Kojetin na Hanč. Redakcija časopisa „Pravěk" (I. L. Cervinka) *(Zb L).*
Pravěk 1911., 1—6.

Kopenhagen. K. Danske Videnskabernes Selskabs *(R_1 R_3 L).*
Forhandlinger 1911., 1—6.
Skrifter, Historisk og filosoflsk afdeling, 7. r., Bd. 2. No. 1. 2.

Krakov. Akademia umiejętności *(S).*
Bulletin international, cl. de philol. 1911. No. 1—5., cl. des sciences math. 1911. No. 1—10. (A, B.)
Sprawozdania, t. 16. (1911.) No. 1—5.
Rozprawy wydz. hist.-filoz. t. 29.
Rozprawy wydz. filolog. ser. 2. t. 20. zesz. 2., ser. 3. t. 3.
Rozprawy wydz. mat.-przyr. ser. 3. t. 10. A., B., t. 11. A.
Rocznik r. 1910,11.
Katalog literatury naukowej polskiej t. 10. (1910.) z. 3—4.
Sprawozdania komisyi fiziograficznej t. 45.
Scriptores rerum polonicarum, t. 21.
Tretiak J., Bohdan Zaleski 1802—1831.
Tokarz W., Warszawa przed wybuchem powstania 17. kw. 1794.
Jachimecki Z., Wływy włoskie w muzyce polskiei, cz. 1. 1540—1640.

Karłowicz J., Słownik gwar polskich, t. 6.
Kołodziejczyk E., Bibliografia słowianoznanstwa polskiego. K. 1911.
Czubek J., Rękopisy hr. Morstinów w Krakowie K. 1911.
Zapałowicz H., Conspectus florae Galiciae criticus. Vol. III. K. 1911.
Balzer O., Scartabelat w ustroju szlachectwa polskiego. K. 1911.
Chmiel A., Źródła do historyi sztuki i cywilizacyi w Polsce. T. I. K. 1911.
Tarnowski St., Zygmunt Krasiński. T. I. II. K. 1912.
Korzon T., Dzieje wojen i wojskowości w Polsce. Epoka przedrozbiorowa. T. I—III. K. 1912.
Biblioteka pisarzów polskich No. 60.

Krakov. Redakcija časopisa „Świat Słowiański" (dr. Feliks Koneczny) *(R_1 G Zb L).*

Świat Słowiański r. 7. (1911.) t. 1. 2.

Lavov. Towarzystwo historyczne *(R_1 L).*

Kwartalnik historyczny r. 25. (1911.) zesz. 1—4.

— Towarzystwo ludoznawcze *(Zb).*

Lud. t. 17. (1911.), zesz. 1—3.

— Науково товариство імени Шевченка *(R_1 R_3 St Zb L).*

Записки т. 101—105.
Етнографічний Збірник т. 29.
Українсько-руський архів т. 6.
Хроніка ч. 41—44.
Збірник фільольогічної секциї т. 13.
Збірник секциї мат.-природ.-лїкарської т. 14.
Матеріяли до української бібліографії т. 2.
Федькович Осип Юрій, т. 4. Писаня.
Маковей Осип, Житепись Осипа Юрия Гординского Федьковича.
Жерела до історії України-Руси, т. 12.

Leipzig. K. sächsische Gesellschaft d. Wissenschaften *(S).*

Berichte, philol.-hist. Classe, 1910. Nr. 10—11.; 1911. Nr. 1—5.
Berichte. mathem.-phys. Classe, 1910. Nr. 6—7.; 1911. Nr. 1—6.

Abhandlungen, philol.-histor. Classe, 28, Nr. 5—8., 29, Nr. 1—4.
Abhandlungen, mathem.-phys. Classe, 32, Nr. 3—4.

Ljubljana. Matica slovenska *(S).*

Letopis za 1911.
Zbornik 13.
Knezova knjižnica 18. zv.
Zabavna knjižnica 23. zv.
Štrekelj K., Slovenske narodne pesmi, 14. sn.
Hrvatska knjižnica zv. 5.
Ilešić Fr., Slovanski spomini in jubileji, 1. zv.
Mencinger J., Izbrani spisi, 1. zv.

— Muzejsko društvo za Kranjsko *(S osim Rj).*

Carniola. Nove vrste l. 2. (1911.) 1—4.

— Redakcija „Ljubljanskoga Zvona" (dr. J. Šlebinger) *(R_1 G Zb L).*

Ljubljanski Zvon 31. 1911. br. 1—12.

— Redakcija „Doma in sveta" (dr. M. Opeka i dr. E. Lampe) *(R_1 G Zb L).*

Dom in svet 24. (1911.) br. 1—12.

Louvain. Université catholique de Louvain *(Mh Mj St).*

Annuaire 1912.
Programme des cours 1911—1912.
Bibliographie, 5. suppl. 1908—1911.

Lund. Sveučilište *(R_1 Mh L).*

Acta universitatis Lundensis. Nova series: Teologi, juridik och hum. ämnen, 6. (1910.) Medicin samt matem. och naturvet. ämnen, 6. (1910).
Olaus Magnus, Historia om de nord. folken. Michaelisgillet 1909.

Madison. Wisconsin Academy of sciences, arts and letters *(R_1 R_3 L).*

Transactions, vol. 16, part 2, Nr. 1—6. 1909—1910.

Mantova. R. Accademia Virgiliana di scienze, lettere ed arti *(R_1 L).*

Atti e Memorie. N. S. Vol. 3. (1911.) parte 2.

Maribor. Zgodovinsko društvo *(R_1).*

Časopis za zgodovino in narodopisje 8. l. (1911.) 1—4. sn.

Milano. R. Istituto lombardo di scienze e lettere *(S_3).*

Rendiconti, ser. 2., vol. 44., fasc. 1—20.

Moskva. Императорскій Университетъ *(R_1 R_3).*

Ученыя записки Моск. университета:
отдѣлъ историко-филологическій, вып. 41.
отдѣлъ естественно-истор., вып. 28—29.

— Московское математическое общество *(S_3 L).*

Математическій Сборникъ т. 27. вып. 4., т. 28. вып. 1.

— Имп. общество исторіи и древностей россійскихъ *(S_1 osim Rj, L).*

Чтенія 1911. кн. 1—4.

— Московское инженерское училище *(S_3 L).*

Извѣстія, часть 1. вып. 8—9. (1910—1911.), часть 2. вып. 5. (1911.)

München. K. bayerische Akademie der Wissenschaften *(S).*

Sitzungsberichte der philos.-philolog. und histor. Klasse 1910. Abh. 8—14. + Schlussh.; 1911. Abh. 1—12.

Sitzungsberichte der mathem.-phys. Klasse 1910. Abh. 10—15. + Schlussh.; 1911. H. 1—2.

Abhandlungen, mathem.-phys. Klasse, Bd. 25. Abh. 5—7.; 2. Suppl.-Bd. Abh. 3—6.

Abhandlungen, philos.-philolog. Klasse, Bd. 25. Abh. 2—4.

Hertling v. G., Wissenschaftl. Richtungen u. philos. Probleme im 13. Jahrh. M. 1910.

Riezler v. S., Die Kunstpflege der Wittelsbacher. M. 1911.

Napulj. Società Napoletana di storia patria *(Mh St L).*

Archivio storico per le province Napoletane, anno 36. (1911.), fasc. 1—4.

New-York. New-York Public library *(R_1 R_3 L).*

Bulletin of the New-York Public library vol. 15. (1911.) No. 1—12.

New-York. American mathematical society. *(S_3)*

Bulletin, vol. 18., Nr. 1—6., Annual register, January 1912.

— American Museum of nat. hist. *(S_3).*

Bulletin, vol. 28. (1910.), 29. (1911.)
Forty-second annual report for the year 1910.

Nježin. Историко-филологическій институтъ князя Безбородко *(R_1 R_3 St L).*

Извѣстія т. 26. 1911.
Сборникъ т. 7. 1910—1911.

Novi sad. Matica srpska *(S).*

Летопис књ. 273—284.
Књиге за народ из задужбине Петра Коњевића св. 139—144.
Књиге Матице Српске бр. 43.

Odesa. Имп. новороссійскій университетъ *(R_1 R_3 L)*$_1$

Записки, оффиціальный отдѣлъ вып. 4., физико-мат. факультета вып. 1. (1910.), истор.-филолог. фак. вып. 2—4.

— Одесское общество исторіи и древностей *(R. St. L).*

Записки т. 29.

Paris. Académie des inscriptions et belles-lettres *(S).*

Comptes rendus des séances (1911.) Nr. 1—12.

— Administracija časopisa „Echos d'Orient" *(Mh).*

Echos d'Orient a. 14. No. 86—91.

— Société d' anthropologie *(Zb).*

Bulletins et mémoires, 5. sér. t. 10. (f. 4—6.), 6. sér. t. 1. (f. 1—3.)

— Ministère de l' instruction publique *(S po 5 eks.)*

Bulletin archéologique 1909. (l. 3.), 1910. (l. 1—2.)
Comptes rendus du congrès des sociétés savantes de Paris et des départements. Section des sciences. 1909.
Bulletin hist. et philologique a. 1909. (No. 1—4.), 1910 (No. 1—2.)
Bibliographie annuelle des travaux hist. et archéolog. 1906—1907.

Lettres de Catherine de Médicis t. 10.
Recueil des actes du comité de salut public t. 20.

Paris. Société mathématique de France *(S_3).*
Bulletin t. 39. f. 1—4.

Petrograd. Имп. Академія наукъ *(S).*
Извѣстія, 6. сер. 1911. Но. 1—18.
Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности т. 15. кн. 3—4., т. 16. кн. 1—3.
Труды Ботаническаго Музея, вып. 8.
Византійскій Временникъ т. 15. Но. 2—3.
Энциклопедія славянской филологіи, вып. 1., 5, 2.
Сборникъ отдѣленія русскаго языка, т. 87., 88.
Россія и Италія т. 1. в. 2., т. 3. в. 1.

— Имп. общество любителей древней письменности *(S_1 osim Rj, L).*
Изданія 130.

— Имп. русское географическое общество *(S os. Rj).*
Живая Старина т. 19. вып. 4., т. 20. вып. 1—2.
Извѣстія т. 46. вып. 6—10., т. 47. вып. 1—6.
Записки по общей геотрафіи, т. 39. вып. 1., т. 47.
Отчетъ 1909. 1910.

— Геологическій комитетъ *(S_3 L).*
Извѣстія, т. 28. (1909.) Но. 9—10., т. 29. (1910.) Но. 1—10.
Труды, вып. 53—57., 59—60., 66., 68.
Геолог. карта ленскаго золот. района, описаніе листовъ V—1., V—2.
Геолог. карта енисейскаго золот. района, описаніе листа З—7., Ж—7.
Детальная геолог. карта донецкаго каменоугольнаго бассейна. Описаніе планшета VII—25., VII—26.
Геолог. изслѣдованія въ золот. областяхъ Сибиріи, Амурско-приморскій районъ, вып. 10., Енисейскій районъ, вып. 9.

— Славянское благотворительное общество *(R_1 R_3 L).*
Извѣстія 1910. Но. 7—8.

— Политехническій Институтъ имп. Петра Великаго *(S_3 L).*
Извѣстія, отдѣлъ техники, естествознанія и математики, т. 14. вып. 1—2., т. 15. вып. 1—2., т. 16. вып. 1.

Petrograd. Русское физико-химическое общество *(S_2 L).*

Журналъ русс. физ.-хим. общ., часть химическая, т. 43. вып. 1—9.

— Имп. русское археологическое общество *(R_1 St L).*

Записки класс. отдѣленія т. 6.
Записки отдѣленія русской и славянской археологіи т. 8. вып. 2.
Записки нумизматическаго отдѣленія т. I. вып. 2—3.
Записки восточнаго отдѣленія т. 18. вып. 4., т. 19. вып. 1—3. + Приложеніе т. 18.
Λιονυσίου τοῦ ἐκ Φούρνα ἑρμήνεια.

— Имп. археографическая коммиссія *(S_1 os. R_1 L).*

Лѣтопись занятій, вып. 21—22.
Полное собраніе русскихъ лѣтописей т. 14., 20, 1., 22., 23.
Русская истор. библіотека т. 26., 27., 13. (2. изд.).
Повѣсть временныхъ лѣтъ по лаврентіевскому списку.
Памятники славяно-русской письменности, I. Великія минеи четіи; январь, тетрадь I. дни 1—6.; апрѣль, тетрадь I. дни 1—8.; ноябрь, тетрадь I. день 16.; декабрь день 24.
Новгородскія писцовыя кньиги, т. 6.
Семидесятипятилѣтіе имп. археогр. коммиссіи 1834—1909.

Philadelphia. Academy of Natural Sciences *(S_3 Zb).*

Proceedings, v. 62. p. 3., v. 63. p. 1—2.

Plovdiv. Redakcija časopisa „Родопски напрѣдъкъ" (Ст. Н. Шишковъ и В. Дѣчевъ) *(Zb).*

Родопски напрѣдъкъ, 9. (1911.) кн. 1—6.

Poznanj. Towarzystwo przyjaciół nauk *(R_1 R_3 L).*

Roczniki t. 36. 1911.

Prag. Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění *(S).*

Almanach r. 21. (1911.)
Věstník r. 20. (1911.) č. 1—9.
Sbírka pramenův sk. II. č. 14, II, 2., č. 16.
Rozpravy tř. I. č. 40—45.
Rozpravy tř. II. r. 19—20.

Rozpravy tř. III. č. 33—36.
Soupis památek historických a uměleckých v království českém, 35., 36, 1.
Zíbrt Č., Bibliografie české historie, díl V. sv. 2.
Bulletin internat. a. 15. (1910.).
Weinzettl V., Gastropoda českého křidového útvaru. Palaeontographica Bohemiae č. 8.
Šimak J. V., Rukopisy majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka v Praze.
Sborník filologický, r. I.
Aristofanova komedie Lysistrate, přeložil A. Krejčí.

Prag. Museum král. českého *(S).*

Časopis Musea král. českého 1911., 1—4.
Zpráva o Mus. kr. č. 1910.
Novočeská bibliothéka, číslo 40. P. 1911.

— Jednota českých mathematiků *(S_3 L).*

Časopis pro pěstování math. a fys., r. 40. č. 3—5., r. 41. č. 1—2.

— Královská česká společnost nauk *(S).*

Výroční zpráva za r. 1911.
Věstník, třída filos.-historicko-jazykozpytná, 1911.
Věstník, třída mathem.-přírod. 1911.

— Jednota českých filologů *(R_1 L).*

Listy filologické r. 38. (1911.) seš. 1—6.
Král J., Řecká a římská rhytmika a metrika, II, 2.

— Národopisná společnost československá a národopisné museum československé *(R_1 R_3 Zb L).*

Národopisný Věstník československý, r. 6. (1911). č. 1—10.

— Zemský archiv království českého *(S).*

Zprávy zemského arch. kr. č., sv. 3. P. 1910.

— Uredništvo časopisa „Slavorum litterae theologicae" *(R_1 St Mh).*

Acta academiae Velehradensis a. 7. (1911.). Nr. 1—2.

Prag. Uredništvo časopisa „Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické therapii" (dr. L. Haškovec) *(S_3).*

Revue v neurologii etc. r. 8. (1911.) No. 1—12.

— Klub za Starou Prahu *(Zb L).*

Krása našeho domova, r. 8. č. 1—2.
Za Starou Prahu, r. 1. 1910. č. 1—12.

— Redakcija časopisa „Slovánský Přehled" (A. Černý) *(Rj).*

Slovanský Přehled r. 13. č. 7—10., r. 14. č. 1—6.

Quaracchi (kod Firenze). Redakcija časopisa „Archivum Franciscanum historicum" *(Mh Cod.)*

Archivum Franciscanum historicum a. 4. (1911.) f. 1—4.

Rim. R. Accademia dei Lincei *(S).*

Rendiconti, classe di scienze morali etc., v. 19. f. 11—12., v. 20. f. 1—10.
Notizie degli scavi di antichità, vol. 7. f. 11—12., vol. 8. f. 1—8.
Rendiconti, classe di scienze fisiche etc. vol. 20., 1. semestre fasc. 1—12., 2. sem. fasc. 1—12.
Rendiconto dell' adunanza solenne del 4 giugno 1911.
Annuario 1911.
Memorie, classe di scienze fisiche etc., ser. 5. vol. 8. f. 7—21.
Memorie, classe di scienze morali, v. 14. f. 5—9.

— Società italiana per il progresso delle scienze *(S_3).*

Atti. IV. riun.: Napoli, dicembre 1910.
Bollettino del Comitato talassografico. Num. 7—10.

Rio de Janeiro. Museu nacional *(S_3 L).*

Archivos do Mus. nac. Vol. 13. 1905.

Rochester. Academy of science *(S_3 L).*

Proceedings, Vol. 4. pp. 233—241., 5. pp. 1—38.

San Francisco. California Academy of sciences *(S_3 L).*

Proceedings, fourth series, vol. 1. pp. 7—288. (20. January 1911.).

Sarajevo. Uredništvo „Glasnika zem. muzeja u Bosni i Hercegovini“ (Dr. Ć. Truhelka) *(S).*

Glasnik zem. muzeja u B. i H. 23. (1911.) 1—4.

Sibinj. Verein für siebenbürg. Landeskunde *(R_1 R_3 Zb L).*

Archiv Bd. 37, 2—3.
Jahresbericht für 1910.

Sofija. Българско книжовно дружество (Бълг. академия на наукитѣ) *(R_1 R_3 L).*

Периодическо списание, 71. (1910.) 1—10.
Лѣтописъ на бълг. книж. дружество 11. 1910.
Съчинения на М. С. Дринова, т. 2.
Кънчовъ В., Орохидрография на Македония. Пловдивъ 1911.
Списание на Българската акад. на наукитѣ, клонъ историко-филологиченъ и философско-обществен кн. 1.
Иванчевъ Т., Изъ архивата на Найденъ Геровъ кн. 1.

— Uredništvo časopisa „Българска Сбирка“ (С. С. Бобчевъ) *(R_1 R_3 L).*

Българска Сбирка г. 18. (1911.) кн. 1—10.

— Uredništvo časopisa „Юридически Прѣгледъ“ (С. С. Бобчевъ) *(Mj Zb).*

Юридически прѣгледъ 19. (1911.) кн. 1—10.

Spljet. Uredništvo časopisa „Bullettino di archeologia e storia Dalmata“ (Fr. Bulić). *(R_1 Mj Stp L).*

Bullettino, anno 33. (1910.) No. 1—12.
Bervaldi Gius, Alcune osservazioni ai due ultimi opuscoli del sac. P. Kaer e del P. G. M. intorno a S. Doimo. Fiume 1910.

Stockholm. K. Svenska Vetenskapsakademien *(S_3).*

Arkiv för Matematik, Astronomi och Fysik, Bd. 6. H. 2—4., Bd. 7. H. 1—2.

Torino. R. Accademia delle scienze di Torino *(S_1 L).*

Atti, vol. 46. (1910./11.) disp. 1—15.
Memorie t. 61.
Onoranze centenarie internaz. ad A. Avogardo. Torino 1911.

Toronto. The Canadian institute *(S_3 L).*

Transactions No. 20. vol. 9. part 1.

Turčianski sv. Martin. Uredništvo časopisa „Slovenské Pohľady“ (Jozef Škultéty) *(Zb).*

Slovenské Pohľady r. 31. (1911.) soš. 1—12.

— Museálna slovenská spoločnosť *(Zb).*

Časopis mus. slov. spoločnosti r. 14. č. 1—4.
Sborník mus. slov. spoločnosti r. 16. sv. 1. 2.

Upsala. Sveučilišna biblioteka *(S).*

Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné. 1. Afd. 5. del. Stockholm 1911.
Accessionskatalog 24—25. (1909—1910.).
Arsskrift 1910. (i 31 sveuč. spis g. 1910/11.).
Skrifter utgifna af kgl. Human. vetenskaps-samf. Bd. 11.
Löfstedt E., Philolog. Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae. 1911.
Jägerskiöld L. A., Results of the Swedish zoological expedition to Egypt and the White Nile 1901. P. IV. Ups. 1911.
Almkvist H., Nubische Studien im Sudan 1877—78. Ups. 1911.
Aulén G., Till belysning af den Lutherska kyrkoidén. Ups. 1911.

— Landsföreningarna i Upsala, Helsingfors ock Lund *(St Zb L).*

Svenska Landsmalen ock svenskt folklif, 1909. H. 104—107., 1910. H. 108—113., 1911. H. 114.

Varšava. Uredništvo časopisa „Русскій филологическій Вѣстникъ“ (E. Ѳ. Карскій) *(R_1 St L).*

Русскій филолог. Вѣстникъ 1911. Но. 1—4.

— Towarzystwo Naukowe Warszawskie *(S).*

Sprawozdania r. 4. (1911.) zesz. 1—9.
Prace, wydział nauk antropol. społeczn. hist. i filozofii, Nr. 5. wydział nauk matem.-przyrodniczych, No. 3.

— Имп. Варшавскій Университетъ *(R_1 R_3 L).*

Варшавскія университетскія извѣстія, 1911. Nr. 1—9., 1912. Nr. 1—3.

Venecija. R. Istituto Veneto *(S).*

Atti, ser. 8. t. 10. (67.) 1907—1908. disp. 6—10., t. 11. (68.) 1908—1909. disp. 1—10., t. 12. (69.) 1909—1910. disp. 1—10., t. 13. (70.) 1910—1911. disp. 1—8.

Osservazioni meteorologiche e geodinamiche eseguite nell'anno 1907. nell'Osservatorio del Seminario Patriarcale di Ven. 1909., — nell'anno 1908. Ven. 1910.

Zadar. Matica Dalmatinska *(R_1 R_3 L).*

Tresić-Pavičić A., Život kralja Hiruda dramski prikazan. Zadar 1910.

Zagreb. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor *(R_1 R_3 L).*

Napredak i Hrv. učiteljski dom 1911.

Radosavljević P., Uvod u eksperimentalnu psihologiju, 2. Zagreb. 1910.

Pedagogijska enciklopedija, knj. 2., sv. 14.

— Hrvatsko arheološko društvo *(R Mh Mj St L).*

Vjesnik g. 1910—1911. (11.).

— Pravničko društvo *(R_1 R_3).*

Mjesečnik g. 37. (1911.) knj. 1. br. 1—6., knj. 2. br. 1—6.

— Društvo hrvatskih književnika *(R_1 Zb L).*

Savremenik g. 6. (1911.) br. 1—12.

Kozarac J., Gjuka Begović. Roman. Z. 1911.

Bego M., S mora. Z. 1911.

Mistra Milo, Dvije komedije. Z. 1911.

Novak V., Teški životi. Crtice i satire. Z. 1911.

Kozarac J., Male pripovijesti. II. Z. 1912.

— Kralj. zemaljski statistički ured *(R_1 R_3).*

Publikacije kr. zemalj. statističkog ureda:

52. Mjesečni statistički izvještaji g. 13. (1911.) sv. 1—12.

53. Glavni izvještaji o stanju usjeva itd., godina 19. (1911.) sv. 1—12.

— Uredništvo „Vjesnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskog arkiva" (dr. I. pl. Bojničić-Kninski) *(Mh Mj St).*

Vjesnik kr. zem. arkiva g. 13. (1911.) sv. 1—4.

Zagreb. Matica Hrvatska *(S).*

Kovačić A., U registraturi. Z. 1911.
Krstinić P., Bratski inat. Z. 1911.
Mihačević L., Po Albaniji. Z. 1911.
Popović B., Antologija novije srpske lirike. Z. 1911.
Radić Stj., Češki narod na početku 20. stoljeća. Z. 1911.
Sienkiewicz H., Bez dogme. Preveo I. Velikanović. Z. 1911.
Šimunović D., Tudjinac. Z. 1911.

— Uredništvo „Narodnih Novina" *(S).*

Narodne Novine 1911.

— Uredništvo „Obzora" *(S).*

Obzor 1911.

— Uredništvo „Prosvjete" (E. Laszowski) *(S).*

Prosvjeta 1911.

— Uredništvo časopisa „Agramer Tagblatt" *(S).*

Agramer Tagblatt 1911.

— Uredništvo časopisa „Agramer Zeitung" *(S).*

Agramer Zeitung 1911.

B) na dar:

Academia pro interlingua a. 23—24, Discussiones, t. I. No. 1—7. Torino 1910., t. II. No. 1—5. Torino 1911.

Acta reg. scientiarum universitatis Hungaricae, a. 1909/10. f. 2., a. 1910/11. f. 1.

A Budapesti kir. magy. tudomány-egyetem *Almanachja* az 1909/10.

Andrić N., Branič jezika hrvatskoga. 2. izd. Zagreb 1911.

Annaes scientificos da Academia Polytechnica do Porto. Vol. 6. (1911.) Nr. 1—3.

Annales de l' observatoire astronomique de Moscou, II. s., 5. vol. M. 1911.

*

Die *Arbeitseinstellungen* und Aussperrungen in Oesterreich während des Jahres 1910. (Herausgegeben vom K. k. Arbeitsstat. Amte im Handelsministerium). Wien 1911.

Die kollektiven *Arbeits- und Lohnverträge* in Oesterreich. Abschlüsse u. Erneuerungen des Jahres 1909. Wien 1911. (K. k. Arbeitsstat. Amt im Handelsministerium).

Die *Arbeitszeit* in Eisenhütten und Walzwerken. Wien 1911. (K. k. Arbeitsstatistisches Amt im Handelsministerium).

Barlè J., Povijest turopoljskih župa. Zagreb 1911.

Boletín del Instituto geológico de México. No. 28. México 1911.

Boškovića R. J. Spomenica o 200-toj obljetnici njegova rogjenja. Daje na svjetlo Dubrovačko katoličko društvo „Bošković.“ Dubrovnik 1911.

Bourgeois H., La question du néo-slave.

Bretholz, Libri citationum et sententiarum. T. VII. Brunae 1911.

Bučar F., O nakladama nekih slovenskih protestantskih knjiga. Ljubljana 1911.

Bulletin of the U. S. Agricultural experiment station of Nebraska. Vol. XXII. No. 113—115., vol. XXIII. No. 116—122.; Press-Bulletin No. 32—35.

Bullettino delle pubblicazioni italiane ricevute per diritto di stampa (Biblioteca nazionale centrale di Firenze) 1911. No. 121—132.

Цоневъ, Двѣ Български граматики. София 1911.

— Показалецъ на женския книжовенъ трудъ у насъ. С. 1911.

— Споменъ за Васила Д. Стояновъ. София 1911.

— Опрѣдѣлени и неопрѣдѣлени форми. Соф. 1911.

Czerlien v. M., Die Friedens-Arbeit der öst.-ung. Cavallerie. Wien 1894.

— Einiges zu den jetzigen Cavallerie-Reglements. Wien 1900.

— Die Lanze als Waffe der Reiterei. Wien 1901.

— Zur Ausbildung der Cavallerie im Felddienste. Wien 1902.

— Unsere militärischen Schriften. Wien 1907.

— Kavalleristische Studien. Wien 1909.

Časopis pro moderní filologii, vydává Klub moderních filologů, r. 1. s. 1—3., v Praze 1911.

Černý A., Istoty mityczne Serbów łużyckich. Warszawa 1901.

— Stawizny basnistwa łužiskich Serbow. Budyšin 1910

Červinka I. L., Moravské starožitnosti, díl. II., seš. 1—5. Kojetín na Hané 1911.

Dlustuša Lj., predsjednika „Kluba hrv. književnika" u Osijeku, govor na sijelu prigodom narodnoga blagdana 5. srpnja 1911.

Ehrlich S. — Stern J., Eine Festschrift des Journalisten- und Schriftsteller-Vereins „Concordia." 1859—1909.

Ergebnisse der Arbeitsvermittlung in Oesterreich im Jahre 1909. Wien 1911. (K. k. Arbeitsstatistisches Amt im Handelsministerium).

Erhebung über die Kinderarbeit in Oesterreich im Jahre 1908. II. Teil. Textliche Darstellung I. Heft. Wien 1911. (K. k. Arbeitsstatistisches Amt im Handelsministerium).

Ежегодникъ главнаго управленія землеустройства и земледѣлія по департаменту земледѣлія и лѣсному департаменту. 1908—1910. С. Петербургъ. 1910—1911.

Franić D., Ocjena i tumač Steklasine karte Hrvatske i Slavonije. Sarajevo 1895.

— Orometrija ličko-gackoga ili gornjo-hrvatskoga visočja.

— Od Osijeka do Željeznih vrata.

— Uzvisitost najglavnijih gorskih saobraćajnih i prometnih prijelaza u Hrv. i Slav. Sarajevo 1897.

— Die Lage auf der Balkanhalbinsel zu Beginn des 13. Jahrhunderts. Wien 1897.

— Stručni poučni izleti osječkih učenika više trgovačke škole g. 1897. Zagreb 1897.

— Poučna korist dvaju đačkih stručnih izleta.

— S gjacima kroz Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru, Dalmaciju itd. Donja Tuzla 1901.

— Plitvička jezera i njihova okolica. U Zagrebu 1910.

Гавриловић Б., Цивилизација и наука. Београд 1911.

Ginzberger A., Fünf Tage auf Oesterreichs fernsten Eilanden. Triest 1911.

Grabowski Tad. Stan., Sprawa grobu i szczątków Władysława Warneńczyka. W Warszawie 1911.

Григорьевъ В. В., Императорскій С. Петербургскій Университетъ въ теченіе первыхъ пятидесяти лѣтъ его существованія. С. Петербургъ 1870.

Hadži J., Haben die Scyphomedusen einen oktodermalen Schlund? Leipzig 1911.

— Rückgängig gemachte Entwicklung einer Scyphomeduse. Leipzig 1909.

— Über die Nesselzellverhältnisse bei den Hydromedusen. Leipzig 1911.

Hadži J., Über die Podozysten der Scyphopolypen. L. 1912.

Haupt S., Die Lösung der Katharsis-theorie des Aristoteles. Znaim 1911.

Herbatschek H., Aus dem Bildersaal eines verkannten Kulturvolkes. Wien 1911.

— Ausgedinge oder Bauernversicherung? Wirtschaftspolitische Studie. Wien 1904.

Hinneberg P., Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst u. Technik. Band II. (1908.), III. (1909.), IV. (1910.), V. (1911.). (Poklonio D. pl. Preradović.)

Feierliche *Inauguration* des Rektors der k. k. deutschen Karl-Ferdinands Universität in Prag für 1910/11. 1911/12.

Ivančić Stj., Nešto o hrvatsko-glagolskim piscima samostanskih Trećoredaca. Zadar 1911.

Извѣстія общества для изслѣдованія природы Орловской губерніи. Вып. 2. Кіевъ 1910.

Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София. Книга III. (за 1908—1910. год.). София 1911.

Извештај срп. вел. гимназије карловачке за г. 1910/11.

Извештај о српској народној основној школи у Загребу за школ. год. 1910/11.

Izvješće o kr. višem gospodarskom učilištu i ratarnici u Križevcima za g. 1910/11.

Izvješće o kr. maloj realnoj gimnaziji u Petrinji za godinu 1910/11.

Izvješće kr. vel. gimnazije u Sušaku za god. 1910/11.

Izvješće kr. realne gimnazije u Zagrebu za g. 1910/11.

Izvještaj kr. nautičke škole u Bakru za god. 1910/11.

Izvještaj kr. male realne gimnazije u Koprivnici za škol. god. 1910/11.

Izvještaj privremene male realne gimnazije u Krapini za škol. god. 1910/11.

Izvještaj (12. godišnji) velike gimnazije u Tuzli objavljen na kraju škol. god. 1910/11.

Izvještaj kr. realne gimnazije u Vukovaru koncem šk. god. 1910/11.

Izvještaj o kr. realnoj gimnaziji i s njom spojenoj višoj trgovačkoj školi u Zemunu za g. 1910/11.

Јцимарскій А. П., Rasprave i književne obznane. (74 komada).

Janet Ch., 3 prirodopisne rasprave.

Jireček Const., Geschichte der Serben. I. Band (bis 1371.). Gotha 1911.

Kiseljak M., Prilozi za teoriju savršenih brojeva. U Zagrebu 1911.

— Über einen geometrischen Satz von Dirichlet. Leipzig u. Berlin 1911.

Klopp O., Deutschland und die Habsburger. Aus seinem Nachlasse herausgegeben und bearbeitet von Dr. Leo König. Graz und Wien 1908. (Poklonio D. pl. Preradović).

Književni prilog Kluba hrvatskih književnika u Osijeku. I. 1910/11. br. 1—6.

Kos Franc, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Knjiga I. (l. 501—800.), II. (l. 801—1000.). III. (l. 1001- 1100.). V Ljubljani 1903—1911.

Kowalczewski K., Plankton — jego znaczenie i badanie. W Buczaczu 1911.

Kubinyi M., „Még egyszer az átkos emlékü". Budapest 1911.

Kučera O., Iz maloga i velikoga svijeta. Zadar 1911.

Laszowski E., Povijest plem. općine Turopolja, sv. II. Zagreb 1911.

Leger L., L' Illyrisme et son action dans les pays slaves. Paris 1911.

Лозанић С. М., О електросинтезама. У Београду 1911.

Lucio Giovanni, Storia del regno di Dalmazia e di Croazia. Prima versione italiana. Trieste 1896. (Poklonio D. pl. Preradović).

Lukaševič J., Sur le mécanisme de l' écorce terrestre et l' origine des continents. St. Pétersbourg 1911.

Lukawsky Th., Raciones silvarum arcis Carlstein de annis 1428—1431. Pragae 1911.

— Carlsteinensis capituli 1452—59, c. 1467, 1480 et 1496 annis urbarium et raciones. Pragae 1911.

— Inventaria capellarum in arce Carlstein de annis 1501, 1515, 1645, 1650, 1705, 1745, 1759, 1761, 1780. Pragae 1911.

Лукьяненко А. М., Политическая и литерарная дѣятельность братьевъ Зринскихъ и Франца Франкопана. Томъ 1. Кіевъ 1911.

Machar J. S., Die Galeeren des Gymnasiums. Einzig autorisierte Übersetzung von dr. H. Herbatschek. Leipzig und Berlin 1911.

Majcen G., Über die Kurve vierter Ordnung mit einer Spitze 2. Art und einem einfachen Wendeknoten. Prag 1911.

— Une construction de l' hyperbole comme lieu de points et comme enveloppe. 1911.

— Über eine Methode zur Behandlung gewisser ebener metrischer Probleme. 1911.

Мајцен Ј., Употреба простора са четири димензије. Из „Гласа Срп. кр. акад." 83. Београд 1911.

Maletić V., Konac svijeta (Finis mundi), drama u pet činova. Split 1912.

Martens W., Gregor VII., sein Leben und Wirken. Band I., II. Leipzig 1894. (Poklonio D. pl. Preradović).

Masaryk Th. G., Die Ideale der Humanität. Ins Deutsche übertragen von H. Herbatschek. Wien 1902.

Missouri Botanical Garden. St. Louis 1910.

Митровић А., Двадесет година политичке борбе на Приморју (1880—1900 год.). Котор 1910.

Mittheilungen des k. u. k. Militärgeographischen Institutes, Band 30. Wien 1910.

Az országos *munkásbetegsegélyző* és balesetbiztositó pénztár, III. jelentése (1910.). Budapest 1911.

Murko M., Nachtrag zu den Mitteilungen über die Volkskundemuseen im südöstlichen Europa.

— Nachtrag zur Broschüre: Zur Kritik der älteren südslavischen Litteraturen.

— Наука о језику и књижевности Хрвата и Срба (из „Срп. књиж. Гласника").

— Rodoljubna knjiga brez rodoljubja. (Martin Žunković, Die Slaven, ein Urvolk Europas. Wien 1911.).

Обозрѣнія преподаванія наукъ въ императорскомъ . Петербургскомъ Университетѣ за 1909—1910., 1910—1911. годъ. С. Петербургъ 1909. 1910.

Obrana narodna, u Osijeku 1910/11.

Ordnung der Vorlesungen an der k. k. deutschen Karl-Ferdinands Universität in Prag. Wintersem. 1911/12. Sommersem. 1912.

Отчетъ о состояніи и дѣятельности императорскаго С. Петербургскаго Университета за 1909. годъ.

Отчетъ годишенъ на метеорологическата станция при Солунската бълг. мжжка гимназия „Св. Кирилъ и Методий“ за 1910. годъ.

Отчетъ о дѣятельности Библіотеки имп. Академіи наукъ за 1910. годъ. С. Петербургъ 1911.

Pappafava V., Bilježnički obraznik sa izjašnjenjima povjestnim, bibliografskim i pravničkim. Preveden po dru. G. Antiću i A. Šimoniću. Zadar 1896.

— Justiz- und Urkundenverhältnisse in Rumänien. Wien 1911.

Parergones del Instituto geológico de México. T. III. No. 7—10.

Павловић С. Ил., Прилози познавању мекушаца из Старе Србије и Македоније. Београд 1911.

Personalstand der k. k. deutschen Karl-Ferdinands Universität in Prag zu Anfang des Studien-Jahres 1911/12.

Петровскій Н. М., Копитарь и „Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris“ Добровскаго. С. Петербургъ 1911.

Plener v. Freiherr E., Reden. Stuttgart—Leipzig 1911.

Поливка Ю. И., Отзывъ о сочиненіи В. А. Францева: Матеріалы для исторіи славянской филологіи. С. Петербургъ 1911.

Preporod, pedagoška smotra, u Zagrebu 1910—1911. br. 1—12.

Program komunalne male realne gimnazije u Voloskom-Opatiji za g. 1910/11.

Prohaska Drag., Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen

im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert. Zagreb 1911.

Протоколы засѣданій совѣта императорскаго С. Петербургскаго Университета за 1909. годъ. No. 65.

Prúdy, revue mladého Slovenstva, r. 3. č. 1—5. Budapešť 1911.

Pupovac P., Meine Friedenszahl-numerus pacis. Wien 1911.

Разпись на лекциитѣ за зимното и лѣтното полугодие 1911—12. (Университетъ въ София).

Report of the Librarian of Congress for the fiscal year ending June 30. 1909—1910. Washington.

Report annual 23. 24. of the Agricultural experiment station of Nebraska. 1910. 1911.

Rocznik Towarzystwa przyjaciół nauk w Przemyślu za rok 1909—1911.

Sborník věd právních a státních za účastenství členů české fakulty právnické, rediguje B. Rieger, r. 11. (1910/11.) s. 3—4., r. 12. (1911/12.) s. 1.

Schick L., Budućnost medjusobnih posmrtnih zadruga. 1911.

Славянство, No. 1—6. С. Петербургъ 1911.

Slovan, mesečnik za književnost, umetnost in prosveto v Ljubljani (urednik dr. Fr. Ilešić), l. 9. (1911.), 1—12.

Словарь біографическій профессоровъ и преподавателей императорскаго С. Петербургскаго университета. Томъ I. А-Л, II. М-Я. С. Петербургъ 1896-98.

Smotra gospodarska, izdaje odbor prof. zbora kr. višeg gospodarskog učilišta u Križevcima, g. 2. sv. 1—9.

Списъкъ на населенитѣ мѣста въ България. София 1911.

Sprawozdanie dwudzieste dziewiąte z działalności kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowem imienia doktora medycyny Józefa Mianowskiego. Za rok 1910. Warszawa 1911.

Staničić M., U otmenom krugu ili zločinci u rukavicama. Šibenik 1911.

Statistik des auswärtigen Handels des Vertragszollgebietes der beiden Staaten der österr.-ungar. Monarchie im Jahre 1910. Bd. 1—4. (Herausgegeben vom Handelsstatistischen Dienste des k. k. Handelsministeriums).

Stiattesi R., Preavvisatore sismico „Stiattesi".

Strossmayer, koledar za godinu 1912.

Сырку П. А., Славянскія и русскія рукописи óританскаго музея въ Лондонѣ. Съ предисловіем А. И. Яцимирскаго. С. Петерургъ 1908.

Šišić F., O hrvatskom jeziku i uvrštenju hrvatskih govora u dnevnike zajedničkoga sabora i delegacije. Zagreb 1911.

Шпадијер Б., Најглавније тешкоће у учитељском раду. Цетиње 1910.

Tájékoztató az országos munkásbetegsegélyző és balesetb ztositó pénztár. III. jelentéséhez 1910. Budapest 1911.

A Budapesti kir. magy. tudomány-egyetem *Tanrende* az 1910/11. 1. 2. felére.

Tjednik, u Bjelovaru 1911.

Tommaseo N., Nuovo dizionario dei sinonimi della lingua italiana. Firenze 1838. (Poklonila gđa. P. Bogdan).

Trstenjak D., Biblija u svijetlu istine i morala. Zagreb 1912. (Poklonio dr. T. Maretić).

Учитељ, педагошко-књижевни лист, год. 31. св. 1—7. Београд 1911/12. (и „Мала Србадија", год. 10. бр. 1—7.).

Варичак В., Интерпретација теорије релативности у геометрији Лобачевскога. Београд 1911.

— Zum Ehrenfestschen Paradoxon. (Physikalische Zeitschrift. 12. Jahrg. 1911.).

Veda, dvomesečnik za znanost in kulturo (izdajajo in urejajo A. Kramer, I. Prijatelj, B. Vošnjak), u Gorici 1911. št. 1—6.

Verhandlungen der vom 21. bis 29. September 1909. in London u. Cambridge abgehaltenen 16. allgem. Conferenz der Internationalen Erdmessung, II. III. Theil.

Veröffentlichungen des hydrographischen Amtes der k. u. k. Kriegsmarine in Pola. Fortlaufende Nro. 30.

Věstnik Velegradskij, žurnal dlja rasprostranenija stremlenija k soedineniju cerkvej. Praga 1911. god. III. sv. 1—4.

Věstník Kluba přirodovědeckého v Prostějově za rok 1909.

Вѣстникъ Народного Дома (Львовъ), годъ 29. (1911.) ч. 1—12.

Vienac zabavi i pouci (urednik V. Lunaček). Zagreb 1911., 1—12.

Vijesti geološkoga povjerenstva za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju god. 1910. Uredio K. Gorjanović-Kramberger. I. Zagreb 1911.

Vrhbosna, u Sarajevu 1911.

Wagner J. M., Archiv für die Geschichte deutscher Sprache und Dichtung. Wien 1874. Band I. (Poklonio D. pl. Preradović).

Записки имп. Ст.-Петербургскаго Минералогическаго общества, часть 47. 1909.

Zapisnici stenografički i prilozi sabora kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Petogodište 1910—1915. sv. 1. 2. i Abecedno kazalo. Našastari za trogodište 1872—5.

Zeitschrift für wissenschaftliche Insektenbiologie (red. Dr. Chr. Schröder). Bd. VII. Heft 1—12. Berlin-Schöneberg 1911.

Žic N., Prošlost Pazinskoga Potoka. U Pazinu 1911.

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія (С. Петербургъ) 1911. No. 1—12.

C) kupljeno je:

Archeografo Triestino III. ser. vol. 6.

Archiv für slav. Philologie 33, 1—2.

Euleri L. Opera omnia, ser. I. vol. 1.. ser. III. vol. 3—4.

Kružić Fr., Praktična geodezija ili zemljomjerstvo. Zagreb 1911.

Strohal R., Glagolska notarska knjiga vrbničkoga notara I. Stašića. U Zagrebu 1911.

Literarisches Zentralblatt, 1911.

XI.

IZDANJA
JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI
u godini 1911.

1. Rad.

Knjiga 185. (razreda matematičko-prirodoslovnoga 49.):

Juraj Majcen: Krivulja 4. reda u ravnini sa šiljkom 2. vrste i s defektom 1; str. 1.—46.

Aurel Forenbacher: Otok Lastovo. Biljno-geografička studija; str. 47.—122.

Konstantin Georgević: O upotrebljivosti Janečekove reakcije platinenih rastopina sa stanohloridom za kvantitativno određenje platine; str. 123.—136

Jovan Hadži: Lamarck osnivač nauke o razvojnom stablu: str. 137.—159.

Aurel Forenbacher: Mediteranski elementi u zagrebačkoj flori: str. 160.—167.

Stjepan Bohniček: O jedinicama u kružnim tjelesima $2n$ tih korijena jedinice; str. 160.—193.

Јуџо Адамовић: Флора југоисточне Србије. Flora Serbiae austro-orientalis (Наставак); str. 194.—242.

Vladimir Varićak: Ulomak Boškovićeve korespondencije: str. 243.—453.

Knjiga 186. (razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga 76.):

Đuro Körbler: Ignjat Đorđić prethodnik Wolfov u Homerevu pitanju; str. 1.—34.

Gavro Manojlović: Studije o spisu „De administrando imperio“ cara Konstantina VII. Porfirogenita. Studija II.: str. 35.—103.

Gavro Manojlović: Studije o spisu „De administrando imperio“ cara Konstantina VII. Porfirogenita. Studija treća; str. 104.—184.

Đuro Körbler: Vićentije Petrović Dubrovčanin (1677. do 1754.); str. 185.—304.

Knjiga 187. (razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga 77.)

Gavro Manojlović: Studije o spisu „De administrando imperio“ cara Konstantina VII. Porfinogenita. Studija četvrta; str. 1.—132.

Stjepan Ivšić: Prilog za slavenski akcenat; str. 133.—208.

Stjepan Tropsch: Njemački prijevodi narodnih naših pjesama; str. 209.—264.

Knjiga 188. (razreda matematičko-prirodoslovnoga 50.)

Lujo Adamović: Biljnogeografske formacije zimzelenoga pojasa Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore. (Sa 21 slike van teksta); str. 1.—54.

Juraj Majcen: Prostorne krivulje 3. i 4. reda u svezi s općenom površinom trećega reda; str. 55.—73.

Antun Vrgoč: Prilog poznavanju abnormalne građe peteljke nekih akantaceja; str. 74. 83.

Ljujo Adamović: Флора југоисточне Србије. Flora Serbiae austro-orientalis (Свршетак); str. 84.—140.

Jovan Hadži: Razmještaj i selidba knidocitâ u hidromeduzâ i hidroidâ uopće (sa 50 slika u tekstu); str. 141. do 247.

Knjiga 189. (razredâ historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga 78.):

Ivan Strohal: Otkupno pravo u starih Hrvata; 1.—115.

Ivan Kasumović: Hrvatske i srpske narodne poslovice spram grčkih i rimskih poslovicâ i krilaticâ. (Svršit će se); str. 116.—276.

Šime Urlić: O. Gašpar Vinalić; str. 277.—287.

2. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.

Urednik *dr. D. Boranić.*

Knjiga XVI., Svezak 1.

Drugi dio.

Milan Lang: Samobor. Narodni život i običaji. (Sa 22 slike u prilozima); str. 1.—128.

Tade Smičiklas: Narodne pripovijetke iz osječke okoline u Slavoniji (Nastavak); str. 129.—148.

Manji prinosi. *Mijo Biljan:* Zagonetke (Gospić u Hrvatskoj); str. 149.—152.; — *Miloš Đ. Škarić:* Gatanje (Lipovo Polje u Lici); str. 152.—155.; — *Ivan Krmpotić:* Iz osičke općine u Lici; str. 156.—158; — *Hamdija Kreševljaković:* Jurjevo (Sarajevo u Bosni); str. 158.—160.; — *Milovan Vučinić:* Što se ne smijo (Miholjsko u modruško-riječkoj županiji); str. 160.

Knjiga XVI., Svezak 2.

Drugi dio.

Milan Lang: Samobor. Narodni život i običaji (Nastavak) (Sa 27 slika u prilozima); str. 161.—274.

Rudolf Strohal: Nešto o životu Vrbničana na otoku Krku u prvoj polovini 17. vijeka; str. 275.—292.

Tade Smičiklas: Narodne pripovijetke iz osječke okoline u Slavoniji (Nastavak); str. 293.—304.

Stjepko Debeljak: Nadimci u okolini sv. Ivana na Zelini; str. 305.—310.

Treći dio.

Dragutin Boranić: Pregled časopisâ; str. 311.—320.

3. Diplomatički zbornik (Codex diplomaticus) kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.

Sabrao i uredio *Tade Smičiklas.*

Svezak IX. Listine godinâ 1321.—1331.

4. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.

Obrađuje *dr. Tomo Maretić*

Svezak 30., t. j. **1. sedmoga dijela,** od *moračić* do *naći.*

5. Starine.

Svezak XXXIII. Hrvatska glagoljska bibliografija. I. dio: Opisi rukopisâ. Napisao *Ivan Milčetić.* — S dva priloga *dr. Karla pl. Horvata,* s jednim prilogom *Josipa Vajsa* i s dodatkom: Šibenska molitva (14. vijeka) pisana latinicom, priopćili *Ivan Milčetić* i *o. Joso Milošević.*

6. Djela Jugoslavenske akademije.

Svezak XIX. Ninski spomenici iz dobe narodnih hrvatskih vladara, dio I.: Dvorska kapela sv. Križa u Ninu; napisao *dr. Luka Jelić.*

7. Znastvena djela za opću naobrazbu.

Knjiga 5. Pogledi na biologičke i bionomičke odnose u Jadranskome moru; napisao *dr. Krunoslav Babić.*

Knjiga 6. Crvi nametnici, s osobitim obzirom na čovjeka; napisao *dr. August Langhoffer.*

8.

Statuti primorskih gradova i općina; bibliografički nacrt Napisao *dr. Ivan Strohal.*

9. Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Svezak 25., za godinu 1910. U njemu se nalaze ovi članci:

Govor u spomen Lavu Nikolajeviću Tolstoju, govorio u sjednici Jugoslavenske akademije 3. decembra 1910. *dr. Tomo Maretić;*

Dr. Hermenegild vitez Jireček od Samokova; nekrolog, napisao *dr. Ivan Strohal;*

Dr. Jaromir J. Hanel; nekrolog, napisao *dr. Ivan Strohal;*

Spiro Brusina; nekrolog, napisao *Petar S. Pavlović.*

XII.

PRETPLATNICI

Akademiiskih publikacija za godinu 1911.

Biblioteka c. kr. sveučilišna u Beču.
Biblioteka kr. sveučilišna u Budimpešti.
Biblioteka c. kr. naučna (Studienbibliothek) u Gorici.
Biblioteka c. kr. sveučilišna u Gracu.
Biblioteka narodna srpska u Kotoru.
Biblioteka c. kr. Jagelonskoga sveučilišta u Krakovu.
Biblioteka c. kr. sveučilišna u Lavovu.
Biblioteka c. kr. sveučilišna u Pragu.
Biblioteka kr. sveučilišna u Zagrebu.
Brandaffi dr. Emil, odvjetnik u Zagrebu.
Breyer Mirko, knjižar u Zagrebu.
Bučar Franjo dr., gimn. profesor u Zagrebu.
Časnički zbor kr. hrv.-ugar. 26. domobr. pukovnije u Karlovcu
Časnički zbor kr. hrv.-ug. 25. domobr. pukovnije u Zagrebu.
Čitaonica slavjanska u Dobroti kod Kotora.
Čitaonica hrvatska u Dubrovniku.
Čitaonica hrvatska u Jelsi na Hvaru.
Čitaonica hrvatska u Požegi.
Čitaonica hrvatska u Vinkovcima.
Čitaonica hrvatska u Virju.
Čitaonica hrvatska u Zadru.
Duboković vitez Nikola, načelnik u Jelsi na Hvaru
Eskomptna banka hrvatska u Zagrebu.
Financijsko c. kr. odvjetništvo u Zadru.
Ferijalno društvo hrv.-slovensko u Istri.

Franjetić Radoslav, inžinir u Đakovu
Gjenero Ivan, učitelj u Slanome kod Gruža u Dalmaciji.
Gjivanović J. Niko, župnički pomoćnik u Dubrovniku.
Göszl Vjekoslav, knjižar u Zadru.
Gvozdanović pl. Dragutin, vlastelin u Zagrebu.
Hanaman Franjo, inžinir u Berlinu.
Hrvat Ferdo, financijalni savjetnik i ravnatelj u Gospiću.
Ivančan Ljudevit, kanonik u Zagrebu.
Ivanišević Frano, župnik u Krilu-Jesenicama u Dalmaciji.
„Javor" đačko hrvatsko literarno društvo u Osijeku.
Kindlein Karlo, prebendar u Zagrebu.
Knjižarnica Pacher i Kisić u Mostaru.
Knjižnica kaptolska u Hvaru.
Knjižnica kot. učiteljska u Buzetu u Istri.
Knjižnica dominikanska u Dubrovniku.
Knjižnica opć. pučke škole u Gorjanu.
Knjižnica opć. puč. škole u Ivanovcima.
Knjižnica c. kr. učiteljske škole u Kastvu.
Knjižnica učiteljska kotarska u Puntu na Krku.
Knjižnica opć. puč. škole u Tomašancima.
Knjižnica obitelji „Vitezić" u Vrbniku na otoku Krku.
Knjižnica sabora kraljevina Hrvat., Slav. i Dalmacije u Zagrebu
Knjižnica grčko-katoličkoga sjemeništa u Zagrebu.
Knjižnica pl. konvikta u Zagrebu.
Knjižnica banskoga stola u Zagrebu.
Komora trgovačko-obrtnička u Senju.
Komora trgovačko-obrtnička u Zagrebu.
Korenić Stjepan, prebendar u Zagrebu.
Krašković Ljudevit dr., odvjetnik u Vukovaru
Laudenbach Josip dr., posebnik u Vukovaru.
Leber Pavao, kanonik u Zagrebu.
Liepopili Ante dr., kanonik u Dubrovniku.
Marcelić Josip dr., biskup u Dubrovniku.
Marić Dragutin, gimn. profesor u Varaždinu.
Marjanović Luka dr., um. predstojnik odjela za pravosuđe u Zagrebu.
Martinis Vinko, prof. c. kr. gimnazije (sa hrv. nast. jez.) u Zadru.
Mašek vitez Dragutin dr., prim. liječnik u Zagrebu.
Matica srpska u Dubrovniku.
Matić Tomo dr., c. kr. gimn. profesor u Beču.
Mazzura Šime dr., odvjetnik u Zagrebu.
Medin Braća, posjednici i trgovci u Budvi (u Dalmaciji).

Merchich Mato, župnik u Hrvat. Kimli (Horváth Kiemle) u Ugarskoj.
Mikačić Dujam, opć. blagajnik u Spljetu.
Mrakovčić Antun, bogoslov u centralnom sjemeništu u Zadru.
Mraković Antun, učitelj pučke škole u Dragoj Baški, na Krku.
Mrzljak Petar, župnik kod sv. Marka u Zagrebu.
Murat Miho, učitelj u Krivodolu u Dalmaciji.
Nautička kr. škola u Bakru.
Neumann Drag. dr., odvjetnik u Osijeku.
Nikolić pl. Vladimir dr., um. odjelni predstojnik u Zagrebu.
Općina Selce na Braču.
Pilar Ivo dr., odvjetnik u Donjoj Tuzli.
Pilar Martin, arhitekt u Zagrebu.
Poglavarstvo grada Karlovca.
Poglavarstvo grada Petrovaradina.
Poglavarstvo glavnoga grada Zagreba
Poglavarstvo grada Zemuna.
Poljak Ljudevit, odvjetnik u Županji.
Pravničko društvo u Zagrebu.
Predsjedništvo c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru.
Preradović pl. Dušan, umir. c. i kr. fregatni kapetan u Zagrebu.
„Prosvjeta". Prosvjetno i kulturno društvo Srba u Bosni i Hercegovini, u Sarajevu.
Ravnateljstvo c. kr. muš. učiteljišta u Arbanasima kod Zadra.
Ravnateljstvo velike realke u Banjojluci.
Ravnateljstvo kr. realne gimnazije u Bjelovaru.
Ravnateljstvo velike gimnazije na Cetinju.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Dubrovniku.
Ravnateljstvo c. kr. ženske preparandije u Dubrovniku.
Ravnateljstvo c. kr. nautičke škole u Dubrovniku.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Gospiću.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Karlovcu.
Ravnateljstvo male realne gimnazije u Koprivnici.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Kotoru.
Ravnateljstvo c. kr. nautičke škole u Kotoru.
Ravnateljstvo kr. male realne gimnazije u Krapini.
Ravnateljstvo kr. gospodarskog učilišta u Križevcima.
Ravnateljstvo c. kr. II. državne gimnazije u Ljubljani.
Ravnateljstvo kr. realne gimnazije u Mitrovici.
Ravnateljstvo srpske velike gimnazije u Novom Sadu.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Osijeku.
Ravnateljstvo kr. realne gimnazije u Osijeku.

Ravnateljstvo kr. trgovačke akademije u Osijeku.
Ravnateljstvo kr. muške učiteljske škole u Osijeku.
Ravnateljstvo kr. male realne gimnazije u Petrinji.
Ravnateljstvo kr. učiteljske škole u Petrinji.
Ravnateljstvo kr. vel. gimnazije u Požegi.
Ravnateljstvo dječačke škole u Požegi.
Ravnateljstvo velike gimnazije u Sarajevu.
Ravnateljstvo velike realke u Sarajevu.
Ravnateljstvo kr. realne gimnazije u Senju.
Ravnateljstvo privatne gimnazije franjevačke u Sinju u Dalmaciji
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Spljetu.
Ravnateljstvo c. kr. velike realke u Spljetu.
Ravnateljstvo srpske velike gimnazije u Srijem. Karlovcima.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije na Sušaku.
Ravnateljstvo gradanske škole u Šibeniku.
Ravnateljstvo nadb. dječačkog sjemeništa u Travniku.
Ravnateljstvo velike gimnazije u Tuzli.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Varaždinu.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Vinkovcima.
Ravnateljstvo realne gimnazije u Volovskom-Opatiji.
Ravnateljstvo kr. realne gimnazije u Vukovaru.
Ravnateljstvo pom. ureda c. kr. Namjesništva u Zadru.
Ravnateljstvo c. kr. vel. gimn. s hrvatskim nastavnim jezikom u Zadru.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije (ginnas. superiore) u Zadru.
Ravnateljstvo kr. velike gornjogradske gimnazije u Zagrebu.
Ravnateljstvo kr. velike donjogradske gimnazije u Zagrebu.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Zagrebu.
Ravnateljstvo ženskoga liceja u Zagrebu.
Ravnateljstvo kr. muške učiteljske škole u Zagrebu.
Ravnateljstvo ženske učiteljske škole Milosrdnih Sestara u Zagrebu.
Ravnateljstvo pomoć. ureda kr. zem. vlade odjela za bogoštovlje i nastavu, u Zagrebu.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Zemunu.
Reba Dane, kanonik u Križevcima.
Reich J., knjižar u Vinkovcima.
Reiner Vatroslav dr., odvjetnik u Karlovcu.
Rožić Vatroslav, profesor kr. m. učit. škole u Zagrebu.
Samostan franjevački u Fojnici u Bosni.
Samostan Franjevaca Male Braće u Košljunu na Krku.
Samostan Franjevaca Trećoredaca u Krku.

Samostan Franjevaca u Rami. (Šćit. Bosna.)
Samostan Franjevaca u Visokom u Bosni.
Samostan Franjevaca u Visovcu u Dalmaciji.
Samostan Franjevaca u Zaostrogu u Dalmaciji.
Samostan Franjevaca u Omišu u Dalmaciji.
Samostan sv. Mihovila u Zadru.
Seminar za istočno-evropsku povijest u c. kr. sveučilištu u Beču.
Seminar za slavensku filologiju u Beču.
Sjemenište biskupsko u Kotoru.
Sjemenište katoličko bogoslovno u Sarajevu.
Sjemenište centralno bogoslovno u Zadru.
Srpski seminar sveučilišta u Beogradu.
Stambuk Ivan dr., liječnik u Jelsi na Hvaru.
Statistički odio zemaljske vlade u Sarajevu.
Suk Feliks dr., kanonik u Zagrebu.
Svanják Miloš, učitelj u Strojni u Koruškoj.
Šintić Josip, c. i kr. general izv. sl. u Zagrebu.
Štedionica dionička u Križevcima.
Universitet u Sofiji.
Vraniczany barun Ljudevit, vlastelin u Zagrebu.
Zbor duhovne mladeži u Đakovu.
Zbor duhovne mladeži u Zagrebu.
Žic Franjo, župnik u Puntu na Krku.

Svih pretplatnika 168.